

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СКРИПКА КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 37.07-005.95/.96:376-056.36

ДИСЕРТАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ГОТОВНІСТЮ КЕРІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

011 – освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К. С. Скрипка

Науковий керівник: Лузан Людмила Олександрівна, кандидат педагогічних наук.

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Скрипка К. С. Управління готовність керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». – ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ, 2023.

Зміст анотації

Дисертаційне дослідження присвячено питанню управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.

Як сучасна інноваційна тенденція інклюзивна освіта нині широко обговорюється теоретиками та практиками наукового середовища, серед яких: дефектологи, лікарі, логопеди, психологи, реабілітологи, корекційні педагоги та інші компетентні спеціалісти, батьки та громадськість. Це пов'язано зі збільшенням за останні роки кількості дітей з різними вадами розвитку та зміною ціннісних орієнтацій навчання.

Багато теоретичних і практичних досліджень окреслюють, що інклюзивна освіта – це стратегія забезпечення прав людей з особливими потребами, головний напрям національної соціальної політики, інструмент інтеграції людей з інвалідністю в суспільство («суспільство для всіх»), внесок у функціонування закладів освіти Концепція інклюзивного підходу Інноваційні освітні тренди, що відповідають освітнім потребам кожного («освіта для всіх») Системи освітніх послуг (задоволення пізнавальних потреб, розширення кола пізнавальних інтересів тощо).

Вивчення проблеми як у теоретичному плані, так і в практичному засвідчило, що питанню *«Управління готовністю керівників закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної*

роботи» мало приділено уваги в теорії та практиці. У процесі вивчення наукової літератури, аналізу рівнів готовності керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи виявлено низку суперечностей між:

- вимогами, що висувають до організації інклюзивного навчання на сучасному етапі інтегрування України у світовий освітній простір, і недостатнім розробленням науково-методичного супроводу такого процесу в системі методичної роботи;
- необхідністю формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН та низьким рівнем педагогічних умов щодо процесу їхнього професійного розвитку із зазначеного питання в системі методичної роботи;
- потребою мобільного реагування щодо коригування процесу організації ІН в ЗЗСО та недостатньою оперативністю центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

Актуальність зазначеної проблеми та недостатність її розроблення зумовили вибір теми дослідження *«Управління готовністю керівників закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»*.

Уточнено трактування понять на основі аналізу нормативно-правових документів, словникових статей, наукових джерел.

Інклюзивна освіта – це процес, у якому ЗЗСО намагається задовольнити потреби всіх учнів шляхом внесення необхідних змін до навчальної програми та ресурсів, щоб гарантувати, що всі діти, незалежно від їхнього психофізичного стану, мають рівні можливості.

Інклюзивне навчання забезпечує дітям з особливими потребами доступ до якісної освіти шляхом врахування індивідуальних освітніх особливостей та організації навчання в спеціальних навчальних закладах на основі використання індивідуально-орієнтованих методів навчання, що розуміється як

комплексний процес забезпечення рівного доступу. Пізнавальна діяльність таких дітей.

Готовність керівників ЗЗСО до організації ІН являє собою багатоаспектне утворення, що містить комплекс умінь, знань, мотивів, та особистісних характеристик, які здійснюють ефективне управління організацією ІН в умовах освітніх трансформацій.

Зважаючи на те, що *керівник закладу загальної середньої освіти* є менеджером освітнього процесу й відіграє важливу роль в адаптації інклюзивного освітнього простору для дітей з ООП, *управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН* визначаємо як процес, що спрямований на підвищення рівня вмінь керівників застосовувати гнучку процедуру управління, перерозподіляти освітні ресурси, урізноманітнювати вектори освітніх послуг, актуалізувати професійний потенціал педагогічних працівників колективу, проводити роз'яснення серед батьків, захищати права дітей з ООП на рівний доступ до якісної освіти.

Визначено сутність та показники рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН й розроблено відповідну факторно-критеріальну (кваліметричну) субмодель; виокремлено параметри готовності керівника (*теоретична готовність керівників ЗЗСО до організації ІН; управлінсько-організаційна готовність щодо організації ІН; результативність управлінсько-організаційної діяльності*) та відповідні фактори й критерії.

На основі експертного оцінювання визначено показники готовності керівника ЗЗСО до організації ІН: $0 < P \leq 0,24$ – недостатній рівень; $0,25 < P \leq 0,49$ – задовільний рівень; $0,5 < P \leq 0,74$ – достатній рівень (оптимальний); $0,75 < P \leq 1$ – високий рівень. Установлено, що впровадження критеріїв сприяє підвищенню рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН.

Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено концептуальну модель управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної

роботи. П'ятиблокова модель є системною за всіма ознаками, бо відповідає загальноприйнятим принципам теорії систем: зручності, складності, подільності, повноти та структурованості. Системотвірними блоками цієї моделі є мета, що спрямована на формування високого рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.

Концептуально-цільовий блок моделі містить соціальне замовлення (готовність керівників ЗЗСО до організації ІН), сучасні закони, закономірності та методологічні підходи (системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, акме-синергетичний) та розкриває внутрішню сутність формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи. *Мотиваційний блок* відображає мотиви готовності, потреби та інтереси керівників ЗЗСО. *Змістовий* – містить складові готовності керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи; факторно-критеріальну (кваліметричну) субмодель готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, суб'єкт управління готовності керівників ЗЗСО до організації ІН (учасники освітнього процесу), об'єкт управління (готовність керівників до організації ІН) та форми реалізації: інституційна: авторські спецкурси, вебінари, форуми; дуальна: проєкти, майстер-класи, онлайн-консультації. *Процесуальний блок* моделі відображає педагогічні умови формування в керівника ЗЗСО мотивації до організації ІН (організація освітнього інклюзивного простору в ЗЗСО; індивідуальна траєкторія професійного розвитку керівника ЗЗСО; залучення керівників ЗЗСО до організації ІН; системна взаємодія між ЦПРПП і ЗЗСО) та інтерактивну технологію управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН, що реалізуються в три етапи: підготовчо-організаційний (визначення критеріїв та показників готовності керівників ЗЗСО до організації ІН; розробка факторно-критеріальної (кваліметричної) субмоделі готовності керівників ЗЗСО до організації ІН); діагностико-проєктувальний (діагностика та аналіз стану готовності керівників ЗЗСО до організації ІН; планування та проєктування структури та змісту

готовності керівників ЗЗСО до організації ІН), організаційно-рефлексивний (організація процесу формування готовності керівників ЗЗСО до організації ІН; оцінка, аналіз рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи за результатами проєкту; коригування процесу формування готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи), та засоби: навчальні посібники, наочність, ІКТ, комунікативні, діагностичні. *Результативний блок* представлений компонентами готовності керівників ЗЗСО до організації ІН: критерії сформованості (мотиваційно-ціннісний; пізнавальний; креативно-діяльнісний, оцінно-результативний), рівнями сформованості готовності керівника ЗЗСО до організації ІН (низький, середній, високий). Також результативний блок передбачає здійснення аналізу результативності формування готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи та процесом коригування через розроблення індивідуальної траєкторії готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

Під проєктом визначено сукупність управлінських завдань та організаційних заходів, методів і засобів, спрямованих на досягнення цілей проєктної діяльності. Проєктна технологія дає змогу керівнику ЗЗСО організовувати ІН. Її застосування можна вважати домінуюльним аспектом у розв'язанні питання організації ІН.

Експериментальна перевірка моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи проведена на базі інформаційно-методичного центру управління освіти, культури, молоді та спорту Дергачівської районної державної адміністрації (назва до адміністративно-територіальної реформи в Україні) у межах реалізації районного соціального проєкту розвитку інклюзивної освіти «Без меж» для керівників ЗЗСО, результатом якого була:

- участь спеціалістів спеціалізованого центру «Лад» для дітей з ООП у чотирьох навчальних модулях, які проходили у форматі тренінгу;

- практико орієнтовані заняття у форматі «Світове кафе» (тренерка Босілька Шедліх, м. Берлін (Німеччина));
- ознайомлення з практичним досвідом діяльності педагогів міста Таллінн (Естонія);
- проведення конкурсів для дітей з особливими освітніми потребами за темою «Дивовижна дитина»;
- організація процесу діяльності мобільних груп «Бумеранг добра» для допомоги в соціалізації особливим дітям.

Інноваційність проєкту полягає у формуванні готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, яке спрямоване на ранню інтеграцію та соціальну адаптацію дітей з особливими потребами в суспільство, залучення їх у соціум.

Результати експериментальної перевірки розробленої моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи доводять, що модель сприяє проведенню моніторингу рівня готовності керівників до організації ІН, формує в них готовність правильно організувати ІН в ЗЗСО та вчить створювати траєкторію діяльності, спрямовану на організацію інклюзивного простору в освітньому закладі. Вимірювання та аналіз рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, які застосовувалися в ході експерименту, зареєстрували позитивну динаміку та підтвердили високий рівень впливу запровадження моделі. Узагальнені результати експерименту засвідчили підвищення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН на 39,8 %.

Різниця в результатах вимірювання зумовлена не випадковістю, а ефективною експериментальною перевіркою, пов'язаною із посиленням стандартів, цілеспрямованістю адміністративного впливу та розвитком готовності керівників організовувати на цій основі ІН у ЗЗСО.

За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації для керівників ЗЗСО та методичний комплекс підвищення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН: діагностувальний інструментарій з обґрунтуванням методики його реалізації, авторський тематичний онлайн-

спецкурс «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання».

Результати дослідження можуть використовуватися центрами професійного розвитку педагогічних працівників.

Мету дослідження досягнуто, завдання виконані.

Проведені наукові дослідження не висвітлюють усіх аспектів проблеми практичного застосування моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. Вона підтверджує необхідність подальших наукових досліджень щодо взаємодії центрів професійного розвитку педагогічних працівників/управлінь (департаментів) освіти з керівниками ЗЗСО з метою забезпечення їх готовності до організації інклюзивного навчання в освітньому закладі.

Ключові слова: розвиток, керівник закладу загальної середньої освіти, методична робота, управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти, інклюзивне освітнє середовище, інклюзивне навчання, підвищення професійного розвитку керівника, менеджмент, менеджер, заклад загальної середньої освіти, управлінська компетентність, проєктна діяльність, професіоналізм управлінської діяльності, самовдосконалення, саморозвиток керівника, якісна освіта, якість освітнього процесу, адаптивність, акмеологія, акме-синергетичний підхід

ANNOTATION

Skrypka K. S. Management readiness of heads of general secondary education institutions to organize inclusive education in the system of methodical work. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 011 – «Educational, pedagogical sciences». State Institution of Higher Education

Management «University of Education Management» of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

Annotation content

The dissertation study is devoted to the issue of managing the readiness of heads of general secondary education institutions to organize inclusive education in the system of methodical work.

As a modern innovative trend, inclusive education is now widely discussed by theoreticians and practitioners of the scientific environment: doctors, psychologists, speech therapists, defectologists, rehabilitators, correctional teachers and other competent specialists, parents and the public. This is due to an increase in the number of children with various developmental disabilities in recent years and a change in the value orientations of education.

Many theoretical and practical studies define inclusive education as a strategy for ensuring the rights of people with special needs, a priority direction of national social policy, a tool for integrating people with disabilities into society ("society for all"), a contribution to the functioning of educational institutions. The concept of an inclusive approach. Innovative educational trends. that meet the educational needs of everyone ("education for all") Systems of educational services (satisfaction of cognitive needs, expansion of the range of cognitive interests, etc.).

The study of the problem both theoretically and practically showed that little attention was paid in theory and practice to the issue of "Managing the development of the readiness of the head of a general secondary education institution to organize inclusive education in the system of methodical work." In the process of studying the scientific literature, analyzing the levels of development of the readiness of the head of the ZZSO for the organization of inclusive education in the system of methodical work, a number of contradictions were revealed between:

- the demands placed on the organization of inclusive education at the current stage of Ukraine's integration into the world educational space, and the insufficient

development of scientific and methodological support for such a process at the district level;

- the necessity of forming the readiness of the head of the ZZSO for the organization of IN and the insufficient provision of pedagogical conditions in the process of their professional training on the specified issue at the district level;

- the need for a mobile response regarding the adjustment of the content of the IN in ZZSO and the insufficient efficiency of centers for the professional development of pedagogical workers.

The relevance of the mentioned problem and the inadequacy of its development determined the choice of the research topic "Management of the development of the readiness of the head of the general secondary education institution to organize inclusive education in the system of methodical work."

The interpretation of concepts based on the analysis of legal documents, dictionary articles, and scientific sources has been clarified.

Inclusive education is a process in which SEN attempts to respond to the needs of all students by making necessary changes to the curriculum and resources to ensure equal opportunities for all children, regardless of their psychophysical condition.

Inclusive education is defined as a complex process of ensuring equal access to quality education for children with special needs by organizing their education in special educational institutions based on the use of personally oriented teaching methods, taking into account the individual characteristics of the educational and cognitive activities of such children.

The readiness of the heads of the educational institutions for the introduction of IN is a multifaceted formation containing a complex of skills, knowledge, motives and personal qualities that ensure effective management of the introduction of IN in the conditions of educational transformations.

Taking into account the fact that the head of the general secondary education institution is the manager of the educational and cognitive and educational process

and plays an important role in the adaptation of the inclusive educational space for children with SEN, we define the management of the readiness of the head of SEN to organize IN as a process aimed at increasing the level the manager's ability to apply a flexible management procedure, redistribute educational resources, diversify the range of educational services, mobilize the professional potential of the teaching staff, conduct explanatory work with parents, protect the rights of children with disabilities to equal access to quality education.

The essence and indicators of the manager's level of readiness for the organization of inclusive education were determined and the corresponding factor-criterion (qualimetric) submodel was developed; the parameters of the leader's readiness (theoretical readiness of the head of the educational institution for the implementation of inclusive education; managerial and organizational readiness for the implementation of inclusive education; effectiveness of managerial and organizational activities) and relevant factors and criteria are highlighted.

On the basis of expert assessment, the indicators of the readiness of the head of ZZSO to the organization of IN were determined: $0 < P \leq 0.24$ – insufficient level; $0.25 < P \leq 0.49$ – satisfactory level; $0.5 < P \leq 0.74$ – sufficient level (optimal); $0.75 < P \leq 1$ – high level. It was established that the implementation of the criteria helps to increase the level of readiness of the head of the PPE to organize the IE.

A conceptual model for managing the readiness of heads of general secondary education institutions to organize inclusive education in the system of methodical work has been developed, theoretically substantiated and experimentally tested. The five-block model is, by all accounts, systemic, as it corresponds to the generally accepted principles of systems theory: purposefulness, complexity, divisibility, integrity, structuredness. The system-creating component of this model is the goal, which is to increase the level of readiness of heads of general secondary education institutions to organize inclusive education in the system of methodical work.

The conceptual-objective block of the model covers modern methodological approaches (systemic, activity-based, person-oriented, competency-based) and

reveals the inner essence of forming the readiness of the head of an educational institution to implement inclusive education in the conditions of methodical service. The motivation block reflects the motives of readiness, needs and interests of the head of the educational institution. Content – contains structural components of the readiness of the head of the educational institution to implement inclusive education in the conditions of methodical service; pedagogical conditions of its formation, as well as forms and methods of implementation.

The procedural block of the model reflects the stages of research (preparatory-organizational, diagnostic-design, organizational-reflexive), forms of interaction, methods and learning technologies to form the readiness of the head of the educational institution to implement inclusive education in the conditions of methodical service, which is carried out within the limits of using not only traditional forms, but also the latest methods and technologies. The resulting block is represented by the criteria of formation (motivational-value, cognitive, creative-active and evaluation-resultative), as well as levels (low, medium, high) of the readiness of the head of the educational institution to implement inclusive education.

The proposed model provides an analysis of the effectiveness of the activity of the methodological service aimed at forming the readiness of the head of the educational institution to implement inclusive education and the construction of a corrective trajectory of a systemic and individual approach to the readiness of the head of the educational institution to implement inclusive education.

It was determined that the project is a certain set of management tasks and organizational actions, methods and means aimed at achieving the goal of the project activity. Project technology enables the head of an educational institution to implement inclusive education. Its application can be considered a dominant aspect in solving the issue of implementation of inclusive education.

An experimental test of the management model of the readiness of educational institution leaders to organize inclusive education in the system of methodical work was carried out on the basis of the information and methodical center of the

management of education, culture, youth and sports of the Dergachyv district state administration within the framework of the implementation of the district social project for the development of inclusive education "Without borders" for managers educational institutions, the result of which was the participation in four training modules of specialists of the "Lado" specialized center for children with special educational needs; in training with the "World Cafe" format (trainer Bosilka Shedlich, Berlin (Germany)); familiarization with the work experience of teachers in the city of Tallinn (Estonia); conducting a competition for children with special needs "Amazing Child"; organization of the activity of mobile groups "Boomerang Dobra" with the aim of helping special children in their socialization.

The innovativeness of the project lies in the formation of the readiness of the heads of educational institutions for the implementation of inclusive education, which is aimed at the early integration and social adaptation of children with special needs into society, their involvement in society

The results of the experimental verification of the developed model for managing the readiness of leaders of educational institutions to organize inclusive education in the system of methodical work prove that the model contributes to monitoring the level of readiness of leaders to organize inclusive education, forms in them the ability to properly organize inclusive education in institutions of general secondary education and teaches to create a trajectory activities aimed at implementing an inclusive space in an educational institution.

Measurement and analysis of the level of readiness of heads of general secondary education institutions for the organization of inclusive education, which were used during the experiment, registered positive dynamics and confirmed the high level of influence of the implementation of the model. The generalized results of the experiment showed a 39.8 % increase in the level of readiness of heads of general secondary education institutions to organize inclusive education.

The difference in the results of the measurements is not accidental, but caused by effective experimental work related to the strengthening of criteria, the

purposefulness of managerial influences, the development on this basis of the readiness of managers to organize inclusive education in institutions of general secondary education.

According to the results of the study, methodological recommendations for heads of general secondary education institutions and a methodological complex for increasing the level of readiness of heads of general secondary education institutions for the organization of inclusive education were developed, in which diagnostic materials were proposed with the justification of the methodology for their application, the author's special course "Managing the readiness of the head of a general secondary education institution to implementation of inclusive education".

The results of the research can be used by methodical services of the district/city, centers of professional development of pedagogical workers.

The goal of the research has been achieved, the tasks have been completed.

The completed scientific work does not exhaust all aspects of the problem of the practical application of the management model of the readiness of heads of general secondary education institutions to organize inclusive education in the system of methodical work. It confirms the need for further scientific research on the interaction of the methodical service of district/city departments of education with the heads of general secondary education institutions in order to ensure their readiness for the organization of inclusive education in an educational institution.

Key words: management, development, head of a general secondary education institution, methodical work, management of readiness of the head of a general secondary education institution, inclusive educational environment, inclusive education, inclusive training, inclusive competence, readiness, professional development, professional development of the manager, continuous education, knowledge management, education management, education manager, general secondary education institution, head of the general secondary education institution, competence, managerial competence, professionalism, managerial professionalism, self-development, self-improvement, self-development of the manager, qualitative

education, quality of the educational process, adaptability, acmeology, acme-synergistic approach

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України:

(які входять до переліку МОН)

1. Скрипка К. С. Створення інноваційного інклюзивного освітнього простору в межах реалізації соціального проєкту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. № 4(88). С. 329–339 URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/4.19-%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%9A-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%D0%B9.pdf>
2. Скрипка К. С. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»: електронне наук. фахове вид.* 2018. Вип. 5(9). С. 1–16. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/58/79>
3. Скрипка К. С. Модель формування готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання в умовах методичної служби. *Наукове періодичне видання «Український психолого-педагогічний науковий збірник» ГО «Львівська педагогічна спільнота»*. 2019. № 8(18), грудень. С. 117–127. URL: http://pedagogyviv.org.ua/zhurnaly/december_2019.pdf
4. Скрипка К. С. Модель готовності керівників закладів загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання на адаптивних засадах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»: електронне наук. фахове вид.* 2022. Вип. 14(27). С. 1–22. [https://doi.org/10.33296/2707-0255-14\(27\)-06](https://doi.org/10.33296/2707-0255-14(27)-06)
URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/510/436>

Стаття в міжнародному виданні:

5. Скрипка К. С. Перспективи створення інклюзивно-освітнього простору в контексті впровадження соціального проекту. *Virtus*. 2019. № 37, жовтень. С. 157–162. URL: <http://conference-ukraine.com.ua/en/archivej>

6. Kateryna Skrypka. Technology of managing the readiness of the head the introduction of inclusive education in condition of general secondary education in conditions of project activity. *Association agreement: driving integrational changes* : Monograph; Centre for Strategic Innovations and Progressive Development, 2020. Vol. III. P. 348–357.

7. Скрипка К. С. Впровадження соціально-інклюзивних проєктів в закладах загальної середньої освіти Дергачівського району Харківської області: реалії та перспективи. *Modern science: problems and innovations* : Abstracts of II international scientific and practical conference, May 3–5, 2020. Stockholm, 2020. С. 541–548.

Праці, які додатково відображають апробацію матеріалів дослідження:

8. Скрипка К. С. Соціально-інклюзивний простір без меж: реалії та перспективи. *Адаптивні системи управління в освіті* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук. форуму, м. Харків, 24–28 січ. 2019 р. Харків : ГО «ШАУПС», 2019. С. 32–34. (сертифікат Н_4/ВФ-05) Тези, виступ.

9. Скрипка К. С. Модель формування готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання в умовах методичної служби. *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих в системі неперервної освіти* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Біла Церква, 27 листоп. 2019 р. Біла Церква : Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, 2019. С. 156–159. (сертифікат № 04-02/781) тези, виступ.

10. Скрипка К. С. Розроблення моделі готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання. *Адаптивні*

процеси в національній системі освіти : зб. матеріалів VI Всеукр. наук. форуму з міжнар.участю, м. Харків, 30–31 січ. 2020 р. Харків : ГО «ШАУПС», 2020. С. 50–53 (сертифікат Н_5/ВФ-29) тези, виступ.

11. Скрипка К. С. Експериментальна перевірка ефективності моделі управління готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання. *Неформальна та інформальна освіта як ресурс розвитку особистості* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 трав. 2020 р. Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського, Національний пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, МГО «Європейські інновації для молоді» (Україна), МГО «European Academy of Education» (Нідерланди), МГО «Socinno» (Чехія). С. 147–150.

12. Скрипка К. С. Розробка програми навчального спецкурсу «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання». *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет конф., 24 листоп. 2020 р., Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2020. С. 363–347.

13. Скрипка К. С. Технологія управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти в умовах проєктної діяльності. *Нове та традиційне в дослідженнях сучасних представників педагогічних та психологічних наук* : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 27–28 берез. 2020 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. С. 86–89.

14. Скрипка К. С. Розробка програми навчального спецкурсу «Управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання». *Формування професійної компетентності керівника закладу освіти в умовах змін* : зб. матеріалів Всеукр. інтернет-конф., м. Луцьк-Хмельницький-Рівне, 29 трав. 2020 р.; Волинський ін-т післядипломної пед. освіти, 2020. С. 50–52 Тези, виступ

15. Скрипка К. С. Проектна діяльність як педагогічна технологія впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. *Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя* : зб. матеріалів Другого Міжнар. наук.-практ. Web-форуму, м. Київ-Харків, 25–27 берез. 2020 р. Харків : УПА, 2020. С. 192–194 (сертифікат) Тези, виступ.

16. Скрипка К. С. Реалізація проектної технології в управлінні готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання. *Адаптивні процеси в освіті* : зб. матеріалів 6 Всеукр. наук. форуму з міжнар. участю, Харків, 2021 р. Харків : ГО «ШАУПС», 2021. С. 118–120. (сертифікат Н_4/ВФ-07) Тези, виступ.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Участь у Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях

17. Скрипка К. С. Реалізація соціального інклюзивного проєкту «Без меж» в Дергачівському районі Харківської області. *Всеукраїнський проєкт «Сучасний педагогічний досвід освітян України – 2020»*. Київ, 2020. (диплом лауреата за вагомі досягнення в освітній діяльності) Виступ.

18. Скрипка К. С. Technology of managing the readiness of the head the introduction of inclusive education in condition of general secondary education in conditions of project activity. *Угода про асоціацію: рушійні інтеграційні зміни* : IV Міжнар. наук.-практ. форум, м. Братислава (Словаччина). (Certificate SK 9263/29/02/2020) Виступ.

19. Скрипка К. С. Створення інноваційного інклюзивного освітнього простору в межах реалізації соціального проєкту. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін* : V Міжнар. наук.-практ. конф., присвячена 95-й річниці Сумського держ. пед. ун-ту ім. А. С. Макаренка, м. Суми, 16–17 квіт. 2019 р. (сертифікат серія ІПП № 256) Виступ.

20. Скрипка К. С. Розробка програми навчального спецкурсу «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання». *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика* : IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет конф., 24 листоп. 2020 р., Київський ун-т імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. (сертифікат).

21. Скрипка К. С. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. *Кращі інклюзивні практики України-2020* : Всеукр. конкурс, м. Херсон. (сертифікат) Участь.

22. Скрипка К. С. Проєктна діяльність як педагогічна технологія впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. *Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя* : Другий Міжнар. наук.-практ. Web-форум, Київ-Харків, 25–27 берез. 2020 р. (сертифікат) Участь із виступом.

23. Скрипка К. С. Взаємодія соціальних інституцій в розбудові інклюзивного простору: від проблемних питань до реальних зрушень. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : I Всеукр. міждисциплінарна наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Тернопіль, 8 квіт., 2021. Тернопіль, 2021. Виступ.

24. Скрипка К. С. Модель готовності керівників закладів загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання на адаптивних засадах. *Адаптивне управління: теорія і практика* : 6 Всеукр. наук. форум з міжнар. участю, 2022 р. Харків : ГО «ШАУПС». (сертифікат сертифікат Н_4/ВФ-09) Виступ.

25. Скрипка К. С. Перспективи створення інклюзивно-освітнього простору в контексті впровадження соціального проєкту. *Рівні серед рівних: інноваційні підходи до навчання дітей з особливими освітніми потребами* : Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка. (сертифікат №1712/127810).

26. Скрипка К. С. Україно-польське стажування «Фандрейзинг та основи проектної діяльності» з захистом авторського проекту «ВЗАЄМОДІЯ» із забезпечення якості інклюзивного навчання, 2023, м. Краків (Польща). (Certificate SZFL-002657).

27. Скрипка К. С. «Модернізація управління в умовах світових викликів», вебінар ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023. (Сертифікат №4321/23Д).

28. Скрипка К. С. «Методологія та практика професійного розвитку менеджера освіти. Лідерство і менеджмент», вебінар ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023. (Сертифікат №466/23Д).

29. Скрипка К. С. «Забезпечення якості інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», тренінг для фахівців Державної служби якості освіти України, 27–29 жовт. 2021 р. (сертифікат).

30. Скрипка К. С. Соціально-інклюзивний простір без меж: реалії та перспективи. Участь у Всеукраїнському освітньому проєкті «На урок». (сертифікат).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	23
ВСТУП	24
РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	32
1.1 Теоретичні засади управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	32
1.2 Зміст та особливості організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти	46
1.3 Стан управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	63
Висновки до першого розділу	74
РОЗДІЛ 2 МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ГОТОВНІСТЮ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ	77
2.1 Теоретичне обґрунтування структури та змісту моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	77
2.2 Обґрунтування педагогічних умов готовності керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	101
2.3 Технологія впровадження моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	112
Висновки до другого розділу	125

РОЗДІЛ 3	ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ГОТОВНІСТЮ КЕРІВНИКА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ	128
3.1	Організація і проведення експериментального дослідження	128
3.2	Експериментальна перевірка моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	150
3.3	Методичні рекомендації щодо впровадження моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	175
	Висновки до третього розділу	193
	ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	196
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
	ДОДАТКИ	225

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗДО – заклад дошкільної освіти.

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти.

ІН – інклюзивне навчання.

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр.

КЗ – комунальний заклад.

КППС – команда психолого-педагогічного супроводу.

МР – методична робота.

ООП – особливі освітні потреби.

СР – селищна рада.

ЦПРПП – центр професійного розвитку педагогічних працівників.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інклюзивну освіту як сучасну інноваційну тенденцію сьогодні широко обговорюють у наукових колах теоретики та практики: медики, психологи, логопеди, дефектологи, реабілітологи, корекційні педагоги та інші фахівці спеціальної педагогіки, батьки та громадськість. Це пов'язано зі збільшенням останнім часом кількості дітей з різними нозологіями та зміною цінностей у ставленні до освіти.

Численні теоретико-практичні дослідження подають інклюзивну освіту як стратегію забезпечення прав осіб з інвалідністю; пріоритетний напрям національної соціальної політики; інструмент інтеграції осіб з особливими потребами в соціум («суспільство для всіх»); концепцію інклюзивного підходу до функціонування закладів освіти; інноваційні освітні тенденції, що відповідають освітнім потребам кожної людини («освіта для всіх»); систему надання освітніх послуг (наприклад, задоволення пізнавальних потреб, розширення сфери пізнавальних інтересів).

Починаючи з 1970-х рр., міжнародні науковці вивчають різні аспекти інклюзивної освіти: У. Бронфенбреннер, А. Гартнер, С. Гелловей, А. Дайсон. І. Дено, Д. Ліпські, Дж. Мерсер, Г. Піннел, М. Рейнольдс, М. Уїлл.

Інтеграцію осіб з ООП у соціум досліджували в різних аспектах: медико-соціальний; соціально-психологічний. Методики роботи з різними категоріями населення і в різних соціумах аналізували О. Вакуленко, Н. Комарова; соціальна робота за різними напрямками вивчалася В. Бехом, О. Песоцькою, В. Поліщуком, Т. Семигіною та інші.

Вивчення проблеми як у теоретичному плані, так і в практичному засвідчило, що питанню *«Управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»* мало приділено уваги в теорії та практиці. У процесі вивчення наукової літератури, аналізу рівнів готовності керівника ЗЗСО до організації

інклюзивного навчання в системі методичної роботи виявлено низку суперечностей між:

- вимогами, що висувають до організації інклюзивного навчання на сучасному етапі інтегрування України у світовий освітній простір, і недостатнім розробленням науково-методичного супроводу такого процесу в системі методичної роботи;
- необхідністю формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН та низьким рівнем педагогічних умов щодо процесу їхнього професійного розвитку із зазначеного питання в системі методичної роботи;
- потребою мобільного реагування щодо коригування процесу організації ІН в ЗЗСО та недостатньою оперативністю центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

Актуальність зазначеної проблеми та недостатність її розроблення зумовили вибір теми дослідження *«Управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планами науково-дослідницьких робіт Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України та відображає окремі результати науково-дослідницької теми «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (реєстраційний номер УкрІНТЕІ 0120U104637, дата реєстрації 30.10.2020 р). Тему дослідження зареєстровано на засіданні Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 28.05.2019 р.).

Слід звернути увагу, що після ухвалення Постанови Верховної ради України «Про утворення та ліквідацію районів» 2020 року було ліквідовано Дергачівський район Харківської ради й утворено Харківський район, до якого

увійшли колишні населені пункти Дергачівського району у складі міських / селищних територіальних громад, а саме: Дергачівської міської, Солоницівської селищної та Малоданилівської селищної територіальних громад. У дисертації ми ж наводимо матеріали, які були апробовані до прийняття низки законів про децентралізацію.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи та експериментальній перевірці її ефективності. Відповідно до мети досліджуваної проблеми визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу із зазначеної проблеми.
2. Дослідити наявний стан управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.
3. Створити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити модель управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.
4. Розробити методичні рекомендації застосування моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

Об'єкт дослідження – готовність керівників ЗЗСО до організації ІН.

Предмет дослідження: управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.

Методи дослідження: Для досягнення поставленої мети та розв'язання виокремлених завдань використано низку теоретичних та емпіричних методів дослідження:

– *теоретичні* (аналіз наукових джерел із теми для визначення стану дослідження проблеми управління готовністю керівника до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи; синтез, порівняння, систематизація – для узагальнення теоретичних підходів щодо управління розвитком інклюзивного навчання в ЗЗСО; абстрактний та логічний методи – для узагальнення

ключових понять і формулювання до них висновків; моделювання – для створення концептуальної моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи);

– *емпіричні* (опитування – анкетування, інтерв'ювання, тестування, бесіда; спостереження; експертна оцінка, самооцінка – для визначення рівня готовності керівників; *експериментальна перевірка* (констатувальний, формувальний, етапи) – для реалізації концептуальної моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи);

– *статистичних*: (кваліметричне оброблення даних із застосуванням комп'ютерної техніки).

Підходи методології дослідження: андрагогічний, акме-синергетичний, культурологічний, особистісно-діяльнісний, системний, синергетичний та андрагогічний, кваліметричний, компетентнісний; адаптивне управління.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що

вперше розроблено й обґрунтовано теоретично модель управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи засадах андрагогічного, акме-синергетичного, культурологічного, особистісно-діяльнісного, системного, синергетичного, андрагогічного, компетентнісного, кваліметричного підходів та адаптивного управління, яка буде цілеспрямована на формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН та побудову коригувальної траєкторії системного й індивідуального підходу до готовності керівника ЗЗСО щодо організації ІН через запровадження тематичного онлайн-спецкурсу для керівників закладів загальної середньої освіти за темою: «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання», мета якого полягає у створенні простору для розвитку інклюзивної освіти в районі, забезпеченні нового змісту та моделі організації навчання керівників ЗЗСО щодо впровадження ІН, а також можливості реалізації проєктної діяльності.

уточнено визначення поняття «управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи», а саме те, що інклюзивне навчання ми розглядаємо як процес, що спрямований на підвищення рівня вмінь керівників застосовувати гнучку процедуру управління, перерозподіляти освітні ресурси, урізноманітнювати вектори освітніх послуг, актуалізувати професійний потенціал педагогічних працівників колективу, проводити роз'яснення серед батьків, захищати права дітей з ООП на рівний доступ до якісної освіти; складники готовності керівника до формування інклюзивного середовища в освітньому закладі, які були розподілені за рівнями: базові готовності; загальнофахові та проєктні.

удосконалено зміст методичної роботи щодо управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН через запровадження тематичного онлайн-спецкурсу та методичного комплексу підвищення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, у якому запропоновано діагностичні матеріали з обґрунтуванням методики їх впровадження, авторський тематичний онлайн-спецкурс «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання».

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці методичних рекомендацій щодо запровадження моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи. Практична значущість отриманих результатів визначається тим, що на підґрунті концептуальних положень дисертаційного дослідження розроблено та впроваджено освітню програму тематичного онлайн-спецкурсу *«Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання»*.

Матеріали наукового дослідження **впроваджено** в діяльність Центру професійного розвитку педагогічних працівників Наталинської селищної ради Красноградського району Харківської області (довідка № 21 від 30.05.2023), Центру професійного розвитку педагогічних працівників Красноградської

міської ради (довідка № 21 від 30.05.2023), Управління освіти, культури, молоді та спорту Дергачівської міської ради Харківської області (довідка № 01-23/564 від 30.05.2023), Центру професійного розвитку педагогічних працівників Зачепилівської селищної ради Харківської області (довідка № 01-26/108 від 01.06.2023), відділ освіти, культури та спорту Малоданилівської селищної ради (довідка № 01-24/590 11.12.2023). Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі відділу освіти Управління освіти, культури і туризму Дергачівської районної державної адміністрації (назва до 2020 року).

Апробація результатів дисертації. Основні тези наукової роботи оприлюднювалися та обговорювалися на наукових засіданнях кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, конференціях, вебінарах, форумах, у тому числі:

міжнародних: V Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін», присвячена 95-й річниці Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка (м. Суми, 16–17 квітня 2019 р.); V Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих в системі неперервної освіти» (м. Біла Церква, 27 листопада 2019 р.); IV Міжнародний науково-практичний форум «Угода про асоціацію: рушійні інтеграційні зміни», (м. Братислава. Словаччина); Міжнародна науково-практична конференція «Неформальна та інформальна освіта як ресурс розвитку особистості» (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, МГО «Європейські інновації для молоді» (Україна), МГО «European Academy of Education» (Нідерланди), МГО «Socinno» (Чехія) м. Київ, 22 травня 2020 року); Міжнародна науково-практична конференція «Modern science: problems and innovations. (Stockholm, 2020. Abstracts of II

international scientific and practical conference. May 3–5, 2020); II Міжнародний науково-практичний Web-форум «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя» (Київ-Харків, 25–27 березня 2020 року); VI Всеукраїнський науковий форум з міжнародною участю «Адаптивне управління: теорія і практика» (м. Харків. ГО «ШАУСПС» 2022); Україно-польське стажування «Фандрейзинг та основи проєктної діяльності» з захистом авторського проєкту «ВЗАЄМОДІЯ» із забезпечення якості інклюзивного навчання (м. Краків, Польща, 2023).

у всеукраїнських: IV Всеукраїнський науковий форум «Адаптивні системи управління в освіті» (м. Харків, 24–28 січня 2019 р.); Всеукраїнський проєкт «Сучасний педагогічний досвід освітян України – 2020» (Київ, 2020); Всеукраїнський науковий форум «Адаптивні процеси в національній системі освіти» (м. Харків, 30–31 січня 2020 р.); Всеукраїнська інтернет-конференція «Формування професійної компетентності керівника закладу освіти в умовах змін» (Луцьк – Хмельницький – Рівне, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти. 29 травня. 2020 року); IV Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика» (Київський університет імені Бориса Грінченка 24 листопада 2020 року); Всеукраїнський конкурс «Кращі інклюзивні практики України – 2020» (м. Херсон, 2020); I Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція з міжнародною участю «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат» (Тернопіль, 8 квітня 2021); IV Всеукраїнський науковий форум з міжнародною участю «Адаптивні процеси в освіті» (м. Харків, 2021 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Рівні серед рівних: інноваційні підходи до навчання дітей з особливими освітніми потребами» (Київ, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка; вебінар ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023); тренінг для фахівців Державної служби якості освіти України (27–29 жовтня 2021 року); Всеукраїнський освітній проєкт «На урок» (2020).

Публікації. Основні положення й висновки дисертації знайшли відображення у 16 публікаціях автора (4 з них надруковано в наукових фахових виданнях).

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел з 193 найменувань (із яких 9 – іноземною мовою) і 2 додатків. Загальний обсяг дисертації – 279 сторінок, з них 14 сторінок – анотації, 176 – основного тексту. Робота містить 10 таблиць та 15 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

1.1 Теоретичні засади управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціально-економічного розвитку суспільства, а її метою – різнобічний і гармонійний розвиток людини як особистості та найбільшої цінності суспільства, виховання індивідуальних якостей, властивостей. У сучасних соціально-економічних умовах виникають соціальні процеси, що відображають інноваційні підходи та спонукають до створення нових соціальних систем. Саме тому перспективним напрямом в освіті є інтеграція осіб з ООП (які потребують постійної або тимчасової додаткової підтримки в процесі навчання для забезпечення їхнього права на освіту) у систему навчання, адже соціальна ізоляція не лише впливає на всі сфери життя, а й не дає можливості реалізувати здібності й таланти.

Поняття «діти з ООП», як зазначає Н. Білик, широко охоплює всіх учнів, освітні потреби яких виходять за межі загальноприйнятих норм: стосується як дітей з особливостями психофізичного розвитку, так і обдарованих дітей, і дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків). Діти з ООП – частина ширшої реформи в галузі освіти, яка необхідна для покращення її якості й відповідності та заохочення всіх учнів досягти в навчанні вищого рівня [5].

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку в освітній простір України є одним з основних напрямів освіти й відповідає пріоритетам державної політики, викладеним у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті, та спрямовані на особистісну орієнтацію освіти;

створення рівних можливостей для доступу дітей та молоді до якісної освіти; забезпечення варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти залежно від здібностей та індивідуальних можливостей. Нормативно-правові документи Організації Об'єднаних Націй, підписаних Україною, Закони України «Про освіту» [120], «Про повну загальну середню освіту» [121], Концепція розвитку інклюзивної освіти [114], Концепція «Нова українська школа» [65] відображають одну з ключових демократичних ідей: усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Інклюзія – це процес реального залучення осіб з особливими потребами до активного суспільного життя, неперервний пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх без винятку. У цьому випадку відмінності розглядають як позитивне явище, що заохочує до навчання дітей і дорослих. Інклюзія визначає перешкоди та шляхи їх подолання, тож охоплює проведення комплексного оцінювання, пошуку інформації з різних джерел для створення індивідуального плану розвитку та його практичної реалізації. Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення.

Присутність у цьому значенні вважається можливістю навчатися в ЗЗСО та необхідністю пристосовуватися; участь є позитивним досвідом, який набуває учень у ході навчання, та враховує його ставлення до самого себе в цьому процесі; досягнення – не тільки оцінки за тести та іспити, а комплексний результат здобуття знань протягом навчального року. Інклюзія зосереджується на тих групах учнів, які підлягають ризику виключення або освітніх обмежень. Це визначає моральну відповідальність перед такими групами ризику та гарантує їм можливість брати участь в навчальному процесі [49].

Інклюзивній освіті як сучасній інноваційній тенденції сьогодні приділяють значну увагу педагоги, медики, психологи, логопеди, дефектологи, реабілітологи, корекційні педагоги та ін. Це пов'язано зі збільшенням кількості осіб з різними порушеннями розвитку, зі зміною освітніх цінностей, а також зміною освітньої парадигми на гуманістичну («освіта для всіх», «школа для всіх») [62].

Проблемі інклюзивної освіти приділяють увагу багато українських та зарубіжних науковців: А. Dyson [188; 187], А. Millward [187], С. Clarke [187], S. Robson [187], Т. Loreman [50], Н. Ашиток [3], Н. Білик [5], В. Бондар [7], Г. Давиденко [25], Т. Ілляшенко [48], І. Калініченко [53], Л. Козіброда [60], А. Колупаєва [63], Г. Кравченко [67], І. Кузава [72], Ю. Найда [63], Л. Прядко [127], Л. Савчук [138], І. Садова [139], Т. Сак [140], Н. Софій [63] та ін.

Питання управління в закладі з інклюзивним навчанням висвітлювали М. Буйняк [10], Л. Даниленко [27], А. Колупаєва [63], С. Миронова [10; 86; 87], Ю. Найда [63], В. Нечипоренко [93], Н. Плохотнюк [10], М. Порошенко [110], Н. Софій [63], М. Чайковський [178], В. Шинкаренко [49] та ін.).

На сучасному етапі модернізації системи освіти, прояву гуманістичних тенденцій та зростання інтересу до розвитку особистості все більшого поширення набуває визнання того, що інтегроване навчання найкраще відповідає принципам правової держави, стає більш поширеним, а вчені розглядають його як одну з найважливіших передумов повноцінної інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в систему суспільних відносин (А. Гамаюнов, О. Гончарова, К. Мейджер, Е. Миронова, Н. Назарова, М. Нікітіна, М. Олівер, Л. Тигранова, С. Шевченко, Н. Шматко та ін.). Особливості організації інклюзивного навчання дітей окремих категорій, а саме: з порушеннями слуху, з порушеннями мовлення, інклюзія дітей з порушеннями зору, інклюзія дітей з порушеннями опорно-рухового апарату тощо представлено в дослідженнях як українських, так і зарубіжних учених.

Система спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку є досить ефективною за якістю як навчально-виховної, так і корекційної роботи. Водночас існує потреба у виробленні нових підходів до освіти дітей цієї категорії, що більшою мірою задовольняли б потреби їхнього розвитку, покращували процеси реабілітації та реабілітації, формували адаптовану особистість, сприяли інтеграції в суспільство. Саме цим вимогам

відповідає інтегроване та інклюзивне навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку [66].

Інклюзивна освіта – система освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з ООП, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах закладу освіти [35].

Теоретичні та практичні напрацювання окреслюють інклюзивну освіту як стратегію забезпечення прав людей з особливими потребами; як один із пріоритетних напрямів державної соціальної політики; визначають інструментом інтегрування осіб з обмеженими можливостями в соціум («суспільство для всіх»); інноваційною освітньою тенденцією, яка задовольняє освітні потреби кожного («освіта для всіх»); системою освітніх послуг, що задовольняє пізнавальні потреби, розширює сферу пізнавальних інтересів тощо. Також визначають як концепцію інклюзивного підходу до функціонування закладів освіти; умову соціалізації осіб з особливими потребами; чинник різноманітності, що збагачує навчальне середовище (визнання та повага індивідуальних людських відмінностей); безперешкодний доступ до загальної освіти, враховуючи особливості осіб з особливими потребами (принцип доступності); взаємодію та комунікацію осіб з обмеженими можливостями з однолітками, учителями та іншими соціальними групами (гармонізація стосунків людей між собою та суспільством в цілому) тощо [89, с. 172].

Починаючи із 1970-х рр., до вивчення різних аспектів інклюзивної освіти зверталися зарубіжні вчені (У. Бронфенбреннер, Дж. Мерсер). Інтеграцію осіб з особливими освітніми потребами досліджували в медико-соціальному аспекті та в соціально-психологічному тощо. У процесі визначення терміна «*інклюзивна освіта*» науковці проаналізували потрактування, що містяться в головних міжнародних документах (стандартних правилах рівняння можливостей інвалідів ООН [168], Декларації прав дитини ООН [29], Саламанській декларації та програмі дій з навчання осіб з особливими потребами [141], Міжнародних

консультаціях із питань раннього навчання дітей з ООП тощо) – і виокремили декілька дефініцій:

- формування освітнього простору, що відповідало б потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку;

- комплексний процес, який забезпечує рівний доступ до якісної освіти дітям з ООП у ході організації їх навчання в закладах освіти із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей;

- спільне навчання й виховання дітей з ООП та їх здорових однолітків з метою інтеграції та соціальної адаптації їх у суспільстві. Діти з особливими освітніми потребами – це діти, які мають вади опорно-рухового апарату, сенсорні порушення (сліпі та зі зниженим зором, глухі та зі зниженим слухом) і проблеми розумового розвитку [34, с. 114].

Кабінет Міністрів України 10 травня 2002 року підписав Підсумковий документ Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей», у якому забезпечення доступу до якісної освіти визнано одним із чотирьох пріоритетних напрямів діяльності. Для реалізації зазначених завдань Верховна Рада України ухвалила Закон «Про загальнодержавну програму, Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» (від 05.05.2009 р. № 065-VI). Метою програми є об'єднання національних зусиль із захисту прав дітей в одну систему. У сфері освіти зроблено акцент на створенні рівних умов для здобуття кожною дитиною якісної освіти (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної і вищої) для забезпечення розвитку особистості, суспільства та держави.

Інклюзивна освіта передбачає навчання дітей з ООП у звичайних школах, де вони мають змогу брати участь у житті здорового дитячого колективу. Процес

навчання проходить за індивідуальним навчальним планом та забезпечується медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом [178, с. 78].

Основними перевагами інклюзивної освіти є визнання рівноцінності в суспільстві всіх учнів і педагогічних працівників; підвищення рівня участі учнів у навчальному процесі та позашкільних заходах й одночасно зниження ступеню ізолюваності деяких учнів: зміна культури закладу освіти відповідно до різноманітних потреб учнів, які там навчаються; аналіз і вивчення спроб подолання перешкод та вдосконалення доступності навчальних закладів для окремих категорій дітей; переконання, що відмінності між учнями – це ресурси, що сприяють педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно подолати; визнання прав дітей на здобуття освіти в закладах, що розташовані за місцем проживання [117].

У роботі визначаємо власне трактування поняття *«інклюзивна освіта»* як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти особливих дітей шляхом організації їхнього навчання в ЗЗСО на основі застосування особистісно-орієнтованого підходу до навчання й компетентнісного підходу до управління освітнім процесом. Відповідно суттєвих змін зазнає підготовка педагогів; роль учителя вже не як наставника, а як модератора і тьютора в індивідуальних освітніх траєкторіях дітей.

Проблема інклюзії в Україні потребує розв'язання на підставі вираженого підходу як з боку державних органів, так і відповідних освітніх структур, що здійснюють координаційну функцію щодо діяльності закладів освіти з питань *інклюзивного навчання* – системи освітніх послуг, які гарантує держава, що «ґрунтується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [120]. Навчання в умовах інклюзивної освіти корисне як для дітей з ООП, так і для інших учнів. Спілкування зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з ООП; налагодженню дружніх стосунків між ними. У результаті діти вчаться

природно сприймати й толерантно ставитися до людських відмінностей, стають більш чуйними, готовими допомагати одне одному [120].

Серед складників комплексного процесу впровадження ІН в освітній простір ЗЗСО диференційовано відповідне нормативно-правове, навчально-методичне, кадрове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення. Мету «Концепції розвитку інклюзивного навчання» досягають у результаті виконання низки завдань, з-поміж яких виокремлюють формування освітньо-розвивального простору для дітей з ООП шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу.

Впровадження ІН в ЗЗСО потребує з'ясування сутності поняття «*інклюзивний простір*», принципів цього процесу та визначення основних напрямів його реалізації. Аналізуючи зміст інклюзивного освітнього простору, О. Рассказова розглядає його як сукупність об'єктивних зовнішніх умов, чинників, соціальних об'єктів, які необхідні для успішного функціонування процесу навчання, як систему впливу на умови формування особистості, а також можливості для її розвитку, що перебувають у соціальному й предметному просторі [130]. Психологи, педагоги розуміють під освітнім простором низку умов, створених для особистісного розвитку учасників навчального процесу: освітні технології, навчальна й управлінська діяльність, способи взаємодії із зовнішніми чинниками. І. Калініченко розглядає поняття інклюзивного простору як системи освітніх послуг, що ґрунтуються на забезпеченні основного права дітей на здобуття освіти та навчання за місцем проживання [54]. Освітній простір стане інклюзивним за умов наявності низки ознак, а саме: спланованого та організованого фізичного простору, у якому б діти могли безпечно пересуватися в процесі індивідуальних та групових занять, сприятливого соціального клімату, умов для спільної роботи дітей, а також надання одне одному допомоги в досягненні позитивного результату.

Як зазначає Г. Кравченко, щоб забезпечити успішну взаємодію в інклюзивному середовищі та комфортне перебування всіх учасників освітнього

процесу навчального закладу, потрібно окреслити низку педагогічних завдань, а саме: створити єдиний адаптивний простір, усвідомити «природу» інклюзії, підвищити рівень інклюзивної компетентності, здатність налагоджувати емоційно відверті, емпатійні стосунки; організувати колективне педагогічне співробітництво, реалізувати різні способи взаємодії між усіма суб'єктами освітнього простору [67].

Одним із основних завдань інклюзії є відповідь на широкий спектр освітніх потреб в навчальному просторі та поза його межами. *Заклад загальної середньої освіти* – це освітній заклад, основною діяльністю якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти та який провадить освітню діяльність за певним рівнем загальної середньої освіти за умови наявності відповідної ліцензії, що видана в установленому законодавством порядку. Підвищення ефективності управління ЗЗСО передбачає врахування в процесі управління цілої системи чинників, які визначають успішність управлінської діяльності суб'єкта управління (керівників освітніх установ) [16].

Керівник закладу загальної середньої освіти є офіційною особою, яка наділена (відповідно до нормативних документів) офіційними повноваженнями, впливає на підлеглих, може діяти в зовнішньому середовищі, ґрунтуючись на офіційних відносинах між «своєю» й іншими організаціями, відповідає перед законом за стан справ у групі, колективі, організації в цілому. Ефективність діяльності керівника закладу освіти залежить від високого рівня управлінської культури, досконалості технологій, методів і механізмів її застосування, науково-технічних, культурно-педагогічних зв'язків, що формують освітню систему.

Ключовим чинником побудови успішної навчальної установи є особистість керівника, який утілює інклюзивну культуру та підтримує її своїми діями. З приходом до ЗЗСО дитини з ООП постає питання визначення координатора навчання учня з ООП, у завдання якого входить організація необхідної співпраці з фахівцями різних профілів, керівниками установ,

батьками і вчителями з метою підтримки навчання й розвитку цього учня. Координація діяльності шкільного колективу покладається на представника адміністрації закладу. Зазвичай, це директор закладу, який має бути готовим до цієї функції, яка в українському освітньому просторі розподілена між різними фахівцями (керівник закладу, його заступники, учитель, асистент, фахівці ІРЦ тощо), щоб сприяти ефективності процесу в цілому.

Готовність керівників ЗЗСО в умовах впровадження ІН являє собою багатоаспектне утворення, що містить комплекс умінь, знань, мотивів та особистісних якостей, які забезпечують ефективне управління впровадженням ІН в умовах освітніх трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів, що основні концепції «готовності» відображені в рамках особистісно-функціонального та особистісно-діяльнісного підходів. На думку С. Максименка та О. Пелеха, готовність до будь-якого виду діяльності – це цілеспрямований прояв особистості, який охоплює знання, звички, уміння, погляди, переконання, ставлення, мотиви, вольові та інтелектуальні якості, установки, почуття [78].

У наукових публікаціях В. Семиченко, М. Артюшиної готовність до діяльності визначено як операційний стан до термінової активізації, функціональної готовності – усвідомлення людиною своїх цілей, оцінки постулатів, визначення найбільш імовірних засобів дії, пролонгованої активності особистості при залученні до процесу роботи [143].

Керівники ЗЗСО мають бути готовими до активної роботи в умовах змін, володіти необхідним рівнем знань, умінь та навичок, щоб якісно забезпечувати цей процес. Зазначимо, що методичні рекомендації щодо впровадження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», затвердженого наказом Міністерства економіки України 17.09.2021 № 568-21 [86; 118] є значною допомогою керівникам ЗЗСО, засновникам закладів освіти, відділам/управлінням освіти, центрам професійного розвитку педагогічних працівників тощо.

У наукових працях Л. Карамушка виділяє функціонально пов'язані та взаємообумовлені елементи в структурі психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління: мотиваційний (низка мотивів, які адекватні змісту управлінської діяльності); когнітивний (сукупність психологічних знань щодо особливостей управлінської діяльності в умовах змін); операційний (комплекс умінь і навичок, які забезпечують успішне управління) та особистісний (система особистісних характеристик керівників середньої освіти, що впливають на результативність їхньої управлінської діяльності) [54].

Готовність керівників ЗЗСО в частині розвитку концепції інклюзивної освіти пов'язана з виокремленням пріоритетів у сфері освіти, що спрямовані на вдосконалення системи освіти для дітей з ООП, яка передбачає їх соціальну реабілітацію та створення належних умов, формування нової філософії суспільства стосовно позитивного ставлення до «особливих» дітей, ефективне управління впровадженням ІН.

Дослідженню категорії «управління» приділено багато уваги. У першій половині ХХ століття отримали розвиток чотири чітко розрізнені школи управлінської думки: школа наукового управління (Ф. Тейлора, Фрейми, Л. Гілбрет і Г. Гагата), школа психології і людських відносин (М. Паркер, Ф. Мейо, Е. Мейо, А. Маслоу, К. Арджирис, Р. Лайкерта, Д. Макгрегора і Ф. Герцберга), адміністративна школа (А. Файоля, Л. Урвик, Д. Муні, А. Рейлі, А. Слоуна) і школа науки управління (чи кількісна школа) (Ф. Тейлор).

В узагальненому вигляді *управління* – це діяльність суб'єкта, що виражається в цілеспрямованому організаційному впливі на об'єкт управління з метою приведення його в бажаний для суб'єкта стан.

В управлінні як в об'єктивному явищі виявлено й деталізовано головну ланку – управлінську систему. Вивчення цілісних управлінських систем показало, що будь-яка система складається з двох підсистем – керівної, тобто тієї, яка керує, і керованої, тобто тієї, яка піддається управлінню, на яку впливає керівна підсистема. Керівну підсистему прийнято визначати як суб'єкт

управління, тобто те, чим управляють. Звідси випливає, що керівна підсистема управляє керованою. Саме в керівному впливі суб'єкта на об'єкт і полягає сутність управлінської діяльності, зміст взаємодії її компонентів. Управлінська система функціонує завдяки тому, що суб'єкт управління впливає на її об'єкт. Унаслідок цього об'єкт змінюється й набуває нових якостей та організаційних особливостей. Визначальною особливістю змін є їхня відповідність потребам, бажанням та інтересам суб'єкта. Суб'єкт прагне змін в об'єкті, які йому корисні й відповідають меті, завданням і уявленням щодо організації і функціонування об'єкта. Отже, основними компонентами управлінської системи є:

- суб'єкт управління – джерело керівного впливу, хто виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його в нове русло;
- об'єкт управління – на що спрямований керівний вплив суб'єкта; що функціонує під цим впливом;
- керівний вплив – комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, що здійснюють вплив на об'єкт і досягають реальних змін у ньому;
- зворотні зв'язки – інформація для суб'єкта щодо результативності керівного впливу та змін в об'єкті [62, с. 9].

Управління – це, перш за все, свідома діяльність людини в досягненні власних цілей; той особливий її різновид, пов'язаний із ухваленням рішень, з організацією, орієнтованою на втілення в життя, з регулюванням системи відповідно до конкретних цілей, з узагальненням результатів діяльності, із систематичним отриманням, переробкою та використанням інформації [26].

Із філософського погляду *управління* – це елемент, функція організованих біологічних, соціальних, технічних систем, що зберігає їх певну структуру, підтримує діяльність, реалізацію їх програм і цілей [173].

Управління з позиції менеджменту – це система, що забезпечує способи, методи, принципи управління, уміння спрямовувати діяльність людей, їхні

знання, досвід, інтелект на досягнення визначених цілей. Це процес узгодження діяльності осіб, які об'єднані в організацію для досягнення спільної мети.

У тлумачному словнику *управління* трактується як перетворення інформації про стан об'єкта в командну інформацію від суб'єкта; це спрямований програмований чи довільний вплив на об'єкт для досягнення поставленої мети за допомогою явищ та процесів [172].

Одна з найбільш розгорнутих систематизацій закономірностей управління викладена в праці Г. Єльнікової, яка поділяє закономірності на дві групи, що розкривають: 1) основу управлінської підструктури і 2) характеристику функціонування розвитку управлінської підструктури [37; 38; 40]. Системний підхід до окреслення закономірностей функціонування й розвитку середньої загальної освіти, зроблений Г. Єльніковою, на сьогодні є найповнішим в українській педагогічній науці. За визначенням дослідниці, управління – це особливий вид діяльності людини в умовах постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовища, що забезпечує цілеспрямований вплив на керовану систему задля збереження та впорядкування її в межах заданих параметрів на основі закономірностей розвитку й дії механізмів самоуправління [91].

Із соціологічного погляду *управління* – це інтеграційний процес, за допомогою якого підготовлені спеціалісти формують організації і керують ними через постановку цілей та розроблення засобів їх досягнення. Соціологи виділяють чотири основні функції управління: планування (виявляють цілі, завдання, забезпечують єдину направленість зусиль колективу); організація виконання (проєктують структуру організації, визначають чіткі завдання, розподіляють їх між працівниками); мотивація (створюють систему стимулів, завдяки якій дії працівників будуть спрямовані на досягнення поставленої мети); контроль (безперервно порівнюють фактичні результати роботи підлеглих із запланованими результатами, оцінюють і коректують їхню діяльність).

Управління, як галузь людської діяльності, виникло разом із становленням суспільства – групи людей, які існують та взаємодіють у процесі спільного виконання певних завдань. Важливим етапом у розвитку управління було зародження й становлення державності. Управління навчальними закладами є формою соціального управління й визначається як раціональне використання матеріальних, кадрових та інших ресурсів закладами освіти, що діють у ринковому середовищі із застосуванням науково обґрунтованих форм, принципів, функцій і методів. Це сучасний напрям управлінської діяльності, спрямований на досягнення поставлених цілей установами освіти.

Соціальне управління – це управління людьми, вплив на соціально-економічну систему, що впорядковує її, зберігає якісну специфіку, удосконалює і розвиває, та зумовлений суспільним характером праці й потребою в спілкуванні осіб у процесі діяльності. Це вплив на діяльність груп людей, об'єднаних різними інтересами. Менеджмент у соціальних системах можна розглядати в широкому розумінні як управління в організаціях людей незалежно від мети діяльності. Слід зазначити, що в сучасних умовах поширена думка про те, що процес управління – це мистецтво, суть якого полягає в застосуванні досягнень науки до реальних ситуацій, а отже, і до практики. Без знання технології менеджменту в сучасних умовах є неможливим ефективне керування установою [84].

Механізм управління створюють і цілеспрямовано змінюють люди, які регламентують сукупність функцій, методів, форм, важелів і стимулів соціального управління з метою досягнення найбільшої його ефективності в конкретних історичних умовах. Як складна й багатогранна соціальна система, суспільство потребує механізмів управління, які забезпечують чітку взаємодію всіх підсистем і розв'язання проблем, що виникають. Серед цих позицій у загальному механізмі управління виділяють економічні, організаційні й соціально-культурні механізми, взаємозалежні функції яких базуються на вимогах об'єктивної правової системи суспільного розвитку та управління [105].

Таким чином, визначаємо управління як особливий вид діяльності людини в умовах постійної зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Це забезпечує цілеспрямований вплив на керовану систему з метою збереження і впорядкування її в заданих параметрах на основі закономірностей її розвитку.

Управління навчальним закладом, за визначенням З. Рябової, – це складний вид діяльності, що зорієнтований на організацію цілеспрямованих впливів керівної підсистеми (суб'єкта управління) на керовану (суб'єкт) шляхом організації спільної діяльності людей, на основі виокремлення, задоволення й формування освітніх потреб особистості та певних груп людей, з метою визначення пріоритетних напрямів розвитку навчального закладу [133].

Складником якісної педагогічної освіти є методична робота, що охоплює цілісну систему заходів, які спрямовані на підвищення кваліфікації та професійної майстерності педагогічних працівників, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, досягнення позитивних результатів у освітньому процесі. Вона ґрунтується на сучасних досягненнях психології та педагогіки, враховуючи досвід педагогів і конкретний аналіз результатів освітнього процесу.

Система ІН в Україні має вертикально-горизонтальну структуру. Вертикальна структура ґрунтується на вікових особливостях учнів та рівнях освітніх програм. Горизонтальна структура враховує психологічний розвиток дитини, характер її пізнавальної діяльності й особливості порушення. Вертикальну структуру визначають віковими періодами: раннє дитинство (від 0 до 3 років), дошкільний період (від 3 до 6–7 років), період шкільного й професійного навчання (від 6–7 до 16–21 років). Горизонтальна структура ІН в Україні визначена для дітей з порушенням слуху, слабчучучих, з порушеннями зору, слабозорих, із тяжким порушенням мовлення, з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, для розумово відсталих. Категорії дітей з ООП: діти з інвалідністю, з незначним порушенням здоров'я, діти із соціальними потребами та обдаровані. Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають

відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, що зумовлено вродженими або набутими розладами.

Методична робота у спеціальній школі – один із напрямів діяльності щодо підвищення фахового рівня педагогів, якості навчання та виховання дітей із вадами психофізичного розвитку [167]. Аналізуючи проблему навчально-методичної роботи в інклюзивній школі, слід наголосити, що поєднання навчально-виховної роботи з корекційною має бути основним аспектом у її змісті, оскільки саме така сполучуваність визначає специфіку професійної діяльності вчителя, який працює не лише зі здоровими дітьми у ЗЗСО, а й з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

Таким чином, практика впровадження інклюзивної освіти є не лише ідеєю сьогодення, а може бути реально розв'язана засобами освітнього процесу. Це, у свою чергу, потребує від керівництва ЗЗСО готовності до організованих, адаптивних дій через формування державної стратегії інклюзивної освіти, розроблення фінансових механізмів її утримання, оновлення системи професійної підготовки вчителів, підвищення педагогічної освіти батьків і громадськості, розроблення методичних прийомів і технологій освітньої інклюзії, адаптацію шкільних приміщень відповідно до потреб дітей з ООП.

1.2 Зміст та особливості організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти

Донедавна навчання мало диференційований характер: навчання дітей нормативного розвитку в загальноосвітніх закладах, де застосовували традиційно визнані форми й методи навчання; навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я (дітей з різним рівнем психофізичного розвитку, у тому числі обдарованих) у спеціальних навчальних закладах. Важливим кроком реформування освіти в цьому напрямі є філософія інклюзивної освіти, яка ґрунтується на переконанні, що існує потреба змінити освітню парадигму,

тобто інтегрувати дві традиційні системи в одну систему освіти. Визначені реформи не передбачають ліквідації цих навчальних закладів.

За визначенням ЮНЕСКО, яка розглядає *інклюзію* як підхід, що активно розвивається й полягає в позитивному ставленні до різноманітності учнів та в сприйнятті індивідуальних особливостей не як проблеми, а як можливості для збагачення процесу пізнання; рух у напрямі інклюзії – це не лише технічна чи організаційна зміна, але й своя філософія. У зв'язку з цим ЮНЕСКО сприяє впровадженню систем інклюзивної освіти, які усувають бар'єри, що обмежують участь та заважають успіху всіх учнів, беруть до уваги різні потреби, здібності та особливості й ліквідують усі форми дискримінації в навчальному середовищі.

Поняття *інклюзії* в дефектологічному словнику тлумачиться як процес динамічного включення в суспільні відносини всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей [30]. Шевців З. М. визначає, що *інклюзія* – це активна участь усіх громадян у соціальному житті, особливо тих, хто має труднощі у фізичному та психічному розвитку. У контексті інклюзії інклюзивна освіта, на думку науковця, є повною адаптацією навчально-виховного процесу до кожної дитини з урахуванням її специфічних відмінностей. Основою є адаптація освітнього середовища до кожної дитини, а не дитини до освітнього середовища [181].

Нині ми чітко розрізняємо, що *інклюзивна освіта* – це освіта не тільки для дітей з інвалідністю, це освіта для тих, хто має особливі освітні потреби. У Законі України «Про освіту» визначено, що дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [120].

У Концепції розвитку інклюзивного навчання зазначено, що *інклюзивна освіта* – це комплексний процес, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти шляхом організації навчання дітей в освітніх закладах на основі впровадження особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей дітей у навчально-пізнавальній діяльності [114].

Нам імпонує думка науковців Великої Британії, які під *інклюзивною освітою* розуміють стратегію, котру розробляють і реалізують учасники освітнього процесу (діти, адміністрація та працівники школи, батьки) і яка дає змогу подолати перешкоди на шляху здобуття освіти будь-якою дитиною [186].

Інклюзивна освіта – це безперервний процес, спрямований на створення інклюзивного освітнього середовища, ґрунтованого на принципах толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей дитини й недопущення дискримінації. Інклюзивна освіта забезпечує навчання для всіх дітей, незалежно від наявних у них ООП, надає можливість дитині з ООП інтегруватися в загальноосвітній процес за місцем проживання шляхом адаптації змісту освіти й умов навчання, що в подальшому дає змогу їй стати рівноправним членом суспільства [110]. Підтримуємо думку М. Порошенка, що *інклюзивна освіта* – альтернатива системі спеціальної освіти, яка спрямована на навчання дітей окремо від інших або на індивідуальну форму здобуття освіти [110].

Отже, *інклюзивна освіта* потребує фундаментальних змін у навчальних закладах. Вона передбачає значні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності навчальної установи, а також створення інклюзивного освітнього середовища – сукупності умов, методів і засобів для реалізації спільного навчання, виховання та розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб та здібностей [110].

Інклюзивний підхід до організації інклюзивної освіти, що потребує модифікацію освітньої програми та освітнього середовища до потреб учнів, які різняться своїми навчальними можливостями, полягає у:

- створенні умов, що забезпечують однаковий доступ до освіти всім учням, у тому числі й дітям з ООП, які навчаються в загальноосвітніх школах;
- можливості всіх учнів здобути знання, досвід, які спрямовані на подолання упереджень і дискримінації та формують позитивне ставлення до тих, хто «відрізняється».

Основною метою інклюзивної освіти є досягнення якісних змін в особистому розвитку дітей з ООП. Інклюзивна освіта спрямована на створення освітнього середовища, яке б відповідало можливостям та потребам дітей і не залежало від особливостей їхнього психофізичного розвитку.

Завдання інклюзивної освіти – організувати навчально-виховний процес, який відповідає освітнім потребам усіх дітей. Із цією метою потрібно створити систему, яка надає освітні та спеціальні послуги дітям з ООП, сформувати позитивну атмосферу в освітньому закладі та поза ним. Проте впровадження інклюзивної освіти не є закриттям чи скороченням системи спеціальної освіти. Відповідно до закону «Про повну загальну середню освіту» засновник закладу освіти під час започаткування та проведення освітньої діяльності має виконати такі вимоги, як створити безпечне, інклюзивне, цифрове освітнє середовище згідно з вимогами законодавства. Отже, усі рівні системи освіти мають забезпечити інклюзивну освіту (рис.1.1).

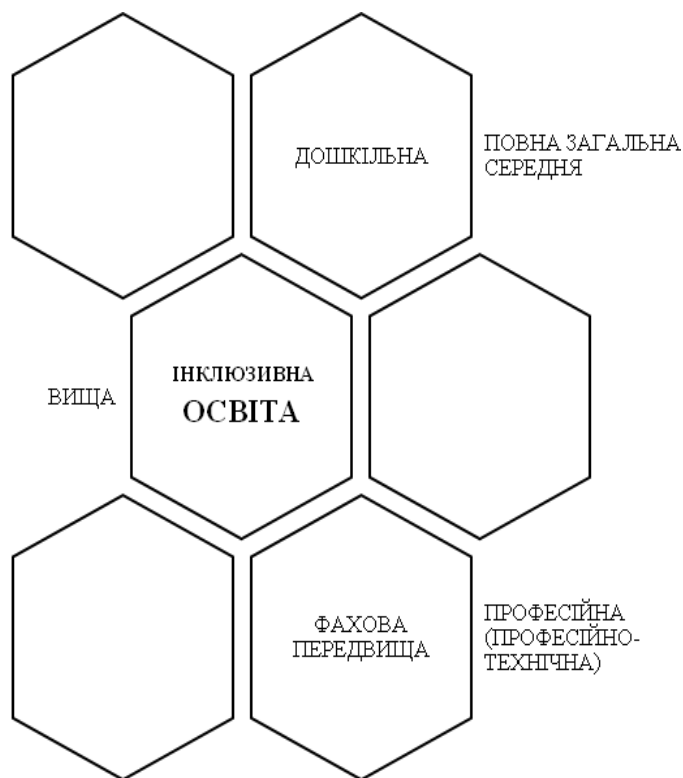

Рис. 1.1 Рівні системи інклюзивної освіти в Україні

Інклюзивну освіту в Україні організовують з урахування принципів (лат. *principium* – начало, основа) певної системи основних вимог; вихідного положення; керівної ідеї; основного правила.

У Державному стандарті початкової загальної освіти визначено загальні принципи освіти такі, як науковість, полікультурність, світський характер освіти, інтегративність, системність, єдність навчання й виховання на основі гуманізму, громадянської свідомості, демократії, взаємоповаги між націями та народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

У Концепції розвитку інклюзивної освіти окреслено основні *принципи інклюзивної освіти*:

- науковості (розроблення теоретико-методологічних основ ІН, програмно-методичного інструментарію, аналіз і моніторинг результатів упровадження ІН, оцінювання ефективності технологій, за допомогою яких досягають позитивний результат, проводять незалежну експертизу);

- системності (забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з ООП, наступності між рівнями освіти: рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта);

- варіативності, корекційної спрямованості (організація в комплексі особистісно орієнтованого навчального процесу з корекційно-розвивальною роботою з метою задовольнити соціально-освітні потреби, створити умови для соціально-трудової реабілітації, інтеграції дітей з порушеннями фізичного та психічного розвитку, у тому числі дітей-інвалідів, у суспільство);

- індивідуалізації (застосування особистісно орієнтованого індивідуального та диференційованого підходу);

- соціальної відповідальності сім'ї (виховання й навчання дитини; забезпечення необхідних умов для розвитку її природних здібностей, участь у навчально-реабілітаційному процесі);

– міжвідомчої інтеграції та соціального партнерства (спрямування дій різних відомств, соціальних інституцій, служб на оптимізацію процесу освітньої інтеграції дітей з ООП) [181].

Особливе значення в розвитку інклюзивної освіти відводиться закладу освіти. Настав час активного впровадження ІН для дітей з ООП та їх соціалізації в українському суспільстві. У контексті розвитку України як демократичної держави, у якій кожен громадянин має можливість реалізувати свій потенціал, такі зміни є надзвичайно важливими. Одним із напрямів гуманізації системи освіти є формування інклюзивного освітнього простору, інтегрування особливих дітей у загальноосвітній простір України. Такі діти мають відчувати виняткову турботу й головне – чуйне та доброзичливе ставлення оточуючих.

Наприкінці ХХ століття у сфері розвитку європейської освіти здійснюються кроки щодо розуміння та забезпеченості якісного навчання дітей з особливими потребами. Загалом ідея ІН за своєю суттю є прогресивна й моральна, що, у свій час, було доведено практикою створення спеціальних шкіл-інтернатів, де діти з особливостями психофізичного розвитку могли здобувати освіту. Проте фактор ізоляції дитини, нерівності її можливостей залишав свій відбиток у подальшому житті. Саме це обумовило пошук соціальних форм організації навчання таких дітей. Тому паралельно з вибором нашої держави незалежного та демократичного напрямку розвитку суспільства Україною в 1991 році було визнано Конвенцію ООН «Про права дитини», згідно з чим «усі діти мають право на освіту, і, як наслідок цього, право на прогрес» [64]. Надалі уряд України здійснив декілька прогресивних кроків у напрямі реалізації права кожної дитини з ООП навчатися в освітньому закладі за місцем проживання, де буде забезпечено всі необхідних для цього умови.

Досліджуючи стан впровадження ІН в Україні, Міжнародний фонд «Відродження», разом з іншими вітчизняними та міжнародними неурядовими організаціями, з 1996 року реалізує проєкт за напрямками «Інклюзивна освіта»,

до якого входять освітній моніторинг, науково-практичні конференції, підвищення кваліфікації педагогів інклюзивних класів, ресурсних центрів із питань навчання соціальної адаптації дітей з особливими потребами, видання методичної літератури для вчителів, керівників ЗЗСО. Отже, важливим стає *інклюзивне навчання*, яке спрямоване на спільне перебування дітей із порушеннями фізичного та психічного розвитку зі здоровими однолітками. Результатом планомірної роботи з упровадженням ІН в освітніх закладах України є затвердження «Концепції розвитку інклюзивного навчання» (наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.2010 р.). У документі сформульовано мету, завдання й принципи розвитку ІН.

У Законі України «Про освіту» *інклюзивне навчання* визначено як систему освітніх послуг, які гарантує держава, оснований на принципах недискримінації, врахування різноманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [120], *інклюзивне освітнє середовище* подано як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації з метою спільного навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [120].

Статтею 26 «*Інклюзивне навчання*» Закону «Про повну загальну середню освіту» регламентовано, що ЗЗСО на підставі письмових звернень батьків дітей з ООП утворюють інклюзивні та/або спеціальні класи в порядку, визначеному законодавством [121]. Організація ІН в ЗЗСО здійснюється в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, у якому визначені організаційні засади ІН учнів з ООП за інституційною (очною (денною)) формою здобуття освіти в ЗЗСО. У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) можливе застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти [111].

У Концепції розвитку інклюзивної освіти (наказ МОН № 912 від 01.10.2010 р. «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання») [114] зазначено, що *інклюзивне навчання* – це комплексний процес, що

забезпечує рівний доступ до якісної освіти дітям з ООП шляхом організації їх навчання в освітніх закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Упровадження ІН в ЗЗСО має ґрунтуватися на стосунках, установлених на доброті, постійній готовності до розв'язання проблем, які постають перед дитиною. Усе це спрямовано на створення сприятливого психологічного комфорту в сім'ї та ЗЗСО. Діти з ООП особливо чутливі до слова – це важливий засіб психологічної підтримки. Їм потрібно нав'язати впевненість у можливості подолання недуги, допомогти зрозуміти шлях у житті, виявити й застосувати свої природні здібності. Значну увагу варто приділяти спілкуванню, що є найважливішою соціальною потребою людини. Дефіцит комунікації призводить до затримок у психічному й загальному розвитку мовлення, емоційна сфера пригнічується, емоції та почуття стають невиразними, неадекватними та уповільненими. Тож важливим показником розвитку суспільства є турботливе ставлення до дітей з ООП, які не мають змоги вести повноцінне життя. Як засвідчують науково-педагогічні джерела й міжнародні нормативно-правові документи, визначається декілька підходів до надання освітніх послуг дітям з ООП. Основними є мейнстрімінг (загальний потік), що спрямований на розширення соціальних контактів між дітьми з ООП і їхніми однолітками, та інтеграція – зусилля, націлені на введення дітей з ООП в регулярний освітній простір.

Для учнів з ООП загальноосвітній заклад загального типу надає спеціальні освітні послуги, а навчання нормативних дітей – це свобода вибору між інклюзивним і звичайним класом. Метою ІН є реалізація прав дітей з ООП на освіту за місцем проживання, їх соціалізація, інтеграція в суспільство, залучення членів сім'ї до участі в освітньому процесі, свідоме оволодіння знаннями, уміннями та навичками, здобуття певного рівня освіти та досягнення освіченості.

Відповідно до мети виділяємо основні вектори ІН: забезпечення прав дітей з ООП в умовах ЗЗСО на комплексне поєднання з корекційно-реабілітаційними заходами, виховання в школярів любові до праці, допрофесійна підготовка, різнобічний розвиток дитини на основі виявлення її здібностей, формування інтересів і потреб, виховання учня як культурної і моральної людини.

На основі вищезазначеного визначено *завдання інклюзивного навчання*:

- здобуття дітьми з ООП освіти належного рівня в середовищі здорових однолітків згідно з Державним стандартом загальної середньої освіти;
- реалізація принципу «навчитися жити разом», який оснований на засадах гуманістичної педагогіки;
- забезпечення різнобічного розвитку учнів, реалізація їхніх здібностей;
- створення освітньо-корекційного середовища з метою задоволення освітніх потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату в загальноосвітньому навчальному закладі з ІН, формування активного міжособистісного спілкування дітей із ООП з іншими учнями;
- надання диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітям з ООП;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із ООП, спільне розроблення з батьками індивідуальних планів та програм навчання.

Інклюзивні форми навчання гарантують співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми з ООП та їхніми однолітками. Тому навчальні заклади мають визнавати й враховувати різноманітні потреби своїх учнів та узгоджувати різні види і темпи навчання. У випадках, коли це виявляється можливим, усі діти повинні навчатися разом, незважаючи на деякі відмінності, а педагоги закладів освіти повинні забезпечувати якісне навчання, розробляючи відповідні навчальні плани, стратегії викладання, проводячи організаційні заходи, використовуючи ресурси й партнерські зв'язки зі своїми громадянами.

Діти з ООП повинні відчувати різнопланову додаткову допомогу, яка може знадобитися їм у процесі навчання.

У діяльності керівника ЗЗСО важливими є такі принципи роботи:

- єдність діагностики й корекції відображає цілісність процесу надання психологічної допомоги;
- системність профілактичних, корекційних і розвивальних завдань, що відбиває взаємозв'язок розвитку різних сторін особистості дитини і нерівномірність їхнього розвитку;
- урахування вікових, психологічних та індивідуальних особливостей узгоджує відповідність психічного й особистісного розвитку дитини віковій нормі й визнає факт неповторності та унікальності конкретної особистості;
- проведення корекційної роботи в процесі організації активної діяльності дитини та створення необхідної основи для позитивних зрушень у її розвитку як особистості;
- комплексність методів психологічного впливу, що закріплює необхідність використання розмаїття методів, технік і прийомів арсеналу практичної психології;
- опори на різні рівні організації психічних процесів, що визначає необхідність спирання на розвинуті психічні процеси і використання методик корекції, які активізують інтелектуальний та перспективний розвиток;
- програмове навчання, яке передбачає розробку дитиною програм, що складаються з низки послідовних операцій, виконання яких формує в неї необхідні уміння й дії;
- урахування обсягу й рівня різноманітності матеріалу (у процесі реалізації корекційної програми потрібно переходити до нового матеріалу тільки після сформованості того чи того уміння);
- урахування емоційної складності матеріалу спрямоване на створення сприятливого емоційного фону, стимулювання позитивних емоцій у ході

проведення занять, ігор, виконання вправ, опрацювання пропонованого матеріалу.

Світова практика інклюзивної педагогіки свідчить про її ціннісну значущість, адже ЗЗСО, які основну увагу приділяють дітям, є тренувальним майданчиком для соціуму, орієнтованого на задоволення потреб громадян, де панує толерантне ставлення до відмінностей і гідності всіх людей.

Інклюзивна школа – це ЗЗСО, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг шляхом адаптації освітніх програм і планів, методів і форм навчання; використання наявних ресурсів громади; залучення батьків, співпраці із фахівцями для надання спеціальних послуг, відповідно до різних потреб дітей; створення позитивного клімату в учнівському просторі загалом.

Не варто залишати поза увагою проблеми, які визначає організація ІН в умовах загальноосвітнього навчального закладу, а саме: недостатню готовність педагогічного колективу до викладання дітям, які мають ООП, та неадекватне сприйняття дітей з вадами їхніми однолітками. Значну увагу потрібно приділяти спілкуванню з батьками, оскільки кожен із них вимагає максимальної уваги саме до своєї дитини.

У той же час реформа освіти відображає значні переваги упровадження ІН: суспільство розуміє проблеми інвалідів, особливо дітей з обмеженими освітніми можливостями; розвивається упевненість таких дітей самих у собі; можливість спілкування з ровесниками; виховання співчуття й розуміння проблем дітьми вікової групи, здобуття повноцінної освіти кожною дитиною, незалежно від соціальних, фізичних, інтелектуальних, комунікативних, емоційних чи інших особливостей. Тому керівникам загальноосвітніх закладів необхідно подбати про реструктуризацію культурно-освітнього середовища, охоплюючи безперешкодний доступ до будівель та приміщень навчального закладу дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з вадами зору; забезпечення відповідними педагогічними кадрами, необхідними навчально-методичними й наочно-дидактичними посібниками та

індивідуальними технічними засобами навчання; надання психолого-педагогічного супроводу дітям з ООП, облаштування кабінетів дефектології, психологічного розвантаження тощо для проведення корекційно-розвивальних занять. Адже створення спеціальних умов (педагогічних, психологічних та соціальних) для здобуття освіти дітьми з ООП лише сприятимуть тому, щоб не перешкоджати навчанню інших здорових дітей.

Педагогічні умови охоплюють використання спеціальних освітніх модифікованих програм, навчальних посібників, підручників і дидактичних матеріалів, спеціальних технічних засобів навчання колективного та індивідуального користування, надання послуг асистента (помічника) й адаптованих методів навчання і виховання, що забезпечують необхідну допомогу. Психологічні умови передбачають створення толерантного освітнього середовища. Толерантне ставлення учителя до школярів є соціальною цінністю, що забезпечує права учнів інклюзивного класу, свободу й безпеку, визнання їхніх переконань та інтересів, а також організацію варіативного навчального процесу. Соціальні умови забезпечують доступ до будівлі організацій, що здійснюють освітню діяльність, безперешкодне переміщення в самому навчальному закладі та інші умови, без яких освоєння освітніх програм є неможливим або ускладненим. Отже, безбар'єрне соціально-культурне середовище в усіх його варіантах є важливою умовою інклюзивної освіти. Головне – створення загальної атмосфери. Якщо до дитини з ООП ставитися як до звичайного учня (з певними особливими потребами), то на таку поведінку орієнтуватимуться інші вчителі та однокласники. Діти будуть надавати посильну допомогу й учень з особливими потребами відчуватиме себе вільно, а спеціальні архітектурні умови та обладнання довше зберігатимуться в належному стані, оскільки ставлення до них однокласників буде більш бережним.

Дитину з особливими потребами потрібно залучати до різноманітних видів діяльності (урочної, позаурочної та позакласної) й дотримуватися загальних правил спілкування з дітьми з обмеженими можливостями

життєдіяльності, наприклад, звертатися безпосередньо до учня з ООП, а не до особи, яка її супроводжує; пропонуючи допомогу, почекати, доки її приймуть; звертатися до дітей з ООП по імені, а до підлітків – як до дорослих; правильно висловлюватися про дітей з ООП тощо [181].

Керівництво освітнім закладом, який орієнтований на інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, вимагає застосування інноваційних підходів до управління освітнім процесом. Для того, щоб відкрити інклюзивні класи керівникам ЗЗСО необхідно організувати додаткове навчання вчителів; забезпечити наявність психологів, спеціалістів, соціальних педагогів, асистентів учителя; приділити увагу новому формату устаткування, обладнання та утримання будівлі ЗЗСО й прилеглої території; організувати підвіз та харчування учнів з ООП; подбати про проходження вчителями курсів підвищення кваліфікації та ввести до мережі шкільних методичних формувань постійний семінар.

Орієнтуючись на матеріали з питань впровадження ІН, відзначаємо певний *механізм організації ІН в ЗЗСО*:

1. Обстеження дитини з особливими потребами в ІРЦ перед вступом до ЗЗСО.
2. Організація педагогічного колективу та його спрямування на здійснення корекційно-педагогічної роботи з відповідними групами дітей і кожним окремо та визначення мережі інклюзивних класів та груп у ЗЗСО.
3. Забезпечення необхідними навчально-методичними, наочно-дидактичними, корекційно-розвивальними матеріалами, технічними засобами навчання та відповідними висококваліфікованими педагогічними кадрами.
4. Налаштування матеріально-технічної бази ЗЗСО до потреб учнів з ООП.
5. Створення психолого-педагогічної команди, яка спрямовує свою діяльність на збір інформації стосовно особливостей розвитку дитини, її інтересів та потреб, створення належних умов для інтеграції дітей з ООП в освітній простір.

6. Розроблення індивідуальної програми розвитку, що містить загальну інформацію про учня, види необхідної модифікації та адаптації навчальних матеріалів, систему додаткових послуг, індивідуальну навчальну програму та, за потреби, індивідуальний навчальний план.

7. Складання індивідуального навчального плану, у якому визначено перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення та кількість годин.

8. Моніторинг освітніх досягнень (інформація про прогрес учня).

9. Налагодження партнерських стосунків з батьками дітей з ООП, просвітницька робота щодо роз'яснення переваг ІН в процесі здобуття освіти їхніми дітьми та подальшої соціальної адаптації.

Отже, запорукою успішного ІН є ефективна співпраця педагогів, відповідних фахівців, батьків та учнів. У ЗЗСО має бути створена мережа підтримки. У командній роботі рішення стосовно методів роботи з дитиною з ООП ухвалюють колективно, усі члени команди відповідають за результати. Батьки – це рівноправні члени команди, усі повинні мати рівний статус і вважатися однаково важливими; знання та вміння вчителів різних дисциплін мають бути інтегрованими під час розроблення та реалізації навчального плану роботи з дитиною.

В індивідуальному навчальному плані визначено перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, тижневу кількість годин та кількість годин на опанування кожного предмета за роками навчання. Щоб задовольнити потреби дітей з ООП, їхні батьки повинні брати активну участь в розробленні індивідуального навчального плану, оскільки вони краще за інших знають своїх дітей. Разом із цим, індивідуальний навчальний план визначає необхідність адаптації та модифікації. Модифікація змінює спосіб подання матеріалу шляхом трансформації змісту або концептуальної складності навчального завдання. Адаптація – зміна характеру навчання без зміни змісту чи понятійної сутності навчального завдання.

У процесі навчання учнів з ООП важливо враховувати пріоритети родини. Принципи педагогічної діяльності мають бути орієнтованою на інтереси сімей: ефективне співробітництво педагогів та батьків з іншими фахівцями, визнання сім'ї як елемента стабільності в житті дитини, повага до різних методів навчання та виховання батьками своїх дітей.

У ЗЗСО, де навчаються діти з різними рівнями розвитку та здібностей, педагоги повинні підтримувати одне одного в застосуванні найефективніших стратегій навчання. Якщо в закладі освіти створено доброзичливу атмосферу, визнають унікальність кожного та підтримують дітей, це суттєво підвищує ефективність навчання. Заклад освіти повинен стати рідним як для учнів, так і їхніх родин. Батьки почуватимуться спокійніше, якщо братимуть активну участь в освітньому процесі. Неперервна соціальна взаємодія в різних умовах та обставинах, у різних ситуаціях зближує учнів, виробляє емпатію, прихильність одне до одного.

Роль керівника ЗЗСО в цьому процесі є найважливішою, оскільки від управління та стратегічного планування залежить не лише його успіх, а й рівень та якість роботи школи. Мова йде і про менеджмент на рівні керівництва закладу (координація діяльності заступників, педагогічної ради, залучення органів учнівського та батьківського самоврядування, піклувальної ради), і про управління класом (адаптація навчального простору та організація навчального процесу, реалізація індивідуальних програм розвитку тощо), і про формування структур для забезпечення інклюзивної освіти (команда психолого-педагогічного супроводу, індивідуальної програми розвитку учня, ресурсна кімната тощо).

Рух школи в напрямі інклюзії має бути відображений також і в стратегії розвитку навчального закладу, зокрема в місії, візії та цілях, а також в освітній програмі, річному плані роботи школи.

Успішна організація освітнього процесу для дітей з ООП залежить від співпраці з батьками. Важливо, щоб директори шкіл залучали батьків до

ухвалення рішень щодо навчання дітей. Ще до зарахування дитини до навчального закладу багато сімей можуть мати налагоджені контакти із психологічною та соціальною службами, реабілітаційними центрами, тобто володіти інформацією, корисною як для працівників школи, так і для інших батьків. Щоб сім'я, школа та фахівці працювали спільно, доцільно використовувати ці зв'язки. Важливою й необхідною є думка батьків стосовно окреслення цілей і завдань на навчальний рік, ухвалення рішень щодо майбутніх напрямів роботи з дитиною після завершення навчального року. Ця частина роботи із батьками буде корисною у процесі планування роботи школи.

Для розуміння переваг запровадження інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти було визначено категорії суб'єктів освітнього процесу (рис. 1.2).

Рис. 1.2 Суб'єкти освітнього процесу, для яких визначено переваги запровадження інклюзивного навчання

Серед основних переваг запровадження ІН для кожної категорії є:

1. Дітям з особливими освітніми потребами:

— оволодіння новими навичками та вміннями;

- навчання, орієнтоване на сильні якості, здібності та інтереси дітей;
- однолітки відіграють роль моделей для дітей з ООП.

2. Звичайним дітям, які навчаються в закладі освіти:

- поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим;
- природно сприймати людські відмінності й толерантно ставитися до них;
- налагоджувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від інших.

3. Педагогам та фахівцям:

- краще розуміють індивідуальні особливості учнів учителі інклюзивних класів;
- спеціалісти (педагоги спеціального профілю, медики, інші фахівці) сприймають дітей цілісно, звикають сприймати життєві ситуації очима дітей;
- учителі оволодівають різними педагогічними методиками, ефективно сприяючи розвитку дітей, враховуючи індивідуальні особливості кожного [63].

Варто розмежовувати особливості роботи традиційної школи й ЗЗСО, що розвиває інклюзивне середовище (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльний аналіз особливостей роботи традиційної школи та ЗЗСО, що розвиває інклюзивне середовище

	Традиційна школа	Інклюзивна школа
Пріоритет	Учні, які мають навчальні досягнення високого рівня	Процес навчання учнів з ООП
Показники	Рейтинг складають за результатами найуспішніших учнів	Результати можливостей кожного учня
Діяльність педагогічного колективу	Спрямована на досягнення високих результатів здібних учнів	Спрямована на досягнення результатів усіма учнями колективу
Робота з батьками	Інформування про переваги та недоліки дитини	Батьки беруть активну участь у процесі навчання дитини
Процес навчання	Справа закладу	Справа громади

Отже, зміст ІН в ЗЗСО повинен охоплювати корекційну педагогіку та психологію з певними методичними аспектами. Учителі в інклюзивних класах встановлюють тісні стосунки з міждисциплінарними командами, щоб зрозуміти глибину дитячих травм, рівень розвитку та індивідуальні особливості, а також спиратися на компенсаторні здібності для досягнення позитивної динаміки.

Структура професійної готовності містить інформаційну готовність; володіння педагогічними технологіями; знання індивідуальних особливостей дітей, основ психології та корекційної педагогіки; готовність педагогів моделювати урок, використовуючи різні варіанти диференційованих завдань; готовність до професійної взаємодії, самоосвіти. До структури психологічної готовності входить емоційне сприйняття дітей з різними типами порушень розвитку; готовність залучати цих дітей до навчальної діяльності, задоволення від власної педагогічної діяльності.

Інклюзивна система освіти – це не розподіл учнів на групи чи окремі класи повного чи половинного дня залежно від особливостей дітей. ІН не розділяє дітей, а, навпаки, створюються для всіх учнів такі можливості, щоб вони навчалися разом.

Особливостями ІН є навчання усіх учнів у закладах освіти за місцем проживання; учні з ООП можуть розраховувати на підтримку в освітньому процесі; дотримання прав людини й принципи рівності; спрямування освітнього процесу на всіх (дорослих і дітей); усунення бар'єрів у системі освіти та системі підтримки.

1.3 Стан управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Аналіз стану сучасного суспільства спонукає до роздумів про місце й роль дітей, які мають особливості психофізичного розвитку та потребують додаткової педагогічної уваги. Ідея інклюзії, яка активно реалізується

останніми роками в освітньому просторі, полягає саме в наданні рівного доступу до отримання освітніх послуг, що вимагає нового підходу до управління освітнім закладом в умовах методичної служби. Проте невідповідність керівників до усвідомлення суспільної значущості інклюзивної освіти та їх неготовність забезпечувати додаткові соціально-педагогічні умови для навчання, виховання й розвитку особистості дитини є одним із чинників уповільненого відкриття інклюзивних класів [90].

В умовах інклюзивної освіти педагогічний процес спрямований на розвиток цілісної особистості, незалежно від її особливостей психофізичного розвитку.

У межах кожного закладу освіти системи інклюзивної освіти виховують школярів у широкому педагогічному розумінні, тобто особистість дитини формується під впливом педагогічного колективу. Організація процесу навчання потребує цілісного підходу в колективному досягненні мети інклюзивної освіти, навчання й виховання. Цілісність педагогічного процесу визначають компоненти, які взаємопов'язані і забезпечують кінцеву мету освіти – оволодіння системою знань, умінь і навичок, розвиток та виховання особистості, отримання державного документа встановленого зразка відповідно до рівня освіти.

Цілісний педагогічний процес – це цілеспрямована та спеціально організована співпраця вчителів і учнів, яка має на меті розв'язання освітніх проблем та особистісний розвиток дітей. Зміст педагогічного процесу визначає мета освіти, навчання, виховання й розвитку, яка формує педагогічні завдання, що реалізуються за допомогою форм і методів навчання.

Директор, заступники, педагогічний колектив та педагогічна рада організовують цілісний педагогічний процес, важливою умовою успішності якого є перспективний та річний плани. Перспективний план забезпечує ефективний розвиток освітнього закладу, оскільки в ньому визначено основні напрями педагогічної діяльності, розвиток матеріально-технічної бази, зміна контингенту школярів та деякі проблеми розвитку. Річне планування дає

можливість поєднати перспективні завдання з конкретними на тиждень, місяць, семестр навчального року.

Важливим складником цілісного педагогічного процесу є освітній процес. У нормативних документах щодо інклюзивного питання визнано, що особливістю педагогічного процесу з дітьми ООП є його психолого-педагогічне та корекційне спрямування. Тому важливим складником цілісного педагогічного процесу є розроблення індивідуального навчального плану для дітей з ООП, який передбачає організацію індивідуального режиму навчання, організації навчання залежно від індивідуальних особливостей учнів, організація корекційно-розвивальних занять з психологом, логопедом, дефектологом чи іншими профільними спеціалістами. Очевидно, що обов'язковою частиною освітнього процесу є процес навчання, виховання, розвитку і корекції. Окрім традиційної навчально-виховної функції соціально-педагогічної діяльності, учитель в інклюзивному класі має якісно виконувати корекційно-розвивальну, терапевтично-відновлювальну та здоров'язбережувальну функції. Складність цілісного педагогічного процесу полягає в єдності самостійних процесів (навчального й виховного). Він має бути орієнтований не тільки на реалізацію завдань навчання й виховання, а, перш за все, на розвиток та корекцію особистості учнів.

Освітній процес у класах з ІН у ЗЗСО здійснюють згідно із робочим навчальним планом, складеним на основі Типових навчальних планів ЗЗСО, затверджених Міністерством освіти і науки України, з урахуванням потреб учнів та особливостей їх психофізичного розвитку. Навчання учнів з ООП відбувається за навчальними програмами, планами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Схема складання календарно-тематичного планування відповідає загальновизнаній формі.

На основі навчального плану команда різнопрофільних спеціалістів розробляє та реалізує індивідуальний план розвитку та індивідуальний

навчальний план учня з ООП, а за потреби запрошують медичних працівників, фахівців з реабілітації.

Корекція нетипового розвитку учня ефективно відбувається тільки в ході розвивального навчання за максимального використання сенситивних періодів та опертя на зони актуального й найближчого розвитку, яка охоплює медичну (забезпечує лікування основного захворювання, підтримувальну терапію, лікувальну фізкультуру, масаж тощо), педагогічну (сутність полягає в навчанні, вихованні, розвитку та корекції), психологічну (передбачає психологічну корекцію, оптимізацію сімейного клімату), соціальну (надання можливості соціалізуватися) [181].

На сьогодні у сфері інклюзивної освіти України досягнуті певні результати: розроблено посібник «Індекс інклюзії»; проведено тренінги для вчителів (ВФ «Крок за кроком», іншими громадськими організаціями, на базі 4-х обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти); здійснено низку досліджень щодо ефективності інклюзивної моделі освіти, наприклад, «Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників навчально-виховного процесу», «Права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти» та ін.; видано методичні посібники для педагогічних працівників класів/груп інтегрованого навчання «Залучення дітей з особливими потребами в загальноосвітні класи», «Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі» та посібник для батьків «Як досягти змін», посібник із теорії та практики виховання «Освіта та культура демократії: практика раннього дитинства»; науково-методичний збірник «Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство» тощо; також розроблено й проведено спеціальні (72-х годинні) курси з підготовки вчителів початкових класів та вихователів дошкільних груп кількох областей України до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу; проведено навчально-практичні тренінги, розраховані на 24 години, під час яких учасники мали можливість удосконалити знання та практичні навички роботи із дітьми цієї категорії. У Львові та Полтаві створено модельні центри щодо

впровадження інклюзивної освіти, одним із ключових моментів якої є формування громадської думки стосовно необхідності забезпечити рівний доступ до якісної освіти та деінституалізації дітям з особливими потребами. Проведено міжнародні та всеукраїнські конференції, круглі столи, інші масові заходи.

«Концепцією розвитку інклюзивної освіти» зафіксовані подальші плани впровадження інклюзії в Україні, чітко визначені завдання та кінцеві результати. Передбачений у цьому нормативному документі план дій містить лише деякі структурно-організаційні та педагогіко-методичні заходи, не враховуючи інших важливих кроків у напрямі модернізації наявної системи освіти [50].

Зважаючи на результати комплексного дослідження ЕРА (європейська дослідницька організація), слід відмітити ґрунтовність інформації про досягнення та проблеми впровадження інклюзивної освіти. На нашу думку, у згаданому дослідженні виявлені досить розповсюджені уявлення та стереотипи щодо інклюзії. Серед найбільш поширених думок, які транслюються в суспільстві й експертному просторі, виявили такі:

- упровадження інклюзії відбувається з метою зменшити витрати на спеціальну освіту;
- інклюзію впроваджують тільки формально;
- інклюзія – це мода, яка мине швидко, але встигне зруйнувати спеціальну освіту;
- інклюзивна освіта є вимогою часу й ознакою демократичного суспільства;
- нормативна масова освіта важко сприймає інновації, тож інклюзія для неї – болісний чинник;
- педагоги ЗЗСО психологічно та методично не готові, тому з острахом сприймають впровадження інклюзії;
- батьки здорових дітей ставитимуться негативно; здорові діти жорстокі, тому в ЗЗСО виникатимуть конфлікти;

- інклюзивне навчання не відповідає менталітету українців, тому суспільство не готове до нього і сприйме ідею вороже;
- бюрократична система та відсутність координації між зацікавленими сторонами може знищити будь-яку найкращу ініціативу.

Однак ми впевнені, що ІН є особливою освітньою технологією, яка передбачає навчання й виховання дітей з ООП у звичайному ЗЗСО з відповідними умовами з метою забезпечити максимальну ефективність навчального процесу. Інклюзія є першим кроком до того, щоб дитина з ООП могла стати частиною соціуму.

Аналіз стану впровадження ІН в систему методичної роботи України свідчить про те, що особлива дитина в ЗЗСО – випробування:

- для керівника ЗЗСО та учителя (якщо не вмієш з нею працювати, то як тоді навчаєш інших?),
- для батьків (як донести до своїх дітей, що інші можуть поводитися або виглядати не так; що люди в принципі різні).

Але суспільство має усвідомлювати, що всі громадяни рівні в доступі до освіти. Адже головна мета ІН – надати можливість усім учням мати повноцінне соціальне життя, брати активну участь у діяльності колективу, забезпечуючи взаємодію його учасників, турботу одне про одного як членів співтовариства; організувати навчальний процес, який би задовольняв освітні потреби всіх учнів; створити позитивний клімат в освітньому просторі; розробити систему надання спеціальних освітніх та фахових послуг для дітей з ООП.

У методичних службах України відпрацьований певний порядок організації ІН, алгоритм дій керівників ЗЗСО, де впроваджується ІН, а саме: письмова заява батьків, висновок ІРЦ, подання керівника ЗЗСО до управлінь, відділів освіти щодо погодження організації ІН, формування наказів «Про організацію інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти в районах України», укладання наказу керівника ЗЗСО про створення класу з інклюзивною формою навчання. Разом із цим створений відповідний

перспективний план запровадження ІН в ЗЗСО України. Для забезпечення успішності навчання з батьками погоджені розроблені індивідуальні програми розвитку для кожного учня, індивідуальні навчальні програми, індивідуальні навчальні плани та розклад корекційно-розвивальних занять, психолого-педагогічного супроводу, який забезпечують психологи, логопеди, соціальні педагоги, вчителі-реабілітологи та інші. Усі педагоги, які надають освітні послуги дітям з ООП, працюють за тематичним плануванням відповідно до визначених програм та скоригованої кількості годин. У ЗЗСО України заведені журнали обліку годин корекційно-розвиткового блоку роботи вчителів-асистентів. Стан та результативність ІН постійно розглядаються на нарадах, педагогічних радах ЗЗСО та узагальнюються наказами по закладу освіти. Питання реалізації поширення моделі ІН на контролі управлінь, відділів освіти України, заслуховуються на колегіях та нарадах керівників освітніх установ України, обговорюються на семінарах вчителів індивідуального, інклюзивного та початкового навчання, соціальних педагогів, обговорюються на засіданнях педрад, нарад при директорові.

Діти з ООП засвоюють програму, розроблену на основі спеціальних програм та програм ЗЗСО. Працюють асистенти вчителів, які пройшли курси підвищення кваліфікації, тренінги, семінари з організації ІН. Значне місце в підвищенні фахового рівня у роботі з дітьми з ООП належать самоосвіті, якій педагоги приділяють увагу. У ЗЗСО працюють мультидисциплінарні команди за участю вчителів, асистентів учителів, психологів, соціальних педагогів, заступників директорів з навчальної та виховної роботи, а також батьків. Психолого-педагогічні консиліуми проводять на початку навчального року, у кінці кожного семестру і під час виникнення певних питань ІН. На консиліумах розробляються та коригуються індивідуальні навчальні плани, індивідуальні програми розвитку дітей, обговорюються нагальні питання, спеціалісти знайомляться з нововведеними нормативними документами, обмінюються досвідом. Важливе місце в системі роботи з особливими дітьми має

психологічний супровід в умовах ІН. Корекційно-розвиткові заняття проводять психологи та соціальні педагоги.

Під час вивчення питання стану впровадження ІН в ЗЗСО нами виявлено, що залучення дітей з ООП до такої форми навчання має позитивний вплив на соціально-емоційну сферу, творчий та фізичний розвиток, більш прихильне ставлення до них учнів класу. Учителі й батьки зазначають, що за час навчання дітей за інклюзивною формою відбуваються позитивні зрушення: учні спілкуються з однолітками із задоволенням, більше адаптовані до роботи на уроці, позитивно ставляться до навчання, адекватно реагують на зауваження вчителя.

Щоб науково й методично забезпечити освітній процес та реабілітацію дітей з ООП, у методичних службах України здійснюється передплата періодики «Психолог», «Практичний психолог», «Соціальний педагог», «Шкільному психологу все для роботи».

Разом з тим є низка нерозв'язаних питань роботи з дітьми з ООП.

1. Необхідно підвищити рівень організації системи роботи методичних служб з керівниками ЗЗСО задля кращого забезпечення освітнього та розвиткового процесу, кваліфікованими фахівцями різного профілю, навчальною та методичною літературою.

2. Слід посилити контроль з боку керівників освітніх установ України щодо забезпечення якісними освітніми послугами учнів, які навчаються індивідуально або в класах з ІН.

3. Значну увагу приділяти вивченню та впровадженню в освітній процес різних педагогічних методик щодо ефективності розвитку дітей з психофізичними розладами.

Виходячи із зазначеного, керівникам ЗЗСО України необхідно бути готовими до організації ІН й докласти зусиль у розробку та впровадження в практичну діяльність закладу низки питань, а саме:

– забезпечення належних умов для навчання й розвитку дітей з ООП;

- спрямовування навчального процесу на формування позитивної думки, толерантного ставлення до учнів з ООП, на руйнування психологічних, фізичних і соціальних бар'єрів, які унеможлиблюють або обмежують участь дітей цієї категорії в повноцінній діяльності;
- створення системного та кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП;
- контролювання процесу створення портфоліо дітей з обмеженими можливостями з метою об'єктивного оцінювання розвитку учнів цієї категорії;
- спрямування процесу підготовки до уроків учителями-предметниками та асистентами учителів з урахуванням індивідуальних особливостей учнів з ООП;
- вивчення різних педагогічних методик ефективного розвитку здібностей дітей;
- залучення дітей з ООП до позашкільних заходів з урахуванням їхніх здібностей, інтересів, побажань, нахилів, індивідуальних особливостей пізнавальної діяльності та стану здоров'я;
- активізація процесу організаційно-методичної допомоги ЗЗСО з індивідуальним та інклюзивним навчанням з питань освітньої та виховної діяльності й корекційно-реабілітаційних процесів.

Доцільним у ході планування роботи освітнього закладу щодо впровадження інклюзивної освіти є дотримання нормативно-правової бази (Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні»; «Про охорону дитинства», Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку; Концепції розвитку інклюзивного навчання; Програм, наказів, розпоряджень у галузі інклюзивної освіти тощо), а також визначення поняття «*інклюзивної освіти*» як системи освітніх послуг, основою якої є принцип забезпечення права дітей на освіту та можливості здобувати її за місцем проживання, яка передбачає навчання дитини з ООП в умовах освітнього закладу; «*інтеграції*» як процесу введення дітей з ООП в

загальний освітній простір; *«дітей з особливими освітніми потребами»* як учнів, чиї освітні потреби перебувають за межами загальноприйнятих норм; *«інклюзивної школи»* як закладу освіти, діяльність якого спрямована на навчання всіх без винятку дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, емоційних, соціальних, мовних чи інших особливостей.

У системі методичної роботи в ЗЗСО організація ІН повинна базуватися на дотриманні особистісно-орієнтованої моделі навчання: учителі визнають, що кожна дитина розвивається у власному темпі й має індивідуальні особливості; педагоги діють, у першу чергу, як помічники (фасилітатори), а потім – як викладачі.

Навчання – це постійний процес, який надихає на нові досягнення й приносить задоволення, а учням пропонують конкретні навчальні завдання з відомим багажем досвіду; активно залучають їх до розв'язання проблем і планування; учителі створюють навчальні ситуації, орієнтовані на досвід, суспільну взаємодію та дослідження; запитаннями, що потребують розгорнутої відповіді, спрямовують мислення дітей; учні працюють парами та малими групами.

Зважаючи на те, що батьки є першими вчителями дітей, спілкування педагогічного колективу із сім'ями учнів з ООП починається на початку навчального процесу й продовжується до закінчення закладу. Керівник або його заступники на нарадах, семінарах контролюють систематичне обговорення питань, що стосуються інтегрованого та інклюзивного навчання (орієнтовними можуть бути такі теми: «Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи», «Школа – зручна для всіх», «Уроки Доброти і Милосердя», «Дивись на нас, як на рівних»); співпрацю з представниками реабілітаційних центрів, соціальних служб, медичних установ; відвідування педагогами заходів, де аналізують питання щодо специфіки організації навчально-виховного процесу для дітей з ООП; внесення в плани методичних об'єднань питань, що стосуються особливостей роботи з дітьми з особливими потребами (результати засідань – методичні рекомендації, буклети, бюлетені, інформаційні листівки); створення

творчих груп учителів або міждисциплінарних команд, до складу яких входили б психолог, класний керівник та соціальний педагог. У закладі може бути призначена відповідальна особа за створення добірки спеціальних програм, підручників, дидактичних та наочних матеріалів, газет, журналів; поповнення матеріалами про інклюзивне та інтегроване навчання інформаційного розділу «Радимо прочитати, ознайомитися» на стенді «Методичний куточок» тощо.

Справжні професіонали в освітній галузі повинні глибоко розуміти статус і роль активної співпраці людей, які беруть участь в освітньому процесі, і застосовувати її як засіб самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку та самоствердження. Керівник ЗЗСО повинен володіти певною системою знань, умінь і навичок, мати особистісні й професійні якості, творче науково-педагогічне мислення, актуалізувати проблеми застосування інноваційних технологій навчання, що покликані забезпечити підготовку людини до активного й мінливого життя у світі з різноманітними зв'язками [125].

Від керівника потрібна здатність вселяти віру в майбутнє, підтримувати свій авторитет в очах людей і розумно користуватися їхньою довірою, самому бути прикладом. Готовність керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи пов'язана з його досвідом та базується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні потреб та мотивів у ній. Проявами готовності є позитивне ставлення до праці, професійна підготовленість і здатність оперативно включатися у діяльність. Як стверджують Б. Жебровський [43], Т. Сорочан [165], готовність до управлінської діяльності – результат навчання та професійної підготовки особистості до виконання професійно-управлінської діяльності зокрема й до управління організацією в цілому [68; 124].

Отже, стан готовності керівника ЗЗСО до організації ІН визначається рівнем володіння керівника опорними знаннями щодо концепції інклюзивної освіти, підходів до ІН; методології вибору й принципів формування цілей; методів аналізу й прогнозування розвитку зовнішнього та внутрішнього

середовища організації; специфіки управління інклюзивним закладом, його особливостей; основних нормативних документів, що регламентують здійснення управління навчальним закладом; правил ведення та оформлення стратегічного плану розвитку закладу; а також володіти особистісними якостями і вміннями керівника.

Для ефективного здійснення управління керівнику ЗЗСО необхідні не тільки певні знання, але й сформована система професійних цінностей. Саме система ціннісних орієнтацій формує спрямованість керівника та є основою вибору, засвоєння і здійснення управління. Управлінські вміння – це застосування знань у практичній діяльності керівника.

Керівник має впроваджувати ІН на принципах гуманної педагогіки: зрозуміти дитину, визнати і прийняти її як індивідуальність, з її поглядами, вчинками і позицією, сприйняти її особливості, не виділяючи і не оцінюючи їх. Досягти високого рівня готовності до управління неможливо без сформованих особистісних якостей, здатності бачити чіткі цілі керівної діяльності, правильно розставляти пріоритети; бачити та знаходити можливості розвитку; комплексно аналізувати ситуацію; передбачати можливі сценарії розвитку подій; безпомилково розподіляти ресурси. Лише за органічної взаємодії цих складників можна досягти високих результатів.

Висновки до першого розділу

У I розділі проаналізовано основні поняття організації ІН, розкрито зміст та особливості організації ІН в ЗЗСО, визначено стан управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

На основі теоретичних розвідок визначено сутність термінів: *«інклюзія»* полягає в адаптації системи до потреб дитини, передбачає такі дії, які дадуть можливість кожній людині рівноправно брати участь в академічному та суспільному житті; *інклюзивна освіта* – це процес, у якому ЗЗСО намагається забезпечувати потреби всіх учнів, паралельно змінюючи навчальну програму та

ресурси, щоб надати рівні можливості всім дітям, незалежно від їхнього психофізичного стану. Інклюзивна освіта є довгостроковою стратегією – від інтегрування в закладі освіти до інтегрування в суспільстві – це і процес, і результат; *інклюзивне навчання* – це система спеціального супроводу дітей з ООП з урахуванням індивідуальних особливостей їхньої навчально-пізнавальної діяльності; комплексний процес, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти дітям з ООП шляхом організації навчання в закладах освіти на основі особистісно орієнтованих методів навчання.

Перевагами ІН є програми, що дають змогу учням з обмеженими можливостями взаємодіяти зі здоровими дітьми, спостерігати за ними, наслідувати їх, набувати такий соціальний досвід, як і їхні звичайні однолітки. У процесі спільного навчання діти без вад з раннього віку стають чутливими та толерантними до потреб інших, уміють позитивно сприймати не схожих на них людей, підвищують рівень соціальної відповідальності, набувають упевненості у собі, що сприяє їхньому особистісному розвитку. Окрім того, усі діти в системі ІН доходять розуміння, що кожна людина може долати труднощі й перешкоди й, таким чином, досягти значних успіхів.

З'ясовано, що *керівник закладу загальної середньої освіти* є менеджером освітнього процесу; офіційна особа, яка наділена (відповідно до нормативних документів) офіційними повноваженнями, впливає на підлеглих, несе відповідальність перед законом за стан справ у колективі, організації в цілому. Керівник ЗЗСО відіграє важливу роль в адаптації інклюзивного освітнього простору для дітей з ООП, а *готовність керівника ЗЗСО* в умовах впровадження ІН – це багатоаспектне утворення, що містить комплекс умінь, знань, мотивів та особистісних якостей, які забезпечують ефективне управління впровадженням ІН в умовах освітніх трансформацій. Отже, *управління готовністю керівника ЗЗСО* до організації ІН визначається його вмінням застосовувати гнучку процедуру управління, перерозподіляти освітні ресурси, урізноманітнювати освітні послуги, активізувати професійний потенціал

педагогічного колективу, вести з батьками роз'яснювальну роботу, захищати права дітей з ООП на рівний доступ до якісної освіти.

Виокремлено, що стан готовності керівника ЗЗСО до організації ІН визначається рівнем володіння керівника опорними знаннями щодо концепції інклюзивної освіти, підходів до ІН; методології вибору й принципів формування цілей; методів аналізу й прогнозування розвитку зовнішнього та внутрішнього середовища організації; специфіки управління інклюзивним закладом, його особливостей; основних нормативних документів, що регламентують здійснення управління навчальним закладом; правил ведення та оформлення стратегічного плану розвитку закладу; а також володіння особистісними якостями й уміннями керівника.

Отже, для ефективного здійснення управління щодо організації інклюзивного навчання керівнику ЗЗСО необхідні не тільки певні знання, але й сформована система професійних цінностей. Саме система ціннісних орієнтацій формує спрямованість керівника та є основою вибору, засвоєння і здійснення відповідного управління.

Матеріали розділу було висвітлено в таких публікаціях автора [147; 148].

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ГОТОВНІСТЮ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

2.1 Теоретичне обґрунтування структури та змісту моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Інноваційні зміни в сучасній освітній парадигмі пов'язані з визнанням демократичних цінностей, заснованих на повазі прав і свобод особистості, без ідентифікації її з фізичними та психічними особливостями, а відтак, широким упровадженням новітніх методів щодо їх втілення. З кожним роком збільшується зацікавленість ідеєю інтеграції дітей з ООП. Актуальним завданням нині є розробка ефективної моделі інклюзивної освіти, що забезпечувала б здобуття «особливими» дітьми успішної освіти в умовах закладів освіти. Створюючи повноцінний інклюзивний освітній простір в загальній середній освіті необхідно докласти виважених зусиль, щоб керівники закладів освіти разом з батьківським та педагогічним колективами змогли забезпечити якісне навчання «особливих» дітей, які мають бажання та право на звичайне життя [63].

Вважаємо наступне основним твердженнями ІН: де це можливо, усі діти повинні навчатися разом за будь-яких обставин, незалежно від певних труднощів чи відмінностей між ними; шляхом розробки відповідних навчальних програм, застосування організаційних заходів, розробки стратегій навчання, використання ресурсів і партнерства, щоб забезпечити освіту для всіх; діти з особливими потребами повинні отримувати будь-яку додаткову допомогу, що їм може знадобитися для забезпечення успішного процесу навчання; особи, відповідальні за особливі освітні потреби, повинні визнавати та враховувати різноманітні потреби учнів і координувати різні типи та темпи

навчання. Внаслідок вищезазначених позицій у керівника має виробитися готовність організувати ІН в закладі освіти. У зв'язку із цим питання справді визнане вимогою часу, але ще не стало об'єктом методологічної рефлексії. У той самий час воно вимагає пошуку засад для проєктування освітньої роботи керівника ЗЗСО, що не обмежуються жодною конкретною моделлю особистості. Тому актуальним питанням є теоретичне обґрунтування моделі.

У розробленні моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи бажано використати метод *моделювання*, який науковці широко застосовують у своїх працях. Наприклад, М. Ярмаченко зазначає, що в основі будь-якого методу наукового дослідження як теоретичного, при якому застосовуються різні знакові та абстрактні моделі, так й експериментального, що використовує предметні моделі, лежить метод моделювання [103].

Термін «модель» широко застосовується в різних галузях (латинське походження; *modulus* – міра, зразок). Поняття «модель» трактується, як об'єкт, що може замінити оригінал та відобразити найважливіші риси й характеристики оригіналу для конкретного наукового дослідження. Наукова модель тлумачиться як реалізована система уявно чи матеріально, що адекватно віддзеркалює предмет дослідження й здатна змінити його так, що вивчення моделі сприяє триманню нової інформації про цей предмет. Процес моделювання має певний алгоритм, компонентами якого є:

- дослідження об'єкту;
- вивчення поведінки структурних елементів досліджуваної моделі;
- аналіз функцій у певних створених умовах;
- узагальнення, висновки щодо поведінки моделі;
- перехід від моделі до об'єкту дослідження.

Для побудови моделей використовуються конструкти та інноваційні ідеї. Конструкти – утворення, які дослідник може визначити змістовно та виміряти за допомогою певної кількості показників, концепти – це загальні положення, утворені із застосуванням конструктів. До моделі є основна вимога – «адекватність,

тобто відповідність реаліям, суттєвим характеристикам об'єкта» [35, с. 516]. Загалом *моделювання* – це «науковий метод пізнання явищ або процесу шляхом відтворення їх властивостей в іншому об'єкті (моделі, створеній спеціально для цієї мети). Успіх моделювання в більшій мірі залежить від наявності теорії, що описує явище, яке моделюється, а також від міри формалізації положень цієї теорії. Моделювання як «універсальна форма пізнання застосовується в дослідженні й перетворенні категорій у будь-якій галузі діяльності». На думку науковців мета моделювання – це розробка моделі реального об'єкта, у свою чергу об'єктом моделювання є частина дійсності. Предмет моделювання – частина об'єкта моделювання, його окремі якості або сукупність якостей, які наука виділяє при системному описі реального об'єкта. Саме тому об'єкт може мати багато науково обґрунтованих моделей, у тому числі різного рівня релевантності, повноти та послідовності розгляду.

Науковці, які вивчали моделювання, називають його творчим цілеспрямованим процесом конструктивно-проектувальної, аналітично-синтетичної діяльності, що відбувається на основі оброблення явної інформації з метою відображення об'єкту в цілому або його частин, що визначають функціональну спрямованість [41; 85; 97]. Найбільш перспективними для застосування в управлінні готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи науковці виділяють такі типи моделювання: *системне моделювання* – представлення об'єктів різних властивостей як системи взаємопов'язаних елементів; *імітаційне моделювання* – це процес побудови моделі й проведення в ній експериментів для того, щоб зрозуміти поведінку системи та оцінити різні стратегії для забезпечення функціонування цієї системи. Порівняно з іншими підходами до моделювання є можливість розглянути більше альтернатив, а, отже, наслідки певного управлінського рішення можна передбачити точніше.

Тому формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи розглядається нами як концептуальна модель впровадження (а саме, уявна картина процесу та умов здійснення впровадження ІН в ЗЗСО), тобто

динамічний синтез наявної інформації та попереднього досвіду. Аналізуючи вищесказане, вважаємо, що метод моделювання дасть нам змогу цілісно вивчити процес формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, таким чином ми матимемо можливість побачити не тільки окремі частини цього процесу, але й проаналізувати зв'язки, що є між ними з різних боків.

В основі дослідження стану готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи лежить п'ятиблокова модель (рис. 2.1), що передбачає розробку та прийняття конкретних рішень і дій, що дозволять кожній особі на рівних брати участь у публічній сфері житті. Численні дослідження доводять переваги ІН, але вони носять переважно теоретичну направленість. Запропонована модель практична та значуща для всіх суб'єктів освітнього процесу: проєктується результат, який існує ідеально, але повинен бути отриманий реально в ході експериментального дослідження. Графічне зображення висвітлює процеси взаємозалежності та взаємообумовленості кожного з блоків моделі, а саме: мету, завдання, принципи та методологічні підходи.

Мета реалізації запропонованої авторської моделі – це формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи. *Теоретико-методологічна основа* розроблення моделі має такі блоки: концептуально-цільовий, мотиваційний, змістовий, процесуальний та результативний. Застосування керівником ЗЗСО *системного* принципу дозволить підвищити ефективність управління, науково обґрунтувати оцінку ухвалених управлінських рішень [176, с. 92]. *Соціальним замовленням* є потреба цілеспрямованого формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи. Адже, як зазначається в Концепції нової української школи, що кожна дитина має право на якісну освіту та отримання інших послуг за місцем її проживання і, звичайно, обов'язок держави – це забезпечення їх. Крім того, інклюзивна освіта має частину переваг для учасників освітнього процесу: керівників ЗЗСО, педагогів, батьків, дітей і громади в цілому. Інклюзивна освіта –

це сталий процес визначення й усунення перешкод для максимально значущої залученості всіх в освітньому процесі [65].

Багатогранна діяльність керівника ЗЗСО підпорядкована дії не тільки закономірностей природи й суспільства, але й певних законів управління. Сприйняття й дотримання законів та закономірностей, а також напрямів їхньої дії має бути узгоджене з поведінкою суб'єкта управління задля досягнення успіху.

Термін «закон» передбачає два основні змісти:

1) як нормативний акт, ухвалений і затверджений вищим представницьким органом державної влади в установленому порядку. При цьому закон має суб'єктивний характер, оскільки відображає ступінь інтелекту його розробників (наприклад, депутатів Верховної Ради України та керівників держави) та узгодженість політичних сил у суспільстві, які зацікавлені в ухваленні цього закону тощо;

2) як необхідні, істотні, стійкі та повторювані причинно-наслідкові зв'язки і відносини між явищами та процесами, що постійно відтворюються в природі й суспільстві. Іншими словами ці закони, на відміну від попередніх, існують і функціонують незалежно від усвідомлення і волі людей, але проявляються та реалізуються на практиці винятково через людську діяльність.

Термін «закономірність» у науковій літературі визначають як повторювальний зв'язки між явищами або процесами суспільного життя на певному етапі суспільного прогресу. Загалом категорія «закономірність» є значно вужчою за термін «закон» з точки зору просторового та часового охоплення. Керівник у своїй діяльності повинен враховувати закономірності як співвідношення між окремими компонентами освітнього процесу: цілями й завданнями, змістом і методами навчання, його формами й засобами, а також результатами навчання. Закономірності в освіті характеризуються наявністю об'єктивних, суттєвих, необхідних і повторюваних зв'язків між освітніми й суспільними процесами (зовнішніми), та окремими компонентами освітнього процесу (внутрішніми), що діють у конкретних умовах, і ця залежність впливає на результати навчання.

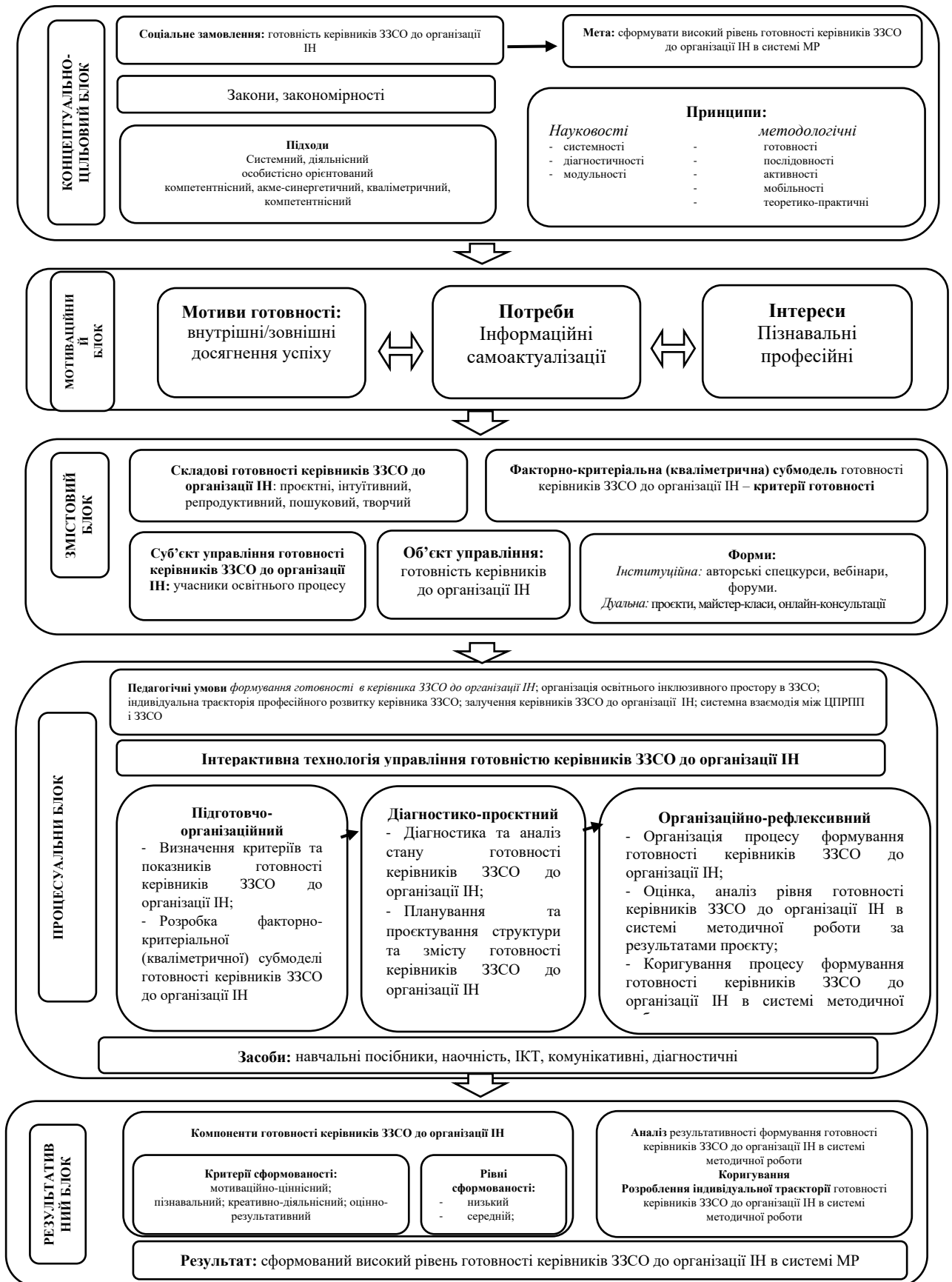

Рис. 2.1. Модель управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Керівники ЗЗСО послуговуються педагогічними законами, до яких належать:

- закон об'єктивного характеру виконання (виховання завжди відповідає характеру тих суспільних відносин, у межах яких діє);

- закон виховного характеру навчання (у процесі навчання опановуються певні знання, уміння, навички, унаслідок чого формується світогляд, що визначає вчинки та дії учня, тож навчання має виховний характер; у процесі виховання людина здобуває певні знання, розвиває власні пізнавальні здатності тощо);

- закон виховання людини в процесі (цей закон спричинений особистісним розвитком учня, який відбувається тільки завдяки тому, що він привласнює соціальний досвід шляхом інтеграції в різноманітні види діяльності. Зазначена вище діяльність має бути цікавою та власне значущою для людини, пробуджувати її творчі сили);

- закон природовідповідності виховання і навчання (виховання та навчання мають відповідати віковим, фізіологічним, психічним та статевим особливостям розвитку людини);

- закон залежності ефективності виховання від особистості педагога, його авторитету, майстерності (відображає особливість педагогіки як науки та як мистецтва).

В основу проєктування *концептуально-цільового блоку*, що розкриває внутрішню сутність формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, покладені сучасні методологічні підходи (системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний, акме-синергетичний), які ґрунтуються на принципах науковості та загальнометодологічних принципах, що були умовно визначені в результаті аналізу педагогічної літератури й досліджень.

Нині *системний підхід* претендує на статус самостійної теоретичної науки під назвою «системологія» або «загальна теорія систем». Як зазначають

учені, системне бачення в управлінні дає змогу найбільш повно досліджувати готовність керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, повномасштабно проводити не лише аналіз, а й повноцінну інтеграцію. Однією із ключових категорій системного підходу є поняття «система», а саме: цілісний комплекс взаємопов'язаних компонентів, які мають особливу єдність із зовнішнім середовищем і є підсистемою системи вищого класу. Під «системою» також розуміють порядок, що зумовлений правильним і планомірним розташуванням та взаємозв'язком частин чого-небудь, або як певну організаційну форму, структуру, сукупність будь-яких елементів, одиниць або частин об'єднаних спільною ознакою чи призначенням, або як будову чи структуру, що складається із закономірно впорядкованої єдності функціональних частин. Узагальнюючи відомі погляди, можна визначити систему як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність, стійку єдність із середовищем і мають інтегративні властивості та закономірності взаємодії.

Учені, які вивчали систему, виділяють кілька ознак, за допомогою яких можна описати систему. Це наявність інтегральних властивостей, якими не володіє жоден елемент системи; наявність компонентів (частин), що утворюють систему; наявність певної структури, тобто певних взаємозв'язків між елементами системи; наявність функціональних характеристик системи в цілому й окремих її компонентів; взаємодія із навколишнім середовищем, а також з системами нижчого й вищого порядку. Наявність комунікативних властивостей системи, що проявляються в її взаємодії з системою (підсистемами та надсистемами), історичних особливостей тощо.

Системи можна класифікувати за різними критеріями:

- за походженням – реалістичні та ідеалістичні (концепції, теорії, моделі);
- за рівнем складності – прості або складні (зі складною метою або декількома простими цілями);
- за рівнем варіативності (мінливості) – статистичні й динамічні;

– за характером зв'язку із зовнішнім середовищем – закриті (не реагують на вплив факторів зовнішнього середовища) та відкриті (змінюють функцію під впливом зовнішнього середовища);

– за рівнем детермінованості – імовірнісні (закони функціонування частково відомі і не гарантують досягнення результату роботи) і детерміновані (закони їх функціонування відомі й гарантують досягнення результату роботи);

– за наявністю або відсутністю цілей – цілеспрямовані та нецілеспрямовані. Цілеспрямовані поділяються на адаптивні, самоорганізовані, самовідтворювані та розвивальні;

– за рівнем управління – некеровані та самокеровані.

Науковці, що вивчають системний підхід стверджують, що саме він передбачає виділення системи, будови, чинників як на рівні системи в цілому, так і на рівні кожної її підсистеми з урахуванням передбачуваного кінцевого результату, досягненню якого підвладне функціонування системи. Системний підхід уміщує увесь зміст управлінської діяльності [176].

У дослідженні системний підхід ґрунтується на таких головних принципах (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Принципи системного підходу

Назва принципу	Значення
<i>Цілісність</i>	Наявність специфічних властивостей, що об'єднують частини системи в єдине ціле в результаті зв'язків між компонентами
<i>Адаптивність</i>	Пристосування системи до змін
<i>Керованість</i>	Упорядкування, регулярність виконання функцій по команді управлінської ланки
<i>Оптимальність</i>	Забезпеченість найбільшої відповідності

Використання керівниками ЗЗСО розглянутого системного принципу надасть можливість підвищення ефективності управління та наукове обґрунтування оцінки прийнятим управлінським рішенням.

Діяльнісний підхід спрямований на особистість і повинен враховувати індивідуальні особливості. Застосовуючи діяльнісний підхід, ми використовуємо ті способи взаємодії складників системи готовності керівника ЗЗСО до організації ІН, які дадуть можливість досягти поставлену мету.

Методологічною основою готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи є *діяльнісний підхід*, що фокусується безпосередньо на людині й вимагає врахування її індивідуальних особливостей. Діяльність є адаптивним процесом, а дії – окремості, що є складниками діяльності. Будь-яка дія має якість, особливі складники, завдяки яким вона здійснюється. Дії співвідносяться із цілями, а операції – з умовами. Цілі й умови змінюються, тому змінюються дії та операційний склад.

Проаналізувавши погляди науковців щодо діяльності, можна зауважити, що за своєю сутністю діяльність є складним, динамічним, багатофункціональними утворенням. Від мети, предмета, продукту, засобу і результату залежить її конкретний характер. Мета діяльності – те, до чого прагне особистість, те, за допомогою чого реалізується операційний апарат діяльності, за допомогою якого здійснюються ті чи ті дії. Успішність та ефективність будь-якої діяльності досягається завдяки знанням, умінням і навичкам, що забезпечується певними умовами та обставинами.

Діяльнісний підхід є тією методологічною базою, на якій будуються різні системи управління навчанням зі своїми конкретними технологіями, прийомами й теоретичними особливостями. Застосування діялісного підходу означає виявлення й використання тих способів взаємодії складників системи готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, що приведуть до досягнення її мети.

Реалізація цього підходу вимагає переведення об'єкта на позицію суб'єкта пізнання, співпраці, рівноправності та об'єднання його структурних компонентів. На основі досліджень Н. Кузьміної можна виокремити такі компоненти: організаційний та конструктивний, – що пов'язані із добором та

композицією освітнього матеріалу, плануванням і проектуванням педагогічного процесу; визначенням структури своїх дій та вчинків; створення педагогічної та методичної бази для здійснення освітньої роботи [45].

Отже, робимо висновок, що діяльнісний підхід є однією з умов ефективного процесу керівництва, дотримання мотиваційно-цільового, операційно-функціонального й контрольного-рефлексивного етапів. У контексті реалізації діяльнісного підходу в нашому дослідженні розглядаємо його за такими напрямками: процес готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи є вектором предметно-практичних і розумових дій (перетворювальний, активний); готовність керівника до діяльності відбувається в процесі не лише індивідуальної, а й спільної колективної діяльності.

Впровадження ідей *особистісно орієнтованого* підходу до управління готовності керівників ЗЗСО характеризує зміну стратегії управління цим процесом. *Особистісно орієнтований* підхід є методологічною орієнтацією керівника ЗЗСО, що ґрунтується на системі взаємопов'язаних понять, способів мислення і поведінки, що підтримує і гарантує процес самопізнання та самовдосконалення. Методологія особистісно орієнтованого підходу – це можливість керівників ЗЗСО реалізувати себе в сприятливих умовах для інтелектуального, соціального, психологічного розвитку, усвідомити й повністю розкрити свій потенціал, виявити й розвинути свої пізнавальні інтереси. На думку провідних педагогів, які вивчали особистісно орієнтований підхід, технологічний арсенал останнього становлять методи й прийоми, що відповідають таким вимогам, а саме: діалогічність, підтримка індивідуального розвитку, діялісно-творчий характер [182]. Провідною ідеєю особистісно орієнтованої освіти є розвиток індивідуальності, ідентичності, соціалізації та ціннісно-змістової сфери. Вважаємо, що саме ці постулати й визначають парадигму особистісно орієнтованого підходу до роботи з керівниками ЗЗСО. Реалізація ідей особистісно орієнтованого підходу до питання управління готовності керівника ЗЗСО характеризує зміну стратегії управління процесом.

Інструментом управління виступає орієнтація на компетентність, потреба в причетності до впровадження інновацій.

Інструментом управління є орієнтація на *компетентність*, потреба у впровадженні інновацій, що реалізується під час розв'язання професійних завдань, які вимагають від керівника готовності та здатностей до роботи в умовах динамічних змін. У наукових роботах багатьох учених зазначається, що управління готовністю керівників до організації ІН постійно відбувається в системі освіти, зокрема, у формуванні відповідних компетентностей

Компетентнісний підхід є стрижневим і покладений в основу Концепції нової української школи. Для визначення ключових компетентностей в Україні стали компетентності, визнані Європейською Радою. Нам імпонує думка науковців, що вивчали компетентнісний потенціал освітнього процесу, а саме: компетентнісний підхід – це поступова переорієнтація головної освітньої парадигми з переважаючою передачею знань і формуванням умінь та навичок на створення умов з метою оволодіння групою компетенцій, що означають потенціал, здатність керівника ЗЗСО до стійкої життєдіяльності в умовах соціального, комунікаційного насиченого простору [183]. На думку І. Родигіної, якість практичної реалізації компетентнісного підходу – необхідна екстраполяція його ідей на педагогічний процес [132]. О. Глузман виокремлює основні ідеї компетентнісного підходу: компетентнісний підхід орієнтується на набуття узагальнених способів діяльності; компетентність охоплює не тільки знанняву та операційно-технологічну складові, а також і мотиваційну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій [20].

Для нашого дослідження важливими є такі функції компетентнісного підходу в освіті, як:

– *діяльнісно-технологічна* (забезпечує конструювання змісту навчання діяльнісного типу, розроблення й упровадження завдань, розв'язання яких відповідають технологіям професійної діяльності керівника ЗЗСО);

- *операціональна* (передбачає визначення типу знань, умінь, навичок, компетентностей, видів готовності керівників ЗЗСО, які визначають його компетентність та забезпечують ефективність у вирішенні професійних та соціальних завдань);

- *діагностична* (передбачає діагностику досягнутих рівнів сформованої компетентності).

Під час дослідження поняття «компетентність» будемо підтримувати думку В. Лугового, який підкреслює, що «компетентнісний підхід дає змогу реалізувати особистісно орієнтовану модель освіти, яка актуалізується в умовах глобалізації, прискоренні конкурентності та підвищенні мобільності в сучасному світі» [77, с. 14]. Також візьмемо до уваги, що компетентнісний підхід, у свою чергу, розставляє акценти на очікуваних результатах освіти, хоча результати розглядаються не як сума засвоєних відомостей, фактів, даних, а як здатність особистості діяти в різних проблемних ситуаціях. Серед основних складових реалізації компетентнісного підходу О. Савченко виокремлює навчальні, інтелектуальні, причому одним із основних називає вміння моделювати [136]. Зазначене вище стало поштовхом до визначення компетентностей керівника ЗЗСО, унаслідок чого слід визначити такі групи ключових компетентностей, які, на нашу думку, сприяють застосуванню моделювання. На сьогодні більшість питань, що постають перед керівниками ЗЗСО, які діють в інноваційному режимі організації ІН, пов'язані з інноваційною компетентністю. Це система мотивації, навичок, знань і компетентностей, що забезпечує ефективність використання нових освітніх дієвих технологій. Компонентами інноваційної компетентності керівника ЗЗСО є поінформованість щодо інноваційних педагогічних технологій та власна переконаність у потребі їх застосування.

Вагомість компетентнісного підходу полягає в тому, що компетентність формується через діяльність. Тому компетентність керівника ЗЗСО щодо організації ІН в системі методичної роботи реалізується під час розв'язання

ним педагогічних завдань, що вимагають готовності і здатності працювати в умовах динамічних змін. Розглядаючи цей аспект питання, хочемо зробити висновок, що увага акумулюється на результатах впровадження, власній зацікавленості керівника ЗЗСО в зазначеному виді діяльності. Основним мотиваційним напрямом у впровадженні ІН для керівника ЗЗСО має бути володіння *інклюзивною компетентністю*, що обумовлює здатність здійснювати певні професійні функції з урахуванням різних освітніх потреб учнів/учениць з ООП, забезпечуючи включення їх в інклюзивно-освітній простір, створюючи умови для їх розвитку, повноцінної соціалізації.

Акме-синергетичний підхід передбачає вивчення закономірностей розвитку людини як особистості та суб'єкта професійної діяльності, здатного досягти найвищого рівня професіоналізму. Розглядаючи вимоги до управлінської діяльності керівників ЗЗСО, погодимося з думкою В. Гладкової, що акмеологічні умови включають різні рівні акмеологічних інваріантів:

- *загальні* (сила особистості, розвинена передбачення, високий ступінь самоорганізації, здатність до прийняття управлінські рішення, своєчасність, точність, нестандартність, оперативність, ефективність, висока та адекватна мотивація досягнення);

- *специфічні* (проникливість, соціально-перцептивна компетентність, комунікабельність, здатність чинити акмеологічний вплив, сміливість);

- *індивідуальні* (професійна мобільність, управлінська рефлексія, інтенціонально-акмеологічна спрямованість, рішучість у прийнятті управлінських рішень, професійний оптимізм, процесуальна мотивація) [19].

Під принципами розуміємо певну систему основних положень, які визначають зміст, форми та методи управління, дотримання яких забезпечує його ефективність:

- *принципи науковості* характеризується розробленням цілей, відбором змісту, методів та форм управління готовністю керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби з урахуванням сучасних

наукових досягнень. *Системність* розглядає питання як єдину картину взаємозалежних частин, цілісність вимог до змісту, засобів, результатів управління. Систематичним, регулярним має бути й контроль за діяльністю, оскільки тільки такий контроль привчає працювати щоденно, ґрунтується на розумінні особливостей пізнавальної діяльності;

- *діагностичність* вимагає такої постановки цілей управління, яка забезпечить контроль ступеню досягнення визначених цілей;

- *модульність* дає змогу підвищити рівень диференційованого навчання в ЗЗСО, що передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів/учениць і спрямоване на оптимізацію інтелектуального розвитку кожної особистості шляхом структурування змісту навчальних матеріалів та підбору форм, прийомів і методів навчання, що відповідають типологічним особливостям дитини. Принцип *готовності* передбачає наявність у керівника мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей;

- *послідовність* ґрунтується на засвоєнні матеріалу з таким розрахунком, щоб кожний новий елемент логічно пов'язувався з наступним. Принцип *активності* вимагає репродуктивного та продуктивного активного ставлення керівника до об'єкту діяльності;

- *професійна мобільність* є швидким засвоєнням нових видів діяльності та переходом на інші види діяльності;

- *зв'язок теорії з практикою* ґрунтується на об'єктивній закономірності пізнавальної діяльності: від живого споглядання до абстрактного мислення й далі до практики. Практика є попереднім поштовхом до пізнання та критерієм перевірки достовірності пізнавальної діяльності.

Таким чином, проаналізовані вище методологічні та організаційні принципи являють собою основу моделі, без яких вона не може бути побудована. Ці принципи визначають концептуальні ідеї щодо відбору та

структурування змісту готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

Мотиваційний блок моделі охоплює мотиви готовності, потреби та інтереси керівника. В умовах ІН, перш за все, керівник ЗЗСО має бути повною мірою готовий організувати відповідну роботу в закладі освіти, допомогти учням з ООП виявити бажання вчитися. На жаль, в Україні нині відсутня якісна система професійно-педагогічної підготовки саме керівників ЗЗСО до впровадження ІН в ЗЗСО. Тому, зазвичай, включення дітей з ООП в освітній простір викликає низку суперечностей. У цьому контексті особливого значення набуває *мотиваційний аспект*, який являє собою сукупність стійких мотивів до організації роботи в умовах ІН. Зауважимо, що мотивація є рушійною силою в упровадженні ІН.

Убачаємо, що система методичної служби має на меті виявити готовність керівника ЗЗСО до організації спільної діяльності дітей різних категорій та вміння обирати відповідні прийоми виховного впливу на дітей; надати кваліфікаційну допомогу у створенні інноваційного інклюзивного освітнього простору, який сприятиме розвитку індивідуальних здібностей, соціальній адаптації дітей з особливими потребами, створенні системи надання спеціальних якісних освітніх і фахових послуг для дітей з ООП, спрямованих на реабілітацію; сприяти забезпеченню ЗЗСО необхідними методичними посібниками, наочно-дидактичними та індивідуальними технічними засобами навчання, облаштуванню логопедичних кабінетів відповідним корекційно-розвитковим обладнанням; створенню ресурсних кімнат, сучасних медіатек, спортивних та актових залів; забезпеченню медичними та педагогічними професійними кадрами, які володіють прийомами, методиками та техніками по роботі з дітьми з ООП; наданню можливості батькам звичайних дітей переосмислити феномен інтеграції та продемонструвати, що «особливі» діти не завадять повноцінному розвитку їхнім дітям.

Отже, визначаємо певні *мотиви* – процеси ініціації та реалізації дій, що спрямовані на досягнення конкретної мети. Визначаємо мотиви *готовності*, а саме:

- сформованість мотиваційно-ціннісного ставлення до організації ІН;
- професійної спрямованості, що передбачає максимальну адаптацію з метою наближення теоретичної та практичної діяльності менеджерів освіти до особливостей цього напрямку;
- орієнтація на здійснення ефективного процесу навчання, визнання кожного/ої учня/учениці суб'єктом освітньої діяльності;
- формування внутрішньої готовності до позитивного ставлення до учнів з ООП.

Когнітивний мотив – це сукупність знань і уявлень про ІН, особливості психічного розвитку осіб з ООП та відповідну організацію освітнього процесу з такими дітьми. Когнітивний момент включає в себе *когнітивний критерій*, що передбачає здатність керівників до педагогічного мислення в контексті ІН. Наявність загальнонаукових та соціально-педагогічних знань є обов'язковою умовою для менеджерів освіти. Основними показниками, що уточнюють цей критерій, є: наявність спеціального психолого-педагогічного набору знань, досвіду пізнавальної діяльності, які потрібні для роботи з дітьми з ООП в умовах ІН.

Операційний мотив – це наявність засвоєних методів і досвіду виконання конкретних професійних дій у процесі організації ІН.

Мотив як спонукальна мотивація дій породжується відповідною *потребою*. Результатом формування кожного мотиву є потреба в *самоактуалізації*, що є розвитком ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здатностей, якостей педагога, а результатом сформованості всіх компонентів є готовність керівника ЗЗСО організовувати ІН. *Потреба в інформації* містить у собі постійну зацікавленість до питання якісної та доступної освіти для особливих дітей.

Виділяємо *пізнавальні інтереси* – оволодіння способами виконання конкретних професійних дій в умовах упровадження ІН та *професійні* –

бажання поповнити знання та набути навички, що будуть потрібні для реалізації ІН, цілеспрямованого підвищення рівня інклюзивної компетентності.

Змістовий блок містить структурні компоненти готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в системі методичної роботи; педагогічні умови її формування, а також форми й методи її реалізації. Серед основних складників третього блоку слід визначити *базові готовності; загальнофахові та проєктні*.

Базова готовність керівників ЗЗСО у першу чергу залежить від уміння організувати так діяльність структури, щоб забезпечити підготовку педагогів закладу до динамічного реагування на зміни; створення відповідних умов щодо підвищення кваліфікації спеціалістів з питань інклюзивної освіти. Не менш важливим рівнем організації освітнього процесу з досліджуваної теми є уєнтри професійного розвитку педагогічних працівників, які несуть відповідальність за відповідний науково-методичний супровід управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

Науково-методичний супровід – це професійно-педагогічна взаємодія між суб'єктами освітньої діяльності, умовами якої є партнерство, добровільність, умотивованість, а характеристиками є особистісно-професійний розвиток педагогічних працівників, результатом якого є створення нової якості професійної діяльності, що проявляється в професійній компетентності. Розроблена модель передбачає, що повинна бути чітка наступність у роботі ЦПРПП чи структурного підрозділу об'єднаної територіальної громади щодо питання управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН шляхом детальної координації спільної діяльності. У цьому напрямі планомірно будемо створювати науково-організаційні основи управління розвитком єдиного інклюзивного освітнього простору через формування ефективної інклюзивної освітньої системи для дітей з обмеженими можливостями та надаватимемо для порозуміння відповідну проєктну діяльність. Забезпечити дітям з інвалідністю рівний доступ до якісної загальної середньої освіти.

В основній позиції проєкту основним завданням має стати подолання перешкод на шляху до розбудови інклюзивного освітнього простору, зокрема таких:

- необхідність систематичних зусиль для подолання соціальних стереотипів та упередженого ставлення до людей з порушення розвитку та поширення таких ідей, як спільне навчання; формування у суспільства толерантного ставлення до людей з обмеженими можливостями;

- розвиток готовності (психологічної, когнітивної, емоційної тощо) керівників та педагогічних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями, мотивації до подальшого професійного вдосконалення та розвитку.

- з метою застосування розроблених методик роботи з дітьми певних категорій захворювань відбувається налагодження взаємодія ЗЗСО зі спеціалізованими закладами освіти із залученням фахівців, які мають досвід роботи з дітьми таких категорій,

- для збору інформації про послуги для дітей з обмеженими можливостями та їхніх батьків, можливості навчання керівників спеціальних закладів освіти, медичну, корекційну та розвивальну підтримку створюються ІРЦ.

Поєднання управлінського впливу можливе за умови передбачення результату методичного супроводу готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи на основі аналітичної інформації, урахування рівня компетентності, особистісних та професійних вимог керівників ЗЗСО та застосування певної педагогічної технології. Під такою технологією розуміємо сукупність правил та відповідних їм прийомів і способів впливу на розвиток, навчання керівника ЗЗСО з метою досягнення відповідних цілей.

У ході нашого дослідження пропонуємо структуру педагогічної технології, в основі якої лежить прогностичний компонент, а саме: кваліметрична (факторно-критеріальна) субмодель готовності керівників до організації ІН в системі методичної роботи. Власне кваліметрична субмодель є основою технології застосування моделі готовності керівника ЗЗСО до

організації ІН в системі методичної роботи та водночас виступає методичним інструментарієм відповідного моніторингу.

Форми: *інституційна*: авторські спецкурси, вебінари, форуми; *дуальна*: проекти, майстер-класи, онлайн-консультації

Отже, при управлінні готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи є необхідність відстеження процесу позитивного формування інклюзивної компетентності, а застосування проєктного методу й кваліметричного підходу створюватиме значні резерви часу в процесі прийняття рішень.

Процесуальний блок запропонованої моделі відображає умови, етапи, методи та технології навчання для формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, засоби.

Основою блоку визначено інтерактивну технологію управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН, яка містить, перш за все, етапи організації ІН:

I етап – *підготовчо-організаційний* – передбачає визначення критеріїв та показників готовності керівника ЗЗСО до організації ІН, їх системний аналіз, а також визначення пріоритетних цілей її розвитку; розроблення факторно-критеріальної субмоделі готовності керівника ЗЗСО до організації ІН, забезпечення сприятливих організаційно-педагогічних умов, розроблення програми роботи та плану її реалізації. Програма містить напрями, форми, методи та інструментарій через які розкривається зміст. Відповідним результатом є аргументоване обґрунтування важливості застосування методу проєкту, створення педагогічних умов та інформаційного, матеріального й ресурсного забезпечення.

II етап – *діагностико-проєктувальний* – містить діагностувальні процедури та порівняльний аналіз статистичних даних стосовно рівнів сформованості готовності керівників на початку та по закінченню експериментальної перевірки. У межах цього етапу відбувається діагностика й аналіз стану готовності керівника ЗЗСО до організації ІН; планування та

проектування структури й змісту готовності керівників ЗЗСО до організації ІН; апробування створеного проєкту, самоперевірка результатів, впровадження інновацій в діяльності ЗЗСО. Результатом перевірки буде перехід освітнього середовища до нової якості.

ІІІ етап – *організаційно-рефлексний* – розкривається через організацію процесу формування готовності керівника до організації ІН в ЗЗСО; оцінку та аналізом рівня готовності керівника до організації ІН в ЗЗСО за наслідками навчання; самооцінкою отриманого проєкту та якісних результатів його експериментальної апробації; коригування процесу формування готовності керівника до організації ІН в ЗЗСО. Створення високоякісного освітнього проєкту на майбутнє, проведення поступового переходу від виникнення ідеї до її впровадження і є результатом готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

Формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН відбувається в рамках застосування не тільки традиційних форм, а й інноваційних методик та технологій навчання. Форми організації навчання: традиційні та інноваційні. До традиційних відносимо лекції, практичні заняття. До інноваційних методів щодо формування вищезазначеної готовності належать ділові ігри, кейс-методи, метод випадків, захист проєктів, наукові студії. Серед важливих педагогічних технологій, що різнопланово описані в наукових працях, найбільш ефективними є дослідницькі, технології кооперативного навчання, пошукові, круглі столи, семінари, майстер-класи, консультування. Застосування й використання проєктної діяльності (у межах якої відбуваються авторські вебінари, форуми, чат-дискусії) забезпечує реалізацію системного, компетентнісного, акме-синергетичного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів.

Результативний блок містить критеріями сформованості, а також рівні готовності керівника ЗЗСО до організації ІН. Для оцінки сформованості ми виділили такі критерії: *мотиваційно-ціннісний* (наявність ціннісного ставлення

до професійної діяльності в системі методичної роботи, сформованість відповідних якостей особистості керівника ЗЗСО), *пізнавальний* (наявність знань з інклюзії та сформовані вміння, а також способів оновлення та їх вдосконалення), *креативно-діяльнісний* (формування й виявлення відповідних творчих напрямів діяльності) та *оцінно-результативний* (уміння проводити моніторинг, самооцінювання та оцінювання, корекцію, рефлексію та саморефлексію, визначати критерії та показники розвитку закладу освіти в цілому і його структурних складників).

Готовність керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи – нове в нашому розумінні поняття, тому вважаємо за необхідне вводити спеціальні індикатори її визначення: рівні сформованості готовності керівників до організації ІН та критерії їх визначення. Таким чином, подаємо рівні сформованості як низький, середній, високий.

Низький рівень сформованості готовності керівників до організації ІН відображає такий стан, за якого функціонують лише окремі її компоненти, відсутня методика застосування знань і вмінь на практиці, наявна слабка спрямованість на оволодіння вмінням переносити знання про готовність до організації на різні ситуації життя. Іншими словами, система впровадження перебуває на стадії формування.

Середній рівень передбачає нерівномірну сформованість готовності керівника до організації ІН в системі методичної роботи. У цьому випадку відстежується розвиток окремих компонентів разом з їх тенденцією до стабільності та зв'язності. Ця готовність усе ще перебуває на початковій стадії.

Високий рівень готовності керівника до організації ІН в системі методичної роботи відрізняється сформованістю цілей, мотивів, потреб як результату усвідомленого вибору до організації ІН в системі методичної роботи; упевненістю в необхідності постійного професійного зростання; достатністю знань щодо способів самоконтролю та саморегуляції; високим рівнем здатності до рефлексії, адекватною самооцінкою та впевненістю в собі. Після

усвідомлення свого рівня готовності до організації ІН, керівник повинен прагнути його підвищити. Він має можливість коригувати процес власного саморозвитку шляхом розроблення та втілення індивідуальної програми професійно-особистісного розвитку. Результат – сформований високий рівень готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

Разом із цим визначено рівні готовності (рис. 2.2):

Рис. 2.2 Рівні готовності керівника

Інтуїтивний рівень готовності – теоретичні знання на низькому рівні, сприйняття нового на інтуїтивному рівні, рефлексію здійснювати не може.

Репродуктивний рівень готовності – теоретичні знання на достатньому рівні, готовність організовувати ІН, але заздалегідь адаптованим алгоритмом, рефлексія на недостатньому рівні.

Пошуковий рівень готовності – намагання знайти різні умови для організації ІН, пошуковий характер.

Творчий рівень готовності – креативність в організації ІН, сформована інклюзивна компетентність на високому рівні.

За змістовим наповненням кожного рівня готовності керівників до організації ІН можна виокремити такі категорії менеджерів:

інтуїтивний менеджер (за певних особливостей свого мислення й практичної діяльності налаштований сприймати нове як нове; у нього відсутні глибокі теоретичні знання деталей ІН; навчальна рефлексія майже не сформована);

репродуктивний управлінець (обізнаний з теоретичними поняттями, змістовим наповненням, конкретними методами на достатньому рівні; упровадження ІН є ситуативним; педагогічна рефлексія виражена недостатньо);

пошуковий керівник (намагається впроваджувати ІН, утілювати нові методи в межах цього напрямку, охоче йдуть на експеримент);

творчий керівник креативно ставиться до впровадження ІН, має широкі та змістовні знання, володіє новітніми педагогічними технологіями, створює власні; реалізація творчого потенціалу є найважливішим орієнтиром).

У розробленій моделі передбачено здійснювати *аналіз результативності* діяльності методичної служби щодо готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН та побудову *коригувальної траєкторії* системного й індивідуального підходу до готовності керівника ЗЗСО щодо впровадження ІН в умовах методичної служби.

Результативний блок моделі передбачає очікуваний результат підготовки: досягнення нового рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи та розроблення індивідуальної траєкторії готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи

Слід зауважити, що всі блоки створеної моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи взаємопов'язані та мають зворотний зв'язок, що дозволяє після визначених результатів коригувати зміст та вносити зміни, застосовуючи інші форми й методи організації ІН. Зокрема, усі блокові компоненти в моделі впливають на методологічні підходи та принципи управління готовністю керівників ЗЗСО до

організації ІН в системі методичної роботи, а також на критерії та рівні зазначеної готовності. Методи впливають на форму навчання, а методичні підходи – на принципи.

Впровадження в систему методичної роботи запропонованої моделі супроводжується проведенням попереднього діагностування рівня сформованості готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи та застосуванням необхідних умов, які забезпечать ефективне формування досліджуваного феномену в керівника ЗЗСО.

2.2 Обґрунтування педагогічних умов готовності керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Навчання дітей з ООП ґрунтується на принципах виваженої педагогіки, тому необхідно створити справжній інклюзивний освітній простір в ЗЗСО, де кожен може відчувати важливість свого існування. Громадськість має зобов'язання перед кожною дитиною надати їй можливість, незалежно від потреб, у повній мірі реалізувати себе, свій потенціал, і стати повноцінним членом суспільства. У цьому руслі особливої ваги набуває якісна організація освітнього процесу, ефективність у взаємодії всіх його учасників, урахування педагогічних умов як освітнього процесу, так і готовності керівника закладу до організації ІН.

У довідковій літературі наявні різні тлумачення поняття «умова», зокрема розуміють необхідні обставини, що сприяють чомусь; обставини, особливості реальності, відповідно до яких здійснюються зміни. Тлумачний словник сучасної української мови конкретизує поняття «умова» як необхідну обставину, що уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [12, с. 1506], як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник [13, с. 1526]. Науковці педагогічні умови трактують як сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, форм, спрямованих на те, щоб успішно розв'язати поставлені

педагогічні завдання. Хоча деякі вчені будують свої гіпотези на тому, що педагогічними є лише ті умови, що свідомо створюються в освітньому процесі, а їх реалізація забезпечує успішний його перебіг.

Імпонує думка, що педагогічні умови – це взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечує високу результативність освітнього процесу й відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [82].

Сьогодні немає єдиного, загального та універсального поняття «умова». З філософського погляду, по-перше, умова виражає відношення предмета до навколишніх явищ дійсності, і саме без них він не може існувати; по-друге, умова є обов'язковою частиною того середовища, у якому виникає, існує й розвивається. Науковці зазначають, що «педагогічна умова» є сукупністю компонентів, факторів (С. Сисоєва, В. Чорноус, Т. Яблонська); системним комплексом елементів (Н. Олійник, С. Санатова); вимогою (Ю. Шаповал), структурною оболонкою будь-якої педагогічної технології (Т. Гуцан).

Педагогічна умова є однією із важливих складових педагогічної системи, що віддзеркалюють комплекс можливостей освітнього середовища, що суттєво впливають на особистісний аспект педагогічної системи.

Педагогічні умови класифікують на:

- *дидактичні* (результат цілеспрямованого відбору й застосування різних прийомів для досягнення дидактичної мети);
- *педагогічні* (сукупність взаємопов'язаних можливостей освітнього середовища, спрямованого на розвиток певних рис особистості) ;
- *психологічні* (сукупність послідовно побудованих можливостей духовного середовища, спрямованого на розвиток певних рис особистості).

Є. Хриков наголошує на сутності, змісті та місці педагогічних умов у структурі педагогічних досліджень. Педагогічні умови трактуються як аспекти, що визначають конкретний напрям, у якому розвивається освітній процес. Педагогічні умови не можуть і не повинні порушувати існуючі методи і

принципи навчання, вони повинні бути спрямовані на практичну діяльність та націлені на підвищення ефективності освітньої діяльності, мають характер локального застосування [176].

Проаналізувавши науково-педагогічну літературу, ми вважаємо, що *педагогічна умова* є штучно створеною обставиною педагогічного процесу, яка суттєво впливає на його функціонування з метою досягнення запланованих результатів, від якої залежить формування та розвиток як навчальної систем ЗЗСО в цілому, так і кожного учасника навчального процесу зокрема.

Педагогічними умовами розвитку готовності керівників ЗЗСО до організації ІН є позитивна мотивація до розвитку професіоналізму й саморозвитку керівників ЗЗСО в умовах формальної, неформальної й інформальної післядипломної освіти, що сприяє задоволенню їхніх освітньо-професійних потреб: підвищення рівня професійної культури, удосконалення професійно-педагогічних й управлінських компетентностей, якостей, що важливі в професій, та які більшість менеджерів закладів освіти вважають провідним чинником особистісного самовдосконалення [92, с. 100].

Концептуальні положення щодо забезпечення умов для професійного зростання керівників ЗЗСО відповідно до викликів сьогодення відображено в таких державних нормативно-правових документах, як Закон України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019 р.) тощо.

Вважаємо, що для готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи важливі є такі педагогічні умови: формування у керівника ЗЗСО позитивної мотивації щодо впровадження інклюзії в освітньому процесі; організація освітнього інклюзивного простору в ЗЗСО.

Виокремлення першої педагогічної умови – *формування в керівника ЗЗСО мотивації до організації ІН* – зумовлено тим, що в керівника ЗЗСО має сформуватися бажання стати компетентним у сучасному освітньому просторі.

У науці мотивація трактується як діяльність, яка спрямована на реалізацію мотивів. Тобто це сукупність мотивів, які допомагають досягненню будь-якої мети. Мотивація інтегрує особистісні якості з вимогами професійної діяльності. Тому мотивація передбачає ставлення особистості до навколишніх змін. У складі мотивації лежать мотиви, які саме й виступають сенсом діяльності: мотив спонукає до відповідної дії. В основі мотиву лежить інтерес, який є головним у впровадженні ІН. Інтерес формується лише за наявності правильно застосованих педагогічних умов. Без зацікавленості унеможлиблюється досягнення будь-якої мети. Тому процес мотивації містить мотиви та інтерес. Позитивна мотивація повинна звертати увагу на актуальні події, які відбуваються в сучасному світі; постійно перебувати в пошуку корисної інформації.

Мотивація в структурі управління системою ІН виконує функцію пускового механізму до означеного виду діяльності, регулює зміст і підтримує необхідний рівень активності керівника ЗЗСО. Найважливішим складником є потреба у визнанні, стабільній й високій оцінці досягнень і переваг керівника, повага тих людей, які його оточують.

У межах управлінської діяльності потреба досягнення успіху проявляється через прагнення керівника виконати складні задачі, досягти високих стандартів якості роботи, перевершити інших, здатність приймати на себе відповідальність за розв'язання проблем, прагнення до складної, самостійної, різноманітної роботи. У той же час керівник прагне тримати під контролем ресурси й процеси, що здійснюються навколо нього; намагається впливати на поведінку інших, охоче бере на себе відповідальність за їхні дії [14].

Щодо другої педагогічної умови – *організації освітнього інклюзивного простору в ЗЗСО* – готовність керівника в системі методичної роботи визначається рівнем створення і впровадження у відповідних закладах програм і методики розвитку готовності до діяльності в умовах ІН усього педагогічного колективу. Вони мають бути спрямовані на вдосконалення всі види

майстерності: професійну, педагогічну, наукову, методичну та управлінську, - а також на самоосвітню діяльність як керівників ЗЗСО, так і педагогічних працівників. Значущою рекомендацією є побудова в ЗЗСО сучасного освітнього середовища, яке вміє взаємодіяти, та в якому відбуватиметься суб'єкт-суб'єктна комунікація керівника з учителями в системі «тьюторство, ментор, коучинг».

У контексті нашого дослідження логічним є виокремлення компонентів педагогічних умов готовності керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, а саме: когнітивного, діяльнісного, особистісного.

Когнітивний компонент пов'язаний з теорією пізнавальної діяльності особистості; положеннями про провідну роль теоретичних знань у розвитку особистості; законами, принципами й правилами засвоєння нових теоретичних знань. Знання збагачують власні погляди керівника ЗЗСО на питання в царині ІН та стають необхідною умовою для постановки та вирішення проблем відповідно до потреб та інтересів. Таким чином, знання можна представити як інформацію, уявлення про загальні закономірності реалізації управління в закладі освіти.

Готовність керівника до створення інклюзивного простору в ЗЗСО передбачає оволодіння опорними знаннями стосовно концепцій і підходів до управління організацією такого типу; специфіки управління інклюзивним закладом, його розбіжностей від інших видів управлінської діяльності; стрижневих категорій теорії управління; методології добору принципів формування цілей закладу; аналітичних й прогностичних методів розвитку зовнішнього та внутрішнього середовища; видів стратегій організації та їх особливостей; інструментарію оцінки альтернативних варіантів й обґрунтування найбільш доцільної стратегії діяльності; визначальних особливостей, умов і шляхів здійснення управління; основних нормативних документів, що регламентують здійснення управління інклюзивним закладом освіти; правил ведення та оформлення стратегічного плану розвитку освітнього

закладу; основних особистісних якостей і вмінь керівника ЗЗСО, необхідних для здійснення управління тощо.

Узагалі когнітивний компонент передбачає глибоке усвідомлення керівником ЗЗСО сутності управління, розуміння вагомості впровадження ІН в практичну діяльність закладу, ідей розвитку й саморозвитку.

Діяльнісний компонент передбачає сукупність умінь, що забезпечують ефективне управління системою ІН в ЗЗСО. Управлінські вміння керівника – це застосування знань у практичній управлінській діяльності. Проблемаами управлінських умінь керівника навчального закладу займалися (Л. Васильченко [11], В. Гладкова [18], Г. Єльнікова [37], В. Крижко [71], Є. Павлютенков [100] та ін.), основні групи вмінь до здійснення стратегічного управління визначили Н. Волкова, О. Лебідь [14].

Стосовно керівника, який організовує ІН в ЗЗСО, у межах діяльнісного компоненту педагогічних умов можна виокремити такі вміння:

1) підприємницько-прогностичні (прогнозувати, проєктувати й формувати місію і цілі ЗЗСО в умовах ІН; бачити й знаходити нові можливості розвитку інклюзивного простору в ЗЗСО; здійснювати прогресивні перетворення в закладі й визначати його конкурентоспроможність; прогнозувати розвиток зовнішнього середовища й ІН в нових умовах; розробляти стратегічний план розвитку ІН в ЗЗСО; проєктувати результати діяльності відповідно до змін сьогодення);

2) діагностико-аналітичні (досліджувати сильні й слабкі сторони ЗЗСО в умовах ІН; оцінювати вплив зовнішнього середовища на інклюзивний простір ЗЗСО та виявляти його загрози й можливості; діагностувати економічний потенціал закладу й визначати тенденції його розвитку; обґрунтовувати й вибирати стратегії залежно від сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників; проводити аналіз життєвого циклу ЗЗСО; аналізувати й проводити моніторинг результатів організації ІН);

3) адміністративно-управлінські (прийняти зважені стратегічні рішення та розробити чіткі та продумані механізми реалізації; виділити наявні ресурси на засоби індивідуального захисту; розробити організаційну підтримку та визначити шляхи ефективної реалізації обраних стратегій; управляти ризиками в організаційних умовах ІН в ЗЗСО; залучити працівників до впровадження стратегії розвитку ІН; об'єктивно оцінити відповідно до критеріїв якості управлінські рішення та ступінь досягнення поставлених цілей);

4) рефлексивно-регулятивні (швидка адаптація до змін і своєчасне реагування на раптові ситуації, що могли б негативно впливати на процес ІН в ЗЗСО; контролювати страх перед негативними наслідками змін в організації; адекватно приймати рішення, коли створюється ситуація невизначеності; уміння аналізувати й здійснювати роботу над помилками з метою підвищення рівня конкурентоздатності ЗЗСО; осмислювати власні дії і співвідносити їх з особливостями управління процесом ІН; регулювати власну діяльність з впровадження якісних змін у ЗЗСО).

Без сформованості особистісного компонента не можливо досягти високого рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН. Суттєвими характеристиками керівника є здатність ставити цілі й правильно розставляти пріоритети; бачити та шукати нові можливості розвитку; здійснювати комплексний аналіз ситуації; прогнозувати різні сценарії розвитку подій; правильно розставляти пріоритети та розподіляти існуючі ресурси, тобто вміти спостерігати, передбачити, аналізувати.

Важливим складником особистісного компонента є схильність до ризику, що виражає прагнення правильно оцінювати, ухвалювати й реалізовувати вагомі рішення в ситуаціях невизначеності [14]. Уміння ризикувати надає керівникові здатності своєчасного реагування на несподівані ситуації, які часто є неприємними, які часто можуть мати негативний вплив на організацію ІН в ЗЗСО. Однак ризик має бути виправданим, осмисленим і своєчасним, адже від керівника залежить доля дітей з ООП.

Система ІН вимагає від керівника відповідного ЗЗСО підприємливості – ще одного складника особистісного компонента педагогічних умов. У науковій літературі підприємливість трактують як практичну кмітливість, здатність активно діяти, ініціативність [126, с. 343]; тип соціальної активності, що полягає в енергійності, ініціативності з подолання примусового становища, коли необхідність у суспільно значимій діяльності є для людини нездоланною [9], здатність ставити й творчо розв’язувати проблеми, готовність брати відповідальність за ухвалені значущі рішення й вдало поставлені завдання, бажання вводити стратегічні зміни, уміння використовувати нові шанси й обставини, гнучко пристосовуватися до умов, що змінюються [14]. Підприємливість вимагає обов’язкової оригінальності підходу до оцінки й реалізації ситуації.

Вагомими складником особистісного компонента готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи є здатність до рефлексії – інтелектуальної й емоційної діяльності, під час виконання якої менеджер аналізує та осмислює свій досвід в управлінні, для того щоб отримати цілісне уявлення про оптимальність у виборі шляхів та методів управління ІН в ЗЗСО. Рефлексія подає ставлення управлінця до себе як до суб’єкта управлінської діяльності, допомагає в спостереженні, аналізувати, контролю, оцінюванні власних дій; передбачати свою поведінку в різноманітних управлінських ситуаціях. Рефлексивна здатність керівника ЗЗСО відображається в якісних характеристиках суб’єкта діяльності, він усвідомлює конкретну ситуацію свого професійного «Я», розуміє процес і результати управління процесом ІН, аналізує власні дії і співвідносить їх з особливостями розвитку ЗЗСО, оцінює адекватність обраного напрямку діяльності, уміє аналізувати й виправляти недоліки з метою підвищення конкурентоспроможності ЗЗСО.

Проаналізовані вище педагогічні умови готовності керівника ЗЗСО до організації ІН та їх компоненти матимуть практичне підтвердження своєї доцільності в організації освітнього інклюзивного простору, якщо відповідний

ЗЗСО буде забезпечений умовами, що сприятимуть наданню допомоги дітям з ООП, і буде враховано індивідуальні фізичні та психологічні здібності кожної дитини та сприятиме розвитку її особистості, здійснюватиметься комплексна соціальна адаптація серед однолітків, проводитиметься корекційно-просвітницька, психологічна робота, надаватиметься моральна допомога та підтримка батькам (законним представникам) дитини, надаючи їм консультації щодо виховання дітей у сім'ї. Керівник ЗЗСО, який організовує ІН й готовий до цієї системи роботи, має контролювати механізм організації ІН. Перед вступом до ЗЗСО дитина з ООП проходить обстеження в ІРЦ. Батьки мають право вибирати заклад освіти, де вона буде навчатися.

Щоб здійснити корекційно-педагогічну роботу з певними групами дітей і кожним/кожною окремо керівник ЗЗСО має організувати педагогів та визначити попередню мережу інклюзивних класів та груп у закладі. Від керівника залежить забезпечення ЗЗСО відповідними педагогічними кадрами та необхідними навчально-методичними й наочно-дидактичними посібниками, корекційно-розвитковими програмами, підручниками й індивідуальними технічними засобами навчання. Готовність керівника до організації ІН в системі методичної роботи визначається систематичним підвищенням кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО з проблем організації інклюзивного навчання та допомогою в організації інклюзивного навчання для дітей з ООП.

В обов'язках керівника ЗЗСО, що забезпечує інклюзивну модель освіти як систему освітніх послуг, є надання можливості вільного доступу дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату до приміщень закладу освіти, зокрема тих, які на візках пересуваються та дітей з порушенням зору; адаптація матеріально-технічної бази ЗЗСО (облаштувати сходи пандусом, організація рекреаційних зон для відпочинку, закупівля потрібного медичного обладнання та спортивного інвентаря, відкриття кабінетів ЛФК); створення психолого-педагогічної команди (заступник директора з навчально-виховної роботи,

учитель (класовод), психолог, соціальний педагог, дефектолог, учитель-логопед) та введення посад асистента вчителя. Команда супроводу має виконувати такі завдання, як:

- збирання інформації про особливості розвитку дитини, її інтереси, потреби на етапах створення, реалізації та моніторингу виконання індивідуального плану розвитку,
- створення належних умов для інтеграції дітей з ООП в освітній простір, підтримка та зміцнення здоров'я дітей, корекційне виховання учнів/учениць як культурної та моральної особистості,
- корекційно спрямоване виховання здобувачів освіти як морально свідомих людей,
- надання в процесі навчання й виховання комплексної психологічної та педагогічної підтримки дитині з урахуванням особливостей його стану здоров'я, психофізичного розвитку,
- визначення векторів послуг: психологічних, педагогічних, корекційних та розвиткових, – що можуть надаватися в рамках закладу освіти;
- розроблення індивідуальної траєкторії розвитку кожної дитини з ООП та моніторингове діагностування її виконання з метою коригування та з'ясування динаміки розвитку дитини,
- надання методичної допомоги керівнику та педагогічним працівникам в організації ІН.

Асистент вчителя допомагає в організації освітнього процесу в класі з ІН, допомагає учням з ООП в підготовці робочого місця; тримає взаємозв'язок з спеціалістами, які відповідно беруть участь в роботі з дитиною з ООП та співпрацюють із фахівцями в розробленні індивідуальної програми розвитку дитини. Асистент стимулює розвиток соціальної активності дітей з ООП, сприяє поліпшенню їхнього психоемоційного стану, здійснює соціальний та педагогічний супровід дітей з ООП, працює над професійним самовизначенням

та адаптацію учнів у соціумі, постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу.

Складання індивідуальної програми розвитку керівник ЗЗСО покладає на групу фахівців, але здійснює контроль за ходом розроблення із обов'язковим залученням батьків, або осіб, які їх замінюють, для визначення конкретних освітніх стратегій і підходів до навчання дитини з ООП. Саме програма включає загальну інформацію про учня/ученицю, систему додаткових послуг, типи необхідних модифікацій, змін та адаптацію освітніх матеріалів, індивідуальну навчальну програму та, за потреби, індивідуальний робочий план, що подає перелік навчальних предметів, технологію їх вивчення, кількість годин. У плані враховуються резервні години, що можна використати на проведення індивідуальних та групових занять, тематичні курси за бажанням та індивідуальними потребами, певні факультативи.

У ЗЗСО обов'язково має відбуватися зріз освітніх досягнень (надання інформація про поступ учня): портфоліо учня; індивідуальні діагностувальні аркуші для контрольних, самостійних робіт; тести, анкети; результати аналізу та спостережень, а також корекційна робота спеціалістів: логопеда, психолога, соціального педагога, сурдопедагога, олігофренопедагога, фахівця з лікувальної фізичної культури.

Ще раз зауважимо, що першочерговим етапом упровадження ІН в ЗЗСО є просвітницька робота з батьками щодо роз'яснення переваг ІН в процесі здобуття освіти такими дітьми та подальшої їх соціальної адаптації. Тож налагодження партнерських стосунків з батьками дітей з ООП обов'язково входять до обов'язків психолого-педагогічної команди, а значить, до процесу контролю керівника ЗЗСО.

Результат діяльності керівника ЗЗСО щодо організації ІН за умови правильного управління відобразиться в позитивних аспектах залучення дітей з ООП до ЗЗСО, а саме: учні відчуватимуть себе потрібними, стануть незалежними, адаптуються до подальшого дорослого життя; має змінитися

поведінка, ставлення до навчання та оточення повинно стати відповідальним; діти успішно адаптуються в колективі, між ними з'явиться комунікація, зникне відчуття ізолюваності; здорові діти набудуть позитивний досвід взаємодії; усі діти сприйматимуть одне одного як рівних; забезпечиться співпраця, співдружність; діти з особливими потребами будуть почувати себе комфортно; педагоги матимуть додаткові можливості розвинути й продемонструвати свою педагогічну майстерність.

2.3 Технологія впровадження моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Соціально-педагогічна реальність вимагає обґрунтованих відповідей щодо ефективності управління навчальними закладами в умовах інклюзивної освіти, тож важливим постає питання моніторингу рівня організації ІН в ЗЗСО та аналіз ефективності результатів щодо реалізації партнерства заклад освіти – спільнота, розроблення освітніх програм ІН та професійної діяльності педагогів.

Поєднанням інтересів і потреб педагогічної теорії та практики може виступати саме технологія, яка забезпечує нові можливості організації та удосконалення освітнього процесу; ефективну стратегію й тактику навчання й викладання. Сучасна освіта шукає такі педагогічні технології, які б не лише забезпечували засвоєння визначеного обсягу інформації, а й сприяли готовності керівника ЗЗСО до організації ІН. Аналіз наукових публікацій доводить, що в системі загальної середньої освіти наявна криза, спричинена, у першу чергу, протиріччями між традиційними ценовими програмами та справжніми можливостями керівників ЗЗСО. Не кожен керівник готовий до педагогічної діяльності з учнями, які потребують особливої уваги; не здатні самостійно змінити технології й підходи до процесу викладання й виховання школярів; не враховують особливостей психофізичного розвитку учнів та їхні потреби в

навчанні; також відсутні умови для надання спеціальної психологічної та педагогічної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку; учителі та шкільні психологи не мають достатніх знань для роботи з такими учнями; вузькопрофільні спеціалісти не відвідують школи (тому як педагоги, так і діти не отримують консультацій), відсутнє спеціальне устаткування та технічні засоби для корекційно-розвиткових занять, спеціальні корекційно-розвивальні програми, методична література тощо.

Розглядаючи особливості технології впровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, доцільно з'ясувати сутність понять «технологія» та «педагогічна технологія». *Технологія* – це сукупність способів, засобів вибору та здійснення керівного процесу множини можливих його реалізацій. До сучасної технології висувають такі вимоги, як: високий ступінь поділу процесу на стадії; системна цілісність процесу, який повинен охоплювати весь склад елементів, які забезпечують необхідну завершеність дій особи в досягненні поставленої цілі; регулярність процесу й однозначність фаз, що дають змогу застосовувати середні величини під час охарактеризування цих фаз; технологія нерозривно пов'язана з процесом – комплексом дій, які виконують у часовому вимірі.

У більш вузькому сенсі технологія – це набір способів, засобів вибору і здійснення керівного процесу з множини можливих його реалізацій. До компонентів технології належать: мета процесу реалізації; предмет, який підлягає технологічним змінам; методи й способи впливу; засоби технологічного впливу; організація та впорядкованість, які протиставляють стихійним процесам.

Поняття «технологія» в педагогіці як механізм розв'язання освітніх проблем починає активно використовуватися із 70-х років ХХ ст. Теорії та практиці впровадження технологічних підходів до освіти приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні. Технологія охоплює мистецтво оволодіння процесом і надання йому індивідуального характеру. Технологічний процес

повинен передбачати визначену послідовність операцій з використанням потрібних матеріалів, інструментів та необхідних умов [47]. Розглядаючи технологію як процес досягнення певних результатів, слід враховувати зміни, що відбуваються із початкового стану об'єкта за допомогою використання комплексу методів, засобів і способів, властивих визначеній галузі.

1. У формуванні готовності керівника ЗЗСО до організації ІН визначальну роль відіграють «педагогічні технології», тому технологію готовності керівника ЗЗСО до організації ІН доцільно формувати за аналогією та всіма ознаками структури педагогічних технологій [4; 76].

Поняття «*педагогічна технологія*» розглядають у наукових працях з різних позицій: як системний метод, як логічність, як діяльний сценарій організації навчання в роботах, як засіб, як спосіб, як науковий напрям. Нам імпонує трактування науковців, які вивчали педагогічну технологію як продуману у всіх деталях спільної педагогічної діяльності щодо організації, проектування й проведення освітнього процесу з обов'язковим забезпеченням комфортних умов для учасників процесу [15].

Науковці, які досліджували педагогічну технологію, розглядають її як процесуальну частину дидактичної системи; як змістовну техніку реалізації навчального процесу; як інструментарій процесу навчання, сукупність психолого-педагогічних установок, які визначають соціальний набір та компонування способів, форм, методів, прийомів навчання і виховних засобів; як опис процесу досягнення запланованих результатів навчання тощо [130].

У документах ЮНЕСКО педагогічну технологію окреслено як системний підхід до створення, застосування та визначення всього процесу навчання й засвоєння знань, завданням якого є оптимізація форм освіти з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії.

На основі аналізу різних підходів до тлумачення педагогічних технологій Є. Павлюк пропонує широке й комплексне сприйняття цього феномена: педагогічну технологію слід розглядати як науково-методологічну, інтегративну,

відкрити, динамічну, інноваційну, продуктивну, синергетичну систему, яка визначається часовими та просторово-цільовими характеристиками організації і функціонування компонентів освітнього процесу [99]. Ця система об'єднує педагогів з новими ідеями та практичними методиками й техніками оптимізації ІН у процесі реалізації моделей міжособистісної взаємодії суб'єктів освітнього процесу; учнів з активним ініціативно-творчим, практично-діяльним потенціалом; змістове наповнення, методико-технологічні, науково-методологічні, інструментальні та організаційно-діяльні засоби ІН, що сприяють процесу реалізації оптимальних педагогічних умов навчання й виховання учнів з ООП в ЗЗСО. Тож педагогічні технології базуються на різноманітних формах навчального співробітництва, і тому їх розглядають як інструмент досягнення спільних дидактичних цілей та запланованих результатів, навіть якщо шляхи й методи різні.

Педагогічна технологія може бути представлена трьома напрямками: *науковим* – розробка мети, змісту й методів навчання та проєктування педагогічних процесів; *процесуально-описовим* – алгоритм процесу, сукупність мети, змісту, засобів та методів досягнення запланованих результатів навчання; *процесуально-дієвим* – здійснення технологічного процесу, функціонування всіх особистісних, педагогічних і методологічних засобів.

В основі багатьох класифікацій педагогічних технологій лежать різні критерії. Науковці обґрунтовують традиційні й інноваційні технології, серед яких виділяють технології за спрямованістю дії; за цілями навчання; за предметом (гуманітарні, природничі, технічні); за способом організації навчального процесу (індивідуальні, колективні, змішані); за використаними технічними засобами (аудіовізуальні та комп'ютерні).

Науковці вважають, що педагогічна технологія є змістовною технікою реалізації всіх компонентів педагогічного процесу, яка спрямована на досягнення поставлених цілей; закономірною педагогічною діяльністю, що реалізує науково обґрунтований процес і має вищий рівень ефективності.

Педагогічній технології притаманні специфічні сутнісні *ознаки*, що визначають її як неповторний феномен; серед них слід відзначити: *концептуальність* – чітке, послідовне педагогічне розроблення цілей, опора на систему уявлень; *діагностичне визначення цілей* – теоретичне та прогностичне дослідження умов, засобів та способів упровадження педагогічних інновацій, прогнозування результатів; *алгоритмізованість, проєктованість, керованість* – структурування технології за етапами, ступенями, повторюваністю та ритмічністю дій, які забезпечують бажані результати; *коригованість* – напрацювання педагогічних умінь, що сприяють внесенню процесуальних змін у технологію зі збереженням основною мети.

У роботі поняття *педагогічної технології* трактуємо як систему способів, прийомів та етапів, послідовність виконання яких забезпечує розв'язання завдань навчання особистості та її розвитку, а сама діяльність представлена процедурно, як система визначених дій, що гарантує результат. У межах дослідження виокремлюємо такі технології готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН: управлінські (Г. Єльнікова) [42], педагогічні та проєктні [32, с. 53]. Науковці зазначають, що технологія управління містить послідовність і процедури реалізації функцій управління, порядок використання визначеної сукупності технічних засобів для роботи з інформацією (збирання, перероблення, використання, збереження). Основні вимоги, які висувують до технології управління, можна звести до таких: окреслення проблем, ухвалення й вибір рішень повинні бути зосереджені на тому рівні ієрархії управління, де є відповідна інформація, яка має надходити від усіх підрозділів організації, що виконують різні функції та перебувають на різних рівнях управління; вибір і ухвалення рішень мають виражати інтереси й можливості тих управлінських рівнів, на яких покладатиметься виконання рішень або які зацікавлені в їх реалізації; чітке дотримання підпорядкованості в ієрархії управління, висока вимогливість. Аналіз, дослідження організаційних операцій, подання їх у графічній і текстовій формах,

типізація та стандартизація, а звідси й проєктування мають вагоме значення для підвищення ефективності технології управління.

Упровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи вбачаємо доцільним і результативним із застосуванням проєктної технології. Термін «*проєкт*» має декілька значень, майже всі вони пов'язані з педагогікою. По-перше, проєкт – це попередня можлива перевірка будь-якого документа, по-друге, під проєктом розуміють певну акцію, комплекс заходів, об'єднаних програмою або організаційною формою цілеспрямованої діяльності; по-третє, проєкт є діяльністю щодо створення, вироблення, конструювання будь-якої системи, об'єкта чи моделі [162]. Проєкт поєднують із поняттям діяльність. Проєктна діяльність в освіті розглядається як специфічна форма моделювання, що спрямована не лише на пізнання елементів дійсності, а й на формування нових її елементів.

Під проєктом в освітній галузі будемо розглядати змістовно обґрунтовану й документально оформлену ініціативу, яка спрямована на досягнення освітніх цілей у межах визначеного періоду.

Зважаючи на запропоновану в роботі модель формування готовності керівника ЗЗСО впровадження ІН в умовах методичної служби, вважаємо за доцільне розглядати проєктну діяльність як спеціально організоване навчання керівника, що спрямоване на пізнання і створення власних інклюзивно-освітніх продуктів. Тому використання проєктної технології є основним завданням дослідження.

З. Рябова зауважує, що проєктна технологія – це комплекс завдань, організації, методів та засобів управління для реалізації проєкту [134]. Орієнтована на їхню самостійну діяльність, яку вони виконують упродовж визначеного часу, і завжди допускає розв'язання певної проблеми. Метод проєктів може бути індивідуальним і груповим, передбачає певну сукупність відповідних прийомів, які

дозволяють розв'язувати окреслену проблематику в результаті самостійних дій з обов'язковою презентацією отриманих результатів [17].

В основі типологізації проєктів більшість дослідників цього наукового питання виявляють наявність значущої проблеми (завдання); практичну, теоретичну, пізнавальну значущість результатів; самостійну (індивідуальну, парну, групову) діяльність; структурування змістової частини проєкту; застосування методів дослідження, що передбачають послідовність дій: окреслення проблеми та відповідних завдань дослідження; висунування гіпотези їх розв'язання; обговорення методів дослідження, способів оформлення результатів; збирання, систематизація та аналіз одержаних даних; підбиття підсумків; висновки; окреслення нових питань для подальшого дослідження.

Характеристиками проєкту є унікальність визначеної мети, тимчасові людські та фінансові обмеження; відмежування від інших намірів, специфічна для проєкту організація його здійснення. Метод проєктів не новий у світовій педагогіці. Він з'явився в США ще на початку минулого століття. Його також називали «методом проблем» і пов'язували з гуманістичними ідеями в освіті, висунутими американським філософом і педагогом Дж. Дьюї, а також ученим У. Кілпартиком. Основні вимоги до проєктів – це актуальність визначених проблем, відповідність досліджуваній тематиці; коректність методів дослідження та оброблення одержаних результатів; активність кожного з учасників відповідно до індивідуальних можливостей; колективність ухвалення рішень; характер спілкування та взаємодопомоги; глибоке розкриття проблеми, застосування знань з інших галузей; доказовість рішень, аргументованість відповідей кожного члена групи; естетика оформлення результатів виконаного проєкту [15].

Проєктна технологія визначає далеку й близьку перспективу; знаходить і залучає необхідні ресурси, окреслює план дій і, виконавши його, оцінює, чи вдалося досягти поставленої мети.

Слід зазначити основні показники вільного володіння методами проєктної технології: знання принципів та методів управління проєктом (планування, організація, створення графіків виконання, контроль за здійсненням етапів проєкту, управління перебігом задля досягнення мети, відстеження результатів); досвід у галузі управління – застосування управлінських умінь організації діяльності осіб для досягнення мети з урахуванням конкретних умов.

Унікальність управлінської діяльності з використанням проєктної технології полягає в тому, що зазначену діяльність організовують як проєктну, вона потребує оновлення змісту роботи, застосування додаткових знань, навичок та засобів для задоволення потреб і бажань зацікавлених у проєкті осіб. Проєкти будуть успішними за умови, коли докладуть зусиль професіонали. Важливі складники проєкту – це чітка орієнтація на результативність заходів, необхідність їх досягнення упродовж визначеного часу в умовах обмеженого забезпечення ресурсами [104].

Виділяють декілька видів проєктів:

дослідницький передбачає чітку структуру, визначення цілей, актуальність предмета дослідження для всіх його учасників, соціальну значущість, відповідні методи, зокрема експериментальні, оброблення результатів. Усе повністю підпорядковане логіці й має чітку регламентовану структуру, яка тотожна справжньому ґрунтованому дослідженню;

творчий вимагає відповідного оформлення остаточних результатів і найчастіше не має чітко виробленої структури спільної діяльності його учасників: на початку проєкту структура тільки окреслюється і, підпорядковуючись конкретному кінцевому результату, надалі матиме розвиток;

інформаційний проєкт спрямований на збирання конкретної інформації про визначений об'єкт чи явище; при цьому передбачено ознайомлення учасників із цією інформацією, її аналіз, узагальнення фактів, які призначені для широкої аудиторії;

прикладний чітко відрізняє визначений на початку результат діяльності його учасників, до того ж цей результат орієнтований на соціальні інтереси. Такий проєкт вимагає ретельно обґрунтованої й чіткої структури всієї діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них [17].

Проектна технологія управління готовністю керівника ЗЗСО до впровадження ІН є складовою частиною системи професійного формування готовності, що базується на процесі реалізації проєктів в інклюзивно-освітньому просторі. Реалізація технології готовності керівника в умовах проєктної діяльності – один із прикладів особистісно-орієнтованого навчання, що спрямоване на творчу діяльність. Технологією передбачено розв’язання керівником ЗЗСО проблем ІН з використанням і запровадженням різноманітних проєктних методів, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

У дослідженні в процесі розроблення технології впровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи послуговувалися положенням, що для педагогічної теорії та практики важливим є пошук такого механізму зміни й оновлення освітньої системи, який би забезпечив досягнення поставлених цілей обраним шляхом упродовж визначеного періоду.

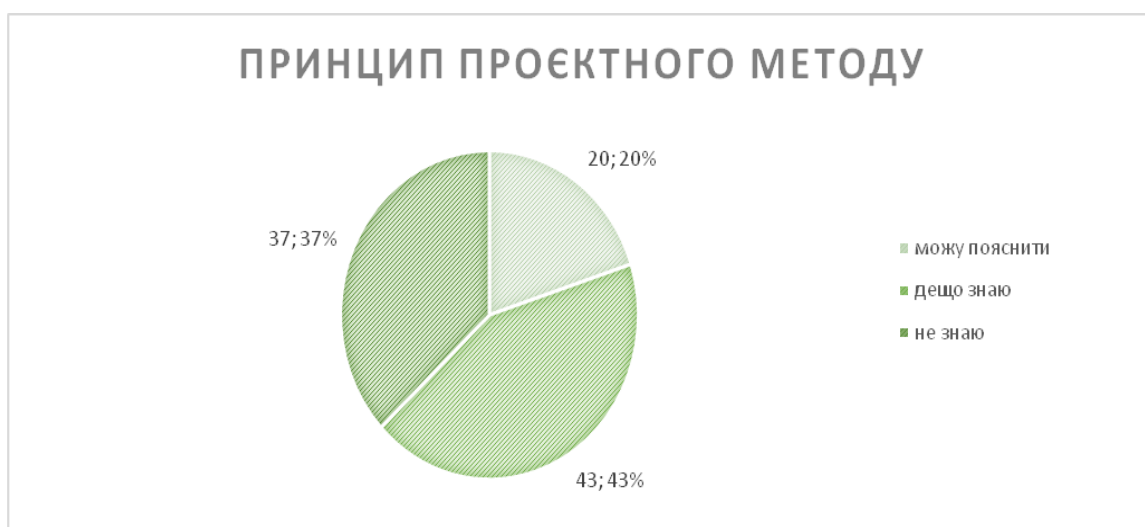

Рис. 2.3 Знання та розуміння проєктного методу

Технологія має чіткі етапи реалізації, які враховують вимоги суспільства та потреби у формуванні готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН. Результатом за цією технологією є наявний рівень готовності керівника в умовах запровадження проєкту. Так, у процесі дослідження через анкетування, бесіди, проведені під час науково-практичних конференцій, встановили, що лише 20 % керівників ЗЗСО можуть пояснити принцип проєктного методу (рис. 2.3) і знають характерні його ознаки; водночас лише 5 % керівників (рис. 2.4) ЗЗСО зазначили, що застосовують проєктну методику в запровадженні ІН.

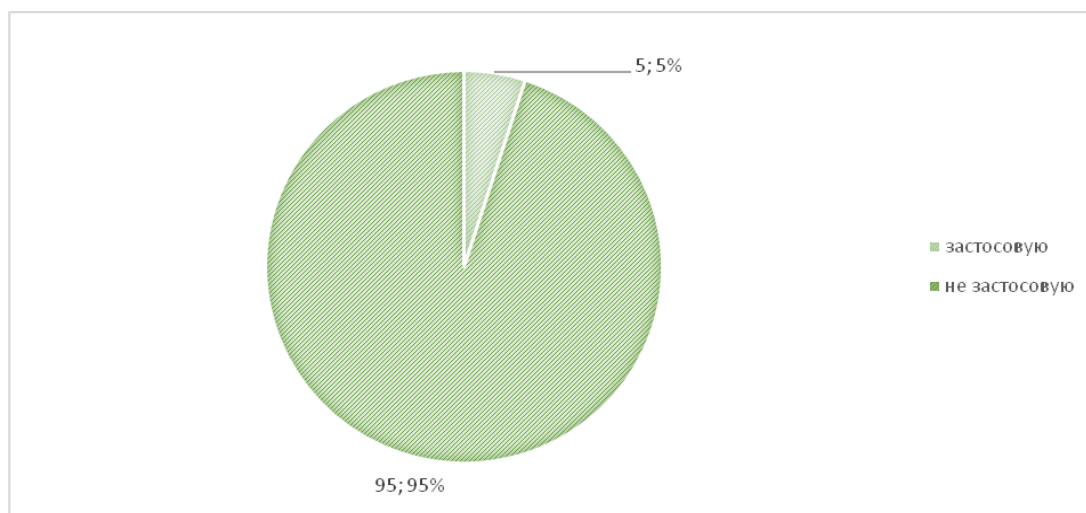

Рис. 2.4 Застосування проєктного методу в запровадженні ІН

Цей факт зумовив потребу в розробленні технології управління готовністю керівників ЗЗСО до впровадження ІН саме завдяки проєктній діяльності.

У системі методичної роботи технологія управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в умовах проєктної діяльності реалізується на трьох рівнях.

На *підготовчо-організаційному етапі* готують тренерів, експертів, консультантів, фахівців методичних служб, які співпрацюють із керівниками ЗЗСО стосовно питань впровадження ІН. Паралельно формуються групи керівників; проводиться діагностика їх готовності до впровадження ІН; чітко визначається мета й завдання упровадження проєкту.

На *діагностико-проектувальному етапі* відбувається практична підготовка керівників. Підготовлені фахівці під час тренінг-курсів створюють з керівниками ЗЗСО проекти за визначеною програмою проектної технології. Під соціально-інклюзивними проектами розуміємо інноваційну освітню діяльність, спрямовану на досягнення чітких результатів навчання керівників ЗЗСО на основі планів.

На цьому етапі керівники:

- систематизують знання з проектного методу, набувають базові навички впровадження ІН;
- визначають траєкторію саморозвитку, об'єднуються в професійну спільноту, наприклад, «Інклюзивна освіта: без меж»;
- залучаються до інноваційних освітнього проекту щодо впровадження ІН;
- беруть участь у майстер-класах, семінарах, вебінарах, тренінгах.

Задля навчально-методичної підтримки учасників проектів створюються вебресурси, зокрема вебсайт «Без меж».

На другому етапі також відбувається створення мініпроектів в ЗЗСО, до діяльності яких залучаються учасники освітнього процесу й визначаються основні завдання, а саме:

- *керівникам ЗЗСО*: участь у чотирьох модулях-тренінгах, розроблених спеціалістами спеціалізованого центру для дітей з ООП; ознайомлення з досвідом роботи зарубіжних педагогів; проведення конкурсу для дітей з ООП; організація діяльності мобільних груп з метою допомоги в соціалізації особливим дітям;
- *заступникам директорів з навчальної роботи*: організація та проведення конференції для педагогічної та батьківської громадськості з питань інклюзивної освіти; розроблення тренінгів для педагогів ЗЗСО з питань упровадження ІН; проведення круглого столу за участю активу шкільного самоврядування та організація флешмобу; реалізація дискусії для батьківської громадськості, наприклад, «Особлива дитина у звичайній школі»; проведення

акції добрих справ («Дитина-інвалід поруч з тобою, не відвертайся», «Нехай комусь стане тепліше від наших добрих слів»);

- *практичним психологам*: розроблення для дітей з ООП за нозологіями розвитково-корекційних занять;

- *учителям/вихователям інклюзивних класів/груп*: розроблення й проведення циклу виховних заходів «Уроки толерантності»; участь у конкурсі на кращу розробку заняття, уроку в інклюзивному класі/групі;

- *асистентам учителів/вихователів*: проходження курсу менторської допомоги; створення карт динамічного розвитку дітей з ООП з участю команди супроводу; розроблення дидактичних матеріалів для роботи з дітьми з ООП;

- *логопедичній групі району*: обстеження учнів початкової школи з метою виявлення і профілактики мовленнєвих порушень; надання за результатами обстеження рекомендацій батькам і педагогам щодо роботи з дітьми, які мають відхилення в мовленнєвому розвитку; створення сектору інклюзивної допомоги в межах діяльності батьківського самоврядування закладу; участь у районному батьківському форумі тощо.

На третьому *організаційно-рефлексивному етапі* відбувається створення банку методів, прийнятих у конкретному випадку, з метою їх використання в процесі педагогічного проєктування. Саме на цьому етапі:

- проаналізовано ризики,
- скориговано технологію проєкту,
- розроблено та проведено заходи з оцінювання якості й ефективності.

Діагностування результатів визначає рівні, критерії та індикатори готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в умовах проєктної діяльності. Для здійснення діагностики застосовують вхідне й вихідне анкетування керівників, аналіз їх участі в семінарах і конференціях міжнародного та регіонального рівнів, захист проєктних робіт, співбесіди, експертну оцінку спеціалістів. Діагностування результатів навчання здійснюється за чотирма групами

критеріїв: мотиваційно-ціннісними, пізнавальними, креативно-діяльними, оцінно-результативними.

Отримані результати спонукають до розвитку готовності керівника ЗЗСО до організації ІН на новому рівні. Це зумовлено тим, що технологія управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в умовах проєкту нами розглянута як складова частина професійного розвитку керівників ЗЗСО. Її основою є процес створення та реалізації проєктів в інклюзивному освітньому середовищі.

Аналіз особливостей зазначеної технології дав змогу виявити її доцільну структуру, що складається із відповідних взаємозумовлених та взаємопов'язаних структурних складників, та яка представлена в таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Структура технології

Складники технології	Змістове наповнення
<i>підготовчо-організаційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> • визначення складників, критеріїв та показників готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН, • розроблення факторно-критеріальної субмоделі готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН
<i>діагностико-проектувальний</i>	<ul style="list-style-type: none"> • діагностика й стан готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН; • планування й проєктування структури і змісту готовності керівника ЗЗСО до організації ІН
<i>організаційно-рефлексивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> • визначення ефективності впровадження технології управління готовністю керівника ЗЗСО до впровадження ІН, що охоплює організацію процесу готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах проєкту; • оцінка, аналіз рівня готовності за результатами проєкту

Як складник педагогічної системи проєктна технологія передбачає чітку алгоритмізовану педагогічну взаємодію.

Висновки до другого розділу

У другому розділі обґрунтовано п'ятиблокову модель управління готовністю керівника до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи. Визначено, що готовність керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи супроводжується, по-перше, усвідомленням сенсу та цілей освітньої діяльності в контексті актуальних педагогічних проблем сучасних реформ; по-друге, здатністю вибудовувати цілісну освітню програму, нові управлінські та педагогічні орієнтири; по-третє, умінням продуктивно організовувати ІН, використовуючи проєктну діяльність, стимулюючи до розвитку.

Внутрішню сутність формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи розкриває концептуально-цільовий блок, що охоплює сучасні методологічні підходи (системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний), які ґрунтуються на принципах науковості та загальнометодологічних принципах. Мотиваційний блок моделі охоплює мотиви готовності, потреби та інтереси керівника ЗЗСО. Змістовий – містить структурні компоненти готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи; педагогічні умови її формування, а також форми й методи реалізації.

Процесуальний блок запропонованої моделі відображає етапи дослідження (підготовчо-організаційний, діагностико-проєктувальний, організаційно-рефлексний), форми взаємодії, методи й технології навчання, спрямовані на формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи, що проводиться не тільки в традиційних формах, а й з використанням новітніх методів і технологій.

Результативний блок моделі представлений критеріями сформованості (мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, креативно-діяльнісний та оцінно-результативний), а також рівнями (низький, середній, високий) готовності керівника ЗЗСО до організації ІН.

Запропонована модель передбачає здійснення аналізу результативності діяльності методичної служби, спрямованої на формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН та побудову коригувальної траєкторії системного й індивідуального підходу до готовності керівника ЗЗСО щодо організації ІН.

Між блоками моделі існує взаємозв'язок, що дає змогу на основі отриманих результатів вносити зміни до змісту, форм та методів навчання. Компоненти в моделі мають вплив на методологічні підходи й принципи формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи, а також на критерії зазначеної готовності та рівні. Методи впливають на форми проведення занять, а методологічні підходи – на принципи.

У розділі також схарактеризовано педагогічні умови готовності керівника ЗЗСО до управлінської діяльності (формування у керівника ЗЗСО позитивної мотивації щодо впровадження інклюзії в освітньому процесі; організація освітнього інклюзивного простору в ЗЗСО) та виокремлено й проаналізовано їхні компоненти (когнітивний, діяльнісний, особистісний). Педагогічні умови пов'язані з мотивами, інтересами, здібностями, темпераментними й характерологічними особливостями, знаннями та уміннями керівника, що відіграють значну роль у провадженні означеної діяльності на найвищому рівні.

Здійснено аналіз сутності понять «технологія», «педагогічна технологія», «проєкт», «проєктна технологія». Визначено, що проєкт – це сукупність управлінських завдань та організаційних дій, методів і засобів, які спрямовані на досягнення мети проєктної діяльності; педагогічна технологія, орієнтована не лише на інтеграцію фактичних знань, а й на їх застосування набутим шляхом самоосвітньої діяльності. Проєктна технологія дає змогу керівнику ЗЗСО впроваджувати ІН. Її застосування повинно носити системний, послідовний характер, з дотриманням принципів науковості. Застосування проєктної технології можна вважати домінуюльним аспектом у розв'язанні питань впровадження

ІН. Її доцільно використовувати в поєднанні з іншими технологіями для досягнення конкретних позитивних результатів.

Схарактеризовано технологію впровадження моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в умовах проєктної діяльності в системі методичної роботи, що передбачає три етапи: підготовчо-організаційний, діагностико-проєктувальний та організаційно-рефлексивний. До кожного з них подано методичні рекомендації.

Матеріали розділу було висвітлено у таких публікаціях автора [146; 151; 153; 154; 157; 159; 161].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ГОТОВНІСТЮ КЕРІВНИКА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

3.1 Організація і проведення експериментального дослідження

На сьогодні в Україні інклюзія не є докорінно новим явищем, однак на шляху її ефективного практичного запровадження існує багато труднощів та перешкод. Це стосується, у першу чергу, професійної та особистісної підготовки керівників ЗЗСО та вчителів до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку [23]. Проблема потребує розроблення науково, методично та практично обґрунтованих шляхів її розв'язання. Як свідчить практика запровадження ІН, керівники ЗЗСО та педагоги, які звикли упродовж багатьох років працювати за апробованою системою, звичними навчальними планами, виявилися ані змістовно, ані мотиваційно, ані особистісно не готовими до нових вимог, які висуває інклюзивна освіта [81]. Керівники ЗЗСО є недостатньо інформованими з питань освіти дітей з психофізичними вадами. У деяких педагогів спостерігається так званий дуалізм відносно дітей з ООП: з одного боку, кожний із них зі співчуттям ставиться до таких учнів та їхніх проблем, а з другого, – стикаючись із труднощами навчання, намагається «ізолювати» їх від звичайного середовища. Хоча, у цілому, більшість учителів теоретично підтримують ідею спільного навчання дітей здорових і з психофізичними вадами [80].

Розв'язати складні й різнопланові завдання, які постають сьогодні перед інклюзивними загальноосвітніми навчальними закладами, неможливо без набуття керівниками відповідних ЗЗСО науково-методичних знань та застосування їх у практичній діяльності.

У сучасній літературі науково-методичну роботу розглядають як єдине ціле, що ґрунтується на досягненнях і передовому досвіді педагогічної науки, основане на конкретному аналізі навчально-виховного процесу, створюючи систему, що складається із взаємопов'язаних заходів і дій, спрямованих на підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного вчителя та вихователя, розвиток творчого потенціалу всього колективу закладу освіти, удосконалення навчально-виховного процесу та досягнення найкращого рівня навчання, виховання та розвитку учнів [44]. Безумовно, це визначення є актуальним і для корекційної педагогіки. У понятійно-термінологічному словнику зі спеціальної педагогіки вказується, що методична робота в спеціальній школі – один із напрямів діяльності стосовно підвищення фахового рівня педагогів, якості навчання та виховання учнів із вадами психофізичного розвитку [167]. Це визначення відповідає також інклюзивній освіті, у системі якої педагоги працюють з дітьми з різними нозологіями разом зі здоровими дітьми. У статті 57 Закону України «Про освіту» кожному вчителю гарантується підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років [46]. Проте знання, набуті один раз у п'ять років, не задовольняють фахівців. Тому, щоб забезпечити систематичність та неперервність в удосконаленні професійної майстерності, має проводитися в кожному закладі освіти методична робота. Її організація, завдання й форми повинні відповідати сучасним вимогам педагогічної науки, бути на рівні передової педагогічної практики й узгоджуватися із завданнями, що постають перед школою.

Науково-методична робота в інклюзивній школі має забезпечити розв'язання таких завдань: опрацювання педагогами державних і нормативних документів про загальну й інклюзивну освіту в Україні та інструктивно-методичних документів органів освіти; ознайомлення із теоретичними та практичними досягненнями загальної педагогіки і психології; інформування вчителів про результати наукових досліджень і передового педагогічного досвіду в галузі навчання й виховання учнів, які потребують корекції

психофізичного розвитку; ознайомлення вчителів і вихователів із чинними удосконаленими навчальними планами й програмами, підручниками й посібниками, що поглиблюють зміст методичної роботи; вивчення нових педагогічних технологій загальної та інклюзивної освіти; опанування варіативної методики навчально-корекційної та корекційно-виховної роботи; систематичний аналіз корекційного навчально-виховного процесу у визначеній школі з метою неперервності науково-методичної роботи, окреслення її змісту та постійного удосконалення; надання дієвої допомоги педагогам у підвищенні їхньої професійної підготовки відповідно до фахового рівня [88]. Науково-методична робота реалізує ці завдання й набуде ефективності, якщо керівник ЗЗСО буде готовим до впровадження ІН й контролюватиме виконання окреслених завдань відповідно до низки важливих вимог і принципів, зокрема:

1) відповідність системи науково-методичної діяльності сучасному соціальному замовленню громадськості й держави (ця вимога спрямовує визначення змісту й форм на сучасні державні документи й концепції та набуває актуальності в період зміни суспільних поглядів на освіту, виховання й соціалізацію дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку);

2) науковість методичної роботи (підвищення фахової майстерності педагогів має узгоджуватися із сучасними досягненнями науки в галузі загальної та корекційної педагогіки, методики);

3) системність науково-методичної роботи (ця вимога передбачає розгляд науково-методичної роботи як цілісної системи, що поєднує мету, завдання, зміст, форми й методи роботи з педагогами);

4) комплексний характер науково-методичної роботи (охоплює водночас різні напрями підвищення кваліфікації педагогів: загальнокультурний, загально-педагогічний, спеціальний психологічний, спеціальний дидактичний і методичний тощо);

5) систематичність, послідовність, наступність, безперервність, масовість (науково-методична робота повинна бути однією з ланок системи неперервної освіти, яка має послідовну реалізацію в різних формах протягом навчального року);

6) творчий характер науково-методичної роботи, максимальна активізація діяльності педагогів (ця вимога слугує водночас умовою результативності науково-методичної роботи, оскільки лише творча праця є ефективним засобом гармонійного розвитку людини взагалі та фахівця зокрема);

7) чіткість науково-методичної роботи, врахування особливостей конкретного закладу освіти, учителя, диференційований підхід до педагогів (науково-методична робота має базуватися на специфіці діяльності конкретного спеціального закладу, враховувати контингент учнів з вадами розвитку й пропонувати педагогам різні варіанти й рівні підвищення кваліфікації з урахуванням їхньої освіти, науково-педагогічної і наукової спрямованості, досвіду тощо);

8) спрямованість науково-методичної роботи на виокремлення основного, суттєвого в підвищенні кваліфікації педагогів (одним із найсуттєвіших аспектів для вчителя інклюзивної школи є корекційна діяльність, тому саме їй має відводитися головне місце у виборі тематики й змісту науково-методичної роботи);

9) єдність теорії та практики в науково-методичній роботі (ніяка практика не може вдосконалюватися, якщо не буде ґрунтуватися на фундаментальних науково-теоретичних знаннях);

10) оперативність, мобільність, гнучкість науково-методичної роботи (методична робота, незважаючи на планування, за потреби повинна оперативно реагувати на суспільні й педагогічні зміни, врахувати новітні підходи);

11) колективний характер науково-методичної діяльності (за умови правильної взаємодії масових, групових та індивідуальних, формальних і неформальних, обов'язкових і добровільних видів і форм методичної роботи й самоосвіти педагогів);

12) забезпечення педагогам сприятливих умов для ефективної науково-методичної роботи та творчих пошуків [80].

Керівник ЗЗСО, де впроваджується ІН, має бути готовим до формування та контролю системи методичної роботи з педагогічним колективом, яка об'єднує масові, групові й індивідуальні форми. До масових належать цільові

семінари, семінари-практикуми, науково-практичні конференції, педагогічні читання тощо. Групові форми об'єднують педагогів за функціонально-посадовими обов'язками й передбачають методичні об'єднання, творчі групи, практикуми тощо. До індивідуальних форм науково-методичної роботи належать консультації, стажування, наставництво, самоосвіта [88].

Роботу кожного методичного об'єднання в ЗЗСО очолює керівник, який не тільки має значний досвід роботи, а й власний творчий стиль у визначеній галузі, досконало володіє методами навчально-корекційної роботи з учнями. Він повинен вільно орієнтуватися в актуальних теоретичних та практичних питаннях корекційного виховання дітей з вадами інтелекту, уміти глибоко проаналізувати фахову діяльність усіх членів колективу та її результати для того, щоб правильно спланувати роботу на навчальний рік, регулярно проводити методичні засідання, на яких, окрім методичних питань, передбачити вивчення нормативних документів МОН України, розгляд важливих проблем корекційної педагогіки й конкретної методики, виступи науковців, огляд наукової, методичної та періодичної літератури, обговорення змісту нових програм.

Керівник ЗЗСО несе відповідальність за організацію, стан та якість ІН в цілому, тож повинен зважати на те, що успішна співпраця в галузі інклюзії залежить від окреслення та визначення зрозумілих і єдиних цілей; визначення та розподілу ролей різних сторін, паралельно окреслюючи індивідуальну та спільну відповідальність за ухвалення рішень і результатів їх реалізації; застосування підходу «проблема – рішення», маючи на увазі, що в процесі організації співробітництва аналізуються проблеми та ймовірні шляхи їх розв'язання; створення заснованої на взаємоповазі атмосфери довіри; формування готовності вчитися одне в одного; ухвалення заснованих на основі консенсусу рішень; запиту й отримання об'єктивного зворотного зв'язку без додаткових оціночних суджень; довіри та шанобливого ставлення до ідей і досягнень інших; розроблення потрібних для розв'язання конфліктів процедур і

вмілого керівництва щодо їх реалізації; організації періодичних зустрічей, щоб визначити динаміку розвитку процесів співпраці. Ефективна координація співробітництва потребує ініціативи. Координувати командну роботу та керувати нею можуть опорні фахівці шкіл, керівництво або відповідальні за окреслений напрям роботи вчителі. Оскільки з приходом до закладу освіти дитини з ООП постає питання визначення особи, у завдання якої для підтримки навчання й розвитку учня входить організація необхідної співпраці із фахівцями різних профілів, керівниками установ, батьками і вчителями [75].

На представника адміністрації закладу покладаються обов'язки щодо координації діяльності шкільної команди. Зазвичай, це директор ЗЗСО, який потім може делегувати повноваження методисту й долучатися до засідань команди в разі необхідності, а також контролювати координацію навчання учнів з ООП за такими напрямками:

- 1) впровадження розроблених у закладі освіти принципів та моделей організації навчання учнів з ООП;
- 2) консультування педагогів та координація впровадження фахових послуг, спрямованих на учнів з ООП;
- 3) робота з документами дітей з ООП;
- 4) спільна праця з батьками;
- 5) спільна діяльність із позашкільними організаціями з підтримки учнів з ООП.

Навчальний план ЗЗСО повинен містити опис додаткових фахових заходів для учнів з різними ООП, їхнє призначення, характеристику, застосування та оцінювання результативності заходів. У документі про організацію навчання дітей з ООП мають бути чітко зафіксовані принципи співпраці. Координатор навчання учня з ООП повинен знати, яка підготовка потрібна вчителям та як застосовувати рефлексивну практику для створення навчального співтовариства між усіма сторонами, причетними до організації навчання учнів. Широке застосування принципів інклюзивної освіти, а саме надання та координація послуг, має ґрунтуватися, насамперед, на потребах дитини.

Теоретико-методологічний аналіз питання формування готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби та створення авторської моделі щодо окресленого питання дали змогу визначити методику дослідно-експериментальної роботи. Метою діяльності стала перевірка педагогічних умов готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби.

Для того, щоб науково-об'єктивно та емпірично перевірити правильність висунутої на початку дослідження гіпотези, необхідно провести експериментальну перевірку дієвості моделі управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання в ЗЗСО в системі методичної роботи.

Щоб правильно організувати роботу кожного етапу експериментальної перевірки моделі управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання в ЗЗСО в системі методичної роботи, необхідно з'ясувати сутність таких понять, як «експеримент», «навчальний експеримент» і «експериментальна робота», «експериментальна перевірка», і розробити алгоритм плану експериментальної перевірки, визначити її етапи, звернути увагу на вимоги до оформлення її результатів.

Як зазначають науковці, які досліджували поняття «експеримент», – це головний метод збору інформації в науці. *Експеримент* (з лат. *experimentum* – спроба, досвід, випробування) є методом пізнання, за допомогою якого досліджуються явища дійсності [171]. Погоджуємося, що експеримент призначений для активного впливу кількох контрольованих факторів на предмет дослідження. Для того, щоб якісно провести експеримент, мають бути створені відповідні умови.

Педагогічний експеримент — комплексне дослідження змін у спеціально створених і контрольованих умовах, за допомогою якого можна встановити зв'язки між різними компонентами педагогічного процесу, оцінити ефективність освітніх інновацій, виявити дієвість програм і моделей. Це також надає можливість порівняти вплив змін на результати навчання [21].

Мета експерименту, який ми проводимо в рамках нашого дослідження, – перевірка моделі управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання в ЗЗСО в системі методичної роботи.

Для того, щоб правильно організувати та провести дослідження щодо експериментальної перевірки моделі управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання в ЗЗСО в системі методичної роботи, ми поставили такі завдання:

1. Вибір методів збору для реалізації мети отримання найдостовірніших та найоб'єктивніших висновків.

2. Створення спеціальних умов для проведення експериментальної перевірки.

3. Педагогічні впливи згідно з проблемами дослідження: вивчення та перевірка.

4. Добір критеріїв оцінювання правильності проведення процедур, вибору методик, інструментарію, отриманих результатів.

Експериментальна перевірка проводилася в декілька етапів, які подані в таблиці 3.1:

1. Висування експериментальної гіпотези;
2. планування проведення експериментальної перевірки;
3. підготовка експериментальної перевірки;
4. проведення експериментальної перевірки;
5. статистичне оброблення експериментальних даних;
6. висновки та інтерпретація результатів.

Таблиця 3.1

Етапи проведення експериментальної перевірки

Етап	Мета	Завдання реалізації	Методи
1	2	3	4
<i>I етап.</i> Висування експериментальної гіпотези	Вивчення існуючої ситуації щодо стану управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи та висунення експериментальної гіпотези	1. Визначити рівень готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. 2. Вивчити стан управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. 3. Формулювання гіпотези	Анкетування, брейнстормінг, співбесіди, спостереження, тестування,
<i>II етап.</i> Планування проведення експериментальної перевірки	Розробка плану проведення експериментальної перевірки моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	1. Здійснити «вхідне» діагностування рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. 2. Підтвердити актуальність проведення експериментальної перевірки. 3. Розробити план проведення експериментальної перевірки: мета, завдання, етапи	Тестування метод планування
<i>III етап.</i> Підготовка експериментальної перевірки	Підготовка науково-методичної та емпіричної бази експериментальної перевірки	1. Виявлення педагогічних умов, за яких впровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи буде ефективним. 2. Створення науково-методичної емпіричної бази експериментальної перевірки:	Методи наукових досліджень: спостереження, опису

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
III етап. Підготовка експериментальної перевірки	Підготовка науково-методичної та емпіричної бази експериментальної перевірки	<ul style="list-style-type: none"> Ознайомлення керівників ЗЗСО із проведенням експерименту та алгоритмом реалізації технології формування готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи; ознайомлення учасників експерименту з інструментарієм для проведення вимірювання в процесі реалізації технології; теоретичне узагальнення та розробка кваліметричної моделі визначення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи, його формалізація у табличному редакторі Excel. упровадження технології відповідно до етапів 	Методи наукових досліджень: спостереження, опису
IV етап. Проведення експериментальної перевірки	Упровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	<ol style="list-style-type: none"> Розробити та узагальнити структурні компоненти моделі Визначити мету реалізації моделі Аргументувати вибір складових моделі Перевірка ефективності запропонованої моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи 	Тестові завдання. Факторно-критеріальна модель

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
	Упровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	5. Простеження динаміки змін рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. 6. Проведення контрольного вимірювання	Тестові завдання. Факторно-критеріальна модель
<i>V етап.</i> Статистична обробка експериментальних даних	Обробка та представлення статистичних даних експериментальної перевірки моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	1. Дібрати методики статистичної обробки даних 2. Проаналізувати статистичні дані експериментальної перевірки моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. 3. Порівняти результати експериментальної перевірки моделі на передекспериментальному та післяекспериментальному зрізах. 4. Представити статистичні дані експериментальної перевірки	Порівняльний аналіз методи отримання та обробки статистичної інформації
<i>VI етап.</i> Висновки й інтерпретація результатів	Формулювання висновків за результатами експериментальної перевірки	1. Аналіз, обґрунтування та інтерпретація результатів експериментальної перевірки 2. Наочно-графічне представлення результатів Розробити методичні рекомендації щодо впровадження моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи	метод опису дослідницьких даних

Експериментальна перевірка, яку проводили на базі відділу освіти Управління освіти, культури і туризму Дергачівської районної державної адміністрації, складалася з таких частин:

I – *констатувальна частина експериментальної перевірки*, під час якої розв’язувалися такі питання: діагностика вихідного рівня сформованості готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в системі методичної роботи на основі виділених критеріїв, а також складання програми формальної частини експериментальної перевірки.

II – *формувальна частина експериментальної перевірки*, що полягає у розробці моделі готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби, визначенні педагогічних умов формування готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби, узагальненні відповідних результатів.

Констатувальна частина експериментальної перевірки довела, що підготовці діяльності керівника ЗЗСО щодо організації ІН в умовах методичної служби не приділяється належна увага. Керівники ЗЗСО не мають чіткого уявлення про інклюзивну освіту, про роботу з дітьми з ООП, а особливості інклюзивної освіти вивчалися ними фрагментарно. Наприклад, керівники не володіють питанням щодо деяких аспектів стосовно реалізації інклюзії та особливостей організації цього виду діяльності в закладі. Така частковість висвітлення питання не надає цілісної професійної та особистісної готовності до впровадження ІН.

Тож актуальним завданням стало розроблення ефективної моделі інклюзивної освіти, яка б могла забезпечити успішне навчання «особливих» дітей в умовах закладу освіти. Соціальний проєкт «Без меж» Дергачівського району Харківської області спрямований саме на створення моделі надання комплексних освітніх та спеціальних послуг дітям з ООП та їхнім сім’ям в умовах закладу освіти. Першочерговими завданнями проєкту є подолання перешкод у процесі розбудови інклюзивного освітнього простору, зокрема:

- систематична робота з усунення негативних соціальних стереотипів та упередженого ставлення до осіб з вадами розвитку, поширення концепції спільного навчання тощо; формування толерантного ставлення до осіб з інвалідністю в суспільстві;

- розвиток готовності (психологічної, емоційної, когнітивної тощо) керівників ЗЗСО, педагогічних працівників до роботи з дітьми з ООП, мотивування до подальшого професійного вдосконалення;

- координація діяльності закладів ЗЗСО та їхня взаємодія зі спеціальними навчальними закладами з метою застосування напрацьованих методик у роботі з учнями тієї чи тієї нозології, залучення до консультування фахівців із досвідом роботи з такими категоріями дітей;

- створення Дергачівського інклюзивно-ресурсного центру інклюзивної освіти, у якому має акумулюватися інформація про сервіси, послуги, можливості навчання керівників ЗЗСО, розвитку, медичної та корекційно-розвиткової допомоги дітям з ООП та їхніх батьків.

Учасниками соціального проєкту «Без меж» у рамках районної освітнього проєкту «Розвиток інклюзивної освіти в Дергачівському районі» стали керівники ЗЗСО. Інноваційність проєкту полягає у формуванні готовності керівників ЗЗСО до впровадження ІН, яке спрямоване на ранню інтеграцію та соціальну адаптацію дітей з особливими потребами в суспільство, залучення їх у соціум. Було визначено основні критерії реалізації цього проєкту, а саме: необхідність відповідати вимогам часу, створення простору для розвитку інклюзивної освіти в районі та дорожньої карти проєкту «Без меж».

Для реалізації проєктної технології потрібно враховувати вимоги суспільства та потребу у формуванні готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН, адже результат навчання за цією технологією передбачає високий рівень готовності в умовах запровадження проєкту. Тому було проведено анкетування для керівників ЗЗСО району. Лише 5 % керівників відзначили, що застосовують проєктний метод в організації ІН (про це ми

сказали в попередньому розділі), що й зумовило необхідність розроблення технології управління готовністю керівників ЗЗСО до впровадження ІН саме завдяки проєктній діяльності.

Технологія управління в умовах проєктної діяльності має трирівневу реалізацію:

1. *Підготовчо-організаційний* рівень передбачає підготовку тренерів, консультантів, експертів, фахівців методичних служб, які співпрацюють із керівниками ЗЗСО щодо питань впровадження ІН. Підготовлені спеціалісти розробляють із керівниками ЗЗСО проєкти у форматі тренінг-курсів за визначеною програмою проєктної технології. Такі соціально-інклюзивні проєкти розуміємо як інноваційну освітню діяльність, яка спрямована на досягнення конкретних результатів навчання керівників ЗЗСО на основі планів.

Перший етап підготовчо-організаційного рівня передбачає, формування групи керівників; діагностування їх готовності до впровадження ІН; окреслення мети й завдань проєкту.

На другому етапі відбувається практична підготовка керівників, зокрема, систематизація їхніх знань з проєктного методу, набуття базових навичок впровадження ІН, визначення траєкторії саморозвитку, об'єднання в професійну спільноту, наприклад, «Інклюзивна освіта: без меж». Керівники залучаються до освітнього проєкту щодо впровадження ІН «Взаємодія», беруть участь у майстер-класах, тренінгах, семінарах, вебінарах. З метою навчально-методичної підтримки учасників проєктів створюються вебресурси.

2. На *діагностико-проєктувальному етапі* відбувається створення мініпроєктів у ЗЗСО, до роботи яких залучаються учасники освітнього процесу й визначаються основні завдання для керівників ЗЗСО, заступників з навчальної роботи: практичних психологів, учителів/вихователів інклюзивних класів/груп, асистентів учителів/вихователів, логопедичної групи району.

3. На *організаційно-рефлексивному етапі* відбувається конкретизація банку методів, прийнятих у конкретному випадку з метою застосування в

процесі педагогічного проектування. На цьому етапі проаналізовано ризики, скориговано технологію проєкту, розроблено та проведено заходи з оцінювання ефективності та якості.

Послуги освітнього проєкту доступні та безкоштовні і, що важливо, ефективні. Ідея спрямована на використання відповідних форм, методів та технологій для створення моделі надання комплексних освітніх та спеціальних послуг дітям з ООП в ЗЗСО. Запропонований проєкт – це курс спеціальних заходів, що спрямовані на розвиток дитини та набуття нею соціального досвіду, який дасть їй можливість у майбутньому бути толерантною до поведінки, почуттів, думок інших людей, поважати їхні права.

Мета – визначити етапи реалізації в ЗЗСО районного соціального проєкту «Без меж» шляхом створення інноваційного інклюзивно-освітнього простору.

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс теоретичних методів дослідження: синтез, порівняння, систематизацію, а також для узагальнення ключових понять і формулювання висновків застосовано абстрактно-логічний метод.

Рис. 3.1 Символ проєкту «Без меж» – метелик

Інклюзивна освіта покликана розвивати власну філософію, методологію, теорію, розробляти нові підходи до освітнього процесу, удосконалювати зміст, форми, технології навчання. Логотипом соціального проєкту обрано метелика, адже дитина – безмежний всесвіт (див. рис. 3.1).

Завдання районного соціального проєкту «Без меж»:

- створити інноваційне інклюзивно-освітнє середовище в закладах освіти, яке сприятиме розвитку індивідуальних здібностей «особливих» дітей;
- організувати освітній процес з позиції компетентнісного підходу;
- допомогти дітям з ООП в адаптації до нових умов, соціалізації особистості;
- упроваджувати особистісно орієнтований підхід до навчання та виховання кожної дитини;
- забезпечити відповідну підготовку педагогів до роботи з дітьми з ООП;
- сформулювати толерантне ставлення до «особливих» дітей усіх учасників освітнього процесу.

Виконання зазначених вище завдань забезпечить можливість дітям з ООП одержувати якісне ефективне навчання за місцем проживання.

Сконцентрувавши увагу на основних завданнях проєкту, провели районну конференцію «Інклюзивний простір «Без меж», у ході якої проаналізували всі принципи інклюзивної освіти, а саме: цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень; кожен здатний думати й відчувати; кожна людина має право на спілкування й на те, щоб бути почутою; усі люди потребують одне одного; справжню освіту можна здобувати тільки в контексті реальних взаємин; кожен потребує підтримки однолітків та дружби з ними; досягнення прогресу для всіх, хто навчається, полягає в тому, що вони можуть робити, а не в тому, чого не можуть; різноманітність посилює всі сфери життя людини.

Першими кроками реалізації проєкту були чотири модулі тренінгів, що проводили спеціалісти Центру «Лад» за сприяння Німецького товариства міжнародного співробітництва GIZ для вчителів, асистентів учителів,

заступників директорів з навчально-виховної роботи щодо роботи з дітьми з особливими потребами.

Програма навчання складалася з таких модулів:

- «Учитель інклюзивного класу як обличчя нової української школи. Обов'язки та компетенції вчителя. Попередження професійного вигорання»;
- «Ресурсна кімната та її використання для всіх дітей»;
- «Техніки організації інклюзивного освітнього середовища»;
- «Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП».

Особлива увага була зосереджена на питанні впровадження ІН в сільській школі. Подальшого розвитку набули педагогічний зміст поняття «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання», теоретичні засади процесу освітнього інтегрування дітей із порушеннями психічного та фізичного розвитку, дослідження інклюзивних процесів у контексті взаємозв'язків педагогічного пізнання цього явища із соціальним, культурологічним і соціально-психологічними підходами до його усвідомлення та аналізу.

Серед учасників тренінгів було проведено тестування, за результатами якого визначено, що в інклюзивному просторі діти з ООП демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими учнями, які таких потреб не мають. Працюючи в малих групах, здорові діти навчаються бачити людину, а не її ваду та усвідомлюють, що між ними та дітьми з ООП багато спільного. Інклюзивне освітнє середовище підвищує рівень самооцінки та розвиває самостійність у дітей з ООП. Завдяки інклюзивній освіті вони будуть краще підготовлені до умов реального життя, матимуть більше можливостей брати участь у різних видах діяльності, що повною мірою узгоджено з вимогами компетентнісного підходу.

Керівники ЗЗСО Дергачівського району Харківської області були активно залучені до ознайомлення з особливостями інклюзивної освіти й стали учасниками тренінгу «Світове кафе» – метод фасилітації (тренер Босілька Шедліх – засновник громадської організації Sudost Europa Kultur, м. Берлін, Німеччина). Освітнянському загалу Дергачівського району була представлена

доповідь «Виклики до керівників закладів освіти з інклюзивною формою навчання», під час якої Босілька Шедліх поділилася досвідом організації та ведення ІН. На цій зустрічі визначено переваги інклюзивної освіти: дитина в колективі, взаємодіючи з однокласниками, набуває важливого соціального досвіду. Зустріч з панною Босількою надала можливість керівникам закладів поставити запитання щодо практичної реалізації інклюзії та здобутків німецької системи інтеграції для дітей з ООП. Босілька Шедліх зазначила важливість особистісної мотивації керівників ЗЗСО та педагогів задля успішної реалізації інтеграції дітей з ООП.

Для освітян району було проведено I районний форум «Освітні паралельні світи». Під час роботи тематичних секцій обговорювали питання соціально-інклюзивного простору, аналізували терміни «особливі освітні потреби», «інклюзія». Результатом роботи секції «Соціально-інклюзивний простір» стало визначення того, що основна ідея інклюзивної освіти – неперервний моніторинг умов навчання із врахуванням потреб і можливостей учасників освітнього процесу, постійний пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей.

Делегація керівників освіти Дергачівського району Харківської області відвідала Естонію (м. Таллінн). У межах поїздки ознайомилися з діяльністю Талліннського Лінамяєського ліцею. У ЗЗСО створено єдиний психологічний комфортний простір для дітей, які мають різні освітні можливості; організовано ефективний психолого-педагогічний супровод процесу інклюзивної освіти із взаємодією діагностико-консультативного, лікувально-профілактичного, соціально-трудового напрямів діяльності.

Навчання в Лінамяєському ліцеї відрізняється від української системи, адже проводиться за двома програмами: основною (базовою) та полегшеною (для дітей з інтелектуальними порушеннями), друга може бути диференційована та адаптована. У закладі функціонує консультативна комісія Rajaleidja-центр, спеціалісти якої допомагають «особливим» дітям визначитися

з типом навчальної програми, здійснюють підтримку для батьків особливих дітей, їхніх учителів.

Наступним кроком реалізації основних етапів соціального проєкту стало впровадження районного конкурсу соціальної реклами *«Стань особливим – стань дружнім»* під керівництвом Управління освіти, культури і туризму Дергачівської райдержадміністрації. Мета конкурсу – формування толерантного ставлення, виховання поваги до дітей з ООП. Учасниками конкурсу були лідери Дергачівської районної молодіжної громадської організації *«Нове покоління Дергачівщини»*, учасники шкільного самоврядування й учні інклюзивних класів.

Конкурс проводився у два етапи:

На I етапі учасники шкільного самоврядування разом з усіма учнями інклюзивного класу готували соціальну рекламу *«Стань особливим – стань дружнім!»*.

На II етапі конкурсу в Управлінні освіти, культури і туризму відбувся захист роботи, під час якого оцінювали повне розкриття теми й висвітлення мети конкурсу; креативність оформлення роботи та дотримання вимог.

У результаті участі в проєкті освітяни створили комунікаційну платформу для спеціалістів та батьків з метою надання індивідуальної допомоги дітям, які мають проблеми із соціалізацією та навчанням, ознайомилися із нормативно-правовою базою в галузі інклюзивної освіти, опрацювали циклограму управлінських дій закладу освіти, склали індивідуальні програми розвитку дітей з ООП, обговорили питання щодо обладнання ресурсної кімнати та її використання для всіх дітей, порушили тему діагностики аутизму.

Практичне значення одержаних результатів полягає в:

- розробленні та апробації організаційно-педагогічних умов ІН дітей з ООП, які перебувають у сільському освітньому закладі;
- розробці науково-методичного забезпечення ІН дітей з порушеннями психофізичного розвитку в сільському ЗЗСО;
- наданні рекомендацій щодо організації освітнього процесу, де навчаються діти з ООП.

ЦПРПП було запропоновано формування чіткої структури взаємодії керівника ЗЗСО із заступниками директорів з навчально-виховної роботи, виховної роботи, асистентами вчителів, учителям/вихователям інклюзивних класів/груп, практичними психологами (рис. 3.2)

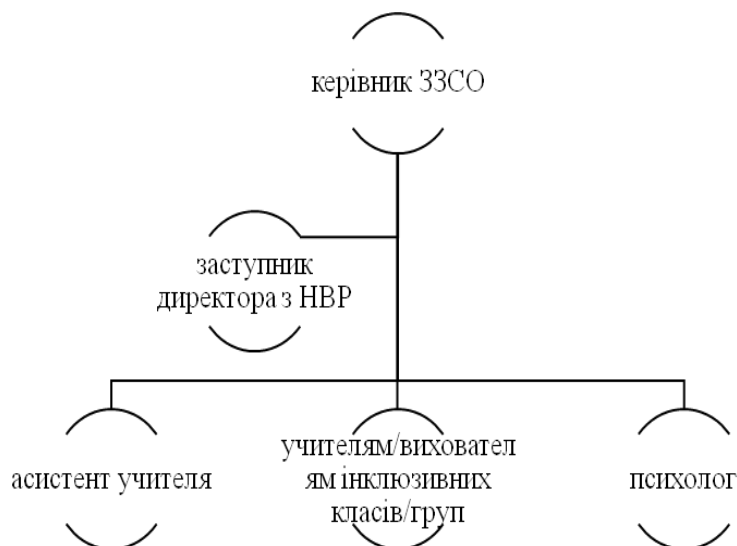

Рис. 3.2 Структура взаємодії усіх суб'єктів організації ІН в системі методичної роботи

Заступники директорів з НВР мають:

- провести конференцію для педагогічної та батьківської спільноти з питань інклюзивної освіти;
- організувати тренінги для педагогів закладу освіти щодо організації ІН;
- провести за участі активу шкільного самоврядування круглий стіл та організувати флешмоб «Без меж»;
- організувати дискусію для батьків «Особлива дитина у звичайній школі»;
- провести акції добрих справ «Нехай комусь стане тепліше від наших добрих слів», «Дитина-інвалід поруч з тобою, не відвертайся».

Практичні психологи мають: розробити розвитково-корекційні заняття для дітей з ООП за нозологіями.

Учителі/вихователі інклюзивних класів/груп повинні:

- розробити й провести цикл виховних заходів «Уроки толерантності»;
- узяти участь у районному конкурсі на кращу розробку уроку/заняття в інклюзивному класі/групі.

Асистенти вчителів мають:

- розробити за участі команди супроводу карти динамічного розвитку дітей з ООП;
- створити дидактичні матеріали для роботи з дітьми з ООП;
- пройти курс менторської допомоги в межах тренінгу, організатором якого є Благодійний Фонд «(GIZ)».

Логопедична група територіальної громади має:

- провести обстеження учнів початкової школи з метою виявлення та профілактики мовленнєвих порушень;
- надати за результатами обстеження рекомендації педагогам і батькам щодо роботи з дітьми, які мають відхилення в мовленнєвому розвитку;
- створити сектор інклюзивної допомоги в межах діяльності батьківського самоврядування закладу;
- брати участь у районному батьківському форумі «Толерантність без меж».

Орієнтуючись на матеріали з питань упровадження ІН в ЗЗСО, Управління освіти, культури і туризму розробило відповідну *технологію формування інноваційного інклюзивного освітнього простору:*

1. Вивчення ситуації на території обслуговування закладів освіти щодо кількості дітей з ООП через взаємодію з органами охорони здоров'я, працівниками ЗДО освітнього округу, бесіди з батьками.
2. Визначення попередньої мережі інклюзивних класів у закладах освіти.
3. Окреслення дій щодо адаптації освітнього середовища (за нозологіями дітей в інклюзії) для кожного фахівця закладу.
4. Організація методичного забезпечення: навчальні програми, корекційно-розвиткові та авторські програми, підручники, дидактичні матеріали.

5. Пристосування матеріально-технічної бази закладів освіти:

– встановлення пандусів, обладнання рекреацій на першому поверсі для занять дітей із вадами опорно-рухового апарату, заміна навісів, порогів, входних дверей для пересування учнів на візках; ремонти окремих кабінетів для вчителя-логопеда, учителя-дефектолога, учителя-реабілітолога, медичних кабінетів;

– зміни в навчальних кабінетах та інших приміщеннях: за новітніми технологіями ремонт стін і стелі, придбання техніки, меблів-трансформерів, встановлення технічного обладнання в кабінетах, ремонт актових залів;

– встановлення навісів, нових пісочниць, тренажерів, гойдалок на спортивних та ігрових майданчиках придбання іграшок та дидактичних матеріалів.

6. Уведення посад асистента вчителя, асистента вихователя.

7. Формування психолого-педагогічної команди (заступники директора з навчально-виховної роботи, учителі-класоводи, соціальний педагог, психолог, дефектолог, учитель-логопед, асистенти, медичні сестри), у подальшому – «Команда супроводу».

8. Складання індивідуальної програми розвитку (навчально-виховні стратегії і підходи, система додаткових спеціальних послуг), що містить інформацію про учня; його актуальний рівень розвитку знань і вмінь; розроблення корекційних планів (програм) усіх спеціалістів (психолога, соціального педагога, дефектолога, логопеда, фахівця з ЛФК, ритміки), які працюють із учнем; складання конспектів занять, уроків.

9. Організація відповідної виховної роботи з учнями навчальних закладів району щодо толерантного ставлення до дітей, які мають вади здоров'я. Визначено традиційними такі: «Наша родина», «Мої друзі», «Щастя», «Добро», «Радість».

10. Створення освітніх мініпроектів під назвою «Взаємодія».

11. Організація соціологічне опитування батьків, учнів закладу щодо ставлення до навчання дітей з ООП в закладах освіти.

12. Складання індивідуальних навчальних планів для учнів з ООП на навчальний рік.

13. Проведення моніторингу освітніх досягнень (інформація про прогрес учнів): робочі зошити; зразки робіт дітей (малюнки, поробки); контрольні аркуші (індивідуальні картки для самостійних та контрольних робіт); анкети, тести; результати спостережень, корекційної роботи психолога, соціального педагога, районного логопеда.

14. Укладення угод про співпрацю зі спеціалізованими закладами щодо роботи з дітьми з ООП.

Інновацією нашого дослідження є розробка авторського навчального тематичного онлайн-спецкурсу *«Управління готовністю керівника до організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти»* (Додаток Б), мета якого полягає у створенні простору для розвитку інклюзивної освіти в районі, забезпеченні нового змісту та моделі організації навчання керівників ЗЗСО щодо впровадження ІН, а також можливості реалізації проєктної діяльності.

Готовність керівників до впровадження ІН в ЗЗСО в умовах методичної служби району визначається їхньою обізнаністю та вмінням правильно розподіляти процес на етапи, дії, операції; послідовно одержувати результат, що визначається вихідними даними; технологічно реалізовувати етапи виконання операцій; управління. Уміти оцінювати зміст, організацію та методи навчання, систему дидактичних засобів, ефективність результатів.

3.2 Експериментальна перевірка моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Аналіз стану управління готовністю керівника до організації ІН в ЗЗСО та впровадження нового підходу до управління освітнім закладом в умовах діяльності інформаційно-методичних центрів здійснено на прикладі методичної

служби Дергачівського району Харківської області. Було виявлено, що одним із чинників, які гальмують процес відкриття інклюзивних класів, є недостатнє усвідомлення керівниками суспільної цінності ІН та їх неготовність забезпечувати додаткову соціально-педагогічну підтримку навчання, виховання та особистісного розвитку дитини. Необхідно покращити організацію системи роботи методичних служб, інформаційно-методичних центрів та центрів професійного розвитку з керівниками ЗЗСО задля забезпечення освітнього та розвиткового процесу кваліфікованими фахівцями різного профілю, навчальною та методичною літературою. Недостатня увага приділяється вивченню та впровадженню освітнього процесу різних педагогічних методик щодо ефективності розвитку дітей з психофізичними розладами. Потенційну роль в забезпеченні якісних освітніх послуг учням, які навчаються індивідуально або в класах з ІН, має відігравати посилений контроль з боку керівників освітніх установ України.

Рис. 3.3 Нозології дітей з ООП в ЗЗСО

Розвиток інклюзивної освіти в Дергачівському районі розпочався з перших етапів залучення керівників ЗЗСО до участі в спеціалізованому тренінгу, що проходив у м. Київ, по закінченню якого учасники одержали сертифікати. Окрім того, понад 100 педагогічних працівників району пройшли навчання – тренінг на базі КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти». На той момент у 9-ти ЗЗСО навчалось 25 дітей з ООП різних нозологій, а саме: порушення опорно-рухового апарату – 1 учень; тяжке порушення мовлення – 9; затримка психічного розвитку – 8; розумова відсталість – 5; порушення слуху – 2 (див. рис. 3.3), а також 6 вихованців ЗДО: 1 дитина – у Вільшанському ЗДО «Світанок» і 3 дитини – у Прудянському ЗДО «Ялинка», 1 дитина – у дошкільному підрозділі Солоницівської гімназії «Перлина», 1 дитина – у дошкільному підрозділі Слатинського ліцею (рис. 3.4).

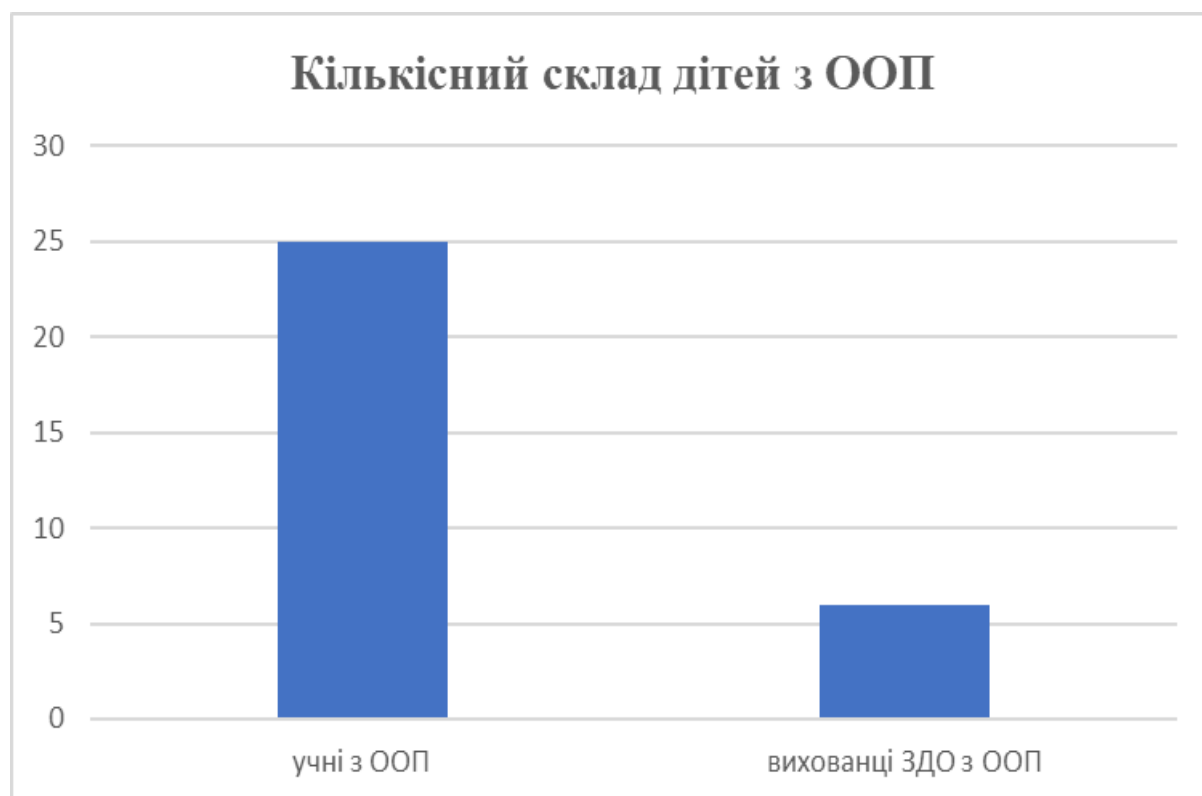

Рис. 3.4 Кількісний склад дітей з ООП в районі

Створенню соціально-інклюзивного простору в районі в системі методичної роботи передували результати участі наших фахівців в Міжнародному україно-німецькому проєкті «Соціальна мобільна робота з молоддю ISMO». Делегація Дергачівського району відвідала м. Штутгарт (Німеччина) та ознайомила з специфікою роботи відповідних структур у роботі з молоддю.

Відповідно до розробленої нами п'ятиблокової моделі управління готовністю керівника до організації ІН в ЗЗСО в системі методичної роботи було визначено рівень усвідомлення керівниками ЗЗСО Дергачівського району змісту й мети освітньої діяльності в контексті актуальних педагогічних проблем сучасних реформ; їхню здатність вибудовувати цілісну освітню програму, нові управлінські та педагогічні орієнтири та уміння продуктивно організовувати ІН, використовуючи проєктну діяльність, стимулюючи до розвитку.

Основою нашого дослідження обрано експериментальну перевірку, яка є комплексним методом та передбачає поєднання методів анкетування, спостереження, бесіди, створення спеціальних ситуацій тощо, і дає нам змогу шляхом порівняння результатів із результатами констатувального експерименту підтвердити результативність запропонованої моделі.

Внутрішню сутність формування готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби розкриває концептуально-цільовий блок запропонованої моделі, що передбачає аналіз сучасних методологічних підходів, ознайомлення з теоретичними основами управління (законами, закономірностями, принципами тощо).

Для формувальної частини експериментальної перевірки визначили експериментальну групу керівників ЗЗСО Дергачівського району Харківської області. Враховували бажання керівників ЗЗСО впроваджувати пропоновану модель. Було обрано групу із 23 керівників ЗЗСО Дергачівського району Харківської області методом структурної вибірки.

Відповідно до алгоритму технології управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи на початку експериментальної перевірки було визначено *рівень готовності* 23 обраних керівників ЗЗСО за такими параметрами:

- професійна готовність,
- психологічна готовність,
- управлінська готовність,
- методологічна підготовленість,
- організаційна готовність

Професійна готовність включає в себе такі види (табл. 3.2):

Таблиця 3.2

Види професійної готовності

Види готовності	Зміст
Інформаційна готовність	Наявність певних знань, що дають змогу ухвалювати ефективні рішення в професійно-педагогічній діяльності
Педагогічна готовність	Оптимальні форми, методи, засоби, способи організації навчання дітей з особливими освітніми потребами
Конструктивна готовність	Готовність моделювати урок і використовувати в процесі навчання
Когнітивна готовність	Володіння інформацією щодо структури дефекту дитини, особливостей первинного та вторинного порушення; знання індивідуальних особливостей дітей із різними порушеннями у розвитку
Готовність до професійної взаємодії і навчання	

Психологічна готовність до роботи з дітьми з ООП містить (рис. 3.5):

Рис. 3.5 Психологічна готовність педагога до роботи з дітьми з ООП [137]

У своєму дослідженні хочемо звернути особливу увагу на *управлінську готовність керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання*, що полягає у:

- 1) володінні спеціальними управлінськими теоріями;
- 2) здатності індивідуалізувати освітній процес;
- 3) адаптації навчального матеріалу відповідно до можливостей учнів;
- 4) здатності організувати процес реалізації освітньої програми;
- 5) залучення батьків в освітній процес на партнерських засадах;
- 6) гнучкості в прийнятті управлінських рішень;
- 7) здатності бачити потенціал учня.

Методологічна підготовленість керівників ЗЗСО до організації ІН визначається:

– належним рівнем знань та вмінням використовувати концептуальні законодавчо-нормативні акти, документи Міністерства освіти і науки з питань ІН; забезпечувати реалізацію в роботі сучасної державної політики галузі освіти щодо інклюзивного навчання; розвивати фахові вміння з питань впровадження ІН в ЗЗСО;

– готовністю підвищувати рівень власної фахової культури; поновлювати фахові знання щодо впровадження ІН в ЗЗСО;

– здатністю швидко адаптуватися до впровадження ІН, умінням планувати й прогнозувати механізм організації ІН в ЗЗСО; умінням розробляти програми та проєкти щодо розвитку інклюзивної освіти в ЗЗСО.

організаційну готовність керівника ЗЗСО до впровадження ІН визначено за такими критеріями, як:

- досягнення належного рівня методичного забезпечення для впровадження ІН в ЗЗСО;
- наявність відповідної матеріально-технічної бази в інклюзивних класах;
- створення психолого-педагогічної команди в ЗЗСО та розроблення індивідуальної програми запровадження ІН;
- проведення методичної роботи з кадрами;
- уміння підвищити рівень взаємозв'язку в системі «ЗЗСО – сім'я – мікросоціум»;
- організація співпраці з педагогічним колективом;
- уміння налагодити роботу ЗЗСО з КУ «Інклюзивно-ресурсний центр»;
- забезпечення системної діяльності з питань впровадження ІН із закладами позашкільної освіти;
- налагодження міжнародної співпраці з питань інклюзії.

Рис. 3.6 Рівень готовності керівників ЗЗСО до організації ІН

Із рисунка 3.6 видно, рівень готовності керівників ЗЗСО до організації ІН за вищезазначеними показниками дуже близький один до одного: найвищі показники «професійна готовність» – 24 %, «методологічна підготовленість» – 23 %; «управлінська» та «психологічна» готовність майже однакові: 19 % і 18 % відповідно, найнижчий рівень готовності за показником «організаційна готовність» – 16 %.

Результативний блок моделі представлений *критеріями сформованості* (мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, креативно-діяльнісний та оцінно-результативний), а також *рівнями* (низький, середній, високий) готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН. Тож у визначенні результативності управлінсько-організаційної діяльності перевага надавалася параметрам розвитку соціальної активності керівника ЗЗСО за такими критеріями:

- особиста участь керівника в професійних конкурсах та виставках з теми інклюзивного навчання;
- виступи з питань інклюзивного навчання в ЗЗСО через засоби масової інформації;
- презентація ЗЗСО на конференціях, нарадах, у державних органах управління ЗСО з питань ІН (рис. 3.7).

Рис. 3.7 Рівень соціальної активності керівників щодо організації ІН

Якщо 1 будемо вважати низький рівень, 2 відповідно середній, а 3 – високий, то можемо зазначити, що керівники мають низький рівень соціальної активності щодо організації ІН і майже не беруть участі в конференціях/вебінарах/нарадах з питань ІН. А показники за критерієм *«особиста участь керівника в професійних конкурсах та виставках з питань інклюзивного навчання»* на середньому рівні.

Ключовим чинником вважаємо розвиток здібностей до інноваційної діяльності в системі інклюзивного навчання, що охоплює рівень загальнотеоретичних знань, спрямованість, гностичні та проєктувальні уміння.

Проєкт передбачає сукупність організаційних завдань та управлінських дій, методів і засобів, що спрямовані на досягнення мети проєктної діяльності. Саме системний, послідовний характер проєктної технології дає змогу керівнику ЗЗСО впроваджувати ІН, а її застосування є домінуювальним аспектом у розв’язанні питання впровадження ІН.

На основі набутого досвіду був впроваджений районний соціальний проєкт «Бумеранг добра» в межах міжнародного проєкту «Життя, як бумеранг, – добро вітає: що віддасте – подібне повертає», до якого залучено близько 800 дітей пільгового контингенту, дітей-переселенців та дітей з ООП для участі в роботі 25 мобільних груп.

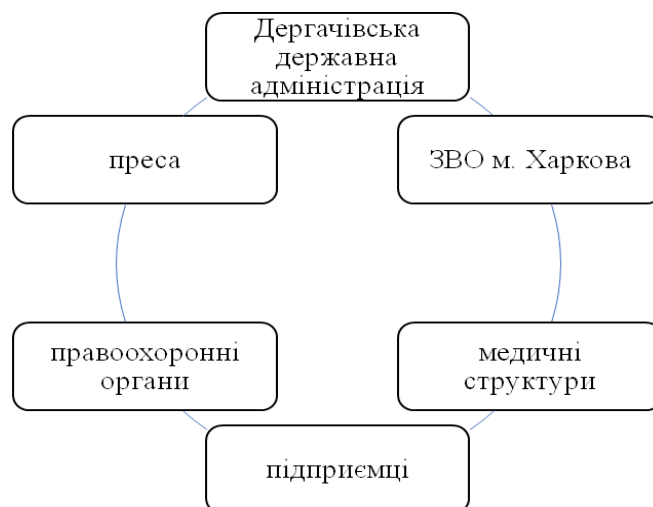

Рис. 3.8 Співпраця відповідних структур

Сформувалася своєрідна співпраця відповідних структур: Дергачівська районна державна адміністрація, ЗВО м. Харкова, правоохоронні органи Дергачівського району, медичні структури, підприємці м. Дергачі та м. Харкова, районна газета «Вісті Дергачівщини» (рис. 3.8).

Наприклад:

- у КЗ «Солоницівська гімназія «Перлина» Дергачівської районної ради Харківської області був створений шумовий оркестр «Ліра добра»;
- КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівської районної ради Харківської області впровадив інноваційні форми роботи (мініпроект «Творча душа маленького художника», майстер-класи з декупажної техніки);
- мобільна група «Тепло долонь» КЗ «Токарівський ліцей» працювала у взаємодії із сільським клубом, бібліотекою, де діти готувалися до вистав, оновлювали декорації, оформлювали афіші та проєктували костюми;
- у процесі роботи групи «Дива власноруч» КЗ «Полівська гімназія» учні розширювали художньо-естетичний розвиток уяви;
- учасники мобільної групи «Здорові діти – успішні громадяни України» КЗ «Солоницівський ліцей № 1» та КЗ «Солоницівський ліцей № 3» розробляли буклети «Бути здоровим – здорово»; проводили тренінги «Я – громадянин України»;
- КЗ «Дворічнокутянський ліцей» спільно з групою волонтерів м. Харкова організували заняття щодо виховання і співчуття до живих істот «Хвиля любові і добра»;
- Дергачівська вечірня (змінна) школа співпрацювала з громадськими вихователями, провела захід «Твоє життя – твій вибір» (зустріч із колишніми засудженими, які стали на шлях виправлення). Результативним напрямом діяльності стала співпраця з Харківським центром професійно-технічної освіти;
- мобільна група «Прометей» КЗ «Солоницівський ліцей № 2» створила соціальний спектакль (проти жорстокості, агресії та насилля), у якому кожен з учасників зміг реалізувати особисті здібності;

– мобільна група «Все в наших руках» КЗ «Безруківський ліцей» створила валеологічне кафе «Криниця здоров'я», провела майстер-класи з виготовлення Великодніх писанок;

– під гаслом «Ми – за милосердя! Ми хочемо допомогти! Ми це вміємо! Нам це цікаво!» мобільна група КЗ «Дергачівський ліцей № 2 «Перший крок до добра – не роби зла» підготувала екскурсоводів шкільного музею для проведення регулярних екскурсій на тему «Духовність – найцінніший скарб»;

– мобільна група «У кожній дитині – сонце» Вільшанського ліцею працювала над виготовленням м'яких іграшок для дитячих будинків та, співпрацюючи із салоном краси м. Вільшани, організувала для дітей з ООП створення зачісок;

– учасники мобільної групи «Р.А.З.О.М.» КЗ «Прудянський ліцей» організували костюмоване шоу Хеллоуїна, Вертепа та проводили спільні концерти з молодіжною групою «Бруклін»;

– учні КЗ «Пересічанський ліцей» збирали матеріали та брали активну участь у творчому конкурсі «Допоможемо воїнам АТО», постійно відвідували дітей-сиріт в інтернатах м. Харкова, дитячому відділенні психіатричної лікарні. Основною розвивальною метою мініпроєкту «Доброта і милосердя – це милість людського серця, розуміння, співчуття» стало формування в підростаючого покоління загальнолюдських цінностей, уміння співчувати, почуття власної відповідальності за тих, хто потребує допомоги;

– учасники мобільної групи «Назустріч людям» КЗ «Подвірський ліцей» регулярно проводили акції «Милосердя», «Дитина-дитині», «Допоможи ближньому», «Добротворець» під гаслом «Хто людям добра бажає, той і собі має»;

– у Цупівській гімназії мобільна група «Рука добра» організовувала благодійні тижні «Роби добро, бо ти – людина!» (збирали дитячий одяг, іграшки, канцтовари для допомоги тим, хто цього потребує);

– мобільна група «Контакт» Дергачівського ліцею № 3 провела патріотичний флешмоб «Ми за мир», об'єднавши 40 переселенців;

– група «ЗДОРОВО» Дергачівського ліцею № 1 і Дергачівської ДЮСШ організовували товариські футбольні турніри змішаних команд за спеціальними правилами дружби та толерантності, співпрацюючи з приватними підприємцями м. Дергачі і м. Харків.

Управління освіти, культури і туризму Дергачівської районної державної адміністрації організувало першу районну конференцію «Інклюзивна освіта: простір без меж», програма якої передбачала обговорення питання щодо організаційно-методичних засад упровадження ІН, танцювально-рухливої терапії в роботі з особливими дітьми, створення ІРЦ як потреби, що відповідає вимогам часу. Під час конференції проаналізували принципи інклюзивної освіти, а саме: цінність людини не залежить від її здібностей та досягнень, кожна людина здатна думати й відчувати, кожен має право на спілкування й на те, щоб бути почутим, усі люди потребують одне одного, справжню освіту можна здобувати тільки в контексті реальних взаємин, усім людям потрібна підтримка.

Важливим аспектом у запровадженні інклюзивної освіти є налагодження партнерських стосунків з батьками дітей з ООП, які ввійшли до складу психолого-педагогічної команди, психологічне консультування родин, які мають здорових дітей і дітей «особливих». Адже частина батьків досить болісно відреагувала на спільне навчання дітей: хвилював негативний вплив на інших, щоб учні не були скривдженими. Саме батьківську громадськість убачаємо активним учасником цього процесу. Тому було запроваджено районний батьківський форум, у межах якого діяли п'ять тематичних локацій для працівників закладів освіти та батьків: психологічна вітальня «Інклюзивно-ресурсного центру» Дергачівської районної ради, «Інформаційна хвиля» спеціалізованого центру для дітей з особливостями розвитку «Лад», фотозона «Толерантність без меж», літературний меседж видавництва «Ранок», виставка малюнків на тему «Толерантність» вихованців Дергачівського будинку дитячої та юнацької творчості.

На пленарному засіданні районного батьківського форуму заслухали такі виступи, як: «Впровадження соціальних та інклюзивних проєктів у районі», «Педагогіка партнерства: з власного досвіду та спостереження», «Розвиток інклюзивного середовища в умовах концепції школи родини», «Безпечне спілкування», «Етика спілкування. Як нікого не образити». Після закінчення пленарної частини відбулися тренінги: «Комунікативна толерантність», «Толерантність – шлях до любові», «Дитина з особливими потребами. Навчати, товаришувати любити – основи взаєморозуміння», «Нестандартний батьківський підхід до виховання дитини». У роботі тематичних локацій узяли участь батьки, керівники, практичні психологи й соціальні педагоги закладів освіти.

З метою формування толерантного ставлення, виховання поваги одне до одного, до «особливих дітей» провели районний конкурс відеороликів, що мав назву «Інші». Презентація відеороликів проходила на базі музею А. Макаренка в День толерантності. Лейтмотивом звучали виступи на тему: «Коли ми разом, наші можливості без меж», «Повага і турбота потрібні кожному», «Усі потрібні, усі важливі», «Толерантність – це жити в світі несхожих ідей», «У світі особливі люди, а дружба починається з усмішки», «Захистіть того, хто потребує захисту!», «Повертаймося обличчям до дітей», «Головне те, що у нас всередині».

У межах соціального проєкту «Без меж» створені мініпроєкти під назвою «Взаємодія», що розглядають формулу функціонування інклюзії як можливого варіанту організації освітнього процесу для дітей з вадами в психофізичному розвитку в умовах освітнього закладу. Тому, призначення закладів загальної середньої освіти – відповідальність за долю особливих дітей, виховання та навчання яких довірило суспільство.

Серед основних завдань реалізації мініпроєктів слід відзначити: створення належних та комфортних умов навчання та виховання всіх учасників освітнього процесу; забезпечення поступового інтегрування учнів з ООП в освітній простір; створення позитивного психологічного клімату для всіх дітей, врахування специфічних особливостей кожного учня; налагодження тісних

зв'язків і співпраці вчителів та батьків як основного чинника успішної адаптації дітей до умов навчання в ЗЗСО; усунення упередженого ставлення до спільного навчання дітей обох категорій серед батьків здорових дітей; забезпечення матеріально-технічної бази закладів освіти; посилення різнобічного розвитку дітей, реалізації їх здібностей.

У КЗ «Солоницівський ліцей № 1» Дергачівської районної ради Харківської області активно впроваджується міні-проект «Вітрила надії». У закладі навчається 13 учнів, серед яких 3 дитини із затримкою фізичного розвитку, 6 – із порушеннями опорно-рухового апарату, дислексії, емоційно-вольовими розладами, тяжким порушенням мовлення, 4 дитини-інваліди.

«КЗ «Солоницівський ліцей № 1» у межах проєкту працює над створенням безпечних умов щодо простору, навчання і розвитку учнів (відбулася адаптація дітей до простору: це – спортивна зала, бібліотека, коридори, кабінети заступників тощо); проведенням майстер-класів «Гарячий пісок» для розвитку соціального інтелекту учнів від студента Харківського державного соціально-економічного коледжу з особливими освітніми потребами Чирки Віталія; проведенням тренінгів «Коло друзів» із застосуванням арттерапії; застосуванням у певних ситуаціях навушників як способу шумоізоляції та використання обважнювача (пледа) з метою стабілізації емоційного стану; участі «особливих» дітей у благодійні акції «Монетки – дітям» і акції «Скринька ввічливих слів».

Гуманне ставлення до дітей, які мають ООП, залучення їх до активного життя та навчання в соціумі – ознака розвинутих демократичних цінностей, запорука подальшого гуманного розвитку суспільства. Одним із етапів районного проєкту було створення інклюзивного простору в КЗ «Дворічнокутянський ліцей» Дергачівської районної ради Харківської області, зокрема, розроблення модифікованої корекційно-розвивальної програми «Сімейні цінності», що передбачало залучення учнів, учителів та батьків до участі в проєкті; заохочення «особливих» дітей до спільної

діяльності (інсценізація казки «Котик та півник» у ляльковому театрі); створення «сімейного куточку», де учні з ООП відчують себе як удома; мотивація учнів з ООП за допомогою різних нагород.

У КЗ «Солоницівський ліцей № 2» Дергачівської районної ради Харківської області активно впроваджується метод Керол Грей «Картки-соціальні історії» як засіб розвитку дітей з ООП. Мета мініпроєкту – підвищити рівень соціальних знань, умінь та навичок, сформувати соціальні мотиви, почуття та емоції, усвідомити соціальні наслідки своєї поведінки, формувати в дітей еталони соціальної поведінки, сприяти усвідомленню дітьми змісту соціальних правил поведінки й прагнення керуватися ними, формувати здатність до оцінювання власних вчинків.

Створено КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Дергачівської районної ради Харківської області, метою якого є надання психолого-педагогічної допомоги дітям з ООП, проведення консультацій, співпраця з педагогічними працівниками та батьками.

У КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівського районної ради Харківської області відкрито інклюзивну групу «Мамине щастя». У 2016 році вищезазначений заклад став переможцем проєкту щодо реалізації програми «Сприяння соціальній згуртованості та інтеграції внутрішньо-переміщених осіб на сході України, що реалізовувався у 2016/2017 рр. фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, завдячуючи якому реконструйовано приміщення старих майстерень для функціонування додаткової дошкільної групи, відремонтовано окремі зони закладу, придбано нові сучасні меблі, обладнання, іграшки; відкрито новий вхід до дошкільного підрозділу. З метою забезпечення якісного навчання дітей з ООП в цьому закладі створено творчу групу із педагогів початкової ланки, дошкільного підрозділу. Учителі, асистенти вчителів, вихователі, асистенти вихователів опрацьовували нормативні документи, методичні рекомендації, колективно розробляли календарно-тематичні плани, добирали навчальну літературу, дидактичні матеріали. Сумлінна й цілеспрямована діяльність дала

змогу отримати значні результати. Усі учні з ООП були переведені до наступного класу, а на черговій психолого-медико-педагогічній консультації КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Дергачівської районної ради Харківської області фахівцями було відзначено достатній рівень навченості, загальнокультурної обізнаності та позитивного емоційно-вольового стану здобувачів освіти, які навчалися за інклюзивною формою навчання.

У КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівської районної ради Харківської області сформовано чітку мережу класів та груп дошкільного підрозділу з інклюзивною формою навчання. На рис. 3.9 представлено формування мережі інклюзивних груп/класів. У 2016/2017 навчальному році в закладі відкрито 1 клас з інклюзивною формою навчання, до якого було зараховано 3 дітей з тяжким порушенням мовлення. У 2017/2018 навчальному році відкрито 2 класи з інклюзивною формою навчання, до якого було зараховано 5 дітей (4 дитини з тяжким порушенням мовлення, 1 дитина з аутичним синдромом). У 2018/2019 н.р. працювало 4 класи з інклюзивною формою навчання (8 учнів: 7 – із тяжким порушенням мовлення, 1 дитина із затримкою психічного розвитку, з аутичним синдромом) та інклюзивна група в дошкільному підрозділі (1 дитина із затримкою психічного розвитку).

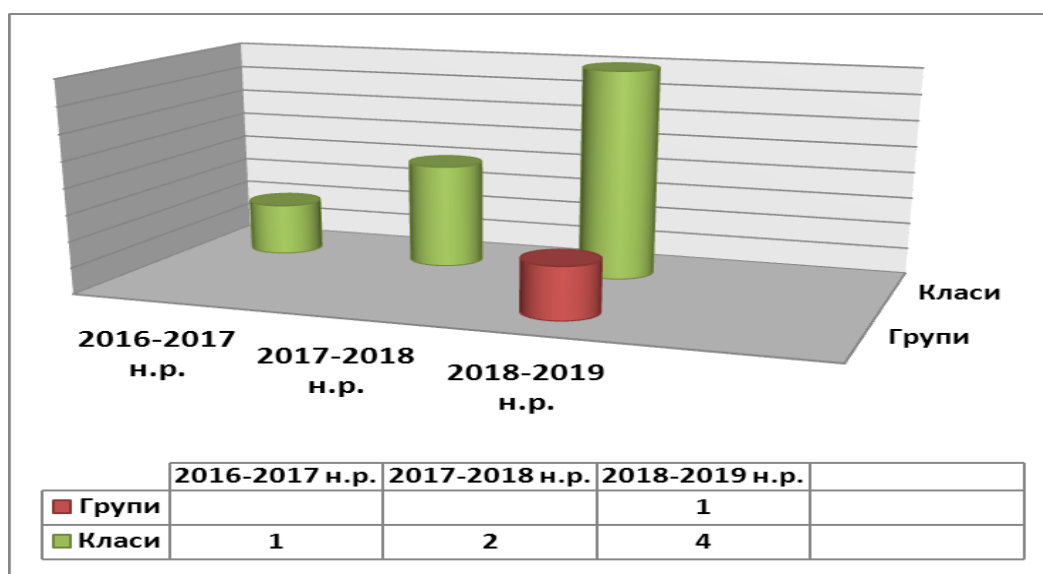

Рис. 3.9 Формування мережі інклюзивних класів/груп

КЗ «Слатинський ліцей» Дергачівської районної ради Харківської області упроваджує мініпроект «Арттерапія душі», у межах якого проводиться казкотерапія, денстерапія, терапія музикою, спортивна ігротерапія, терапія образотворчого мистецтва, фітотерапія. Упродовж занять діти не думають про адаптацію, кінцевий результат, вони отримують задоволення від самого процесу. Використання таких технологій дає змогу розвивати комунікативні навички в дітей, здатність співпрацювати з однокласниками та одногрупниками. Цікаві арттерапевтичні заняття допомагають дитині висловити свої думки, емоції, почуття, настрій у процесі творчості. Досить активно працюють артстудії класів ІН, у кожній студії є свої символи, пісні, оформлення класних та групових кімнат, форма одягу в учнів та педагогічних працівників.

«Доброта», «Радість», «Веселка», «Мамине щастя», «Щире серце» – назви студій, робота яких відбувається в різних напрямках:

Казкотерапія (терапевтичні казки, етичні казки, екологічні казки, казки про «Арттерапію душі», толерантність). У закладі працюють артистична студія, театр «Амплуа», якими керують учителі, вихователі, асистенти учителів, вихователів, учитель-логопед.

Денстерапія – це флешмоби «Весняна веселка», «Єднаємось, родинно», вивчення елементів українського танку, ігри з елементами танцю, створення театру балету. Відповідають за їх проведення музичний керівник, хореограф.

Терапія музикою – конкурси, слухання та складання музики, робота вокальної студії (відповідальні музичний керівник, учителі).

Спортивна ігротерапія – спортивні ігри та розваги, гартування, спортивні свята, розваги. У ліцеї працюють спортивні секції, у які керівники гуртка з фізичного виховання, реабілітолог, медсестра залучають до роботи дітей інклюзивних класів.

Терапію образотворчого мистецтва проводять вихователі з образотворчого мистецтва, учителі, асистенти вчителів, вихователі.

Фітотерапія – інтерактивні години, уживання фіточаїв, профілактичні бесіди щодо формування здорового способу життя (відповідальна – медична сестра).

В опорному закладі в межах менторської програми «Запровадження інклюзивної освіти в школах та дитячих садках Харківської області» проходять семінари-тренінги для педагогічних працівників. Організатором тренінгу є Благодійний Фонд «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH». У програмі заходів висвітлюються важливі теми, що допомагають заглибитися в проблеми ІН та зрозуміти, як саме можна сформувати повноцінний освітній простір для кожної дитини, зокрема:

- особливості розвитку дитини з особливими освітніми потребами;
- перспективи впровадження концепції соціальної інклюзії сімей;
- інноваційні технології для діагностики та корекції поведінки дітей з ООП.

Методична служба району провела районний конкурс відеороликів «ІНШІ», зміст яких стосувався турботи й поваги до кожного. Лейтмотивом лунали виступи: «Повертаємося обличчям до дітей», «Захистіть того, хто потребує захисту», «Щаслива дитина та, яка дарує щастя іншим», «Головне те, що у вас всередині».

Завдяки тісній співпраці Департаменту освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації, Дергачівської районної адміністрації і Дергачівської районної ради (назва до реформування) створено Комунальний заклад «Інклюзивно-ресурсний центр», метою якого є надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими потребами, проведення консультацій, взаємодія з батьками та педагогічними працівниками. Фахівці ІРЦ проводять обстеження дітей з ООП, консультації, корекційно-розвиткові заняття.

У районі визначено опорний заклад інклюзивної освіти – КЗ «Слатинський ліцей», який реалізував мініпроект «Арттерапія душі». У квітні 2018 року в закладі відкрито інклюзивну групу «Мамине щастя». Батьківська громадськість – активний учасник цього процесу. Відповідно був проведений районний батьківський форум «Толерантність без меж», у рамках

якого організовано п'ять тематичних локацій для працівників закладів освіти з ІН, батьків дітей з ООП: «Інформаційна хвиля» спеціалізованого центру для дітей з особливостями розвитку «Ладо», психологічна вітальня «Інклюзивно-ресурсного центру» Дергачівської районної ради, артфотозона «Толерантність без меж», літературний меседж, виставка малюнків на тему «Толерантність».

Проведений конкурс на кращу розробку уроку в інклюзивному класі/групі серед учителів та вихователів інклюзивних класів на тему «Коли ми разом, наші можливості без меж» дав позитивні результати та сприяв набуттю досвіду педагогами.

Усі вищезазначені напрацювання, створені під час реалізації районного проєкту «Без меж», зокрема розробки уроків, виховних заходів, конференцій, рекомендації логопедів, психологів, дидактичні матеріали, є гарним матеріалом посібника для педагогічних працівників «Інклюзивна освіта – без меж».

Освітня практика готовності керівника до впровадження інклюзивного навчання – це не лише ідея сьогодення, але й досвід, що може бути втілений у життя засобами освітнього процесу. Це, у свою чергу, потребує від керівництва ЗЗСО, організованих, адаптивних дій у формуванні стратегії інклюзивної освіти, розроблення механізмів фінансування для її утримання, оновлення системи професійної підготовки вчителя, підвищення педагогічної освіти батьків і громадськості, розроблення методичних прийомів і технологій освітньої інклюзії, адаптацію приміщень ЗЗСО відповідно до потреб дітей з ООП.

Для того, щоб визначити результативність розробленої нами моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи було запропоновано певні діагностувальні вимірювання респондентів, що лягли в основу узагальнення та висновків із застосуванням методу знаходження відносного показника.

Такі заміри дали нам можливість переконатися в тому, що впровадження розробленої моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи має дійсний вплив на

результативність управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.

Індексну оцінку ми застосували, щоб підтвердити ефективність розробленої нами моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. Заміри проводили за кваліметричною субмоделлю «Факторно-критеріальна субмодель вимірювання рівня готовності керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання» (Додаток А, таблиця А.1). Усі результати, отримані нами під час вимірювання обробляли за допомогою індексної оцінки.

Індексну оцінку використали для того, щоб зіставити одне й те ж явище, але у двох станах: початок і завершення експериментальної перевірки.

У нашому дослідженні за допомогою обчислення індексної оцінки ми підтвердили залежність змін, що відбулися в стані готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання після впровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. Результативність експериментальної перевірки, що пов'язана з посиленням мети стандартів, впливів на управління (самоуправління) та розвиток на цій незалежній основі через керівників ЗЗСО посилення самоконтролю, самокорекції та самооцінки, можна визначити за різницею в результатах замірів на початку та наприкінці експериментальної перевірки.

У нашому дослідженні для експериментальної перевірки було визначено таку систему змінних:

незалежна змінна – факторно-критеріальна (кваліметрична) субмодель визначення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи;

залежна змінна – це рівні готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи; рівні вимог центрів професійного розвитку педагогічних працівників (далі ЦПРПП) щодо

готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи; мотивації керівників ЗЗСО до організації ІН; самооцінювання керівників ЗЗСО щодо вмінь організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи; самоорганізація керівників ЗЗСО до самоосвіти щодо питання організації ІН.

Дібрано методики для визначення змінних, здійснено теоретичну підготовку щодо проведення експериментальної роботи.

На початку експериментальної перевірки ми визначили рівень готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Рівні готовності керівників ЗЗСО до організації ІН

№ з/п	Керівник ЗЗСО (назва закладу)	Рівні готовності керівників ЗЗСО до організації ІН			Середній показник готовності керівників
		психологічна	теоретична	практична	
1	2	3	4	5	6
1	Дергачівський ліцей № 3	низький	достатній	середній	середній
2	КЗ «Безруківський ліцей»	середній	достатній	середній	середній
3	КЗ «Великопроходівський ліцей»	низький	достатній	середній	середній
4	КЗ «Ветеринарний ліцей»	низький	достатній	середній	середній
5	КЗ «Дергачівський ліцей № 1 ім. Д. Бакуменка»	достатній	достатній	достатній	достатній
6	КЗ «Дергачівський ліцей № 2»	середній	достатній	середній	середній
7	КЗ «Дергачівський ліцей № 4»	низький	достатній	середній	середній
8	КЗ «Русько-Лозівський ліцей»	низький	достатній	достатній	середній
9	КЗ «Слатинський ліцей	достатній	достатній	високий	достатній
10	КЗ «Токарівський ліцей»	низький	достатній	середній	середній
11	Козачолопанський ліцей	низький	достатній	достатній	середній
12	Прудянський ліцей	середній	достатній	середній	середній
13	Цупівська гімназія	середній	достатній	достатній	достатній
14	КЗ «Подвірський ліцей»	низький	достатній	середній	середній
15	КЗ «Солоницівська гімназія "Перлина"»	достатній	достатній	достатній	достатній
16	КЗ «Солоницівський ліцей № 2»	низький	достатній	середній	середній
17	КЗ «Солоницівський ліцей № 1»	середній	достатній	достатній	достатній
18	КЗ «Солоницівський ліцей № 3»	низький	достатній	середній	середній
19	КЗ «Вільшанський ліцей»	середній	достатній	середній	середній

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4	5	6
20	КЗ «Дворічнокутянський ліцей»	середній	середній	середній	середній
21	КЗ «Пересічанський ліцей»	достатній	достатній	достатній	достатній
22	Філія «Полівська гімназія»	низький	достатній	середній	середній
23	Філія «Протопопівська гімназія»	низький	достатній	середній	середній
	низький	12 / 52 %	0	0	0
	середній	7 / 30 %	1 / 4 %	15 / 65 %	16 / 70 %
	достатній	4 / 17 %	22 / 95 %	7 / 30 %	6 / 26 %
	високий	0	0	1 / 4 %	0

Із узагальнених даних можна стверджувати, що керівники ЗЗСО на початку експериментальної перевірки готові до організації ІН в ЗЗСО на середньому рівні (70 %) як психологічно, так і теоретико-практично.

Заміри проводилися після кожного етапу експериментальної перевірки. Технологічно ця процедура проходила таким чином: кожен /кожна директор / директорка отримував/ла анкети, які заповнював/ла в процесі підвищення інклюзивної компетентності через проходження тематичного спецкурсу, участі в різних івентах. Запитання анкети зосереджували увагу вчителя на:

– *Теоретичній готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО*

1. Рівень знань та використання концептуальних законодавчо-нормативних актів, документів Міністерства освіти і науки з питань ІН.
2. Реалізація в роботі щодо інклюзивної освіти сучасної державної політики освітньої галузі.
3. Ґрунтовне розуміння змісту інклюзивного навчання ЗЗСО, володіння термінами «управління», «готовність», «заклад загальної середньої освіти», «керівник закладу загальної середньої освіти», «інклюзивна освіта»
4. Розвиток фахових умінь щодо впровадження ІН в ЗЗСО.
5. Фахова культура керівника ЗЗСО.
6. Поновлення фахових знань з питань впровадження ІН в ЗЗСО
7. Здатність швидко адаптуватися до впровадження ІН.
8. Уміння планувати й прогнозувати механізм організації ІН в ЗЗСО.
9. Уміння розробляти програми й проекти, що стосуються розвитку інклюзивної освіти в ЗЗСО

– *Управлінсько-організаційній готовності щодо організації ІН*

10. Визначення належного рівня методичного забезпечення для впровадження ІН в ЗЗСО.
11. Вивчення матеріально-технічної бази інклюзивних класів в ЗЗСО, які діють.
12. Формування психолого-педагогічної команди в ЗЗСО та розроблення індивідуальної програми щодо запровадження ІН.
13. Методична робота з кадрами.
14. Уміння підвищити рівень взаємозв'язку в системі «ЗЗСО–сім'я–мікросоціум».
15. Організація співпраці з педагогічним колективом.
16. Налагодження роботи ЗЗСО з КУ «Інклюзивно-ресурсний центр».
17. Забезпечення системи роботи з питань впровадження ІН із закладами позашкільної освіти.
18. Міжнародна співпраця з питань інклюзії |
|---|

– *Результативності управлінсько-організаційної діяльності*

19. Особиста участь керівника в професійних конкурсах та виставках щодо ІН.
20. Виступи з питань інклюзивної освіти в навчальних закладах через засоби масової інформації.
21. Презентація ЗЗСО на конференціях, нарадах, у державних органах управління ЗСО з питань ІН.
22. Рівень загальнотеоретичних знань.
23. Спрямованість
24. Гностичні уміння
25. Проектувальні вміння

Як зрозуміло зі складників, – це складові факторно-критеріальної (кваліметричної) субмоделі готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання.

Для аналізу результатів замірів готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання ми створили зведену таблицю рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання за допомогою табличного редактору Excel [94]. У таблицю були занесені дані, як середнє арифметичне по кожному учаснику експерименту (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Фрагмент зведених даних рівня готовності керівників ЗЗСО до
організації інклюзивного навчання**

Параметри	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Теоретична готовність керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО</i>	0,18	0,19	0,19	0,2	0,2	0,19	0,2	0,2	0,19	0,2	0,18	0,19	0,19
<i>Управлінсько-організаційна готовність щодо організації ІН</i>	0,2	0,21	0,19	0,22	0,19	0,18	0,23	0,24	0,18	0,23	0,16	0,18	0,2
<i>Результативність управлінсько-організаційної діяльності</i>	0,09	0,07	0,1	0,07	0,08	0,07	0,09	0,07	0,06	0,1	0,12	0,05	0,08
Загальна оцінка	0,47	0,47	0,48	0,49	0,47	0,44	0,52	0,51	0,43	0,53	0,46	0,42	0,47

У такий спосіб було обчислено середнє значення величини рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання на початку, у середині та наприкінці експериментальної перевірки. Нами було визначено відповідний приріст у відносних величинах на основі індексної оцінки (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Зведені дані середнього значення величини рівня готовності керівників
ЗЗСО до організації інклюзивного навчання**

Параметри моделі	Середнє значення величини рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання							
	<i>експериментальна перевірка</i>							
	Початок		Середина		Кінець		Приріст	
	В	СРГ	В	СРГ	В	СРГ	СРГ	ІО
<i>Теоретична готовність керівника ЗЗСО до організації ІН в ЗЗСО</i>	0,22	0,19	0,23	0,19	0,23	0,2	1 %	1 %
<i>Управлінсько-організаційна готовність щодо організації ІН</i>	0,36	0,2	0,35	0,23	0,34	0,28	8 %	27 %
<i>Результативність управлінсько-організаційної діяльності</i>	0,42	0,08	0,42	0,16	0,43	0,3	22 %	50 %
Загальна оцінка	1,00	0,47	1,00	0,58	1,00	0,78	31 %	31 %

Примітки: В – вагомість; СРГ – середній рівень готовності керівників, ІО – індексна оцінка.

Для підтвердження ефективності використання розробленої моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи наприкінці експерименту ми знову визначили їхній рівень готовності (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Рівні готовності керівників ЗЗСО до організації ІН

№ з/п	Керівник ЗЗСО (назва закладу)	Рівні готовності керівників ЗЗСО до організації ІН			Середній показник готовності керівників
		психологічна	теоретична	практична	
1	2	3	4	5	6
1	Дергачівський ліцей № 3	достатній	високий	високий	високий
2	КЗ "Безруківський ліцей"	високий	високий	високий	високий
3	КЗ "Великопроходівський ліцей"	достатній	високий	високий	високий
4	КЗ "Ветеринарний ліцей"	достатній	високий	достатній	достатній
5	КЗ "Дергачівський ліцей №1 ім. Д.Бакуменка"	достатній	високий	достатній	достатній
6	КЗ "Дергачівський ліцей №2"	високий	високий	достатній	високий
7	КЗ "Дергачівський ліцей №4"	достатній	високий	достатній	достатній
8	КЗ "Русько-Лозівський ліцей"	достатній	достатній	високий	достатній
9	КЗ "Слатинський ліцей"	достатній	достатній	високий	достатній
10	КЗ "Токарівський ліцей"	достатній	високий	достатній	достатній
11	Козачолопанський ліцей	достатній	високий	високий	високий
12	Прудянський ліцей	достатній	високий	достатній	достатній
13	Цупівська гімназія	достатній	високий	достатній	достатній
14	КЗ "Подвірський ліцей"	достатній	достатній	середній	достатній
15	КЗ "Солоницівська гімназія "Перлина""	достатній	достатній	достатній	достатній
16	КЗ "Солоницівський ліцей № 2"	достатній	достатній	достатній	достатній
17	КЗ "Солоницівський ліцей №1"	достатній	високий	достатній	достатній
18	КЗ "Солоницівський ліцей №3"	достатній	високий	достатній	достатній
19	КЗ "Вільшанський ліцей"	високий	високий	достатній	високий
20	КЗ "Дворічнокутянський ліцей"	достатній	високий	достатній	достатній
21	КЗ "Пересічанський ліцей"	достатній	високий	достатній	достатній
22	Філія "Полівська гімназія"	високий	високий	достатній	високий
23	Філія "Протопопівська гімназія	достатній	достатній	достатній	достатній
	низький	0	0	0	0
	середній	0	0	1 / 4 %	0
	достатній	19 / 83 %	6 / 26 %	16 / 70 %	16 / 70 %
	високий	4 / 17 %	17 / 74 %	6 / 26 %	7 / 30%

Як бачимо із таблиць, зазначених вище, рівень готовності керівників ЗЗСО до організації ІН змінився. Особливий приріст він має в кінці експериментальної перевірки.

Отже, дослідження, які були проведені комплексно: вимірювання та аналіз рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, які застосовувалися в ході експериментальної перевірки, зафіксували позитивну динаміку змін її складових та засвідчили позитивний вплив запровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. Узагальнені результати експериментальної перевірки підтвердили підвищення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання. Отримані результати свідчать про істотний зв'язок між запровадженням моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи та рівнем їх готовності. Різниця в результатах замірів не випадкова, а викликана ефективною експериментальною роботою, що пов'язана з посиленням критеріальності, цілеспрямованості управлінських (самоуправлінських) впливів, розвитком на цій основі самоосвіти керівників ЗЗСО через посилення самоконтролю, самооцінювання й самокорекції з боку вчителів та підвищенням рівня їх професійної компетентності.

3.3 Методичні рекомендації щодо впровадження моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи

Для створення повноцінного інклюзивного освітнього простору в ЗЗСО потрібно докласти значних зусиль, щоб керівники закладів освіти разом із педагогічним колективом, батьками змогли забезпечити особливим дітям, які хочуть жити звичайним життям, успішне навчання. Створення моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи ґрунтується на необхідності дотримання основних етапів:

- 1) ознайомлення з теоретичними основами управління (законами, закономірностями, принципами, підходами);
- 2) ознайомлення з факторно-критеріальним моделюванням для створення моделі готовності керівника ЗЗСО до організації ІН;
- 3) аналіз мотиваційної готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, потреб та інтересів;
- 4) дослідження складників готовності за рівнями;
- 5) розроблення факторно-критеріальної субмоделі готовності керівника ЗЗСО до організації ІН, що створюється за принципами кваліметричного підходу, сутність якого полягає в тому, що будь-яке якісне явище можна розбити на параметри, фактори та критерії, які дають змогу краще пояснити це явище; визначити важливість чинників, тобто їх пріоритетність, та оцінити кожний критерій. Чим вищий рівень готовності того чи того критерію, тим вища його оцінка;
- 6) анкетування суб'єктів (учасників навчального процесу в умовах методичної служби);
- 7) адаптація розробленої моделі до місцевих умов шляхом визначення вагомості параметрів (узагальнені дані анкетування батьків, учнів, учителів, адміністрації навчального закладу та районних/міських відділів освіти);
- 8) здійснення замірів рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН;
- 9) узагальнення результатів і створення бази даних кожного керівника ЗЗСО та навчального закладу в цілому, які брали участь в експериментальній перевірці щодо готовності організації ІН;
- 10) регулювання процесу готовності керівника ЗЗСО до організації ІН.

Перелічене складає етапи запровадження моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи. Зазначені етапи є циклічними й здійснюються за алгоритмом: визначення мотиваційної готовності керівника ЗЗСО, її декомпозивання, установка параметрів готовності; визначення факторів, які розкривають кожен напрям за допомогою

часткових цілей; зазначення критеріїв з розкриттям вимог до кожного з них та з урахуванням потреб виконавців; оцінка, аналіз рівня готовності; оформлення моделі готовності на основі кваліметричної факторно-критеріальної субмоделі (Додаток А), що складається із параметрів, факторів, критеріїв та їх вагомості.

У кваліметричній субмоделі визначено три параметри (Р): *теоретико-методологічна готовність керівника ЗЗСО до впровадження ІН, управлінсько-організаційна готовність, результативність управлінсько-організаційної діяльності*. Параметру *теоретична готовність керівника до впровадження ІН* відповідають такі фактори (Ф), як:

1) «методологічна підготовленість до впровадження ІН», яка має відповідні критерії: рівень знань та використання концептуальних законодавчо-нормативних актів, документів Міністерства освіти і науки з питань ІН; забезпечення реалізації в роботі щодо інклюзивної освіти сучасної державної політики освітньої галузі; ґрунтовне розуміння змісту інклюзивного навчання ЗЗСО та володіння термінами «управління», «готовність», «заклад загальної середньої освіти», «керівник закладу загальної середньої освіти», «інклюзивна освіта»;

2) «безперервна освіта», яка характеризується такими критеріями: розвиток фахових умінь з питань впровадження ІН в ЗЗСО; фахова культура керівника ЗЗСО; поновлення фахових знань щодо впровадження ІН в ЗЗСО;

3) «особистісні готовності», що мають критерії: здатність швидко адаптуватися до впровадження ІН, уміння планувати й прогнозувати механізм організації ІН в ЗЗСО; уміння розробляти програми та проекти щодо розвитку інклюзивної освіти в ЗЗСО.

Параметру *управлінсько-організаційна готовність щодо впровадження ІН* відповідає такий фактор, як «забезпечення розвитку ЗЗСО щодо впровадження ІН», що характеризується критеріями: визначення належного рівня методичного забезпечення для впровадження ІН в ЗЗСО; вивчення матеріально-технічної бази інклюзивних класів в ЗЗСО, які діють; формування

психолого-педагогічної команди в ЗЗСО та розроблення індивідуальної програми щодо запровадження ІН; методична робота з кадрами; уміння підвищити рівень взаємозв'язку в системі «ЗЗСО-сім'я-мікросоціум»; організація співпраці з педагогічним колективом; здатність налагодити співпрацю ЗЗСО з КУ «Інклюзивно-ресурсний центр»; забезпечення системної роботи з питань впровадження ІН із закладами позашкільної освіти; налагодження міжнародної співпраці з питань інклюзії.

Третім параметром визначаємо *результативність управлінсько-організаційної діяльності*, що охоплює фактор «розвиток соціальної активності керівника» з відповідними критеріями: особиста участь керівника в професійних конкурсах та виставках, що пов'язані з ІН; виступи з питань інклюзивної освіти ЗЗСО через засоби масової інформації; презентація ЗЗСО на конференціях, нарадах, у державних органах управління ЗСО з питань ІН.

Ключовим фактором вважаємо «розвиток нахилів до дослідницько-інноваційної діяльності в галузі інклюзивного навчання», що має такі критерії: рівень загальнотеоретичних знань; спрямованість; гностичні уміння та найголовніше – проєктувальні вміння.

У дослідженні був застосований метод експертного оцінювання (вибір, ранжування). У процедурі відбору факторів і критеріїв брали участь 22 респонденти. Важливим елементом реалізації кваліметричного підходу вважаємо визначення вагомості (значущості) кожного показника.

Методичною службою району було створено експертну групу, яка працювала за методом експертного оцінювання. Оцінку кожного фактора визначали як суму добутків оцінок за кожен критерій та відповідних коефіцієнтів вагомості, оцінку кожного параметра – як суму добутків оцінок за кожен фактор і відповідного коефіцієнта вагомості, оцінку за об'єкт – як суму оцінок за параметри. Зазначимо, що за будь-якої структуризації одним із значних показників повинна бути результативність конкретної діяльності чи рівень досягнення мети (бажаного результату) [83]. У нашому дослідженні

застосовано методику А. Киверялга [190], за якою середній рівень визначається 25-відсотковим відхиленням оцінки від середньої в діапазоні оцінок, що дозволяє визначити рівні готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, а саме: оцінка в інтервалі від 0 до 0,24 дає змогу констатувати низький рівень, в інтервалі від 0,25 до 0,74 – середній (достатній) рівень, від 0,75 до 1 – високий рівень готовності. Отже, якщо загальна сума балів коливається в таких межах:

1) 0–0,24 – рівень готовності керівника ЗЗСО до організації ІН недостатній;

2) 0,25–0,49 – рівень готовності керівника ЗЗСО до організації ІН задовільний;

3) 0,50–0,74 – рівень готовності керівника ЗЗСО до організації ІН достатній (оптимальний);

4) 0,75–1 – рівень готовності керівника ЗЗСО до організації ІН високий.

Загальне оцінювання проводилося за п'ятибальною шкалою шляхом визначення таких рівнів: високий рівень вияву окресленого критерію (5 балів), достатній рівень (4 бали), середній рівень (3 бали), низький рівень (2 бали), критичний рівень (1 бал). Експерти виставляли відповідний бал кожному критерію (табл. 3.7).

За принципами кваліметрії до таблиці заносять оцінки у відносних одиницях. Якщо було залучено, наприклад, 5 експертів, то максимальна сума балів, виставлених ними, дорівнює 25. Сума, яку набрав керівник ЗЗСО за кожним параметром, поділяється на максимальну кількість балів (25), і ми знаходимо його оцінку у відносних одиницях. Так, за першим критерієм «Знання та використання концептуальних законодавчо-нормативних актів, документів Міністерства освіти і науки з питань інклюзивного навчання» респондент набрав 22 бали, поділивши їх на максимальну (25), отримуємо його оцінку (0,88); за другим критерієм «Забезпечення реалізації сучасної державної політики освітянської галузі в роботі щодо інклюзивної освіти» керівник ЗЗСО набрав 19 балів, що у відносних одиницях дорівнює 0,76; за третім критерієм

«Глибинне розуміння та володіння змістом інклюзивного навчання ЗЗСО, термінологією «управління», «готовність», «заклад загальної середньої освіти», «керівник закладу загальної середньої освіти», «інклюзивна освіта»» керівник набрав 23 бали, що дорівнює 0,92 у відносних одиницях. За таким принципом проводиться оцінювання кожного критерію та відносні показники заносяться до кваліметричної субмоделі готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи.

Таблиця 3.7

**Фрагмент експертного оцінювання рівня готовності керівника ЗЗСО
до організації ІН в системі методичної роботи.**

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Заклад _____

Дата _____

№	Критерій	Експерт					Σ	Оцінка
		1	2	3	4	5		
1	Знання та використання концептуальних законодавчо-нормативних актів, документів Міністерства освіти і науки з питань інклюзивного навчання	5	4	4	5	4	22	0,88
2	Забезпечення реалізації сучасної державної політики освітньої галузі в роботі щодо інклюзивної освіти	4	3	4	4	4	19	0,76
3	Глибинне розуміння та володіння змістом інклюзивного навчання ЗЗСО, термінологією «управління», «готовність», «заклад загальної середньої освіти», «керівник закладу загальної середньої освіти», «інклюзивна освіта»	4	4	5	5	5	23	0,92
	n							

ЦПРПП визначає вимоги щодо управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН. Відбувається доопрацювання кваліметричної субмоделі, проводиться поточний контроль, відбувається замір реального стану розвитку навчальної діяльності учнів з ООП та співвіднесення даних з кваліметричною моделлю. На підставі отриманої інформації робляться висновки.

Проаналізуємо детально зміст кожного етапу реалізації розробленої нами моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН.

На **I етапі** відбувається створення бази даних про рівень стану готовності керівників ЗЗСО до організації ІН у форматі проведення онлайн-семінару для керівників ЗЗСО за темою «Створення інклюзивного простору в школах». Мета заходу – ознайомлення з особливостями створення інклюзивного середовища в закладах освіти та надання рекомендацій щодо необхідних змін для підвищення рівня якості інклюзивного навчання.

Перед початком онлайн-семінару керівники шкіл відповідають на низку запитань стосовно очікувань від участі в семінарі, зокрема, щодо підвищення професійного рівня, отримання докладної інформації щодо організації ІН, пізнання нового, оновлення нормативно-правової бази, аналізу вимог у процесі перевірки ІН під час інституційного аудиту, знаходження практичних кейсів, прикладів розв'язання питань, що стосуються роботи з дітьми з ООП, отримання чіткого алгоритму дій щодо створення інклюзивного простору в закладі освіти.

Серед основних завдань семінару такого типу варто відзначити:

1. Опрацювання нормативно-правового забезпечення організації інклюзивного середовища в ЗЗСО, зокрема ознайомлення з основними документами в контексті українського законодавства, які регламентують порядок відкриття інклюзивного класу; акцентування уваги на результатах дослідження Державної служби якості освіти щодо організації ІН в Україні, на розумінні ролі та функцій асистента вчителя в інклюзивному класі, розгляді основних компетенцій, які повинні бути притаманними асистенту вчителя та стосуватися ефективних взаємовідносин між учителем та асистентом вчителя в класі з ІН.

У контексті проведення семінару основними термінами мають бути такі, як: *особа з особливими освітніми потребами* – особа, яка потребує додаткової, постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення

її права на освіту; *індивідуальна програма розвитку* – документ, який забезпечує індивідуалізацію навчання особи з ООП, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини; *індивідуальний навчальний план* – містить перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, які відводять на вивчення кожного предмета, і тижневу кількість годин; *інклюзивно-ресурсний центр* – установа, що створена з метою реалізації права дітей з ООП віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти.

Слід відзначити завдання ІН, що передбачають певну систему базових вимог до процесу навчання, виконання яких забезпечує ефективність, різнобічний розвиток дітей з ООП та створення освітньо-корекційного простору, детально проаналізувати потреби стейкхолдерів у забезпеченості якості освіти в аспекті організації ІН на замовлення Державної служби якості освіти України, наявні практики ІН у ЗЗСО та визначення, у яких напрямках потрібні зміни, щоб підвищити якість ІН. Серед головних необхідно виокремити:

- *матеріально-технічну базу*: керівники закладів освіти найчастіше не обізнані про суми субвенцій, способи використання коштів; недостатньо володіють нормативно-правовими документами, неефективно взаємодіють з управліннями освіти та місцевою владою щодо виділення коштів;

- *наявність підготовлених педагогів та асистентів вчителів*: подолання упередженості щодо дітей з ООП, запити вчителів щодо розробки, адаптації та модифікації програм;

- *організацію команди психолого-педагогічного супроводу*: формування команди супроводу залежно від кадрових можливостей, а не потреб дитини, залучення фахівців ІРЦ, які можуть краще організувати освітній процес; характеристика й узагальнення роботи вчителя й асистента на рівні методичних рекомендацій;

- *співпрацю ЗЗСО з ІРЦ*: потреба у зворотному зв'язку від педагогів щодо практичного втілення висновків комплексної оцінки, у проведенні моніторингу, який давав би рекомендації щодо покращення взаємодії ІРЦ з учнями;

– *взаємодію закладу освіти з батьками*: визнання батьками необхідності виявлення ООП у своєї дитини, своєчасне звернення до ІРЦ, дотримання рекомендацій фахівців за підсумками висновків комплексної оцінки.

За результатами дослідження визначаються проблеми на рівні закладу освіти з погляду стейкхолдерів, а саме:

– *навантаженість ІРЦ*, зокрема дотримання процедури проведення комплексної оцінки за місцем навчання (скорочений час проведення комплексної оцінки в ІРЦ призводить до неточностей у висновках);

– *порушення дозволеної кількості дітей з ООП в одному класі згідно з нормативами* (допустимо від 1 до 8 учнів);

– *наявність в одному класі дітей з різними ООП* впливає на роботу всіх учасників освітнього процесу;

– *надання корекційно-розвиткових занять дитині згідно з висновком про комплексну оцінку*: керівник закладу має залучати відповідних фахівців на умовах цивільно-правових угод;

– *визначення адаптації та модифікації*, які мають відповідати стандартам нової української школи;

– *потреба в проведенні позакласних занять з учнями про шкоду булінгу та групової роботи всіх учнів класу із практичним психологом*.

Відкриття інклюзивного класу потребує чіткого виконання конкретних процесуальних дій учасниками освітнього процесу. За умови відкриття інклюзивного класу батьки мають надати висновок ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку їхньої дитини. У цьому висновку ІРЦ повинна бути зазначена потреба дитини в корекційно-розвивальних послугах, асистенті вчителя та/або дитини (відповідно до форми, затвердженої постановою КМУ від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження положення про ІРЦ») [113]). Батькам необхідно подати заяву про зарахування (Наказ МОН від 16.04.2018 № 367 «Про затвердження порядку зарахування, відрахування та

переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти» [115]).

Під час зарахування дитини з ООП до інклюзивного класу керівник ЗЗСО повинен проконтролювати наявність необхідної документації: заяву від батьків (осіб, які їх замінюють), медичну довідку про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати ЗЗСО, «карта профілактичних щеплень» (форма № 063/о), довідка дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтво про народження, копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу, або копія медичного висновку, виданого лікарсько-консультативною комісією, про дитину-інваліда віком до 18 років.

Приміщення для створення інклюзивного класу обирається керівником ЗЗСО відповідно до висновку ІРЦ, а саме потреб такої дитини з ООП. Учневі/учениці має бути зручно добиратися як до класу, так і до інших приміщень загального користування. Осіб з особливостями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку та сенсорними порушеннями забезпечують в ЗЗСО допоміжними засобами для навчання. Згідно з Наказом МОНУ від 23.04.2018 № 414 «Про затвердження Типового переліку допоміжних засобів для навчання (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з ООП, які навчаються в закладах освіти», надано детальний перелік матеріально-технічної бази закладу освіти, класу та ресурсної кімнати за різними нозологіями.

З урахуванням висновку ІРЦ, відповідно до наказу Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України від 28 вересня 2012 року № 1/9-694 «Щодо введення посади (асистента вчителя) в загальноосвітніх навчальних закладах з ІН» ЗЗСО має запровадити штатну одиницю – асистент учителя. Серед посадових обов'язків слід відзначити забезпечення соціально-педагогічного супроводу дитини з ООП (разом із вчителем класу асистент виконує навчальні, виховні, адаптаційні заходи, застосовуючи ефективні форми їх проведення,

надає допомогу дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учнів до різноманітних видів навчальної діяльності).

2. Визначення особливостей роботи команди психолого-педагогічного супроводу, що охоплює ознайомлення з основними документами в контексті українського законодавства, які регламентують організацію КППС; розуміння значення, принципів та завдань командного підходу в роботі з дітьми з ООП; ознайомленні зі складом КППС, виявленні функції кожного члена команди супроводу. Слід виокремити завдання КППС відповідно до Наказу МОН України від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в ЗЗСО та ЗДО», які в комплексі мають формувати командний професійний підхід у роботі з дітьми з ООП, ролі кожного члена КППС. Батьки є джерелом інформації, необхідної фахівцям для організації супроводу, тому вони мають бути рівноправними членами команди.

Відповідно до наказу МОН України від 08.06.2018 № 609 у закладі освіти, де навчаються діти з ООП, формується персональний склад команди супроводу, який керівник ЗЗСО затверджує наказом. На підставі Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу розробляють власне Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини, визначаючи склад команди супроводу з урахуванням потреб дитини з ООП.

Керівник ЗЗСО контролює механізм роботи КППС. Відповідно до висновку ІРЦ (упродовж двох тижнів з початку освітнього процесу) команда супроводу розробляє індивідуальну програму розвитку дитини з ООП, узгоджує з батьками й затверджує з керівником закладу освіти; переглядає індивідуальну програму розвитку двічі на рік, щоб відкоригувати її та визначити прогрес розвитку дитини у ЗЗСО; розробляє індивідуальну навчальну програму; організовує надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг; виявляє способи адаптації чи модифікації освітнього середовища, з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з

ООП; звертається до фахівців ІРЦ щодо надання методичної допомоги; формує розклад корекційно-розвиткових занять дитини з ООП та узгоджує його з батьками. Відповідно до індивідуальної програми розвитку корекційно-розвиткові заняття проводять педагогічні працівники закладу освіти та(або) залучені фахівці ІРЦ, інших установ/закладів, фізичні особи, які мають право проводити освітню діяльність у галузі освіти.

3. Організація освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання, у межах якого слід зазначити формування уявлення щодо індивідуальної програми розвитку, основних її принципів; визначенні етапності написання індивідуальної програми розвитку; аналізу специфіки проведення корекційно-розвиткових занять; ознайомлення з оцінюванням навчальних досягнень учнів.

Для забезпечення ефективності освітнього процесу, відповідно до індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності складається індивідуальна програма розвитку із залученням фахівців ІРЦ та батьків дитини з ООП (Постанова КМУ від 15 серпня 2011 р. № 872). Ця програма розробляється на один рік, забезпечує індивідуалізацію навчання, визначає конкретні стратегії та підходи й умовно має бути поділена на етапи:

1) ознайомлення із первинною інформацією про дитину, визначення складу групи, аналіз ресурсів закладу освіти та потреби, планування подальшого вивчення дитини з ООП, послідовність створення індивідуальної програми розвитку;

2) вивчення групою фахівців індивідуальних особливостей дитини з ООП (переваг і недоліків, актуального рівня розумового розвитку, рівня розвитку когнітивної та емоційно-вольової сфер; комунікативних здібностей);

3) розроблення індивідуальної програми розвитку (визначення цілей і завдань, обговорення результатів вивчення можливостей дитини та труднощів).

Під час створення індивідуальної програми розвитку особливу увагу слід звертати на розробку конкретних навчальних стратегій і підходів та системи додаткових послуг, які сприятимуть успішному навчанню дитини в умовах

інклюзивного класу. Індивідуальна програма розвитку має такі розділи: загальні відомості про учня, актуальний рівень розвитку (стандартизовані тести, оцінювання на основі навчальної програми, портфоліо, бесіди, опитування або анкетування батьків чи самого учня); визначення навчальних цілей: динаміка розвитку, адаптація навчального матеріалу; додаткові освітні та соціальні послуги (зазначені у висновку ІРЦ).

Індивідуальний навчальний план складають на основі Типової освітньої програми початкової школи спеціальних ЗЗСО відповідного рівня для дітей з ООП з урахуванням рекомендацій ІРЦ (наказ МОНУ від 26.07.2018 № 814). Індивідуальний навчальний план містить кількість годин та напрями проведення корекційно-розвиткових занять; перелік навчальних предметів і послідовність їх вивчення; кількість годин, які відведені на вивчення кожного предмета за роками навчання; тижневе навантаження; додаткові години на індивідуальні й групові заняття, факультативи, курси за вибором і т.д. Індивідуальний навчальний план затверджує керівник закладу освіти.

4. Специфіка проведення інституційного аудиту в закладах освіти з питань ІН охоплює аналіз особливостей оцінювання вимог щодо ІН; виявлення стратегії розбудови інклюзивного освітнього простору за принципами універсального дизайну навчання та його розумного пристосування, необхідності безбар'єрної освіти, ознайомлення із застосуванням закладами освіти методів та форм роботи з дітьми з ООП.

Для допомоги керівникам якісно організувати ІН в ЗЗСО Державною службою якості освіти України розроблено «Абетку для директора», у якій містяться методичні рекомендації щодо розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти, які ґрунтуються на вимогах до формування інклюзивного, мотивуючого до навчання та розвивального освітнього простору. Це стосується, зокрема, відповідності облаштування приміщення та території закладу освіти принципам універсального дизайну й розумного пристосування. До універсального дизайну ЗЗСО належать дизайн предметів, докільця, освітніх

програм та послуг, які забезпечує їхню максимальну придатність до використання всіма особами без необхідної адаптації; забезпеченість архітектурної доступності території та будівлі (оснащеність сигналом виклику та шрифтом Брайля, наявності пандусу, адаптації облаштованих приміщень (туалетів, їдалень, коридорів, навчальних кабінетів, території (доріжок, ігрових спортивних майданчиків) до використання всіма учасниками освітнього процесу; реалізація розумного пристосування – запровадження необхідних модифікацій та адаптацій, інформативності (наявності позначок, написів на дверях).

Керівник ЗЗСО, де організоване ІН, повинен дотримуватися принципів універсального дизайну: рівності та доступності середовища для кожного, терпимості до помилок користувачів, гнучкості у використанні середовища, простоти та інтуїтивності використання незалежно від освіти користувачів, досвіду, мовного рівня та віку. Реалізація вищезазначених принципів формує філософію інклюзивного середовища, яка враховує потреби всіх учасників освітнього процесу, є важливою частиною інклюзивного простору та основою для розроблення широкого спектру навчальних продуктів.

Виокремлюючи напрями та методи збору інформації під час оцінювання виконання цієї вимоги, слід відповісти на такі запитання: Чи зручно в ЗЗСО всім учасникам освітнього процесу? Чи однаковою мірою вони можуть користуватися приміщеннями та територією? Чи має ЗЗСО план дій для покращення доступності? Керівник ЗЗСО має подбати про наявність ресурсної кімнати, приміщення якої містить навчальну, соціально-побутову, ігрову зони й зони відпочинку, і яка є прикладом удосконалення інклюзивного середовища та гармонізації навчання дітей з ООП. Облаштування ресурсної кімнати здійснюється згідно з наказом МОНУ від 23.04.2018 № 414.

Однією з вимог належного рівня організації ІН в ЗЗСО є застосування в закладі освіти методики та технології роботи з дітьми з ООП. Під час спостереження за проведенням навчальних занять методична служба фіксує, чи конструктивно вчитель співпрацює з асистентом учителя, які методи й форми

застосовує вчитель під час проведення занять у класах, де є навчання для дітей з ООП, чи розглядаються питання методики роботи з дітьми з ООП у структурі науково-методичної роботи, чи є в закладі освіти кадровий персонал для роботи з дітьми з ООП і чи потребують учителі допомоги.

Взаємодію закладу освіти з батьками, фахівцями ІРЦ, залучення їх до необхідної підтримки дітей під час здобуття освіти методична служба оцінює за такими питаннями: Чи планує роботу вчитель під час проведення навчального заняття з урахуванням індивідуальних потреб учнів з ООП? Чи пристосовує/модифікує зміст навчального матеріалу до індивідуальних можливостей дітей ООП?

Заклади загальної середньої освіти і ІРЦ ефективно функціонують на основі угоди про співпрацю, метою якої є забезпечення прав дітей з ООП віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти в процесі проведення комплексного психолого-педагогічного оцінювання розвитку дитини, забезпечення психолого-педагогічної допомоги та системного кваліфікованого супроводу, наставництва в наданні корекційно-розвиткових послуг. Таким чином, встановлення партнерських взаємовідносин закладу освіти з фахівцями ІРЦ створює підґрунтя для забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу. У зв'язку із цим для керівників ЗЗСО районна методична служба розробила відповідні рекомендації для підвищення якості ІН у закладах освіти, метою яких є передбачення самооцінювання в аспекті впровадження ІН, забезпечення адаптації дитини з ООП та взаємодії між фахівцями ІРЦ, педагогами та іншими членами КППС дитини з ООП щодо різних питань ІН.

Після ознайомлення з теоретичними основами процесу управління на **II етапі** реалізації розробленої моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН передбачено введення спецкурсів для керівників ЗЗСО. Одним із таких є спецкурс *«Управління готовністю керівника закладу загальної*

середньої освіти до організації інклюзивного навчання» (Додаток Б).

Основними завданнями спецкурсу є:

- актуалізація внутрішньої готовності керівника ЗЗСО до змін;
- удосконалення готовності керівника ЗЗСО з питань ІН;
- формування моделі готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН;
- розроблення технології готовності через упровадження проєктів у ЗЗСО.

Після проведення спецкурсу на базі центрів професійного розвитку педагогічних працівників здійснюється адаптація факторно-критеріальної (кваліметричної) субмоделі визначення рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН. Це відбувається шляхом визначення вагомості параметрів професійної діяльності, а саме підготовленості керівника ЗЗСО, здійснення процесу ІН, результативності діяльності керівника в організації інклюзивного простору через упровадження проєктів у ЗЗСО.

Розроблена програма спецкурсу має відповідати вимогам післядипломної педагогічної освіти на сучасному етапі:

- 1) визначати соціально-професійну спрямованість керівника ЗЗСО;
- 2) виявляти рівні компетентності;
- 3) задовольняти потреби керівника в підвищенні компетентності й рівня професійної підготовленості;
- 4) формувати готовність керівника ЗЗСО до організації ІН, забезпечуючи гнучкість у засвоєнні нових педагогічних ідей та їх впровадженні, демонструючи відповідний рівень культури, комунікативні вміння, володіння техніками ділового спілкування, та відповідати демократичному стилю взаємодії з учнями, батьками, колегами, установами тощо;
- 5) розвивати навички діалогічної взаємодії між усіма учасниками навчально-виховного процесу;
- 6) формувати установки на професійне зростання, готовність до нововведень, уміння осмислювати зміст особистої діяльності в руслі змін на основі сприйняття і впровадження нового.

Запропонована програма спецкурсу спрямована реалізувати свободу вибору змісту і спонукає до творчої діяльності, самоактуалізації, розвитку та самореалізації кожного керівника ЗЗСО.

Модель управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН має використовуватися в практиці методичних служб району/міста, закладів післядипломної педагогічної освіти для вивчення окремих питань розвитку професійної компетентності керівників щодо упровадження інклюзивного простору в закладах освіти. ЦПРПП, який безпосередньо керує професійною діяльністю керівників ЗЗСО територіальної громади, дані кваліметричної субмоделі дозволять створити умови для розвитку професійної компетентності керівника щодо організації ІН, застосовуючи різні форми навчання.

Зважаючи на те, що запровадження моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН відбувається через використання факторно-критеріально (кваліметричної) субмоделі визначення рівня готовності керівника, можна запропонувати такий алгоритм її освоєння:

1. Ознайомлення з факторно-критеріальною (кваліметричною) субмоделлю визначення рівня готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН, створення теоретичної бази для запровадження моделі під час проведення семінарів, спецкурсу з керівниками ЗЗСО. Оцінювання параметрів професійної діяльності керівника (педагогічний колектив, учні, батьки), спрямованої на організацію ІН.

2. Проведення замірів рівня організації ІН керівниками ЗЗСО з подальшим аналізом (самоаналізом) та корекцією (самокорекцією) професійної діяльності керівника з боку районного/місцевого методичного кабінету/центру.

3. Періодичний збір інформації про пріоритети учителів, батьків, учнів, адміністрації щодо параметрів організації ІН керівником ЗЗСО.

4. Узгодження планів школи, району щодо організації й здійснення процесу ІН з результатами моніторингових процедур.

5. Обов'язкове узгодження інформації від батьків, учнів, учителів, адміністрації та від керівних управлінських структур.

У результаті застосування моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН відбувається поточне коригування (самокоригування) на рівні району/міста й школи та зовнішнє координування діяльності всіх учасників цього процесу щодо підвищення рівня готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН.

1. Результатами запровадження моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи є:

1) підвищення рівня професійної компетентності керівника ЗЗСО щодо організації ІН;

2) позитивна динаміка готовності керівника до створення інклюзивного простору в закладі освіти (високий рівень);

3) розвиток ініціативи й підвищення активності керівника ЗЗСО щодо опанування нововведень (вивчення нормативних документів, участь у нарадах, семінарах тощо); керівник має організувати матеріально-технічне забезпечення впровадження ІН, що потребує визначення чіткої стратегії розвитку закладу;

4) готовність керівника ЗЗСО до самоаналізу та самовдосконалення, уміння планувати професійну діяльність, спрямовану на організацію ІН в закладі: створення ситуації успіху навколо себе, учнів, колег, батьків і громади (розвиток умінь розподіляти внутрішню енергію та професійну активність з метою уникнення педагогічного вигорання і сприяння накопиченню та впровадженню оригінальних педагогічних ідей щодо організації ІН в ЗЗСО);

5) досягнення взаємоузгодженості на рівнях:

– керівник ЗЗСО – ЦПРПП: за допомогою навчальних семінарів, консультувань, конкурсів проєктів, майстер-класів, презентації кращих досвідів, круглих столів, конференцій тощо забезпечується готовність керівника до організації ІН;

- керівник ЗЗСО – заклад післядипломної педагогічної освіти: курси підвищення кваліфікації, вебінари, експрес-навчання, освітні семінари сприяють актуальній для змісту освіти підготовці керівника до організації ІН;

- керівник ЗЗСО – керівник іншого закладу освіти: професійний діалог, який спрямований на обмін досвідом, накопичення та впровадження нових педагогічних ідей щодо результативного формування інклюзивного простору;

- керівник ЗЗСО – батьки: налагодження партнерських стосунків з батьками дітей з ООП з метою покращення рівня організації ІН в закладі;

- керівник ЗЗСО – соціум: роль керівника у формуванні громадської думки щодо організації ІН є досить вагомою, тож важливо визначати пріоритети в соціумі, щоб позитивно сприймали впровадження інклюзивного простору.

б) позитивна динаміка задоволеності учасників освітнього процесу результатами організації ІН в ЗЗСО.

На **III етапі** відбувається коригування стану об'єкта та розроблення шляхів виправлення ситуації. Забезпечення ЦПРПП підтримки керівників ЗЗСО сприяє підвищенню рівня їх готовності до організації ІН, а участь у проєктах – результативному впровадженню ІН, формуванню професійного іміджу керівника на основі презентації напрацювань щодо організації ІН, інформування громади про зміст діяльності навчального закладу.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі розкрито етапи організації і проведення дослідження: констатувальний експеримент (діагностика вихідного рівня сформованості готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби на основі виділених критерій, а також складання програми формального експерименту) та формувальний експеримент (розроблення моделі готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби, визначенні педагогічних умов формування готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН в умовах методичної служби, узагальненні відповідних результатів).

Програма констатувального і формувального експериментів охоплювала такі завдання: формулювання теми, ознайомлення із літературою з проблеми дослідження та методики експерименту; обґрунтування, гіпотеза, розроблення методики формувального експерименту; вибір об'єктів та забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов, проведення формувального експерименту; вивчення результатів за проблемою дослідження, апробація моделі готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН; надання інформаційно-методичних рекомендацій районним/міським методичним службам/центрам щодо її застосування; розроблення змісту та методики констатувального експерименту; вивчення досвіду готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН; вивчення результатів діяльності; порівняльний аналіз результатів констатувального і формувального експериментів; узагальнення результатів дослідження та їх поширення в освітній практиці.

Експериментальна перевірка моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи проведена на базі інформаційно-методичного центру управління освіти, культури, молоді та спорту Дергачівської районної державної адміністрації в межах реалізації районного соціального проєкту розвитку інклюзивної освіти «Без меж» для керівників ЗЗСО, результатом якого була участь у чотирьох модулях-тренінгах спеціалістів спеціалізованого центру «Ладо» для дітей з ООП; у тренінгу з форматом «Світове кафе» (тренер Босілька Шедліх, м. Берлін (Німеччина)); ознайомлення з досвідом роботи педагогів міста Таллінн (Естонія); проведення конкурсу для дітей з особливими потребами «Дивовижна дитина»; організація діяльності мобільних груп «Бумеранг добра» з метою допомоги в соціалізації особливим дітям.

Експеримент проводився в три етапи, що охоплювали підготовку до проведення експерименту, створення бази даних про рівень стану готовності керівників ЗЗСО до впровадження ІН, розроблення, обґрунтування й реалізацію

моделі управління готовністю керівника ЗЗСО до впровадження ІН, коригування стану об'єкта та розроблення шляхів удосконалення результатів.

Модель передбачає чітку наступність у роботі районної/міської методичної служби чи структурного підрозділу об'єднаної територіальної громади щодо питання управління готовністю керівників ЗЗСО до впровадження ІН шляхом детальної координації спільної діяльності. У цьому напрямі результативною вбачаємо проєктну діяльність, спрямовану на системне розуміння науково-організаційних основ управління з питань розвитку єдиного інклюзивного освітнього простору шляхом утворення ефективної системи інклюзивної освіти дітей з ООП; забезпечення рівного доступу дітей з ООП до якісної загальної середньої освіти.

Матеріали розділу висвітлено у таких публікаціях автора [149, 150, 152, 155, 156, 158, 160, 189].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз і визначено стан управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи та обґрунтовано й експериментально перевірено концептуальну модель і технологію управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання. Результати дослідження дають підстави сформулювати такі **висновки**:

1. Уточнено трактування понять на основі аналізу нормативно-правових документів, словникових статей, наукових джерел.

Інклюзивна освіта – комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти особливих дітей шляхом організації їхнього навчання в ЗЗСО на основі застосування особистісно-орієнтованого підходу до навчання й компетентнісного підходу до управління освітнім процесом

Інклюзивне навчання – це система спеціального супроводу дітей з ООП з урахуванням індивідуальних особливостей їхньої навчально-пізнавальної діяльності; комплексний процес, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти дітям з ООП шляхом організації навчання в закладах освіти на основі особистісно орієнтованих методів навчання

Готовність керівників ЗЗСО до впровадження ІН являє собою багатоаспектне утворення, що містить комплекс умінь, знань, мотивів та особистісних якостей, які забезпечують ефективне управління впровадженням ІН в умовах освітніх трансформацій.

Зважаючи на те, що *керівник закладу загальної середньої освіти* є менеджером навчально-пізнавального й освітньо-виховного процесу й відіграє важливу роль в адаптації інклюзивного освітнього простору для дітей з ООП, *управління готовністю керівника ЗЗСО до організації ІН* визначаємо як процес, що спрямований на підвищення рівня вмінь керівника застосовувати гнучку

процедуру управління, перерозподіляти освітні ресурси, урізноманітнювати спектр освітніх послуг, мобілізувати професійний потенціал педагогічного колективу, проводити пропедевтичну роботу з батьками, не порушувати права дітей з ООП на рівний доступ до якісної освіти.

2. Визначено сутність та показники рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН й розроблено відповідну факторно-критеріальну (кваліметричну) субмодель; виокремлено параметри готовності керівника (теоретична готовність керівника ЗЗСО до впровадження ІН; управлінсько-організаційна готовність щодо впровадження ІН; результативність управлінсько-організаційної діяльності) та відповідні фактори й критерії.

На основі експертного оцінювання визначено показники готовності керівника ЗЗСО до організації ІН: $0 < P \leq 0,24$ – недостатній рівень; $0,25 < P \leq 0,49$ – задовільний рівень; $0,5 < P \leq 0,74$ – достатній рівень (оптимальний); $0,75 < P \leq 1$ – високий рівень. Установлено, що впровадження критеріїв сприяє підвищенню рівня готовності керівника ЗЗСО до організації ІН.

3. Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено концептуальну модель управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. П'ятиблокова модель системна, про це свідчить відповідність загальновизнаним положенням теорії систем, а саме: подільність, складність, структурованість, цілеспрямованість, цілісність. Мета є системотвірною складовою розробленою нами моделі. Мета полягає в підвищенні рівня готовності керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.

Концептуально-цільовий блок моделі охоплює сучасні методологічні підходи (системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний) та розкриває внутрішню сутність формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в умовах методичної служби. *Мотиваційний блок* відображає мотиви готовності, потреби та інтереси керівника ЗЗСО. *Змістовий* – містить структурні компоненти

готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи; педагогічні умови її формування, а також форми й методи реалізації. *Процесуальний блок* моделі відображає етапи дослідження (підготовчо-організаційний, діагностико-проектувальний, організаційно-рефлексний), форми взаємодії, методи та технології навчання для формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи, що реалізується в рамках використання не тільки традиційних форм, але й новітніх методів та технологій. *Результативний блок* представлений критеріями сформованості (мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, креативно-діяльнісний та оцінно-результативний), а також рівнями (низький, середній, високий) готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН.

Запропонована модель передбачає здійснення аналізу результативності діяльності методичної служби, спрямованої на формування готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН та побудову коригувальної траєкторії системного й індивідуального підходу до готовності керівника ЗЗСО щодо впровадження ІН.

4. З'ясовано, що проєкт – це певна сукупність управлінських завдань та організаційних дій, методів і засобів, що будуть спрямовані на досягнення мети проєктної діяльності. Проєктна технологія дає змогу керівнику ЗЗСО впроваджувати ІН. Її застосування можна вважати домінуючим аспектом у розв'язанні питання впровадження ІН. Дослідно-експериментальну роботу проводили на базі відділу освіти Управління освіти, культури і туризму Дергачівської районної державної адміністрації. Учасниками соціального проєкту «Без меж» у рамках районної освітнього проєкту «Розвиток інклюзивної освіти в Дергачівському районі» стали керівники ЗЗСО. Інноваційність проєкту полягає у формуванні готовності керівників ЗЗСО до впровадження ІН, яке спрямоване на ранню інтеграцію та соціальну адаптацію дітей з особливими потребами в суспільство, залучення їх у соціум.

Результати експериментальної апробації розробленої моделі управління готовністю керівників ЗЗСО до організації ІН в системі методичної роботи доводять, що модель сприяє проведенню моніторингу рівня готовності керівників до організації ІН, формує в них уміння правильно організувати ІН в ЗЗСО та вчить створювати

траєкторію діяльності, спрямовану на впровадження інклюзивного простору в освітньому закладі. Вимірювання та аналіз рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, які застосовувалися в ході експерименту, зареєстрували позитивну динаміку та підтвердили високий рівень впливу запровадження моделі. Узагальнені результати експерименту засвідчили підвищення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН на 39,8 %.

Відмінності у вимірних результатах не є випадковими, а є наслідком ефективної експериментальної роботи щодо закріплення стандартів, цілеспрямованості управлінського впливу і на цій основі розвитку готовності керівників до організації ІН у ЗЗСО.

5. За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації для керівників ЗЗСО та методичний комплекс підвищення рівня готовності керівників ЗЗСО до організації ІН, у якому запропоновано діагностичні матеріали з обґрунтуванням методики їх впровадження, авторський тематичний онлайн-спецкурс «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання».

Результати дослідження можуть використовуватися методичними службами району/міста, центрами професійного розвитку педагогічних працівників.

Мету дослідження досягнуто, завдання виконані.

Виконана нами наукова робота не вичерпує у повній мірі всіх аспектів проблеми практичного впровадження в ЦПРПП моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи. Вона підтверджує необхідність подальших наукових досліджень щодо взаємодії методичної служби районного/міського відділів освіти з керівниками ЗЗСО з метою забезпечення їх готовності до організації інклюзивного навчання в освітньому закладі

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, 2021.
URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf (дата звернення 16.05.2022)
2. Ануфрієва О. Л. *Оцінка якості початкової освіти на основі кваліметричного підходу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01*. Київ, 2000. 179 с.
3. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні. *Людинознавчі студії. Педагогіка. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*. 2015. Вип. 1(33). С. 4–11.
4. Базелюк В. Г. Модель і технологія формування дослідницьких умінь керівників ЗНЗ. *Народна освіта*. 2008. № 2.
URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>
5. Білик Н. І. Управлінська компетентність керівника ЗЗСО у створенні умов для інклюзивного навчання. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 6(213). С. 58–66.
6. Білик Н. І., Старовойтова М. Ю. Управління неперервним професійним розвитком педагогічних працівників в умовах сучасного закладу загальної середньої освіти. *Гуманістичні ідеї: від Григорія Сковороди до сучасного педагога-новатора в системі неперервної освіти* : кол. електрон. монографія / за наук. ред. Н. І. Білик; редкол. : В. В. Зелюк, М. О. Кириченко, В. В. Пилипенко, З. В. Рябова та ін. Полтава : ПАНО ім. М. В. Остроградського, 2023. С. 442–460. <https://doi.org/10.33272/M2023-1>.
URL: http://pano.pl.ua/images/FILES/pidrozdiy/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/monografiia_skovoroda_2023.pdf (дата звернення 16.05.2020).

7. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5.

8. Борова Т. А. *Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу*: монографія. Харків : Компанія СМІТ, 2011. 384 с.

9. Брюховецька О. В. Психологічні особливості толерантності до взаємодії із суб'єктами навчально-виховного процесу як одного з компонентів професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. № 9/5(14). С. 31–36

10. Буйняк М. Г., Миронова С. П., Плохотнюк Н. С. Професійна компетентність керівника як умова створення інклюзивного простору закладу. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2018. Вип. 11. С. 233–241.

11. Васильченко Л. В. *Управлінська культура і компетентність керівника*. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 .

12. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ –Перун, 2009. 1736 с. С. 1506.

13. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ – Перун, 2009. 1736 с. С. 1526.

14. Волкова Н., Лебідь О. Готовність керівника загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління: змістово-компонентний аналіз.

URL: https://www.researchgate.net/publication/334233084_Gotovnist_kerivnika_zag_alnoosvitnogo_navcalnogo_zakladu_do_strategicnogo_upravlinna_strukturno-komponentnij_analiz (дата звернення 16.05.2020).

15. [Волошина О. В.](#) Педагогічні технології як дидактичний інструментарій підготовки майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і*

психологія. 2012. № 36. С. 64–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2012_36_15 (дата звернення 16.05.2020).

16. Галус О. М. Організаційно-педагогічна діяльність ВНЗ з адаптації майбутніх учителів: управлінський аспект. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць. Хмельницький : ХГПА, 2008. Вип. 4. С. 32–36.

17. Герлянд Т. М. Сучасні підходи до впровадження проектної технології у процес загальноосвітньої підготовки закладів професійно-технічної освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2013. Вип. 13. С. 43–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2013_13_10

18. Гладкова В. М., Лапшина М. І. Директор школи як лідер змін. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2009. Вип. 6. С. 227–232. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/198/1/gladkova.pdf> (дата звернення: 20.02.2021).

19. Гладкова В.М. Професійна підготовка магістрів менеджменту до діяльності в екстремальних умовах. *Educological discourse*. 2022. № 2(37). С. 133–147. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-38-46](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-38-46)

20. Глузман О. В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.

21. Гончаренко С. У. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. – 2-е вид., доп. і випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с. С. 112.

22. Гордійчук О. Є. Навчально-змістовий ресурс професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до інклюзивного навчання учнів: аналіз та адаптація. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Видав. Ковальчук О. В., 2020. Т. 1. Вип. 16. С. 92–104. URL: <http://aqce.com.ua/vipusk-n16-tom12020/gordijchuk-oje-navchalno-zmistovij-resurs-profesijnoi-pidgotovki-majbutnogo-vchitelja.html> (дата звернення 16.05.2020).

23. Гречко Л. М. Формування готовності учасників навчально-виховного процесу школи до інтеграції дітей з психофізичними вадами. *Проблеми*

сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 159–167.

24. Гунта Г. В. *Педагогічна кваліметрія* : навч.-метод. матеріали зі спецкурсу. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2002. 32 с.

25. Давиденко Г. В. Моделі та форми впровадження інклюзивної освіти в рамках педагогічної інноватики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 76–80.

26. Даниленко Л. І., Швець Т. Е., Балакшина О. М. Інноваційна модель управління закладом загальної середньої освіти на засадах змішаного навчання та тьюторингу: результати експерименту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Т. 1. Вип. 75. С. 62–67. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.13>

27. Даниленко Л. І. *Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи* : монографія. Київ : Логос, 2002. 140 с.

28. Данилова Г. С. *Методичні служби України: проблеми управління, професійна підготовка* : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 256 с. С. 16.

29. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140610_140610 (дата звернення 16.05.2020).

30. *Дефектологічний словник* : навч. посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова; упоряд. В. М. Тімашова. Київ : «МП Леся», 2011. 528 с.

31. Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників: *Постанова Кабінету міністрів України № 672 від 29 липня 2020 року*.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.09.2020).

32. Дичківська І. *Інноваційні педагогічні технології* : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с

33. Дмитренко Г. А., Олійник В. В., Ануфрієва О. Л. *Цільове управління: вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів* : навч.-метод. посібник. Київ : УПКККО, 1996. 84 с.

34. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П. *Працюємо з «особливою» дитиною в звичайній школі*. Харків : ВГ «Основа», 2018. 120 с. С. 114.

35. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд. *Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів*. – Львів: Товариство «Надія», 2000.

36. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с., с. 516

37. Єльнікова Г. В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу. Теорія та методика управління освітою : електронне наук. фахове вид. 2010. № 4. URL: <http://tme.umo.edu.ua/> (дата звернення: 16.09.2020).

38. Єльнікова Г. Закономірності адаптивного управління розвитком професійно-технічної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2015. № 9. С. 12–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2015_9_4 (дата звернення: 16.09.2020).

39. Єльнікова Г. *Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні* : монографія. Харків : Крок, 1999. 303 с.

40. Єльнікова Г. В., Ануфрієва О. Л. Діагностика управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу, у *Підготовка керівника середнього закладу освіти* : навч. посібник / за ред. Л. Даниленко. Київ : Міленіум, 2004. С. 77–102.

41. Єльнікова Г. В. *Основи адаптивного управління* : курс лекцій. Київ : ЦППО АПН України, 2002. 134 с.
42. Єльнікова Г. В., Зайченко О. І., Маслов В. І. та ін. *Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти* : монографія; за ред. Г. В. Єльніковою. Київ; Чернівці : Книги-XXI, 2010. 460 с.
43. Єльнікова Г. Технологія адаптивного управління персоналом організації. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2011. № 1. С. 8–14.
44. Жебровський Б. М. *Формування професійної готовності директора школи до управління якістю освіти* : Doctoral dissertation. Київ, 2002.
45. Жерносек І. П. *Науково-методична робота в загальноосвітній школі* : навч.-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1999. 160с.
46. Жижко Т. А. Педагогічна система як один із чинників впровадження ідеї інтенсифікації у професійній підготовці майбутніх фахівців. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія ІІ. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2013. Вип. 3. С. 144–151.
47. Збірник законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально-правового захисту дітей. Київ : Столиця, 1998. 516 с.
48. [Зязюн І. А.](#) Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. [Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки](#). 2011. Т. 1. Вип. 33. С. 22–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2011_1.33_6 (дата звернення: 16.09.2020).
49. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. № 10. С. 14–18.
50. *Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад* : навч.-метод. посіб. Всеукр. фонд «Крок за кроком», Міжнар. фонд «Відродження» / упоряд.:

О. О. Патрикеева та ін.; під заг. ред. Шинкаренко В. І. 2-е вид., стер. Київ : Вид. дім «Плеяди», 2013. 95 с.

51. *Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: Резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження.* URL: https://osvita.ua/doc/files/news/294/29475/ERA_INCLUSION_RESUME_FIN_AL_Ukr.doc (дата звернення: 16.09.2020).

52. *Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі* : практ. посібник; пер з англ. / Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві. Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. 296 с.

53. *Інноваційні педагогічні технології у системі неперервної професійної освіти* : монографія / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир : «Полісся», 2015. 368 с.

54. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23–24 листоп. 2011 р.; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2011. С. 44–51.

55. Калініченко І. О. Понятійна термінологія інклюзивної освіти в Україні. *Постметодика*. 2011. № 1(98). С. 12–17.

56. Карамушка Л. М. *Психологія управління* : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 344 с.

57. Клокар Н. Теоретико-методологічні засади побудови моделі підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти *Післядипломна освіта в Україні*. 2010. № 2. С. 14–21.

58. Клокар Н. І. Регіональна модель управління системою підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. *Народна освіта* : електронне наук. фахове вид. 2015. Вип. № 1(25). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3278 (дата звернення: 20.02.2021).

59. Козенко Р. Актуальні питання впровадження інклюзивної освіти в умовах децентралізації *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології* : зб. матеріалів III Всеукр. Інтернет-конф. 18 квіт. 2018 р., м. Київ: у 2-х ч. Київ : Агроосвіта, 2018. Ч. 2. 146 с. С. 117–121.

60. Козенко Р. В. Стан і перспективи впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Розвиток освіти, науки та бізнесу: результати 2020* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 3–4 груд. 2020 р., м. Дніпро. Дніпро, 2020. Т. 1. 638 с. С. 508.

61. Козіброда Л. Основні моделі організації інклюзивної освіти в умовах загальноосвітньої школи (початок XXI ст.). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8(102). С. 15–27.

62. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. *Адміністративне право України* : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с. С. 9.

63. Колупаєва А. А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. *Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади* : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 458 с. С. 59.

64. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління* : навч.-метод. посібник / за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.

65. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 16.09.2020).

66. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.05.2020).

67. Коріньовський С. Управління навчально-виховною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі у системі інклюзивної освіти. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/v_1/26.pdf (дата звернення: 16.09.2020).

68. Кравченко Г. Ю. Методи адаптивного правління розвитком у забезпеченні умов інклюзивного середовища в закладі вищої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 12(22).
69. Кравченко Л. М. *Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти*. Полтава : Техсервіс, 2006. 418 с.
70. Кремень В. Г. *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати*. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
71. Крижко В. В. *Теорія та практика менеджменту в освіті : навч. посібник*. Вид. 2-ге доопр. Київ : Освіта України, 2005. 256 с.
72. Крижко В. *Теорія та практика менеджменту в освіті*. Запоріжжя : Просвіта, 2003. 272 с.
73. Кузава І. Б. Моделі розвитку інклюзивної освіти: теоретичний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 1(27). С. 380–388.
74. Кузнецова І. Визначення сутності дефініції «технологія управління». *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 1. С. 55–62. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2009/01/8.pdf> (дата звернення: 13.05.2021).
75. Лапін А. В. Огляд зарубіжного досвіду інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(1). С. 194–205. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4(1)_26) (дата звернення: 16.09.2020).
76. Лапін А. В. До питання координації процесу навчання учнів з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання. *Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами : зб. наук. праць*. Слов'янськ : ДДПУ, 2018. Вип. 8. С. 134–138.
77. Лісіна Л. О. *Технології навчання вчителів у післядипломній освіті*. Запоріжжя : Диво, 2007. 198 с.
78. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 13–26.

79. Лузан Л. О. *Управління розвитком професійної компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06.* Київ, 2013. 225 с.

80. Лузан Л. О. Інноваційні підходи до розвитку управління процесом неперервної освіти. *Нова педагогічна думка.* 2012. № 2. С. 60–66.

81. Маланчій В. Організація методичної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі в системі інклюзивної освіти. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/v_1/31.pdf (дата звернення: 16.09.2020).

82. Манусова Л. Погляд на підготовку вчителя до роботи з дітьми з особливими потребами. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник. Київ : Контекст, 2000. С. 195–196

83. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості : зб. наук. праць Національного пед. ун-ту ім. М. Драгоманова.* Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161

84. Мартинець Л. А. Факторно-критеріальна модель як основа оцінювання параметрів управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2019. Т. 1. № 65. С. 53–56.

85. Маслов В. І. *Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами :* навч. посібник. Тернопіль : Астон, 2007. 150 с.

86. Маслов В. І. Концептуальні засади побудови, зміст і структура орієнтовної моделі функціональної компетентності керівників навчальних закладів. *Післядипломна освіта в Україні.* 2009. № 2(15). С. 3–10.

87. Методичні рекомендації щодо застосування професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти».

URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/metod.rekom.pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

88. Миронова С. П. *Педагогіка інклюзивної освіти* : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

89. Миронова С. П. *Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту* : монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. 304 с.

90. Москалюк О. І. Інклюзивна освіта в контексті проблем, суперечностей та перспектив. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. Вип. 1(40). С. 172–174. С. 172.

91. Назаренко Л. М., Підгатець О. С. Управління процесом упровадження інклюзивної освіти. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 1(2). С. 42–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2014_1%282%29_9 (дата звернення: 16.09.2020).

92. *Наукові основи управління школою* : навч. посібник / за ред. Г. В. Єльнікової. Харків : ХДП, 1991. 170 с.

93. Наумова В. Готовність до інноваційної діяльності керівників закладів загальної середньої освіти як складова професійної культури. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 1(70). С. 97–103. С. 100.

94. Нечипоренко В. В. *Теоретичні і методичні засади навчально-реабілітаційної діяльності спеціального закладу як відкритої соціально-освітньої системи: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка»*; МОН України, Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2013. 44 с.

95. Новицький С. В. Загальні підходи до оцінювання результативності педагогічних досліджень з використанням інформаційно-цифрових технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в*

підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. Вип. 62. С. 46–54. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3744/3148> (дата звернення 13.05.2021).

96. Олешко П., Кінах Н. Структура управлінської компетентності керівника освітнього закладу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки.* 2019. Вип. 9(38). С. 113–132.

URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/9_38_2019/Bulletin_9_38_Pedagogika_Pet_Olechko_Nel_Kinakh_UA.pdf (дата звернення 13.05.2021).

97. Олійник В. В. Відкрита освіта і освітні зміни. Організація дистанційного навчання у ППО. *Управління освітою. Часопис для керівників освітньої галузі.* 2011, липень. № 14(266). С. 4–6.

98. Осадчий І. Г. Педагогічне моделювання: що важливо знати педагогу? *Народна освіта: електронне наук. фахове вид.* 2016. Вип. 1. С. 60–68. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3969 (дата звернення 13.09.2020).

99. *Основи наукових досліджень* : навч. посібник / уклад. Н. П. Кравець; вид. 3-є, випр. і допов. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 74 с.

100. Павлюк Є. Сучасні технології навчання і процес фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів у ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота.* 2014. Вип. 34. С. 135–138.

101. Павлютенков Є. М. *Психологія менеджменту освіти.* Харків : Вид. група «Основа», 2012. 128 с.

102. Пальчук О. В., Гуцалюк О. М. Підходи до визначення поняття «технологія управління» діяльністю підприємства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2011. Вип. 19. С. 349–355.

URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/220/1/60.pdf> (дата звернення 13.09.2020).

103. Панасенко Е. А. *Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943–1991 рр.)* : монографія. Донецьк : «Донбас», 2013. 756 с.

104. *Педагогічний словник* / АПН, Ін-т педагогіки; підгот. Н. Б. Копиленко та ін. ; відп. ред. М. Д. Ярмаченко. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

105. Підласий І. П. *Діагностика та експертиза педагогічних проектів* : навч. посібник. Київ : Україна, 1998. 213 с.

106. Пікельна В. С. *Управління школою* : у 2 ч. Харків : Основа, 2004. Ч. 1. 112 с.

107. Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників. *Постанова Кабінету Міністрів України № 672 від 29 липня 2020 року*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#n10> (дата звернення: 16.09.2020).

108. Полякова Г. Напрями моделювання індивідуальної траєкторії безперервної освіти й самоосвіти педагогічних працівників. *Теорія та методика управління освітою*. Київ : УМО АПН, 2010. № 3. URL: <http://www.umo.edu.ua/katalog/514-elektronne-naukove-fahove-vydannja-qteorija-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuq-vypusk-3-2010> (дата звернення: 16.09.2020).

109. Пономарьов О. С., Звєтний С. О. *Модель соціальної складової професійної діяльності фахівця* : навч.-метод. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», 2008. 48 с. С. 12–13.

110. Пономарьов О. С., Серєда Н. В., Чеботарьов М. К. *Моделювання діяльності фахівця* : навч.-метод. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. 58 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50588882.pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

111. Порошенко М. А. *Інклюзивна освіта* : навч. посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

112. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-п> (дата звернення: 16.09.2020).

113. Почуєва О. О. Моделювання в теорії управління освітніми процесами. URL: <https://virtkafedra.ucoz.ua/ik4/Pochueva.pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

114. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: *Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 545.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.09.2020).

115. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання»: *Наказ Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2010 року № 912.* URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 16.09.2020).

116. Про затвердження порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти: *Наказ Міністерства освіти і науки України від 10 травня 2018 року № 367.* URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-poryadku-zarahunannya-vidrahuvannya-ta-perevedennya-uchniv-do-derzhavnih-ta-komunalnih-zakladiv-osviti-dlya-zdobuttya-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 16.09.2020).

117. Про затвердження Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр): *Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.12.2008 року № 1119.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1239-08#Text> (дата звернення: 13.09.2020).

118. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: *Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.09.2020).

119. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти»: *Наказ Міністерства економіки України від 17 вересня 2021 року № 568-21.*

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> (дата звернення: 13.05.2021).

120. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста): *Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23 грудня 2020 року № 2736-20.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 13.05.2021).

121. Про освіту: *Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.09.2020).

122. Про повну загальну середню освіту: *Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 16.09.2020).

123. Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І. *Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів* : навч. посібник. Харків : Колегіум, 2008. 344 с.

124. Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І. *Педагогічна технологія* : посібник. Харків : Основа, 1995. 374 с. С. 105.

125. Профателюк Л. С. *Формування готовності майбутнього керівника до управління закладом освіти* : кваліфікаційна робота. Вінниця, 2021. 88 с.

126. Профателюк Л. С. *Управлінські професійні компетентності як складова підготовки майбутніх керівників закладів освіти. Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами* : зб. наук. праць / за заг. ред. В. Ф. Русакова, І. М. Зарішняк. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса. 2021.

Вип. 4. С. 121–125. URL: <https://japuoinz.donnu.edu.ua/issue/view/399> (дата звернення: 16.09.2020).

127. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання* : монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 443 с. С. 343.

128. [Прядко Л. О.](#) Особливості індивідуалізації навчання в інклюзивному навчальному закладі. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 9(2). С. 144–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2017_9%282%29_17 (дата звернення: 16.09.2020).

129. Пшенична Л. В. *Керівник навчального закладу* : навч. посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 520 с. С. 351.

130. Радзімовська О. В. Психолого-педагогічна технологія розвитку професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів, у *Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and sociocultural aspects*. 2014. С. 90–100.

131. Рассказова О. І., Рєзнік К. М. Інклюзивне освітнє середовище як простір соціального виховання молодших школярів. 2013. URL: archive.kpi.kharkov.ua/files/17039 (дата звернення: 16.09.2020).

132. Рекомендації щодо організації і проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в системі післядипломної педагогічної освіти. *Лист Міністерства освіти і науки України від 03 липня 2002 року № 1/9-318*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/122415_122415 (дата звернення: 13.09.2020).

133. Родигіна І. В. Компетентнісний підхід в освіті: синергетичний вимір. *Наукова скарбниця освіти Донецчини*. 2014. № 1. С. 44–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsod_2014_1_11 (дата звернення: 13.09.2020).

134. Рябова З. В. Закономірності та принципи маркетингового управління соціально-педагогічними системами. *Післядипломна освіта в Україні*. 2017. № 1. С. 46–50.

135. Рябова З. В., Кравченко Г. Ю. *Метод проектів у розвитку якості початкової освіти*. Харків : Ранок, 2013. 145 с.

136. Рябова З. В. Моделювання та проектування як ефективні засоби забезпечення якості надання освітніх послуг. *Теорія та методика управління освітою*. 2012. № 8.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/7004/1/%D0%A0%D1%8F%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB.pdf (дата звернення: 13.09.2020).

137. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 34–52.

138. Савчук З. Психологічна готовність учителя до роботи в інклюзивному просторі: теоретичний аспект. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 2. С. 42–46.

139. Савчук Л. Нові підходи до надання освітньо-корекційних послуг дітям з особливими освітніми потребами. *Дефектолог*. 2010. № 5. С. 6–9.

140. Садова І. І. *Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку* : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 447 с.

141. Сак Т. Індивідуалізація навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 4. С. 18–23

142. *Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, прийнята Всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість*. Саламанка, Іспанія, 7–10 червня 1994 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94?fbclid=IwAR1ydG0cH0mQwbONMh6Ku2Ia15JtreB8KM47JFPIIHOOAtScS0f6DikJ8k (дата звернення: 13.09.2020).

143. Саух І. В. Формування моделі професійної компетентності керівника ЗЗСО як важлива складова процесу реалізації державно-громадського управління в освітній сфері. С. 276–280. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734566/1/%D0%A1%D0%B0%D1%83%D1%85_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf (дата звернення: 07.12.2020).

144. Семиченко В. А., Артющина М. В. Проблема формування готовності студентів і викладачів до інноваційної діяльності. *Психологія і особистість*. 2012. № 2. С. 54–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2012_2_6 (дата звернення: 07.12.2020).

145. Сисоєва С. О. Особистісно орієнтовані технології: сутність, специфіка, вимоги до проектування. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. Київ – Ченстохова, 2003. С. 153–166.

146. Сікорський П. І. *Кредитно-модульна технологія навчання*: навч. посібник. Київ: Європейський ун-т, 2004. 126 с. С. 7.

147. Скрипка К. С. Модель готовності керівників закладів загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання на адаптивних засадах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»: електронне наук. фахове вид.* 2022. Вип. 14(27). С. 1–22. [https://doi.org/10.33296/2707-0255-14\(27\)-06](https://doi.org/10.33296/2707-0255-14(27)-06)

URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/510/436> (дата звернення: 07.12.2020).

148. Скрипка К. С. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»: електронне наук. фахове вид.* 2018. Вип. 5(9). С. 1–16. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/58/79> (дата звернення: 16.09.2020).

149. Скрипка К. С. Створення інноваційного інклюзивного освітнього простору в межах реалізації соціального проєкту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. № 4(88).

С. 329–339 URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/4.19-%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%9A-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%D0%B9.pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

150. Скрипка К. С. Впровадження соціально-інклюзивних проєктів в закладах загальної середньої освіти Дергачівського району Харківської області: реалії та перспективи. *Modern science: problems and innovations* : Abstracts of II international scientific and practical conference, May 3–5, 2020. Stockholm, 2020. С. 541–548. (дата звернення: 16.09.2020).

151. Скрипка К. С. Експериментальна перевірка ефективності моделі управління готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання. *Неформальна та інформальна освіта як ресурс розвитку особистості* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 трав. 2020 р. Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського, Національний пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, МГО «Європейські інновації для молоді» (Україна), МГО «European Academy of Education» (Нідерланди), МГО «Socinno» (Чехія). С. 147–150. (дата звернення: 16.09.2020).

152. Скрипка К. С. Модель формування готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання в умовах методичної служби. *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих в системі неперервної освіти* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Біла Церква, 27 листоп. 2019 р. Біла Церква : Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, 2019. С. 156–159. (дата звернення: 16.09.2020).

153. Скрипка К. С. Перспективи створення інклюзивно-освітнього простору в контексті впровадження соціального проєкту. *Virtus*. 2019. № 37, жовтень. С. 157–162. URL: <http://conference-ukraine.com.ua/en/archivej> (дата звернення: 16.09.2020).

154. Скрипка К. С. Проєктна діяльність як педагогічна технологія впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя : зб. матеріалів Другого Міжнар. наук.-практ. Web-форуму, м. Київ-Харків, 25–27 берез. 2020 р. Харків : УПА, 2020. С. 192–194. (дата звернення: 16.09.2020).

155. Скрипка К. С. Реалізація проектної технології в управлінні готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання. *Адаптивні процеси в освіті* : зб. матеріалів 6 Всеукр. наук. форуму з міжнар. участю, Харків, 2021 р. Харків : ГО «ШАУПС», 2021. С. 118–120. (дата звернення: 16.09.2020).

156. Скрипка К. С. Розробка програми навчального спецкурсу «Управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання». *Формування професійної компетентності керівника закладу освіти в умовах змін* : зб. матеріалів Всеукр. інтернет-конф., м. Луцьк-Хмельницький-Рівне, 29 трав. 2020 р.; Волинський ін-т післядипломної пед. освіти, 2020. С. 50–52. (дата звернення: 16.09.2020).

157. Скрипка К. С. Розробка програми навчального спецкурсу «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання». *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет конф., 24 листоп. 2020 р., Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2020. С. 363–347. (дата звернення: 16.09.2020).

158. Скрипка К. С. Розроблення моделі готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання. *Адаптивні процеси в національній системі освіти* : зб. матеріалів VI Всеукр. наук. форуму з міжнар.участю, м. Харків, 30–31 січ. 2020 р. Харків : ГО «ШАУПС», 2020. С. 50–53. (дата звернення: 16.09.2020).

159. Скрипка К. С. Соціально-інклюзивний простір без меж: реалії та перспективи. *Адаптивні системи управління в освіті* : зб. матеріалів IV Всеукр.

наук. форуму, м. Харків, 24–28 січ. 2019 р. Харків : ГО «ШАУПС», 2019. С. 32–34. (дата звернення: 16.09.2020).

160. Скрипка К. С. Технологія управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти в умовах проєктної діяльності. *Нове та традиційне в дослідженнях сучасних представників педагогічних та психологічних наук* : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 27–28 берез. 2020 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. С. 86–89. (дата звернення: 16.09.2020).

161. Скрипка К. С. Соціально-інклюзивний простір без меж: реалії та перспективи. Участь у Всеукраїнському освітньому проєкті «На урок». URL: https://www.youtube.com/watch?v=voC4DpHf4k8&ab_channel=%D0%9D%D0%B0%D0%A3%D1%80%D0%BE%D0%BA (дата звернення: 16.09.2020).

162. Скрипка К. С. Модель формування готовності керівника закладу загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання в умовах методичної служби. *Наукове періодичне видання «Український психолого-педагогічний науковий збірник» ГО «Львівська педагогічна спільнота»*. 2019. № 8(18), грудень. С. 117–127. URL: http://pedagogyviv.org.ua/zhurnaly/december_2019.pdf (дата звернення: 16.09.2020).

163. Слободяник О. Аналіз поняття «проєкт», «проєктна технологія», «педагогічне проєктування» у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип. 7(3). С. 234–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2015_7%283%29_42 (дата звернення: 16.09.2020).

164. Сорочан Т. М. Концепція науково-методичної роботи в добу освітніх змін: традиції, інновації, перспективи розвитку. *Методист*. 2013. № 2(14). С. 7–

12.

URL: http://lib.iitta.gov.ua/703966/1/%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD_6.pdf (дата звернення: 11.08.2018).

165. Сорочан Т. М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: зб. матеріалів III Всеукр. Інтернет-конф. / упоряд.: В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. Київ: Агроосвіта, 2018. Ч. 1. С. 135–140.

166. Сорочан Т. М. *Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика*: монографія. Луганськ: Знання, 2005. 384 с. С. 16.

167. Сорочан Т. М. Професіоналізм керівника школи: експериментальна система розвитку його управлінської діяльності. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2015. № 5. С. 79–86.

168. *Спеціальна педагогіка*: понятійно-термінологічний словник / за ред. академіка В. І. Бондаря. Луганськ: Альма-матер, 2003. 436 с.

169. Стандартні правила щодо урівняння можливостей інвалідів були прийняті Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй на сорок восьмій сесії 20.12.1993 р. (Резолюція 48/96).

URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/20900/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE....pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

170. Сузанська І. В. Модель сучасного керівника навчально-виховного закладу. *Naurok*. URL: <https://naurok.com.ua/posibnik-model-suchasnogo-kerivnika-navchalno-vihovnogo-zakladu-19778.html> (дата звернення: 15.01.2022).

171. *Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти*: монографія / Г. В. Єльнікова, О. І. Зайченко та ін.; за ред. Г. В. Єльнікової. Київ; Чернівці: Книги – XXI, 2010. 460 с.

172. *Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної освіти* / авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляховицький та ін.; за наук. ред. Є. Р. Чернишової. Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с. с. 44.

173. *Тлумачний словник української мови*. Київ : Вид-во «Аконіт», 2000. Т. 4.

174. *Філософський енциклопедичний словник* : довідкове видання / за ред. М. Т. Максименко. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

175. Хлебнікова Т. М. Оцінка рівнів професійної майстерності вчителя. *Теорія управління*. 2011. № 22/24. С. 139–141.

176. Хміль Ф. І. *Основи менеджменту* : підручник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ : Академвидав, 2007. 575 с.

177. Хриков Є. М. *Управління навчальним закладом* : навч. посібник. Київ: Знання, 2006. 365 с. С. 92.

178. Цехмістрова Г. С., Фоменко Н. А. *Управління в освіті та педагогічна діагностика* : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ : Видав. Дім «Слово», 2005. 280 с.

179. Чайковський М. Є. Інклюзивний освітній простір як сучасний педагогічний феномен. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволенко Д. Г. 2011. Вип. 15. Кн. 1. С. 16–24.

180. [Чайковський М. Є.](#) Інклюзивний освітній простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю. [Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»](#). 2017. № 13. С. 76–80. С. 78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2017_13_20 (дата звернення: 15.01.2022).

181. Чепіль М., Дудник Н. *Педагогічні технології* : навч. посібник. Дрогобич : РВВ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2009. 244 с.

182. Шевців З. М. *Основи інклюзивної педагогіки* : підручник. Вид. 2-ге, випр., допов. Львів : «Новий світ-2000», 2019. 264 с.
URL: <http://navigator.rv.ua/wp-content/uploads/2019/10/Osnovy-inklyuzyvnoyi-pedagogyky-OK-2019.pdf> (дата звернення: 15.01.2022).

183. Шишкін Г. О. Особистісно-орієнтоване навчання майбутніх учителів технологій. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2013. Вип. 40. С. 292–297.

184. Ягупов В. В. Методологічні основи розуміння та обґрунтування понять «компетентність» і «компетенція» щодо професійної підготовки майбутніх фахівців. *Нові технології навчання*: наук.о-метод. зб. Київ; Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. 1. С. 23–29.

185. Allan J. Productive pedagogies and the challenge of inclusion. *British Journal of Special Education*. 2003. № 30(4). P. 175–179. Direct Link: AbstractPDF(50K)

186. Berg S. L. The Advantages and Disadvantages of Inclusion of Students with Disabilities into Regular Education Classrooms.
URL: <http://www.uwstout.edu/lib/thesis/2005/2005bergs.pdf> (дата звернення: 16.09.2020).

187. Booth T. Black-Hawkings K. Developing learning and participation in Countries of the South: The role of an index for inclusion. Paris : UNESCO, 2001.
URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001471/147140eo.pdf> (дата звернення: 14.09.2018).

188. Clark C., Dyson A., Millward A., Robson S. Theories of inclusion, theories of schools: Deconstructing the „inclusive school“. *British Educational Research Journal*. 1999. № 25(2). P. 157–177.

189. Dyson A. Inclusion and inclusions: Theories and discourses in inclusive education. Inclusive education Eds. Harry Daniels and Philip Garner. New York, NY : Routledge, 1999. P. 89–115.

190. Kateryna Skrypka. Technology of managing the readiness of the head the introduction of inclusive education in condition of general secondary education in conditions of project activity. *Association agreement: driving integrational changes* : Monograph; Centre for Strategic Innovations and Progressive Development, 2020. Vol. III. P. 348–357.

191. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллин : Валгус, 1980. 334 с.

192. Sailor W. S. Equity as a basis for inclusive educational systems change. *Australasian Journal of Special Education*. 2017. № 41(1). P. 1–17.

193. Villa, Richard A., Jacqueline S. Thousand, Ann Nevin, and Andrea Liston. Successful Inclusive Practices in Middle and Secondary Schools. *American Secondary Education*. 2005. № 33. no. 3. P. 33–50.
URL: <http://www.jstor.org/stable/41064553> (дата звернення: 14.09.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Факторно-критеріальна субмодель вимірювання рівня готовності керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання

Параметри Р	Вагомість m	Фактори (Ф)	Значущість факторів	Критерії готовності керівника ЗЗСО до впровадження ІН	Значущість критеріїв
1	2	3	4	5	6
1. Теоретична готовність керівника ЗЗСО до організації ІН	0,24	1. Методологічна підготовленість до впровадження ІН	0,28	1. Знання та використання концептуальних законодавчо-нормативних актів, документів Міністерства освіти і науки з питань інклюзивного навчання	0,37
				2. Забезпечення реалізації сучасної державної політики освітнянської галузі в роботі щодо інклюзивної освіти	0,31
				3. Глибинне розуміння та володіння змістом інклюзивного навчання ЗЗСО, термінологією «управління», «готовність», «заклад загальної середньої освіти», «керівник закладу загальної середньої освіти», «інклюзивна освіта»	0,32
		2. Неперервна освіта	0,31	4. Розвиток фахових умінь з питань організації інклюзивного навчання в ЗЗСО	0,31
				5. Рівень фахової культури керівника ЗЗСО	0,41
				6. Поновлення фахових знань щодо організації інклюзивного навчання в ЗЗСО	0,28
		3. Особистісні готовності	0,41	7. Здатність швидко адаптуватися до організації ІН	0,3
				8. Уміння планувати й прогнозувати механізм організації ІН в ЗЗСО	0,33
				9. Уміння розробляти програми та проекти щодо розвитку інклюзивної освіти в ЗЗСО	0,37
		2. Управлінсько-організаційна готовність щодо організації ІН	0,37	4. Забезпечення розвитку ЗЗСО щодо організації ІН	0,37
11. Вивчення матеріально-технічної бази інклюзивних класів в ЗЗСО, які діють	0,29				
12. Забезпечення системної роботи з питань організації інклюзивного навчання із закладами позашкільної освіти	0,39				
5. Управлінська компетентність	0,33			13. Здійснення методичної роботи з кадрами.	0,35
				14. Створення психолого-педагогічної команди в ЗЗСО та складання індивідуальної програми щодо запровадження ІН	0,35
				15. Уміння організувати співпрацю з педагогічним колективом	0,3
6. Партнерська взаємодія	0,30			16. Здатність налагодити роботу ЗЗСО з КУ «Інклюзивно-ресурсний центр»	0,4
				17. Уміння посилити взаємозв'язок в системі «ЗЗСО-сім'я-мікросоціум»	0,25
				18. Налагодження міжнародної співпраці з питань інклюзії	0,35

Продовження таблиці

Продовження таблиці					
1	2	3	4	5	6
3. Результативність управлінсько-організаційної діяльності	0,39	7. Розвиток соціальної активності керівника	0,42	19. Особиста участь керівника у професійних конкурсах та виставках з питань інклюзивного навчання	0,36
				20. Виступи з питань інклюзивної освіти ЗЗСО через засоби масової інформації	0,31
				21. Представлення ЗЗСО на конференціях, нарадах, у державних органах управління ЗСО з питань інклюзивного навчання	0,33
		8. Розвиток нахилів до дослідницько-інноваційної діяльності в галузі інклюзивного навчання	0,58	22. Рівень загальнотеоретичних знань	0,23
	23. Спрямованість			0,28	
	24. Гностичні уміння			0,24	
	25. Проектувальні вміння			0,25	
	Загальна оцінка в частках одиниці			1	

Додаток Б

ПРОГРАМА

тематичного онлайн-спецкурсу
для керівників закладів загальної середньої освіти
за темою:

**«Управління готовністю керівника
закладу загальної середньої освіти
до організації інклюзивного навчання»**

Автор-укладач:

Скрипка К. С.

Пояснювальна записка

Актуальність тематичного онлайн-спецкурсу зумовлена необхідністю підвищення кваліфікації управлінців з питань організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти та формування в них готовності до організації ефективного інклюзивного освітнього середовища, доступної освіти, удосконалення дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами, розв'язання проблемних питань та забезпечення (виконання) професійних завдань психо-педагогічної та корекційно-розвивальної послуги з урахуванням індивідуальних особливостей учнів/учениць.

На часі активне впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами та їх інтеграція в українське суспільне життя. Ця зміна надзвичайно важлива в контексті розвитку України як демократичної країни, де кожен громадянин має можливість реалізувати свій потенціал. Підписані Україною нормативно-правові документи ООН, український «Закон про освіту», «Закон про загальну середню освіту», «Концепція розвитку інклюзивної освіти», Концепція «Нова українська школа» та ін. відображають одну з українських основних демократичних ідей, філософія яких є «усі діти є цінними та активними членами суспільства». Держава створює умови, що забезпечують права та можливості осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти на всіх рівнях з урахуванням їх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Однак одним із факторів, який гальмує процес відкриття інклюзивних класів, є недостатнє усвідомлення керівниками соціальної цінності інклюзивної освіти та небажання чи неготовність забезпечити соціальні освітні умови для навчання, росту та розвитку особистості дітей. Тому, випереджаючи розвиток інклюзивної освіти, визначено доцільні заходи щодо впровадження інновацій у зміст професійної підготовки управлінців, що приведе до започаткування профільного тематичного спецкурсу. «Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання».

Мета спецкурсу: Сприяти розвитку інклюзивної компетентності керівників ЗЗСО як здатності усвідомлено опановувати теоретичні та практичні основи щодо організації інклюзивного навчання.

Тематичні онлайн-спецкурси для директорів закладів загальної середньої освіти покликані виконувати такі завдання:

1. Актуалізувати внутрішню готовність керівників закладів загальної середньої освіти до змін.
2. Підвищити рівень підготовленості керівників закладів загальної середньої освіти з питань організації інклюзивної освіти.
3. Формувати модель підготовки керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивної освіти.
4. Розробити методики та технології підготовки шляхом реалізації проєктів у закладах загальної середньої освіти.

Очікувані освітні результати: *інклюзивна компетентність керівників ЗЗСО*

Програма тематичного спецкурсу містить 30 годин / 1 кредит ЄКТС навчальних занять. Навчально-тематичний план передбачає різні форми занять, містить теоретичну і практичну частину підготовки.

**Навчально-тематичний план
(37 годин)**

№ з/п	Зміст навчальних модулів	Лекції	Практичні	Семінар	Усього годин
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1					
<i>Нормативно-правова площина розвитку інклюзивної компетентності керівника ЗЗСО</i>					
1	Організаційно-настановне заняття Вхідне діагностування		2		2
2	Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в теорії та практиці	2		2	4
3	Суть та особливості організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти	2			2
	Усього:	4	2	2	8
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2					
<i>Теоретико-практичні аспекти розвитку інклюзивної компетентності керівника ЗЗСО</i>					
4	Структура та зміст моделі формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН	2			2
5	Технологія: «Управління готовністю керівника до організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти в умовах проєктної діяльності»		2		2
6	Партнерство з батьками – умова успішного інклюзивного навчання	2	2		4
7	Інклюзивно-ресурсні центри – осередки підтримки в організації інклюзивного навчання в ЗЗСО		2	2	4
8	Роль керівника у створенні безпечного інклюзивного освітнього середовища в дистанційному та змішаному форматах: архітектурна доступність та безбар'єрність освіти	2			2
9	Проєктні технології як запорука успішної організації інклюзивного навчання. Проєкт «Дивовижна дитина в світі мистецтва»		4		4
10	Самостійне виконання практико-орієнтованих завдань у межах проєкту «Взаємодія»		4		4
	Усього:	6	14	2	22
	РАЗОМ	10	16	4	30

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Тема 1 Організаційно-настановне заняття Вхідне діагностування

Реєстрація слухачів тематичного онлайн-спецкурсу. Висвітлення мети та напрямів освітньої програми тематичного онлайн-спецкурсу. Ознайомлення слухачів із змістом модулів освітньої програми.

Тестування слухачів для визначення результатів засвоєння освітньої програми тематичного онлайн-спецкурсу.

Тема 2 Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в теорії та практиці (Додаток Б 1)

Законодавство з питань інклюзивної освіти.

Понятійно-термінологічна лексика у сфері інклюзивного та інтегрованого навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Нормативно-правові акти України у сфері освіти та з питань освіти інвалідів (щодо реалізації права на освіту).

Тема 3 Суть та особливості організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти (Додаток Б 2)

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Утворення інклюзивного класу. Новий підхід до підтримки учнів з ООП. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.

Організація психолого-педагогічного супроводу учнів з ООП в умовах інклюзивного (інтегрованого) навчання. Форми організації навчально-виховного та корекційного процесів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Тема 4 Структура та зміст моделі формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН (Додаток Б 3)

Розробка та реалізація індивідуального навчального плану (ІПН) та індивідуальної програми розвитку (ІПР) учня з ООП.

Поняття адаптації та модифікації освітнього простору.

Розробка та реалізація індивідуального навчального плану (ІПН) та індивідуальної програми розвитку (ІПР) учня з ООП.

Поняття адаптації та модифікації освітнього простору.

Тема 5 Технологія: «Управління готовністю керівника до організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти в умовах проєктної діяльності» (Додаток Б 4)

Поняття технології. Технології інклюзивної освіти. Формування інклюзивного безбар'єрного та мотиваційного до навчання освітнього середовища.

Тема 6 Партнерство з батьками – умова успішного інклюзивного навчання (Додаток Б 5)

Професійне співробітництво та командний підхід як умови успішної реалізації інклюзивної освіти. Поняття команди. Принципи формування ефективної команди, цінності командної взаємодії. Педагогіка партнерства як основа діяльності команди ППС дитини з ООП. Формування партнерських стосунків у команді. Teambuilding.

Права і обов'язки батьків дитини з ООП як учасників команди ППС.

Організація роботи команди супроводу: ефективне керівництво діяльністю команди, психолого-педагогічне вивчення дитини, визначення освітніх труднощів, особливих освітніх потреб та рівнів підтримки учня, складання ІПР, надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг, моніторинг розвитку дитини, корегування ІПР.

Тема 7 Інклюзивно-ресурсні центри – осередки підтримки в організації інклюзивного навчання в ЗЗСО (Додаток Б 6)

Повноваження фахівців ІРЦ, адміністрації ЗЗСО, членів команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами при складанні Індивідуальної програми розвитку дитини з ООП.

Тема 8 Роль керівника у створенні безпечного інклюзивного освітнього середовища в дистанційному та змішаному форматах: архітектурна доступність та безбар'єрність освіти (Додаток Б 7)

Дистанційне навчання. Змішана форма навчання. Створення безпечного, інклюзивного, якісного освітнього середовища.

Форми організації освітнього процесу, підбір методів та засобів навчання.

Тема 9 Проєктні технології як запорука успішної організації інклюзивного навчання. Проєкт «Дивовижна дитина у світі мистецтва» (Додаток Б 8)

Проєктні технології. Створення мініпроєкту в межах реалізації проєкту «Дивовижна дитина у світі мистецтва. Представлення

Тема 10 Самостійне виконання практико-орієнтованих завдань у межах проєкту «Взаємодія» (Додаток Б 0)

Рекомендована література

1. *Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад* : навч.-метод. посіб. Всеукр. фонд «Крок за кроком», Міжнар. фонд «Відродження» / упоряд.: Патрикеева О. О. та ін.; під заг. ред. Шинкаренко В. І. 2-е вид., стер. Київ : Вид. дім «Плеяди», 2013. 95 с.

2. *Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи* : Резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/294/29475/ERA_INCLUSION_RESUME_FIN_AL_Ukr.doc

3. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : матеріали XI Міжнар.

наук.-практ. конф., м. Київ, 23–24 листоп. 2011 р.; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2011. С. 44–51.

4. Калініченко І. О. Понятійна термінологія інклюзивної освіти в Україні. *Постметодика*. 2011. № 1(98). С. 12–17.

5. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посібник* / за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.

6. Коріньовський С. Управління навчально-виховною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі у системі інклюзивної освіти. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/v_1/26.pdf

7. Манжос Е. О. Інклюзивна освіта на сучасному етапі розвитку освітньої галузі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. Т. 1. № 62. С. 59–62. URL: http://pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2019/62/part_1/13.pdf

8. Мартинчук О. В. Інклюзивне навчання як інноваційна форма організації навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку: фактори успішного впровадження. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2352/1/E_Martynchuk_GV_29_KSPKIO_IL.pdf

Матеріали до змістових модулів тематичного спецкурсу

Додаток Б 1

Тема 2 Управління готовністю керівника закладу загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в теорії та практиці

«Управління готовністю керівника до впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти»

Катерина Сиріпка

Терміни

- Особа з особливими освітніми потребами (ООП)** – особа, яка потребує додаткової, постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.
- Індивідуальна програма розвитку (ІПР)**– документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з ООП, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини.
- Індивідуальний навчальний план (ІНП)** визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета, і тижневу кількість годин.
- Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ)** - установа, яка створена з метою реалізації права дітей з ООП віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти.
- Психолого-педагогічного супроводу (ІППС)** - комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Інклюзивне навчання - система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників (Закон України «Про освіту» Ст.1, п.12)

Нормативно-правові аспекти впровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти

- Закон України «Про повну загальну середню освіту»
- Закон України «Про освіту»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами»
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання»

Завдання інклюзивного навчання :

- реалізація принципу «навчитися жити разом»;
- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у просторі здорових дітей;
- забезпечення різноманітного розвитку дітей, реалізація їх здібностей, створення освітньо-корекційного простору;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу;
- створення позитивного мікроклімату;
- надання консультативної допомоги сім'ям.

Перелік документів з організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти

- Висновок ІРЦ, заява батьків про зарахування дитини з ООП
- Письмове погодження з управлінням освіти, написання наказу про організацію ІН
- Документи щодо створення команди психолого-педагогічного супроводу
- Матеріали щодо індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану
- Документація щодо календарно-тематичного планування з корекційно-розвиткових занять (розклад, список фахівців, договори, документи щодо проходження підвищення кваліфікації)

Додаток Б 2

Тема 3 Суть та особливості організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти

Організація дистанційного навчання для осіб з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану

Катерина Сергіївна Скрипка

1. Нормативно-правовий контекст організації інклюзивного навчання в умовах воєнного стану
2. Організація дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами: поради директору
3. Індивідуальний підхід у дистанційному навчанні для дітей з особливими освітніми потребами
4. Дистанційне навчання: to do list для вчителів, асистентів вчителів та батьків
5. Рекомендації керівникам, вчителям та асистентам вчителів щодо організації дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану

Організацію дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами у ЗЗСО регулюють:

Закон України «Про освіту»;

Закон України «Про повну загальну середню освіту»

Постанова КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти»

Документи щодо зарахування:

заява одного з батьків (за зразком);

копія свідоцтва про народження дитини або документа, що посвідчує особу здобувача освіти;

оригінал або копія медичної довідки за формою первинної облікової документації № 086-1/о «Довідка учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду»;

оригінал або копія відповідного документа про освіту (за наявності);

оригінал або копія висновку про комплексну (чи повторну) психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини чи витягу з протоколу засідання команди психолого-педагогічного супроводу або ІРЦ

пункт 5 «У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) для організації інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами (зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) внаслідок збройної агресії Російської Федерації) до закладу освіти подляються копії документа, що посвідчує особу (в разі наявності) та висновку».

пункт 6 «У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах, визначена цим Порядком, не застосовується. Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання учня з особливими освітніми потребами та створенні інклюзивного класу».

пункт 7 «До складу команди залучаються фахівці інклюзивно-ресурсного центру, які брали участь у проведенні комплексної оцінки. У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) засідання команди можуть проходити в режимі он-лайн та/або у змішаному очно-дистанційному форматі».

пункт 13 «Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться фахівцями із числа педагогічних працівників закладу освіти, педагогічними працівниками вчителями-дефектологами (вчителем-логопедом, сурдопедагогом, тифлопедагогом, олігофренопедагогом), які введені до штату закладу освіти відповідно до типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти та/або додатково залученими фахівцями, з якими заклад освіти або відповідний орган управління у сфері освіти укладають цивільно-правові договори»;

абзац другий пункту 20 «Під час формування таких груп враховуються індивідуальні програми розвитку. Кількість учнів в інклюзивній мікскласній групі повинна становити не більше дванадцяти. На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) можуть формуватися тимчасові інклюзивні мікскласні групи».

Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2021 № 718 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання»

Результати дослідження
«Турботливе навчання» Вілле Ваклін (2016)
дітей з ООП внаслідок бойових дій в Уганді

Діти з ООП внаслідок війни потребують більшої делікатності. Тож необережне слово однокурсника може травмувати. Профілактикою цього має бути роз'яснювальна робота з однокласниками та їхніми батьками

Діти, які були поранені, зазнали жаків війни викликають значно більше бажання покалати. Акцент варто робити на тому, що вони — ті, хто вижили, вийшли переможцями з ситуації

Якщо діти з ООП через психотравму не можуть працювати на уроках, треба дати змогу індивідуально та за бажанням говорити про почуття, думки, які заважають займатися

Надзвичайним є почуття безпеки. Його створюють та дають відчуття керуваності щоденні однакові рутини, які робляться спільно з вчителями (ранкове коло)

Щоб удосконалити систему дистанційної освіти, необхідно працювати над:

Принцип
інтерактивності

Принцип
диференціації

Принцип
індивідуального
підходу

Принцип
пластичності

Як організувати освітній процес дітей з особливими освітніми
потребами в умовах воєнного стану ?

намагайтеся зберегти старі
ритуали та відновити звичні
для дитини елементи
освітнього процесу

створіть нові, безпечні та
комфортні для дитини
ритуали, які допоможуть їй
продовжити навчання

Вправа «Заземлення під час стресу «5-4-3-2-1»

- ❖ робимо від 10 до 20 якомога глибоких вдихів, затримуємо повітря на кілька секунд.
- ❖ далі повільно видихаємо за допомогою зору знаходимо 5 речей які можемо побачити навколо нас, роздивляючись які, отримуємо задоволення (квіти, сонечко, річка, чашка тощо);
- ❖ навколо нас є речі: чашка, телефон, яблуко, книжка тощо; беручи по черзі 4 речі, відчуваємо їх у руках та проговорюємо вголос те, що відчуваємо (наприклад: чашка – тепла, прозора, кругла, гладенька), також можуть бути домашні улюбленці;
- ❖ намагаємося почути 3 звуки, на які ми раніше не звертали увагу (власне дихання, муркотіння котика, розмови дітей в іншій кімнаті тощо);
- ❖ за допомогою носа намагаємося відчути приємний 2 запахи: кави, ароматного чаю, повітря тощо;
- ❖ відчути себе «тут і зараз» допоможе також проговорювання вголос відчуттів 1 смаку

Як організувати освітній процес дітей з особливими освітніми
потребами в умовах воєнного стану ?

приділіть увагу фізичній активності
згідно з можливостями дитини

дозвольте дітям розповідати про свої
страхи, занепокоєння. Наголосіть на
тому, що всі емоції зараз нормальні, їх
відчувають усі

складіть соціальну історію, яка пояснить
дитині, що відбувається і запропонуйте
послідовний алгоритм дій

Дихальні практики для зняття стресу

Вправа «Запах квітів»

Запропонуйте дитині
уявити, як вона відчуває
запах квітки, глибоко
вдихаючи через ніс і
видихаючи через рот. Також
можна подумати уявити собі
квітку

Техніки емоційної регуляції

Дихання животом. Вдихаємо повітря через ніс, пропускаємо його під діафрагмою в живіт, затримуємо повітря, видихаємо через 2-3 секунди, і плавне, повільне дихання через рот в міру випорожнення легень

Заземлення. Знайти хвилину і подивитися довкола, щоб залишитися в безпосередній реальності та відчути землю під ногами (можна також напружити ступні, щоб відчути себе «ніби ми вросли» в землю)

Сканування тіла та сенсомоторне маршування. Усвідомити свої тілесні відчуття і назвати їх (наприклад: напружений, зажатий, розслаблений тощо)

Якісне дистанційне навчання можливе, якщо:

Навчати за допомогою
відеозустрічей

Навчати без відеозустрічей

Зробити урок доступним з
урахуванням їх особливих освітніх
потреб

Зацікавити здобувачів освіти

Як зробити уроки доступними для всіх?

- Увімкніть субтитри (Hangouts Meet)
- Набирайте текст голосом (Google документи)
- дізнайтеся про спеціальні можливості на Chrome-book
- дізнайтеся про спеціальні можливості G Suite

За рекомендаціями МОН України з метою реалізації дистанційної форми навчання доцільно використовувати:

- електронну пошту (передавання текстів, графіків, аудіо та відео файтів);
- Універсальні (створення закритих груп, виконання основних завдань, розв'язання навчальних проблем, обмін інформацією);
- форум (форма спілкування, сприяє розвитку мовленнєвих навичок);
- Блоггинг (форма спілкування, у т.ч. з'ясуванням, та записом менторства);
- чатинг (мгнєв оперативного спілкування, рішення: тестовий, коловий, аудіовідеочат та ін.);
- відеоконференції (класично-урокова форма навчання в онлайн режимі; MozaBook);
- веб-сервіси (мультимедіа Google, середовище Classroom);
- електронні, інтерактивні, мультимедійні підручники, посібники (електронні в розробку засобами Learning Apps; електронні версії підручників (<https://www.ed-eta.com/books/>, <http://kmedu.com.ua/books/https://e-pidruchky.net/>);
- віртуальні екранції (відеореєстри, у т.ч. цифрові (<https://div.education/>), практикуми, бібліотеки, школи, вікторини (Quizizz);
- інтерактивні івенти (сторінки Вікіпедії);
- створення онлайн-есей Educational Era (<https://www.ed-eta.com/>);
- тестування (Online Test Pad);
- відеоконференції (конференції реального часу в онлайн режимі, дозволяють проводити заняття у «класичному» режимі, це використання у навчальній практиці).

Додаткові можливості для дистанційного навчання

українськомовний додаток «Digital Inclusion» з піктограмами для комунікації. Він допомагає в альтернативній і додатковій комунікації, зокрема, з дітьми з аутизмом, розвиває мовлення та творче мислення

Дистанційне навчання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку

Вправа «Слово в слово»

Мета: розвиток концентрації, перекладення уваги.

Записується слово, капі серед слів трігальні назва речовини, то слід підключити в даний – і словотвірний.

Вправа «Запам'ятай і намалюй»

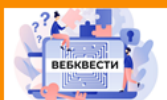
Мета: розвиток уваги, зорової пам'яті, узагальнення уміння продовжити за існуючою дорожкою.

- На листку А4 намалювати кілька геометричних фігур (квадрат, трикутник, чотирикутник, п'ятикутник, овал).
- Позначити дитині:
 - Розглянь уважно, які геометричні фігури зображені на листку паперу (5-8 фігур). Запам'ятай їх.
 - Намалюй ті фігури, які ти запам'ятав.

Хмарні технології підтримки навчання дітей з порушеннями слуху

Перевернуте навчання (англ. flipped learning)
Учні за допомогою гаджетів прослуховують і переглядають відеоуроки, вивчають додаткові джерела самостійно, а потім обговорюють нові поняття і різні ідеї

Веб-квест – технічне самостійне навчання, що розвивається на принципах дослідницької діяльності з використанням мережі Інтернет

Дистанційне навчання дітей із затримкою психічного розвитку

Гра «Де дзвенить дзвіночок?»
Мета: орієнтування в просторі відносно себе

Хід.
Попросити дитину закрити очі та відгадати, де дзвенить дзвіночок, називаючи напрям відносно себе (вгорі, внизу, попереду, позаду).

- під час корекції розвитку та навчання дитини необхідно дбати про зміцнення її працездатності, уміння зосереджувати увагу й цілеспрямовано працювати: ставити перед собою мету, усвідомлювати способи її досягнення, адекватно оцінювати результати;
- потрібно розвивати навчальну мотивацію, бажання вчитися, віру дитини у власні можливості, що можливе завдяки усвідомленню її оцінці реальних досягнень

Поради щодо організації дистанційної роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку

- зосередьте увагу на **сильних сторонах учня** і спирайтеся на них у процесі навчання;
- подавайте зміст навчального матеріалу невеликими частинами, використовуючи **мультисенсорний підхід** (слуховий, візуальний, маніпуляційний). Якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене;
- заохочуйте учня, підтримуйте **позитивну мотивацію навчання**;
- **сповільніть темп навчання**, зважаючи на зникнені психофізичну витривалість і розумову працездатність учня. Будьте терплячими, якщо учневі необхідно пояснити чи показати щось багаторазово;
- **складайте письмовий алгоритм** поетапного виконання завдання. Усні інструкції давайте по одній, доки учень не навчиться утримувати у пам'яті одразу кілька

Дистанційне навчання для осіб з особливими освітніми потребами: корекційні завдання та відеоуроки

- LearningApps.org
- Childdevelop.com.ua
- www.pedpress.ua/vu
- www.erudyt.net
- www.osvita-onr.gov.ua
- ua.mozaweb.com
- www.ranek.com.ua
- Prometheus.org.ua
- Becliver.co (багато завдань, особливо для початкової ланки)
- Special-education-degree.net (є 12 програм для дітей з ООП, але тільки англійською мовою)
- Pecs.in.ua (можна завантажувати pecs для дітей з аутизмом, роздруковувати їх, або перемальовувати)
- Edugames.rozumniki.ua
- Sensoria.in.ua (інтернет-магазин, де продають сенсорні обладнання для розв'язання дітей, і для їхнього заспокоєння; деяке обладнання можна зробити самостійно або порекомендувати батькам)
- Dyovgra.com.uk (інтернет-магазин, у якому можна придбати картки візуальної підтримки навчання або завантажити електронні версії і роздрукувати)

Обов'язки вчителя та асистента вчителя в контексті дистанційного навчання

Обов'язки вчителя
складати плани уроків та проводити заняття;
контролювати навчання учнів та допомагати їм;
надавати матеріали асистенту вчителя;
оцінювати учнів, забезпечувати виконання програми

Обов'язки асистента вчителя
брати участь у роботі вчителя під час дистанційного навчання;
здійснювати підготовку навчальних матеріалів відповідно до потреб і можливостей дитини;
докладніше пояснювати елементи уроку учням;
перевіряти виконання вправ на закріплення;
контролювати процес, вести записи, надавати інформацію вчителю

Особливості ролі асистента вчителя

модератор
онлайн-уроку

спільна підготовка з
вчителем до онлайн
занять

адаптація чи
модифікація

створення онлайн
уроків для
асинхронного навчання

ведення документації

допомога та підтримка
для батьків дітей з
ООП

ведення журналу
спостереження та
подальший його аналіз

Лист МОНУ від 29.09.2022 № 1/11471-22 «Про трудові права педагогічних працівників, які виконують функції асистента вчителя»

Хронологія роботи асистента вчителя

Назва	Провадження роботи	Відомості про виконання роботи	Відомості про виконання роботи
Підготовка до уроку	1. Вивчення плану уроку вчителем. 2. Вивчення матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Вивчення матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Вивчення матеріалу, який буде викладати учні.	1. Вивчення плану уроку вчителем. 2. Вивчення матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Вивчення матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Вивчення матеріалу, який буде викладати учні.	1. Вивчення плану уроку вчителем. 2. Вивчення матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Вивчення матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Вивчення матеріалу, який буде викладати учні.
Виконання уроку	1. Виконання плану уроку вчителем. 2. Виконання матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Виконання матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Виконання матеріалу, який буде викладати учні.	1. Виконання плану уроку вчителем. 2. Виконання матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Виконання матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Виконання матеріалу, який буде викладати учні.	1. Виконання плану уроку вчителем. 2. Виконання матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Виконання матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Виконання матеріалу, який буде викладати учні.
Підсумок уроку	1. Підсумок уроку вчителем. 2. Підсумок матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Підсумок матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Підсумок матеріалу, який буде викладати учні.	1. Підсумок уроку вчителем. 2. Підсумок матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Підсумок матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Підсумок матеріалу, який буде викладати учні.	1. Підсумок уроку вчителем. 2. Підсумок матеріалу, який буде викладати вчитель. 3. Підсумок матеріалу, який буде викладати асистент вчителя. 4. Підсумок матеріалу, який буде викладати учні.

Спільні дії вчителя та асистента вчителя

Співпраця інклюзивно-ресурсних центрів з закладами загальної середньої освіти та батьками в умовах дистанційного навчання

Чи співпрацює заклад освіти з інклюзивно-ресурсним центром щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребам?

Батьки, залучені до спільної роботи беруть участь у:

- прийняті рішення, які впливають на освіту та розвиток дитини;
- отриманні консультації та рекомендації фахівців, що працюють з дитиною, стосовно організації робочого місця дитини, налагодження режиму дня, використання навчальних матеріалів, спеціальних засобів, форм і методів виконання тих чи інших завдань;
- надання необхідної інформації, що може вплинути на процес навчання та поведінку дитини;
- участі у дистанційному навчанні, отриманні та наданні зворотного зв'язку

Як вчити дитину (дистанційно, відправляти завдання та консультувати батьків, телефонувати батькам дітей з ООП)?

Програма та теми, за якими мають працювати діти

Розклад консультацій з батьками

Як задавати домашнє завдання?

1–2 класи – 1–2 онлайн-уроки на день;
3–4 класи – 2–3 онлайн-уроки на день;
5–9 класи – 4–5 уроків на день;
+ відвізання та домашні завдання з батьками

Наказ МОНУ від 08.06.2018 №609 від 08.06.2018 «Про затвердження Примірних положень про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»

Батьки – партнери вчителів у організації дистанційного навчання для дітей з ООП

Адаптація до нового режиму дня/тижня/місяця

Який рівень тривожності та емоційних спалахів?

Який емоційний стан за тиждень переважає?

Чи бере участь у дистанційному навчанні?

Яка поведінка дитини?

Яка улюблена діяльність вдома?

Реалізація індивідуальної програми розвитку

Дистанційне навчання

моніторинг виконаних завдань

зворотній зв'язок

забезпечення дитини додатковими матеріалами та засобами

корекційно-розвивальні онлайн-заняття

онлайн-урок

розумний обсяг навантаження

режим дня дитини

Як налагодити співпрацю з батьками?

Підтримка батьків

Мотивація до спільного навчання з дітьми

Не говоріть батькам, що вони мають навчати дітей

Запис монологу з дітьми і відправка батькам

Проведення анкетування батьків щодо труднощів

1. Скласти ІПР (відповідно до висновку ІРЦ)

3. Скласти ІНП та ІПР

5. Визначити способи адаптації (за потреби модифікації освітнього середовища)

2. Погодити ІПР (із батьками та затвердити в керівника закладу освіти, переглядати за необхідності коригувати)

4. Скласти розклад корекційно-розвивальних занять (узгодити з батьками)

6. Звертатися до фахівців ІРЦ щодо методичної допомоги (в разі необхідності)

Види підтримки батьків під час дистанційного навчання

Фізична підтримка

Вербальна підтримка

Моделювання

Візуальний стимул

Маніпуляція
символами

Рекомендації вчителю інклюзивного класу

Зібрати всіх дітей на онлайн-заняттята залучити до спільної діяльності

Від вас залежить, як будуть сприймати дистанційне навчання батьки

Підібрати онлайн-інструменти для закріплення навчального матеріалу

Створити презентацію для візуальної підтримки в засвоєнні матеріалу

Розробити уроки, з огляду на індивідуальні можливості кожної дитини

«Чим я сьогодні зможу здивувати дитину або учнів у своєму класі?»

Запис відеозаняття для всіх дітей

Домашні завдання

Рекомендації асистенту вчителя інклюзивного класу

Допомога та підтримка батькам дитини з ООП

Командна робота з учителем під час підготовки до занять

Консультації батьків щодо методів та прийомів роботи

Адаптація завдань для дитини з ООП разом з учителем

Модератор онлайн-занять

Ведення документації індивідуальної картки на дитину, індивідуальної програми розвитку

Запис офлайн-занять (відеозанять) для всіх дітей

Як підтримувати зв'язок з учасниками команди супроводу?

Обмінюйтесь інформацією з усіма колегами

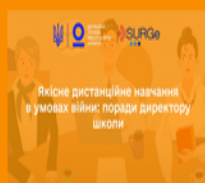

Діліться навчальними ресурсами

Створіть регулярні події в Google Календар

Створіть групові чати для обговорень (Hangouts Chat)

Рекомендації керівнику закладу загальної середньої освіти:

Якісне дистанційне навчання в умовах війни: поради директору школи

в педагогів, учнів, батьків мають бути чіткі інструкції щодо завдань, які необхідно виконати, доступ до навчальних матеріалів;

регулярний зворотний зв'язок щодо обговорення досягнутих результатів важливий, але не слід його вимагати щодо кожного завдання;

зменшення обсягу запланованого навчального матеріалу на 50%

<https://bit.ly/3bN2SPB>

Методичні рекомендації щодо створення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої

<http://osvita.ua/doc/files/news/875/87530/mr-res-kimnata-2.pdf>

Додаток Б 3

Тема 4 Структура та зміст моделі формування готовності керівника ЗЗСО до організації ІН

Управління якістю організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти

СКРИПКА Катерина Сергіївна

Закон України «Про освіту» (V розділ, ст.41)
Якість освіти – це відповідальність результатів навчання вимогам, встановлених законодавством, відповідним стандартам освіти

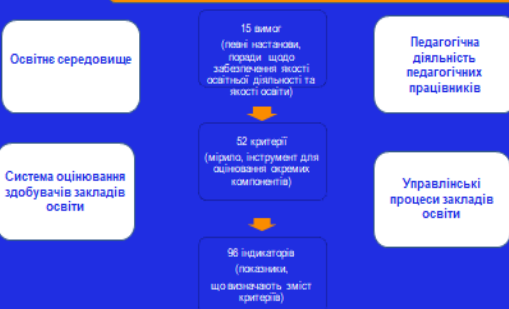

1. Інклюзивне навчання – наскрізний компонент внутрішньої системи забезпечення якості освіти
2. Нормативно-правовий контекст організації інклюзивного навчання
3. Створення інклюзивного освітнього середовища в закладі освіти
4. Індивідуалізація процесу навчання осіб з ООП
5. Ресурси для якісного інклюзивного навчання в закладі освіти
6. Перспективи впровадження проєктного менеджменту в ЗЗСО
7. Рекомендації керівникам щодо управління якістю організації інклюзивного навчання в ЗЗСО

Інклюзивне навчання - наскрізний компонент внутрішньої системи забезпечення якості освіти

<https://bit.ly/3abu41C>

Напрями освітньої діяльності закладу освіти

Нормативно-правова база щодо організації інклюзивного навчання

Закон України «Про освіту»

Закон України «Про повну загальну середню освіту»

Постанова КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти»

Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 №493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр»

Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, затверджений МОН (від 16.04.2018 № 367)

Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо зарахування до першого класу закладів загальної середньої освіти» (від 16.04.2022 №1/4202-22)

Лист Міністерства освіти і науки України від 31.08.2023 № 1/13094-23
«Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2023/2024 навчальному році»

«Заклади освіти в умовах воєнного стану»

Рекомендації Державної служби якості освіти України про те, як закладам освіти працювати в умовах воєнного стану

<http://surl.li/crxkm>

Проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, які знаходяться за кордоном, на тимчасово окупованій території або змінили місце проживання

- комплексна оцінка для здобувачів освіти має бути проведена не пізніше ніж через три місяці після припинення чи скасування воєнного стану;
- в окремих випадках повторна комплексна оцінка розвитку дитини між рівнями освіти може бути проведена в онлайн режимі фахівцями ІРЦ, які проводили первинну оцінку розвитку; здійснювали супровід дитини в освітньому процесі та слідували за динамікою її розвитку;
- індивідуальна програма розвитку підписується всіма членами команди, одним з батьків (іншим законним представником) учня та затверджується керівником закладу освіти;
- діти, які перебувають на тимчасово окупованих територіях та не мають можливості вийти для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи, ІРЦ проводить таку оцінку з використанням доступних для батьків дитини засобів та способів зв'язку.

«Довідник безбар'єрності» - гід з коректного спілкування, у якому зафіксовані нові норми безбар'єрної мови

<http://cetr.in/2CSbndb>

Забезпечення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти

Якою має бути школа, яка розвиває інклюзивне середовище?

<http://surl.li/mbkmc>

Стратегічне планування

Якісний менеджмент

Стратегічний план

Тактичні плани

Дидактичні плани

Управління на рівні керівництва школи

Засновник закладу
Керівництво (директор, заступники)
Педагогічна рада
Органи громадського самоврядування
Учнівське самоврядування
Батьківське самоврядування
Піклувальна рада

Формування структур, послуг

Заступник директора школи з інклюзивного навчання (координатор)
Команди психолого-педагогічного супроводу

Менеджмент класу

Планування і організація навчального процесу
Взаємодія учасників процесу
Реалізація ІПР
Адаптація процесу викладання - навчання-оцінки
Адаптація навчального середовища

Оцінка можливостей закладу для організації навчання дитини з особливими освітніми потребами

Підтримка з боку асистента вчителя та асистента учня

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань організації інклюзивного навчання

Створення у закладі умов для навчання дітей з ООП з урахуванням особливостей розвитку

Інформування батьків про особливості інклюзивного навчання, цілі, завдання та переваги інклюзії

Вивчення документів дітей з особливими освітніми потребами, які бажають навчатися

Батьки дитини з ООП визначаються зі школою та повідомляють про це

Консультування батьків щодо збору та подання документів

Підготовка та адаптація середовища школи до навчання дитини з ООП

Погодження з органом управління у сфері освіти організації інклюзивного навчання в інклюзивному класі, подання необхідної документації

Клопотання про:

- виведення до штатного розпису відповідних посад працівників (вчителя-логопеда, спеціального, тифлопедагога, слухопрофпедагога) за наявності навантаження не менше ніж 5 навчальних годин на тиждень, виходячи з норми на ставку 18 навчальних годин на тиждень;
- про забезпечення доступу учнів з ООП до мережі Інтернет, до спеціального допоміжного обладнання;
- звернення щодо забезпечення педагогів, які працюють в інклюзивних класах, доплати у граничному розмірі 20% від посадового окладу.

Наказ МОН від 01.02.2018 №90
«Про внесення змін до наказу МОНУ від 06.12.2010 №1205

Керівнику закладу освіти слід прийняти управлінські рішення

1. Про формування класу /класів з інклюзивним навчанням
2. Розподіл учнів одного року навчання, за наявності в закладі освіти кількох класів, пропорційно між такими класами з урахуванням рівнів підтримки.
3. У період воєнного стану гранична кількість учнів з ООП в інклюзивних класах, не застосовується.
4. Про організацію освітнього процесу учнів з ООП згідно рівнів підтримки
5. Формування для кожного учня, який потребує підтримки в освітньому процесі, команди супроводу та забезпечити її роботу в закладі освіти;
6. Розроблення та затвердження посадових інструкцій асистента вчителя, вчителів-дефектологів та затвердження графіків роботи фахівців з урахуванням погодинного навантаження;
7. Внесення змін до посадових інструкцій педагогічних працівників, які будуть працювати в інклюзивному класі;
8. Укладання цивільно-правових договорів із педагогічними працівниками щодо проведення корекційно-розвиткових занять (Постанова КМУ від 14 лютого 2017 р. № 88).

Створення команди психолого-педагогічного супроводу

Команда психолого-педагогічного супроводу – це група фахівців індивідуального супроводу дитини з особливими освітніми потребами, до якої входять як працівники школи, так і батьки дитини та залучені фахівці

Склад команди супроводу формується з урахуванням освітніх потреб дитини

Залучення фахівців ІРЦ, які можуть відслідковувати динаміку розвитку дитини з особливими освітніми потребами

Укладання цивільно-правових угод із фахівцями у сфері інклюзивного навчання, яких бракує в школі

Який алгоритм дій керівника закладу освіти щодо створення команди супроводу?

<http://sur.li/mbkmc>

Алгоритм дій керівника закладу щодо створення команди супроводу

Розробити власне положення про Команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП (розробляється на підставі Прилірного положення, затвердженого МОН)

Сформулювати Команду супроводу для кожного учня з ООП та затвердити її склад наказом

Призначити особу, відповідальну за координацію розробки ІПР

Затвердити індивідуальну програму розвитку дитини з ООП

Укласти цивільно-правові договори з фахівцями для надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг

У річному плані роботи школи передбачити заходи, які б допомогли у формуванні дружньої атмосфери, попереджали будь-які прояви упередженого ставлення та дискримінації

Розподіл обов'язків між членами команди, ознайомлення з посадовими інструкціями асистентів вчителя

Розробка та оформлення посадових обов'язків для всіх педагогічних працівників, залучених до інклюзивного навчання

Налагодження співпраці між педагогами та асистентами

Керівництво школи має призначити час для регулярних зустрічей між учителями й асистентами з метою здійснення спільного планування

Учителі не повинні ставити перед асистентами завдань, які є прерогативою вчителя, а мають запропонувати асистенту вчителя провести підбір навчальних завдань, які учень міг би виконати

Кадрове забезпечення для надання корекційно-розвиткових послуг

Спеціальний педагог (логопед, дефектолог, тифлопедагог, сурдопедагог)
Спеціалісти по різним терапіям: арт-терапія, кінето-терапія, мело-терапія.
Асистент дитини

Асистент вчителя
Психолог
Соціальний педагог

Вчителі
Обслуговуючий персонал

Яким чином забезпечується доступ дитини з ООП до інклюзивного навчання?
Час виконання: 1 хвилина

<http://sunlll/mboxe>

Індивідуалізація процесу навчання учнів з особливими освітніми потребами

Складання індивідуальної програми розвитку

Збір релевантної та об'єктивної інформації про дитину під час спостереження у перші два тижні в школі

Керівник закладу має докласти зусиль, щоб на всіх етапах інформація була правдивою, пояснити батькам важливість кожної деталі для формування програми

Запорукою якісної індивідуальної програми розвитку є використання інформації з комплексної оцінки дитини, наданої ІРЦ

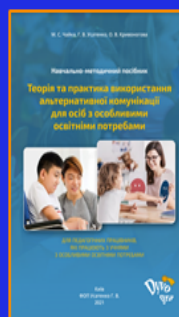
Адаптація та модифікація освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами

Адаптації	Модифікації
Стратегії, спрямовані на допомогу учням з ООП засвоювати той самий навчальний зміст, що і його/її однокласники	Стратегії, спрямовані на допомогу учням з ООП навчатись за власним індивідуальним маршрутом
Передають ті ж самі навчальні цілі для учнів з ООП, як і у його/її однокласників	Передають відмінні (інші) навчальні цілі для учнів з ООП, як і у його/її однокласників
Засоби, матеріали, технології спрямовані на забезпечення мовності учнів з ООП засвоювати навчальний зміст разом з однокласниками	Засоби, матеріали, технології спрямовані на забезпечення учнів з ООП брати участь у навчальній діяльності разом з усіма, але засадоват і навчальний зміст відповідно до індивідуальних цілей
Зміст навчання учнів з ООП відповідає змісту відповідного року (класу) навчання	Зміст навчання учнів з ООП не відповідає змісту відповідного року (класу) навчання
Використовуються під час спільного навчання у класі	Використовуються під час спільного навчання у класі

Допоміжні технології як елемент інклюзивного освітнього середовища

Постанова КМУ від 09.12.2020 №1289 «Про затвердження порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти»

Допоміжні (Асистивні) технології (АсТ)

АсТ призначені для того, щоб підтримувати на існуючому рівні або підвищити функціональні можливості і автономність людей, тим самим сприяючи їх благополуччю

Засоби

Методи

Форми

презентації нових знань
інтерактивного навчання
вправи
моделювання
дослідження
тестування-оцінки

Додаткові інформаційні матеріали

Асистивні технології для інклюзії.
Альтернативна і додаткова комунікація

https://www.youtube.com/watch?v=Uivb_PuG18

<https://files.unesco.org/pics/publications/en/files/3214644.pdf>

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1078825.pdf>

<https://pdfs.semanticscholar.org/60bc/de3e73d69d3a7851e8a521414f01cc5c3d06.pdf>

<https://pdfs.semanticscholar.org/d7be/74c18bb546d07a967d7900c3e38f9a1c08e2.pdf>

<http://url.li/amaec>

Інструменти, впровадження яких дозволяє залучати учнів з ООП до груп взаємодії та просвітної роботи

Peer Deck – додаток для браузера, що синхронізується з Google-диск і дозволяє проводити інтерактивні запитання, використовуючи розміщені на ньому матеріали;

Socrative – онлайн-сервіс, що дозволяє здійснювати швидке оцінювання за допомогою ігор та опитувань. Доступний з будь-якого пристрою, підключеного до мережі Інтернет. Педагоги можуть легко відстежувати успіхи кожного учня та оцінювати їх;

Plickers – унікальний мобільний додаток, що не вимагає наявності гаджетів у кожного учня. Натомість їм необхідні спеціальні картки з QR-кодами, що зчитуються мобільним пристроєм (планшетом, смартфоном) педагога, на якому встановлено Plickers;

OneNote Web Clipper – це плагін, що дозволяє робити знімки (скріншоти) всієї веб-сторінки або її частини, відкривати їх у OneNote і зберігати для подальшої роботи. Користувач може відтворювати будь-які збережені дані (зображення, PDF-файли, відео або візуальні закладки сторінок тощо) на будь-якому комп'ютері, орієнтованому засоби навіть без підключення до мережі;

VoiceOver – технологія, вбудована в операційну систему iOS, розроблена для спрощення роботи користувачів з вадами зору. Вона озвучує дані, що відображаються на екрані комп'ютерного орієнтованого засобу. При підключенні дисплею Брайля, програма передає інформацію за допомогою шрифту Брайля.

Засоби для демонстрації навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами

Clips – сервіс для створення коротких відео. Завдяки невеликим обсягам цих відео можна легко обмінюватися через електронні соціальні мережі й поштові служби. Передбачена опція додавання субтитрів. Сервіс розроблений під ОС iOS;

Movie – сервіс для створення й редагування коротких фільмів шляхом додавання відео, фото, музики та голосового супроводу. Сервіс розроблений під ОС iOS;

Windows Story Remix – оновлена версія Windows Movie Maker. Дозволяє працювати як самостійно, так і сумісно з іншими учасниками освітнього процесу. Підтримує функції коментарів і поміток, переходів, спеціальних ефектів та фільтрів, імпортування 3D-зображень тощо;

Cresza – сервіс, що пропонує широкий функціонал для мовного штурму, редагування аудіо та відеоматеріалів;

Audacity – вільний багатоплатформний редактор звукових файлів, орієнтований на роботу з декількома доріжками. Дозволяє виконувати такі функції, як редагування звукових файлів (Ogg Vorbis, FLAC, MP3 і WAV);

AudioBoo – сервіс, що дозволяє записувати аудіо-подкасти онлайн, обмінюватися ними в електронних соціальних мережах, вбудовувати їх в свої блоги, дистанційні курси тощо.

Google Keep – безкоштовний сервіс для створення, редагування й зберігання нотаток, додавання тексту (дружком чи голосовим набором) та зображень.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами

Оцінювання результатів навчання дітей з особливими освітніми потребами відбувається за критеріями, визначеними в освітній програмі, або адаптованій чи модифікованій навчальній програмі

Критерії оцінювання дитини з особливими освітніми потребами встановлюються в індивідуальній програмі розвитку

Досягнення дитини слід переглядати щонайменше тричі на рік — у вересні, коли формується ІПР, а потім після першого та другого семестрів

Додаток Б 4

Тема 5 Технологія: «Управління готовністю керівника до організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти в умовах проєктної діяльності»

Проектний менеджмент в організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти

Інклюзивний проєкт «Без меж»

Модель 7 START: створення інклюзивного проєкту

Для чого проєкт?

Де ми робимо проєкт?

Що саме ми робимо?

Коли і як довго ми будемо робити проєкт?

З ким ми (цільова аудиторія)?

Хто (наш персонал)?

Як будемо впроваджувати проєкт?

Формулювання цілі проєкту: SMART аналіз

Метод опису цілі	Відповідь
Specific/Чіткі	
Measurable/Вимірювані	
Achievable/Досяжні	
Relevant/Релевантні	
Time-Bound/ Обмежені в часі	

Керівникам закладів загальної середньої освіти

Заступникам директорів закладів освіти

провести конференцію з питань інклюзивної освіти для педагогічної та батьківської громадськості;

організувати тренінг для педагогів закладу освіти з питань впровадження інклюзивного навчання;

провести круглий стіл за участю шкільного самоврядування;

реалізувати дискусію для батьківської громадськості «Особлива дитина в звичайній школі»;

взяти участь у чотирьох модулях-тренінгах спеціалістів спеціалізованого центру «Ладо» для дітей з ООП;

взяти участь у тренінгу з форматом «Світове кафе» (тренер Бозілька Шедліх, м. Берлін);

ознайомитися з досвідом роботи педагогів міста Таллінна (Естонія);

провести конкурс для дітей з ООП «Дивовижна дитина»;

організувати діяльність мобільних груп «Бумеранг добра» з метою допомоги в соціалізації особливих дітей

Логопедичний групи

Практичним психологам

за участі команди супроводу розробити карти динамічного розвитку дітей з ООП;

створити дидактичні матеріали для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

пройти курс менторської допомоги в межах тренінгу, організатором якого є Благодійний Фонд «Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit»

здійснити обстеження учнів початкової школи з метою виявлення та профілактики мовленнєвих порушень;

за результатами обстеження надати рекомендації батькам та педагогам щодо роботи з учнями, які мають відхилення в мовленнєвому розвитку;

створити сектор інклюзивної допомоги в межах діяльності батьківського самоврядування;

взяти участь у батьківському форумі «Толерантність без меж»

Навчання керівників та педагогічних працівників ЗЗСО

Педагоги мають володіти спеціальними знаннями, які вони зазвичай отримують під час підвищення кваліфікації

Завдання керівника – змотивувати вчителів та залучити засновника до фінансування навчання

Проведення інклюзивних освітніх форумів для керівників закладів загальної середньої освіти

Співпраця з громадськими організаціями з питань інклюзивного навчання

Зустрічі із цікавими експертами, що спеціалізуються на темі інклюзії

Кроки інклюзивними просторами: міжнародна співпраця

Проведення конференцій з питань організації якісного інклюзивного простору

Реалізація батьківських форумів з питань інклюзії та соціальної інтеграції людей з інвалідністю

Комунікації керівника, педагога та інших батьків із батьками дитини з особливими освітніми потребами з метою створення затишного для всіх середовища, мінімізування стресу і забезпечення комфортного спілкування в дитячій колективі

Проведення конкурсу на кращу розробку уроку в інклюзивному класі «Взаємодія»

Співпраця з закладами вищої освіти

«Вітрила надії»

Метод Керол Грей
«Картки - соціальні історії»

Для директора студенти педагогічних вишів – ще один варіант вирішення кадрової проблеми. Тому керівник має налагоджувати співпрацю із закладами вищої освіти поблизу школи, запрошувати студентів до співпраці.

Співпраця з учнівським самоврядуванням

Проведення конкурсу відеороликів з питань інклюзії «Інші»

Опорний заклад з інклюзивної освіти

Реалізація проєкту «Партнерство» спільно з Комунальним закладом «Інклюзивно-ресурсний центр»

Реалізація навчального спецкурсу для керівників закладів загальної середньої освіти

Онлайн-семинар «Особливості організації дистанційного навчання для осіб з ООП»

Воркшоп «Управління якістю організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти»

Додаток Б 5

Тема 6 Партнерство з батьками – умова успішного інклюзивного навчання

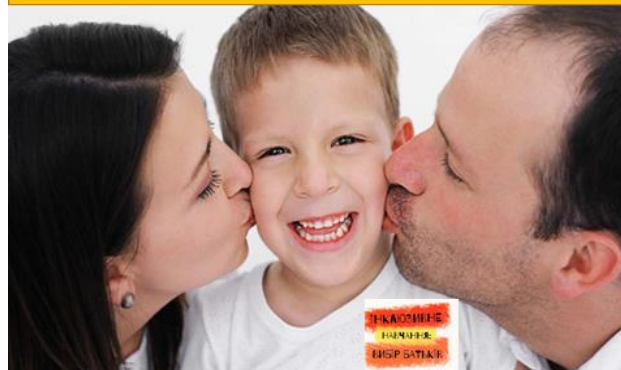
Якісне навчання залежить від батьків учнів з особливими освітніми потребами

Раннє виявлення ООП у дитини, підготовка батьків таких дітей до взаємодії зі школою, вибір закладу, розуміння своїх прав і можливостей для своєї дитини

Найбільш вразливими з точки зору бар'єрів щодо навчання дітей з ООП є родини внутрішньо-переміщених осіб, сім'ї, у яких дорослі члени родини мають порушення розвитку (інтелектуальні, психічні), сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах

Інклюзивно-ресурсний центр - батьки - школа – чітка гармонізована співпраця між сторонами зможе суттєво посилити якість інклюзивного навчання.

Додаток Б 6

Тема 7 Інклюзивно-ресурсні центри - осередки підтримки в організації інклюзивного навчання в ЗЗСО.

Співпраця з інклюзивно-ресурсними центрами

Інклюзивно-ресурсні центри є кращою альтернативою ПМПК, користуються довірою, але потребують методичної допомоги.

Фахівці ІРЦ потребують співпраці та взаємодії зі школами, зворотного зв'язку від педагогів щодо якості, доступності та практичного втілення висновків комплексної оцінки.

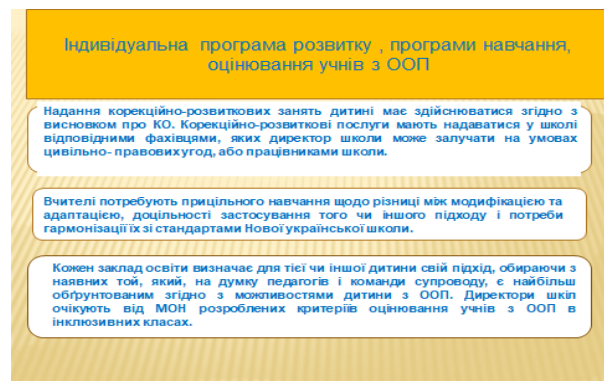
Дотримання ІРЦ процедури комплексної оцінки і подальшої взаємодії та супроводу батьків і дітей з ООП повинно стати об'єктом систематичного моніторингу, який виявляв би слабкі сторони, давав рекомендації щодо покращення взаємодії ІРЦ зі школами.

Які пріоритетні сфери взаємодії потребують посилення і підтримки?

“Директори – педагоги інклюзивно-ресурсних центрів”

Потреби у співпраці напряму впливають з відповідей опитаних, серед них:

- ясність висновків КО, їх відповідність реальним потребам дитини і можливість імплементувати ці висновки на практиці;
- роз'яснення і методична підтримка у складанні ІПР, адаптації та модифікації навчальних програм;
- моніторинг навчальних потреб педагогів і дітей з ООП протягом навчання дитини в школі.

Додаток Б 7

Тема 8 Роль керівника у створенні безпечного інклюзивного освітнього середовища в дистанційному та змішаному форматах: архітектурна доступність та безбар'єрність освіти

Організація інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти: реалії та перспективи

Інклюзивна форма навчання – найефективніший засіб, який гарантує спілкуваність, взаємодопомогу, розуміння між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми ровесниками.

Заклади загальної середньої освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів унаслідок різних видів і темпів навчання.

Діти з особливими потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм у освітньому процесі.

Вимоги до інклюзивного навчання

Механізм організації інклюзивного навчання

Вивчається ситуації на території обслуговування закладу щодо кількості дітей з особливими освітніми

Заклади загальної середньої освіти організовують педагогів для здійснення корекційно-педагогічної роботи

Забезпечення необхідними навчально-методичними і научно-дидактичними посібниками

Пристосування матеріально – технічної бази закладу ЗЗСО

Складання індивідуальної програми розвитку та навчального плану

Налагодження партнерських стосунків з батьками дітей з особливими освітніми потребами

Інноваційність проекту полягає в ранній інтеграції та соціальній адаптації дітей з особливими потребами в суспільство

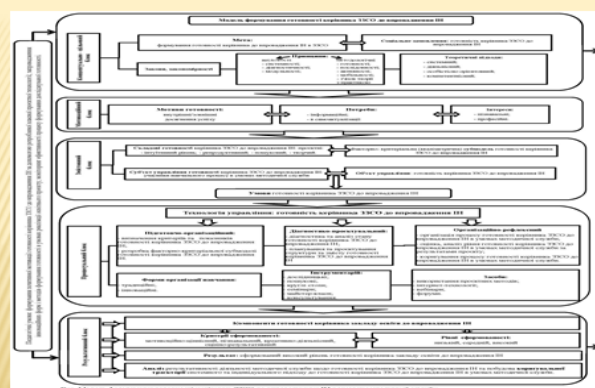
Соціальний проект «Без меж»

Завдання інклюзивного навчання :

- реалізація принципу «навчитися жити разом», який ґрунтується на гуманістичній педагогіці;
- забукта дітями з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у просторі здорових дітей відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;
- забезпечення різноманітного розвитку дітей, реалізація їх здібностей, створення освітньо-корекційного простору для задоволення освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату в освітньому закладі з інклюзивним навчанням, формування активного між особистісного спілкування дітей з особливими освітніми потребами з іншими учнями;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із особливими освітніми потребами;

Стаття 20 Інклюзивне навчання

- Заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з ООП.
- Заклади освіти зі спеціальними та інклюзивними групами і класами створюють умови для навчання осіб з ООП відповідно до ІПР та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.
- Особи з порушеннями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку і сенсорними порушеннями забезпечуються у закладах освіти допоміжними засобами для навчання.
- Особам з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.
- Психолого-педагогічні послуги – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені ІПР та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціальної захисту, фахівцями ІРЦ.
- Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – це комплексна система заходів супроводження особи з ООП у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.
- Органи державної влади та органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри з метою забезпечення реалізації права на освіту та психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.
- Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.
- Будівлі, опоруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами.

Завдання інклюзивного проекту «Без меж»

- Провести круглий стіл за участю активу шкільного самоврядування Провести для батьківської громадськості дискусію «Особлива дитина в звичайній школі»
- Провести педагогічну конференцію з питань інклюзивної освіти для педагогічної та батьківської громадськості
- Організувати тренінги для педагогів закладу освіти з питань впровадження інклюзивного навчання на основі знань набутих на тренінгах центру Ладо
- Розробити розвитково-корекційні заняття для дітей з особливими освітніми потребами за нозологіями
- Організувати «Школи психологів» для педагогічних працівників, де розглядаються питання психологічної підтримки учнів з особливими потребами

Завдання інклюзивного проекту «Без меж»

Вчитель/
викладач

- Розробити і провести цикл виховних заходів «Уроки толерантності»
- Взяти участь у районному конкурсі на кращу розробку уроку в інклюзивному класі

Асистент
вчителя/
викладача

- За участі команди супроводу розробити карти динамічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами
- Розробити дидактичні матеріали для роботи з дітьми з особливими потребами

Вчитель
логопед

- Здійснити обстеження учнів початкової школи з метою виявлення та профілактики мовленнєвих порушень
- За результатами обстеження надати рекомендації педагогам по роботі з учнями, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку

Завдання команди психолого-педагогічного супроводу

збір інформації про особливості розвитку дитини, її інтереси, труднощі, освітні потреби на етапах створення, реалізації та моніторингу виконання ІПР;

визначення напрямів психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти на підставі висновку ІПЦ, і забезпечення надання цих послуг;

розроблення ІПР для кожної дитини з ООП і моніторинг її виконання з метою коригування та визначення динаміки розвитку дитини;

надання методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання;

створення належних умов для інтеграції дітей з ООП в освітнє середовище;

проведення консультативної роботи з батьками дітей з ООП щодо особливостей їхнього розвитку, навчання і виховання;

проведення інформаційно-просвітницької роботи у закладі освіти серед педагогічних працівників, батьків і дітей з метою недопущення дискримінації та порушення прав дитини, формування дружнього і неупередженого ставлення до дітей з ООП.

Команда психолого-педагогічного супроводу має зробити такі кроки:

1. Скласти ІПР
(відповідно до
висновку ІПЦ)

2. погодити ІПР (із батьками
та затвердити в керівника
закладу освіти)

3. Скласти розклад
(корекційно-
розвиткових занять та
узгодити з батьками)

4. Переглянути ІПР
(за необхідності коригувати)

5. Переглянути ІПР
(за необхідності
коригувати)

6. Визначити способи
адаптації (за потреби
модифікації освітнього
середовища)

Індивідуальна програма розвитку освіти має містити:

Наявний рівень знань та
вмінь

Спеціальні та додаткові
послуги

Адаптація і модифікація

Послідовність створення індивідуальної програми розвитку

Етап I Установча зустріч. Засідання установчої зустрічі ініціює адміністрація закладу освіти. Під час першої зустрічі фахівці знайомляться з первинною інформацією про дитину, визначає склад групи і чи потрібні зовнішні фахівці для надання консультативної допомоги, аналізують ресурси закладу освіти.

Етап II Вивчення особливостей усіх сфер розвитку дитини. Група фахівців індивідуального супроводу дитини, починає процес вивчення індивідуальних особливостей, сильних сторін і труднощів.

Етап III Розроблення індивідуальної програми розвитку. Визначення цілей і завдань. Обговорення результатів вивчення. На цьому етапі відбувається обговорення результатів вивчення можливостей дитини та труднощів, які виникають у процесі взаємодії з оточенням. Мета зустрічі – узагальнення оцінки слабких та сильних сторін дитини, поточного рівня знань, умінь і навичок та формування перспективних цілей у різних сферах розвитку. На цій зустрічі обов'язково мають бути присутні батьки дитини з особливими освітніми потребами

Індивідуальний навчальний план

Визначає перелік
навчальних предметів,
послідовність їх
вивчення, кількість
годин, що відводиться
на вивчення кожного
предмету за роками
навчання та щорічної
кількості годин

У плані
враховуються
додаткові години на
індивідуальні та
групові заняття

Для проведення
корекційно-
розвиткових
занять в
індивідуальному
навчальному
плані учня
передбачає від 3-х
до 8-ми годин на
тиждень

Документи для зарахування дитини з особливими освітніми потребами

- заява батьків (осіб, які їх замінюють);
 - медична довідка про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний заклад освіти;
 - «карта профілактичних щеплень» (форма № 063/о);
 - довідка дільничного лікаря про епідеміологічне оточення;
 - свідцтво про народження;
 - виписка інклюзивно-ресурсного центра;
 - копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу або копія медичного висновку про дитину-інваліда віком до 18 років (видає лікарсько-консультативною комісією);
 - копія індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда (за наявності)
- Документи для зарахування дитини до інклюзивної групи

Дослідження потреб стейкхолдерів у забезпеченості якості освіти в аспекті впровадження інклюзивного навчання, проведеного на замовлення Державної служби якості освіти України в межах ініціативи «Система забезпечення якості освіти», яка впроваджується в рамках проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGE).

Мета дослідження: вивчення наявних практик впровадження інклюзивного навчання у закладах освіти та визначення, в яких аспектах потрібні зміни для підвищення якості інклюзивного навчання.

Довідково:

Дослідження проведено у грудні 2020 – січні 2021 року якісними методами – за допомогою глибоких інтерв'ю з ключовими респондентами та фокус-групових дискусій на онлайн платформі ЗУМ і телефоном. Участь у дослідженні взяли батьки дітей з особливими освітніми потребами, випускники шкіл з особливими освітніми потребами, керівники/заступники керівників закладів загальної середньої освіти, в яких організовано інклюзивне навчання для дітей з особливими освітніми потребами, вчителі та асистенти вчителів інклюзивних класів.

Терміни, використані у дослідженні

- Інклюзія** – процес активного включення у суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших можливостей.
- Інклюзивна освіта** – безперервний процес, спрямований на створення інклюзивного освітнього середовища на основі принципів толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей кожного та недопущення дискримінації, психолого-педагогічного процесу, адаптації, модифікації освітньої програми відповідно до ООП дитини.
- Інклюзивне освітнє середовище** – сукупність умов, способів, засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей.
- Особа з особливими освітніми потребами** – особа, яка потребує додаткової, постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.
- Інклюзивне навчання** – є способом організації освітнього процесу для ООП в ЗЗО, яке організовується за інституційною (денною або вечірньою) формою здобуття освіти та передбачає включення дитини з ООП до освітнього процесу з урахування їхніх потреб і можливостей.

Результати дослідження

Завдання дослідження:

- дослідити, як різні учасники процесу організації інклюзивного навчання розуміють інклюзію, як оцінюють процес її впровадження у своїх закладах освіти
- вивчити досвід стейкхолдерів щодо визначення особливих освітніх потреб (ООП) учнів, застосування висновків комплексної оцінки (КО) в налагодженні інклюзивного навчання
- вивчити думки керівників шкіл, педагогів і батьків учнів з ООП щодо якості освітньої діяльності в аспекті організації інклюзивного навчання
- з'ясувати реальну і актуальну ситуацію в закладах загальної середньої освіти щодо надання якісних освітніх послуг учням з ООП
- з'ясувати, які шляхи підвищення якості інклюзивного навчання на рівні закладу освіти бачать керівники шкіл, вчителі, батьки дітей.

Профіль респондентів дослідження

Група респондентів	Метод	Кількість респондентів
Директори і заступники загальноосвітніх шкіл	1 – Фокус група	7-Ж
Директори і заступники загальноосвітніх шкіл	Глибокі інтерв'ю	5-Ж
Педагоги – вчителі початкових класів	1- Фокус група	9-Ж
Педагоги – вчителі середніх та старших класів	1- Фокус група	8-7 Ж, 1-Ч
Асистенти вчителів	2- Фокус групи	13-Ж
Керівники інклюзивно-ресурсних центрів	2-Фокус групи	11-Ж
Випускники інклюзивних класів	1- Фокус група	7-3 Ж, 4-Ч
Батьки учнів з ООП	Глибокі інтерв'ю	8-Ж

Терміни, використані у дослідженні

- Інклюзивно-ресурсний центр** - установа, яка створена з метою реалізації права дітей з ООП віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, зокрема у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти.
- Індивідуальна програма розвитку (ІПР)**- документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання (Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 №2145-VIII)
- Індивідуальний навчальний план** визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета, ітижневу кількість годин.

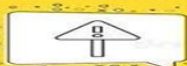
Від чого залежить якість процесу інклюзивного навчання ?

«Інклюзія – це, наприклад, уміня бачити бар'єри, які існують у колективі, у школі, у місцевій громаді, які заважають кожній дитині (або кожному учаснику освітнього процесу) брати активну участь у ньому»¹². Тоні Бут, «Індекс інклюзії».

застосування принципу
універсального
дизайну при
проектуванні закладу
чи його реконструкції

застосування
принципу розумного
приспособлення у
вже збудованих
приміщеннях.

2. Матеріально-технічна база

Матеріально-технічна база шкіл – це те, без чого якісне інклюзивне навчання неможливе

Цей чинник напряму залежить від фінансування шкіл відповідно до потреб дітей з ООП, від обізнаності адміністрації шкіл про джерела та обсяги фінансування

Дослідження виявило, що не всі директори, де запроваджено інклюзивне навчання, обізнані про суми субвенції, які виділяються на кожного учня з ООП

Причиною цього є те, що не всі директори ознайомлюються з нормативно - правовими документами, неефективно взаємодіють з управліннями освіти, не завжди комунікують з органами місцевої влади щодо виділення коштів та устаткування школи

3. Наявність підготовлених педагогів та асистентів учителів

Спектр питань, які стосуються якісного інклюзивного навчання у школах

вироблення толерантного ставлення і подолання упередженості щодо дітей з ООП з боку педагогів та адміністрації закладу; до конкретних практичних запитів учителів щодо розробки, адаптації та модифікації програм, використання усталених і зрозумілих формулювань висновків КО для кращого задоволення навчальних потреб учнів з ООП.

педагоги потребують супроводу фахівців-дефектологів, практичних психологів та інших релевантних спеціалістів, які могли би допомогти покращити взаємодію вчителів з учнями, які мають ООП.

Педагогам не вистачає інструкцій, тренінгів та семінарів з обміну досвідом, які впроваджувалися би з боку МОН України і були затверджені і визнані на рівні держави

Наявність матеріально-технічної бази, яка буде чітко регулювати посадові обов'язки педагогів, асистентів, вчителів, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів

Документам, які регламентують інклюзивне навчання, бракує структурованості й алгоритмів дій залучених до інклюзивного навчання шкіл, батьків, дітей з ООП.

Прийшов час напрацювати рекомендації та практичні поради педагогам і фахівцям ІРЦ щодо навчальних програм, виконання висновків комплексної оцінки, роз'яснення адміністрації шкіл та батькам учнів з ООП щодо використання коштів, призначених на учнів з ООП, облаштування освітнього простору.

4. Команда психолого-педагогічного супроводу

на практиці директори формують команду супроводу залежно від кадрових можливостей а не потреб дитини, виявлених під час КО.

В закладах освіти, в яких багато учнів з ООП, створюють команди супроводу на паралелях або індивідуально для кожного учня. В закладах, в яких декілька учнів, частіше створюють одну команду супроводу.

Для ефективної роботи в командах супроводу є нагальна потреба залучати фахівців ІРЦ, які проводили комплексну оцінку дитини. Ці фахівці можуть порадити, як краще організувати освітній процес саме для цієї дитини і провести моніторинг досягнень учня.

Асистент вчителя

Асистент вчителя – це обов'язковий фахівець у класі, який має підтримувати учителя в роботі з усіма учнями в класі з інклюзивним навчанням. Посада асистента вчителя в Україні була введена у 2012 р.

Асистент має допомагати забезпечувати особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, брати участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку учня, адаптувати навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у класі. І вчителі, і самі асистенти часто сприймають і описують функціонал асистента як помічника учня з ООП.

Питання ефективної взаємодії потребує посиленого навчання і педагогів, і асистентів учителів щодо способів налагодження взаємодії під час уроку. **Покращення якості інклюзивного навчання** потребує дослідження практики співпраці вчителя і асистента, а також узагальнення її на рівні методичних рекомендацій.

Додаток Б 8

Тема 9 Проєктні технології як запорука успішної організації інклюзивного навчання. Проєкт «Дивовижна дитина в світі мистецтва»

 На Урок

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

 На Урок

БУМЕРАНГ
ДОБРА

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

**Мобільна група «Ліра добра»
Солоницівського ліцею «Перлина»**

 На Урок

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

**Мобільна група «На крилах добра»
Слатинського ліцею**

 На Урок

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

**Мобільна група «Тепло долонь»
Токарівського ліцею**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

**Мобільна група
"Здорові діти-успішні громадяни України"
Солоницівського ліцею №1, Солоницівського ліцею №3**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

Дворічнокутянський ліцей

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

Дергачівська вечірня (змінна) школа

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

**Мобільна група "ПРОМЕТЕЙ"
Солоницівського ліцею №2**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

**МОБІЛЬНА ГРУПА
"ВСЕ В ТВОЇХ РУКАХ"
Безруківського ліцею**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

**Мобільна група
"ПЕРШИЙ КРОК ДО ДОБРА - НЕ РОБИ ЗЛА"
Дергачівського ліцею №2**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

**Мобільна група
«У кожній дитині – сонце» Вільшанської ЗОШ**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

**Мобільна група «Р.А.З.О.М.»
Прудянського ліцею**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

**Мобільна група
«Назустріч людям» Подвірського НВК**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

Пересічанський ліцей

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

**Мобільна група «РУКА ДОБРА»
Цупівської гімназії**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

**Мобільна група «Контакт»
Дергачівського ліцею №3**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

**Мобільна група «ЗДОРОВО»
Дергачівського ліцею №1 і
Дергачівської ДЮСШ**

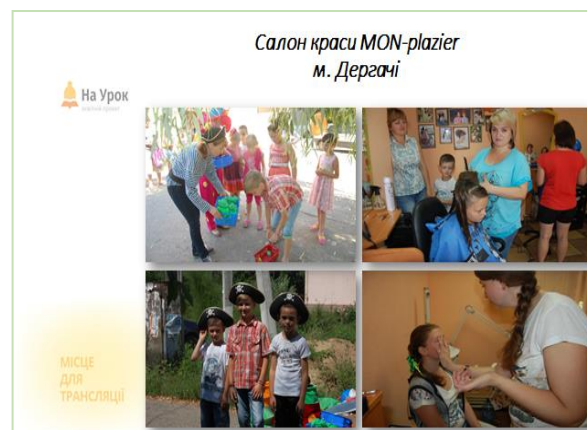
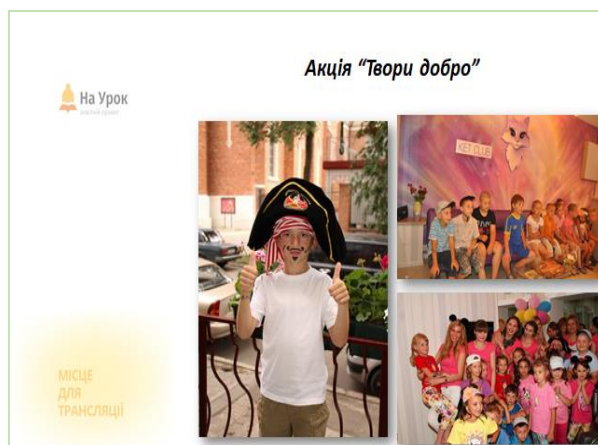
МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

На Урок

**Співпраця з підприємцями
м. Дергачі**

МІСЦЕ
ДЛЯ
ТРАНСЛЯЦІЇ

Додаток Б 9

Тема 10 Захист індивідуальних мініпроектів у межах проєкту «Взаємодія» щодо запровадження інклюзивного навчання

Реалізація проекту

1. Педагогічна рада «Інклюзивна освіта – вимога часу» за участю провідних спеціалістів спеціалізованого центру «Ладо»
2. Участь в обласних, зональних, районних семінарах щодо впровадження проекту розвитку інклюзивної освіти «Без меж»
3. Створення індивідуальних освітніх програм для дітей з ООП
4. Обстеження спеціалістами-логопедами вихованців дошкільного підрозділу та учнів початкової школи
5. Участь у районному конкурсі відеороликів «Інші»
6. Проходження спецкурсу «Організація інклюзивної освіти як складової Нової української школи»

Актуальність проекту «БЕРЕГІННЯ»

Інклюзивна освіта – один із пріоритетних напрямів державної освітньої політики України.

Необхідність створення спеціальних умов, спрямованих на продуктивне вирішення питань соціалізації та інтеграції дітей з ООП у суспільство.

Діти з особливими освітніми потребами мають право на одержання освіти, якість якої не відрізняється від освіти здорових дітей.
(Міжнародні та українські нормативно-правові документи)

Завдання для реалізації проекту розвитку інклюзивної освіти «БЕРЕГІННЯ»

ЗДНВР

Провести педагогічну конференцію з питань інклюзивної освіти для педагогів та батьків (травень 2019)

Провести круглий стіл за участю активу шкільного самоврядування на тему «Інакший – це не вирок, а особливість розвитку» (Вересень 2019)

Провести на загальношкільних батьківських зборах проблемну дискусію «Особлива дитина в звичайній школі» (Жовтень 2019)

Організувати тренінги для педагогів закладу освіти з питань впровадження інклюзивного навчання на основі знань набутих на тренінгах центру Ладо (листопад 2019, травень 2020)

Практичному психологу	Виступи на педрадах "Інклюзивний простір в закладі" (жовтень 2019)
	Психологічний та соціальний супровід учнів з ООП та їх сімей (постійно)
	Проведення тренінгів для вчителів на основі набутих знань центру Ладо (листопад 2019, квітень 2020)
	Проведення годин психолога на тему: "Толерантність", "Друзі з ООП", (кожен місяць)
	Перегляд відеороликів та відеопрезентацій "Особлива дитина" (грудень 2019)
	Організація "Школи психології" для вчителів, де розглядаються питання психологічної підтримки учнів з ООП (лютий 2019)
	Заняття з елементами тренінга для учнів «Сім'я – що це?» (квітень 2019)
	Виступ на батьківських зборах "Цінність батьківської підтримки" (травень 2019)
	Створення модифікованої програми корекційно-розвиткових занять "Цінність сім'ї" (травень 2019). Затвердження на педраді (серпень 2019)
	Консультації учнів, батьків, педагогів (постійно)

Крок 2

по впровадженню проекту розвитку інклюзивної освіти «БЕРЕГІННЯ»

1. Створення модифікованої корекційно-розвиткової програми «Сімейні цінності»

Крок 3

по впровадженню проекту розвитку інклюзивної освіти
«БЕРЕГІНЯ»

1. Залучення учнів, вчителів та батьків до участі в проекті

Крок 4

по впровадженню проекту розвитку інклюзивної освіти
«БЕРЕГІНЯ»

1. Залучення учнів з ООП до спільної діяльності

Інсценування казки «Катик та півник» за допомогою лялькового театру

Участь у тижні Масляної

Залучення учнів з ООП до спільної діяльності

Крок 5

по впровадженню проекту розвитку інклюзивної освіти
«БЕРЕГІНЯ»

1. Створення «сімейного куточку», де учні з ООП відчуватимуть себе, як вдома

Крок 6

по впровадженню проекту розвитку інклюзивної освіти
«БЕРЕГІНЯ»

1. Мотивація учнів ООП за допомогою різних нагород

КЗ «Дергачівський ліцей №2»
Дергачівської районної ради
Харківської області

Міні-проект «ВЗАЄМОДІЯ»

"Не прагніть успіху, прагніть бути
корисними."
Альберт Ейнштейн

Інклюзивна освіта є одним із пріоритетних стратегічних напрямків сучасної освіти, що спрямований на реалізацію прав дітей з особливими освітніми потребами задля їх:

- ▶ якісної освіти
- ▶ всебічного розвитку
- ▶ підготовки до активної участі у житті суспільства.

НАШІ ЗАВДАННЯ:

- ✓ в першу чергу, щоб ідея інклюзії стала складовою професійного мислення педагогів
- ✓ по-друге, підтримувалася та впроваджувалася усіма учасниками навчально-виховного процесу;
- ✓ по-третє, доступність території школи та будівлі для дітей з особливими освітніми потребами.

МЕТА:

Діти з особливими освітніми потребами
Разом

- взаємодія педагогів, батьків, учнів та громадськості у вихованні толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами;
- успішна інтеграція таких дітей у соціум.

ЩО МАЄМО ЗРОБИТИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ:

2018/2019 навчальний рік. Підготувати шкільний персонал та батьків до змін, які необхідно здійснити для задоволення потреб усіх дітей!

2018/2020 роки. Залучення батьківської громадськості до участі спільно з дітьми у заходах щодо формування здорового способу життя, навичок безконфліктного спілкування.

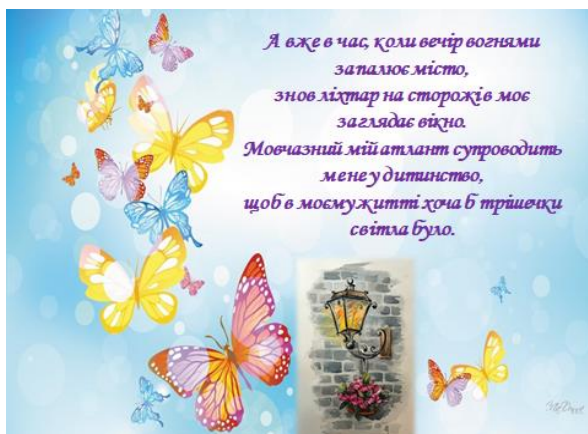
Постійно. Здійснення досліджень з питань формування толерантності, організації безпечного середовища в ліцеї. Забезпечення системного психолого-педагогічного супроводу. Успішна інтеграція таких дітей у соціум!

ЩО МАЄМО ЗРОБИТИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ

Залучати до реалізації проекту:

- ▶ фахівців (тренінги, семінари, практикуми, майстер-класи, батьківські збори) для роботи з персоналом, учнями, батьками;
- ▶ подавати заявки та брати участь у соціальних проєктах з даної проблематики;
- ▶ залучати спонсорів для удосконалення приміщення та території школи, обладнання спеціальних місць для дітей з обмеженими освітніми потребами.

Крок 3
Просвітницька робота
з питань інклюзивної освіти

Батьківські збори з елементами тренінгу
"Попередження насильства, жорстокості
в сім'ї та в дитячому колективі"

Конференція з елементами тренінгу для учнівської та
педагогічної громадськості «Ми однакові! Школа для
всіх!»

Актуальність впровадження проекту

Інклюзивна освіта – пріоритетний
напрямок освіти України

Гуманне ставлення до дітей з особливими
освітніми потребами з боку соціуму

Необхідність створення повноцінних умов
щодо якісних освітніх послуг для дитини
з нозологією ПОРА

Міні-проект «Відкритий світ»

у рамках районного проекту розвитку інклюзивної освіти «Без меж»

Комунальний заклад
"ТОКАРІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ"
Дергачівської районної ради
Харківської області

Девіз:

Подаруємо щасливий світ
дитинства

Мета

- Забезпечення рівного доступу дітей з особливими освітніми потребами до якісної освіти;
- створення комфортного освітнього середовища;
- підвищення рівня компетентності педагогічних працівників, батьків;
- виховання толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами;
- успішна інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у соціум.

I. Підготовчий етап (01.01.2019 – 31.08.2019)

Заходи	Відповідальні
1. Створення кімнати відпочинку	Заступник директора з НВР
2. Придбання обладнання для ЛОК	Заступник директора з НВР
3. Діагностика когнітивно-пізнавальної сфери дитини з ООП	Команда супроводу
4. Анкетування педагогів, батьків	Соціальний педагог
5. Круглий стіл на тему «Методика особистісно-орієнтованого навчання»	Заступник директора з НВР
6. Семінар на тему «Організація освітнього процесу для дитини з нозологією ПОРА»	Учитель
7. Спостереження за дитиною з ООП з метою вивчення індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів, потреб	Учитель, асистент учителя. Соціальний педагог
8. Створення обстановки оптимізму та впевненості у своїх силах	Асистент учителя
9. Зустріч педагогів, батьків зі спеціалістами ІРЦ	Заступник директора з НВР
10. Створення скриньки «Цікаво...???»	Заступник директора з НВР

II. Основний етап (01.09.2019 – 31.08.2020)

Заходи	Відповідальні	Терміни
1. Залучення дітей з ООП до різних конкурсів, фестивалів, змагань	Асистент учителя	Згідно графіка
2. Бібліотечні години для класу з інклюзивним навчанням у сільській бібліотеці	Учитель	1 раз на 2 тижні
3. Залучення дитини з ООП до драматичного гуртка сільського клубу, гуртка вишивки в закладі	Заступник директора з НВР, учитель	Згідно графіка гуртків
4. Перерви активного спілкування	Асистент учителя	Кожень день
5. Пет-терапія (екскурсії до контактного зоопарку «Екопарку»)	Заступник директора з НВР	Вересень 2019 р. Квітень 2020 р.
6. Художньо-спортивне, родинне свято «Пліч-о-пліч»	Учитель	Грудень 2019 р.

II. Основний етап (01.09.2019 – 31.08.2020)

Заходи	Відповідальні	Терміни
14. Створення консультативного центру для батьків з питань виховання, навчання та розвитку дітей з ООП	Заступник директора з НВР	Вересень 2019 р.
15. Круглий стіл для батьків на тему «Толерантність – основа спілкування»	Учитель	Листопад 2019 р.
16. Тренінг для батьків «Комфортне шкільне середовище»	Соціальний педагог	Березень 2020 р.
17. Розміщення порад для батьків на сайті закладу	Заступник директора з НВР	Протягом всього періоду
18. Допомога дитині у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації: навчальні труднощі, порушення емоційно-вольової сфери	Соціальний педагог	За потребою
19. Розвиток дрібної моторики рук: пальчикова гімнастика, ліплення пластиліном, глиною, малювання на піску, малювання пальцями, робота з дрібними предметами	Соціальний педагог	Лютий 2020 р.

Мета:

Успішна адаптація та інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у суспільство, розвиток їх природного потенціалу та виховання в учнівському колективі толерантного ставлення до дітей з ОП.

Учасники проекту

Працюючи разом, ми здатні створювати основу для кращого майбутнього усіх нас.

Заходи на 2019/2020 н.р.

Учні	Батьки	Педагоги
Загальношкільний арт-проект "НЕ ЗАПВІ" (вересень)	Зустріч в форматі Work-лафе Тема: "Школа, відкрита для ВСІХ" (вересень/листопад)	Методичні посидимки Тема: "Школа-школа" якою повинна бути сучасна школа" (вересень/листопад)
Всесвітній день посмішки Smile-флешмоб (листопад)	Майстер-клас "Розвиток емоційного, фізичного і творчого інтелекту у дітей" (листопад/грудень)	Педагогічний міст: "Особливості організації уроку в інклюзивному класі" (листопад/грудень)
Міжнародний день толерантності	Крутий спіл "Співпраця школи і батьків як необхідна умова розвитку дитини" (січень/лютий)	Крутий спіл: "Організація ситуації успіху в інклюзивній практиці як один з напрямків підвищення соціалізації учнів з ООП" (січень/лютий)
Загальношкільне творче об'єднання "Дружні долакали самотність" (листопад)		

Заходи на 2019/2020 н.р.

Учні	Батьки	Педагоги
Тиждень інклюзивної освіти Тема тижня: "Калейдоскоп друзів" (грудень)	Тренінг Тема: "На шляху до взаємодії" (березень/квітень)	Майстер-клас "Ігри для дитячого глибокізму" (березень/квітень)
Загальношкільний поетичний слем "Ексклюзивні" (березень)	Майстер-клас "Інтерактивна скринька" або "Як сказати і користуватися лінійні змішування" (травень)	Педагогічний конспект результату впровадження проекту "Лабораторія шкільного диалектизму" (травень)
Створення відеоролику "Школа СУПЕРГЕРОЇВ: як все було" (квітень/травень)		

1 місце

в районному конкурсі відеороликів "ІНШІ", що проходив у рамках проекту "Без меж"

16 листопада – Міжнародний день толерантності

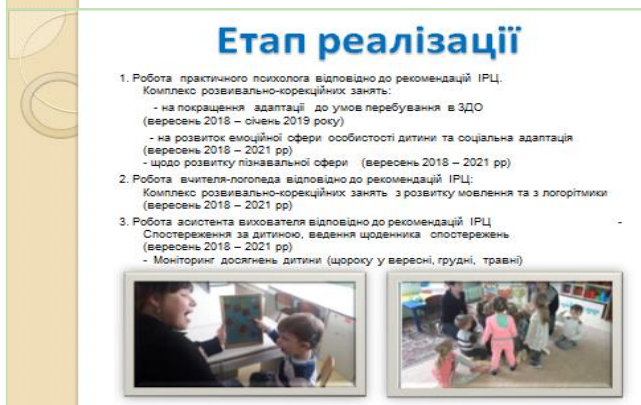
Участь в районному форумі "Толерантність без меж" тренінг: "Комунікативна толерантність"

Акція "Ми з вами!"

15 лютого Міжнародний день дитини, що хвора на рак.

Етап реалізації

7. Оснащення розвивального середовища за рахунок державних субвенцій

8. Участь членів команди супроводу у вебінарі КВНЗ «ХАНО» (липень 2019 року)

9. Участь асистента вихователя, вихователя та вчитель-логопеда у районному конкурсі на кращу розробку заняття у рамках районного проекту розвитку інклюзивної освіти «Без меж» (дипломи управління освіти, культури і туризму у номінації «Цілісність і структурованість» (січень-липень 2019 року)

Етап реалізації

- Тренінг для педагогів закладу «Інклюзивне навчання – рівні можливості для кожного» (квітень 2019 року)
- Педагогічна рада з елементами тренінгу «Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП» (листопад 2019 року)
- Консультації «Діти з ООП в навчальному закладі» (січень 2020 року)
- Батьківська конференція «Дитина та сім'я» (травень 2020 року)
- Участь у заходах, які спрямовані на реалізацію районного проекту розвитку інклюзивної освіти «Без меж» (за планом РВО)
- Участь у вебінарах, тренінгах, майстер-класах з питань інклюзивної освіти КВНЗ «ХАНО» (2019-2021 рр)
- Розміщення розробок занять та виховних заходів з дітьми інклюзивної групи, консультацій психолога на сайтах «На урок», «Всеосвіта», тощо (2019-2021 рр)

Комунальний заклад "Подвірський ліцей" Дергачівської районної ради Харківської області

Завдання міні-проекту

1	2	3	4	5	6	7
Навчанням дітей з особливими потребами займаються вчителі загального профілю в звичайних класах 2019-2021	Впровадженням інклюзивних програм займається весь персонал ліцею, який забезпечує всебічний розвиток особистості кожної дитини 2019-2021	Батьки активно залучаються до прийняття рішень, що стосуються навчання та виховання їхніх дітей 2019-2021	Плани роботи з дітьми розробляються командою фахівців, які співпрацюють один з одним 2019-2021	Ролі та відповідальність всіх працівників чітко визначені 2019-2021	Ефективність програм постійно оцінюється 2019-2021	Індивідуалізовані навчальні розробляються з врахуванням сильних сторін, якостей, інтересів дитини, а також її потреб 2019-2021

ЗАХОДИ

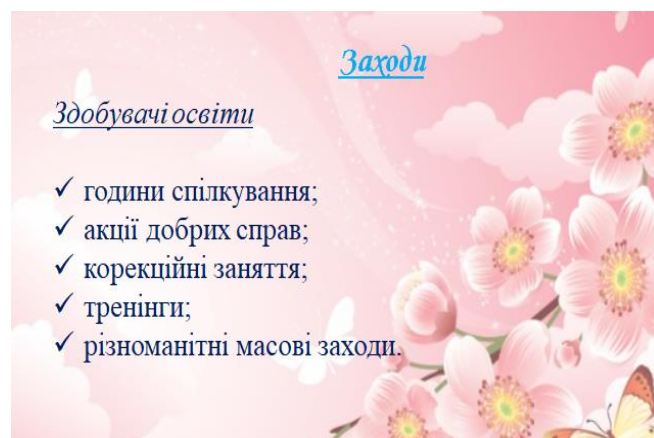
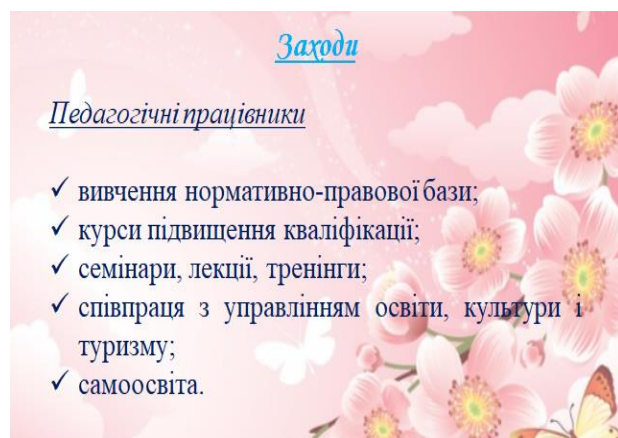
№ п/п	Заходи	Термін виконання	Виконавець
1	Створити соціально-психологічні та організаційно-педагогічні умови рівного доступу до здобуття якісної освіти дітей з особливими потребами	2019 - 2021	Адміністрація
2	Створити базу даних дітей з особливими освітніми потребами	Травень 2019	ЗДНВР
3	Здійснювати соціально-педагогічний патронаж сімей, у яких виховуються діти з особливостями психофізичного розвитку	Протягом 2019-2021 років	Практичний психолог
4	Поповнити базу ліцею навчально-дидактичним матеріалом та новітніми засобами корекційної роботи	Вересень 2019 року	Адміністрація
5	Інформування батьків про вікові та індивідуальні особливості дитини, пов'язані з порушеннями у розвитку	Постійно	Вчитель
6	Допомога батькам у виборі правильної тактики виховання дитини	Протягом 2019-2021 років	Практичний психолог

ЗАХОДИ			
№ п/п	Заходи	Термін виконання	Виконавець
7	Навчання батьків спеціальним методичним прийомом, необхідним для розвитку пізнавальної, соціальної та емоційної сфери дітей	2019 -2021	Практичний психолог
8	Корекція взаємовідносин між мамою та дитиною, гармонізація внутрішньо сімейних стосунків	2019 -2021	Практичний психолог
9	Залучення батьків до спільних занять з дітьми	Протягом 2019-2021 років	Вчитель
10	Участь батьків та дітей у святах та розвагах, активна взаємодія діти – батьки - педагоги	Протягом 2019-2021 років	Практичний психолог, вчитель
11	Проводити хвилинки спілкування	Постійно	Практичний психолог, вчитель
12	Перебудова психіки батьків на сприймання дитини з особливостями у розвитку такою якою вона є, на позитивне оцінювання результатів її діяльності.	Протягом 2019-2020 років	Практичний психолог

ЗАХОДИ			
№ п/п	Заходи	Термін виконання	Виконавець
13	Демонстрація педагогами методів та прийомів роботи з «особливою» дитиною	2019 -2021	Асистент вчителя
14	Формування зацікавленості до процесу розвитку дитини	2019 -2021	Асистент вчителя
15	Аналітичний семінар з питань соціальних і освітніх ефектів реалізації проекту.	Березень 2021 року	Адміністрація, Практичний психолог
16	Шкільна науково-практична педагогічна конференція «Організаційно-педагогічні ресурси інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір».	Вересень 2020 року	Практичний психолог, вчитель, Асистент вчителя
17	Подання творчих доробків учителів ліцею за наслідками реалізації міні-проекту	Травень 2021 року	Асистент вчителя, вчитель
18	Узагальнення матеріалів за наслідками реалізації міні-проекту	Червень 2021 року	Адміністрація

ЗАХОДИ			
№ п/п	Заходи	Термін виконання	Виконавець
13	Демонстрація педагогами методів та прийомів роботи з «особливою» дитиною	2019 -2021	Асистент вчителя
14	Формування зацікавленості до процесу розвитку дитини	2019 -2021	Асистент вчителя
15	Аналітичний семінар з питань соціальних і освітніх ефектів реалізації проекту.	Березень 2021 року	Адміністрація, Практичний психолог
16	Шкільна науково-практична педагогічна конференція «Організаційно-педагогічні ресурси інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір».	Вересень 2020 року	Практичний психолог, вчитель, Асистент вчителя
17	Подання творчих доробків учителів ліцею за наслідками реалізації міні-проекту	Травень 2021 року	Асистент вчителя, вчитель
18	Узагальнення матеріалів за наслідками реалізації міні-проекту	Червень 2021 року	Адміністрація

Очікувані результати			
міні- проекту полягають у надбанні практичного досвіду щодо створення організаційно-педагогічних умов інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір, що дозволяє підвищити якість надання їм освітніх послуг, покращити результати навчання та соціальної адаптації. За наслідками реалізації міні-проекту формуються продукти інтелектуальної, дослідницької та методичної діяльності учасників міні-проекту, які допоможуть педагогічному колективу у пошуку оптимального варіанту реалізації права учнів з вадами у психофізичному розвитку на отримання якісної і доступної освіти.			
• Забезпечує рівний доступ до якісної освіти	• Дас змогу покращувати навчальні результати	• Створює можливості для навчання в реалістичному природному середовищі	• Допомогає формувати комунікативні, соціальні й академічні навички
• Забезпечує відповідні іміжні відповіді іміжній категорії ролей моделі в особі одягів	• Розширює можливості для налагодження нових дружніх стосунків	• Допомогає розвинути в собі такі риси, як творчість і винахідливість	• Забезпечує можливість навчатися на основі широкого набору форм і методів роботи

Засвіти ліхтарик толерантності

Філія "Протопопівська гімназія"
КЗ "Вільшанський ліцей"

Виготовлення відео "Інші" з залученням дитини з ООП

До районного конкурсу відеороликів у жовтні 2018 був змонтований паперовий мультфільм. До цієї творчої роботи був залучений учень з ООП Твердохліб Володимир.

Мета: розвивати почуття толерантності у школярів, попередження конфліктних ситуацій, підтримки слабших.

Виготовлення стінгазети "Ми всі різні, ми всі рівні"

Під час виховної години у січні 2019 учні 5 класу виготовили стінгазету.

Мета: формування громадської позиції, небайдужості до морально-етичних проблем, актуальних в нашому суспільстві.

Виставка малюнків "Крила доброти"

Січень-лютий 2019. У початкових класах пройшли бесіди про особливих дітей та виставка малюнків.

Мета: формування в учнів чіткої позиції щодо особливих дітей, підтримки та толерантного ставлення до людей в суспільстві.

Тренінг для педагогічних працівників "Успішна інтеграція дитини з ООП у навчально-виховний простір"

Вересень-жовтень 2019р заплановано провести тренінг для вчителів.

Мета: закріпити практичні прийоми і навички взаємодії з дітьми, зокрема в ситуаціях, що викликають тривогу і напруження.

Бесіда та анкетування батьків "Що таке інклюзивне навчання"

Жовтень-листопад 2019р.

Мета: познайомити батьків з особливостями інклюзивного навчання в системі освіти, розвинути почуття соціальної підтримки персональних потреб дитини з особливими освітніми потребами, сформувати толерантне ставлення до впровадження інклюзивного навчання та усунути упереджене ставлення до спільного навчання дітей обох категорій у навчальному закладі.

"Рівні можливості для кожного"

Вересень-жовтень 2020

Тренінг для педагогічних працівників, анкетування: "Ставлення до інклюзивної освіти".

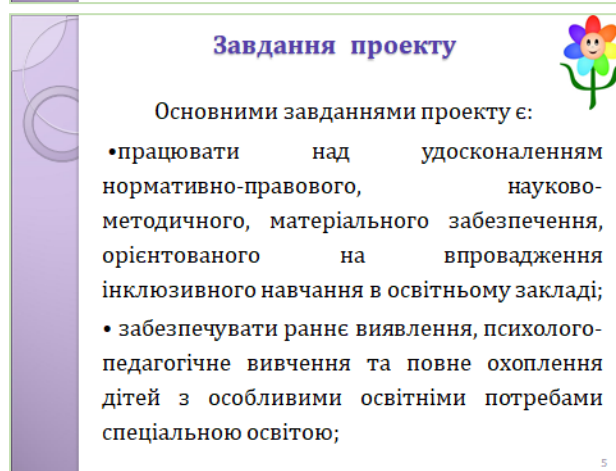
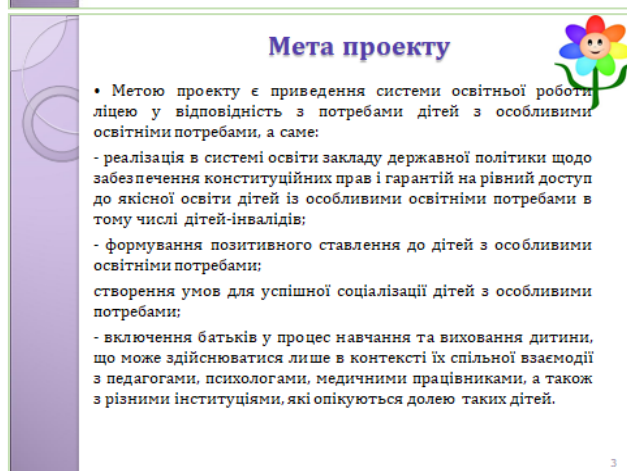
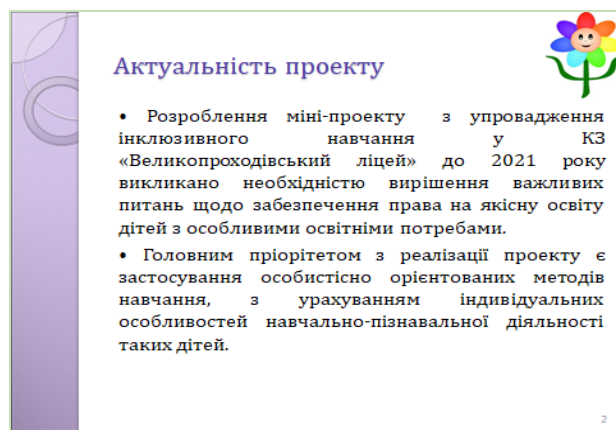
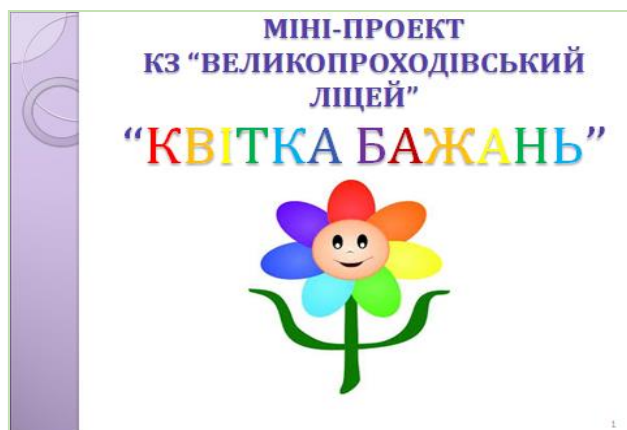
Мета: удосконалювати навички вчителів з урахуванням особливостей викладання в інклюзивних класах, сформувати толерантне ставлення до впровадження інклюзії в закладах освіти, показати на практиці, що всі діти є рівні і водночас унікальні.

Виготовлення відео "Інші" з залученням дитини з ООП

До районного конкурсу відеороликів у жовтні 2018 був змонтований паперовий мультфільм. До цієї творчої роботи був залучений учень з ООП Твердохліб Володимир.

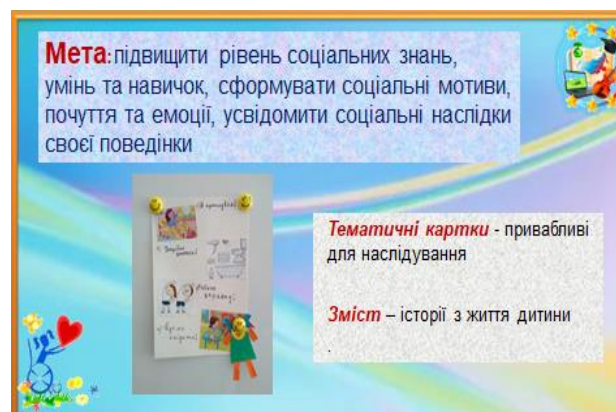
Мета: розвивати почуття толерантності у школярів, попередження конфліктних ситуацій, підтримки слабших.

Заходи		
Тематика заходів	Відповідальні	Термін виконання
Упровадження міні-проекту КВІТКА-БАЖАНЬ	Учасники проекту	3 роки 2019-2022
Створення необхідних умов доступу до закладу та безперешкодного пересування шкільними приміщеннями дітей з інвалідністю	педагоги	постійно
Забезпечити виявлення, постановки на облік, консультування дітей з особливими освітніми потребами.	Адміністрація	На момент прибуття дитини
Забезпечити відповідними програмами, підручниками, посібниками, апаратурою для здійснення навчання, корекції та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами.		

Заходи		
Тематика заходів	Відповідальні	Термін виконання
здійснити обстеження учнів початкової школи з метою виявлення та профілактики мовленнєвих порушень; за результатами обстеження надати рекомендації педагогам у роботі з учнями, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку	психолог	Квітень-травень 2019
розробити розвиваючо-корекційні заняття для дітей з особливими освітніми потребами за нозологіями.		До 2020 року
- впровадження особистісно орієнтованих навчальних планів, програм;		
розробити карти динамічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами; розробити дидактичні матеріали для роботи з дітьми з особливими потребами.		До 2020

Завдання міні-проекту

- Розкрити дітям особистісний зміст соціальних цінностей.
- Формувати у дітей еталони соціальної поведінки.
- Розвивати дружні взаємини між дітьми.
- Сприяти усвідомленню дітьми змісту соціальних правил поведінки і прагнення керуватися ними у власних вчинках.
- Формувати здатність до оцінювання власних вчинків з погляду їх наслідків для оточуючих і самого себе.

Цільова аудиторія:

- 26 педагогічних працівників ЗНЗ;
- адміністрація ЗНЗ;
- учнівська та батьківська громадськість

I. Шукаємо союзників

Майстер-клас
від
партнерів

II. Перші спроби створення карток-соціальних історій

КЗ "Солоницівський ліцей №1"
Дергачівської районної ради
Харківської області

«Вітрила надії»

Психологічна та соціальна
допомога учасникам
освітнього процесу в
умовах інклюзивного та
індивідуального
навчання

Потребують підтримки

**Інклюзивна освіта – перспектива нова.
Хоч різні можливості – рівні права!**
МЕТА: Кожна дитина – це цілий світ,
Освіта, повага і рівність для всіх!

- створення належних та комфортних умов навчання та виховання для всіх учасників освітнього процесу;
- забезпечення поступового інтегрування учнів з ООП в загальноосвітній простір;
- створення позитивного психологічного клімату для всіх дітей, враховуючи специфічні особливості кожного учня;
- підтримка учасників освітнього процесу шляхом надання психологічної та соціальної допомоги в умовах інклюзивного та індивідуального навчання;
- налагодження тісного зв'язку і співпраці вчителів та батьків як основного чинника успішної адаптації дітей до умов навчання в ліцеї.

ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ

- створити умови, щоб учні з ООП почували себе зручно та безпечно, відчували себе щасливими;
- забезпечити психологічну та соціальну допомогу учасникам освітнього процесу;
- поглибити психолого-педагогічну компетенцію батьків, учителів;
- включити батьків у освітній процес як активних суб'єктів.

Мета:

1. Створення умов для успішної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами;
2. Формування позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами;
3. Розвиток компетентності педагогічних працівників;
4. Підвищення рівня компетентності батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Участь у курсі тренінгів Спеціалізованого центру для дітей з особливими потребами розвитку «ЛАДО»:

- «Техніки організації інклюзивного освітнього процесу»;
- «Як допомогти дитині з РАС засвоювати шкільну програму»;
- «Вчитель інклюзивного класу як обличчя НУШ. Попередження професійного вигорання»;
- «Техніки управління інклюзивним класом»;
- «Обладнання ресурсної кімнати, зони сенсорного розвантаження»

ЗАГАЛЬНОВІСНІТКІВІ БАТЬКІВСЬКІ ЗБОРИ

Спільна конференція з педагогами, батьками, лікарем Дубівської медичної амбулаторії Кузнецовою Н.А. та психологом закладу Лешишиною Р.В. "Інклюзивна освіта в умовах Концепції Нової Української школи" (2018)

ЗАСІДАННЯ КОМАНДИ ПСИХОЛОГ-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЯНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

РОБОТА З УЧНІЯМИ

З метою виховання толерантного ставлення до людей з особливими потребами в Комунальному закладі «Цупівська гімназія» практичним психологом Лешишиною Р.В. було проведено заходи, а саме:

Діти мали можливість відчувати на собі читання шрифтом Брайля

Урок-спілкування «Стань другом» (1 клас)

УЧАСТЬ У РАЙОННИХ КОНКУРСАХ:

2017/2018 н.р. – Диплом у номінації «Найкращий захист роботи» за участь у конкурсі соціальної реклами «Стань особливим - стань дружнім!» у рамках реалізації «Проекту розвитку інклюзивної освіти в закладах ЗСО району на 2018-2019 роки: реалії і перспективи» (керівник проекту Лешишина Р.).

2018/2019 н.р. – районний конкурс відеороликів «Інші», що проходив в рамках проекту «Без меж» (керівник проекту Лешишина Р.)

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІ ЗАНЯТТЯ З ДИТИНОЮ

І рік навчання:

- «Корекція розвитку»

ІІ рік навчання:

- «Корекція розвитку»,
- «Розвиток мовлення»,
- «Ритміка».

Актуальність проекту

Напрямок сучасної освітньої галузі є надання якісної освіти кожній дитині, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення.

Ураховуючи щорічну тенденцію збільшення в нашій країні загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами питання їх навчання, соціалізації потребує вирішення.

УКРАЇНА

НАТАЛИНСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

КУ «ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ»

вул. І.Сенченка, 89, село Наталине, Красноградський район, Харківська область, 63343

тел. (05744) 7-68-18 e-mail: cprnatal@gmail.com ЄДРПОУ 44463140 <https://cprnatal.wixsite.com/my-site>

30.05.2023 № 21

На №

від

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

СКРИПКИ КАТЕРИНИ СЕРГІЇВНИ

**«Управління готовністю керівників закладів загальної освіти
до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»**

На базі КУ «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Наталинської сільської ради Красноградського району Харківської області Скрипка Катерина Сергіївна виконувала експериментальну роботу з питань управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.

У консультативну методичну роботу з керівними кадрами громади було впроваджено технологію застосування моделі управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи; факторно-критеріальну (кваліметричну) субмодель готовності керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання (комп'ютерна підтримка із застосуванням редактора Excel); методичні рекомендації щодо впровадження моделей.

Теоретико-практична цінність зазначеного вище полягає в поглибленні знань керівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) з питань організації інклюзивного навчання в ЗЗСО та в подальшому розвитку готовності керівників ЗЗСО до впровадження інклюзивного навчання в освітній процес в системі консультативної методичної роботи центру професійного розвитку педагогічних працівників. Доповнення змісту методичної роботи центру новими змістовними матеріалами, виявленими й дослідженими дисертанткою, сприятиме якісному

розвитку готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в умовах консультативної методичної роботи центру.

Результати дисертаційного дослідження Скрипки К. С. *«Управління готовністю керівників закладів загальної освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»*, які були впроваджені в процес консультативної методичної роботи центру, указують на позитивну динаміку готовності керівників закладів загальної середньої освіти в цілому.

Довідка видана для подання в спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Директор

Ольга МІХНО

УКРАЇНА
ДЕРГАЧІВСЬКА МІСЬКА РАДА
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ

вул. Сумський шлях, 6, м. Дергачі, 62303, тел. (05763) 3-01-47
 E-mail: dergachi.upravlinya@gmail.com, сайт: <https://dergachiv.ukraina.org.ua/>, код згідно з ЄДРПОУ 43963788

від 30.05.2023 № 01-23/564

На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Скрипки Катерини Сергіївни за темою
«Управління готовністю керівників закладів загальної освіти
до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»

Управління освіти, культури, молоді та спорту Дергачівської міської ради підтверджує впровадження в освітній процес результатів дисертаційної роботи Скрипки Катерини Сергіївни з теми **«Управління готовністю керівників закладів загальної освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»**. Розробки та рекомендації, запропоновані дисертантом було запропоновано для впровадження в управлінську діяльність з керівними кадрами закладів загальної середньої освіти щодо готовності директорів шкіл до організації інклюзивного навчання.

Загалом наукова робота Скрипки К.С. отримала позитивну оцінку фахівців Управління освіти, культури, молоді та спорту Дергачівської міської ради та керівників закладів загальної середньої освіти Дергачівської територіальної громади.

Зважаючи на актуальність та наукову значущість окресленої проблематики були зроблені висновки про доцільність подальшого впровадження результатів дослідження в систему методичної роботи з керівними кадрами закладів загальної середньої освіти Дергачівської міської ради Харківської області.

Начальник Управління ОКМС
 Дергачівської міської ради

Вікторія БАЛЮК

**КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА
«ЗАЧЕПИЛІВСЬКИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ»
ЗАЧЕПИЛІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Паркова, 21, смт. Зачепилівка, Харківська обл., 64401
E-mail: mkab.zachepilovkaotg@dniokh.gov.ua

від 01.06.2023 № 01-26/108

на № _____ від _____

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

**Скрипки Катерини Сергіївни
«Управління готовністю керівників закладів загальної освіти
до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»**

На базі Комунальної установи «Зачепилівський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Зачепилівської селищної ради Харківської області (далі – Центр) були впроваджені результати наукового дослідження Скрипки Катерини Сергіївни за темою **«Управління готовністю керівників закладів загальної освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»**. Експеримент здійснювався шляхом уведення в роботу Центру технології управління: готовність керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи.

Теоретична цінність зазначеної технології полягає у визначенні очікуваного результату управління готовністю керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи та розробці інструментарію визначення рівня сформованості готовності керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання – факторно-критеріальної (кваліметричної) субмоделі.

Практичне значення полягає в подальшому розвитку готовності керівників ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в умовах консультативної методичної служби Центру, а саме: доповнення змісту консультативної методичної роботи Центру новими змістовними матеріалами, виявленими й дослідженими дисертанткою.

Апробація результатів дисертації К.С. Скрипки свідчить про високий теоретико-методологічний рівень наукової праці та доцільність їх подальшого впровадження в систему консультативної методичної роботи з керівниками ЗЗСО.

Довідка видана для подання в спеціалізовану Вчену раду за місцем захисту дисертації.

Директор

Олена КОРІННА

**УКРАЇНА
КРАСНОГРАДСЬКА МІСЬКА РАДА
ВІДДІЛ ОСВІТИ**

вул. Соборна, 77, м. Красноград, Харківська область, 63304

тел. (05744)702-63, 703-28

e-mail: krasnogradrvo@ukr.net ЄДРПОУ 43956503

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

**Скрипки Катерини Сергіївни
«УПРАВЛІННЯ ГОТОВНІСТЮ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ
МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ»**

Результати дисертаційного дослідження Скрипки Катерини Сергіївни з теми «Управління готовністю керівників закладів загальної освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи» були впроваджені в консультативну методичну роботу з керівними кадрами ЦПРПП у 2019-2021 р.р.

За програмою дисертантки було впроваджено в консультативну методичну роботу Центру

- технологію управління: готовність керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи;
- факторно-критеріальну (кваліметричну) субмодель готовності керівника ЗЗСО до організації інклюзивного навчання (комп'ютерна підтримка із застосуванням редактора Excel);
- методичні рекомендації щодо впровадження моделей.

Отримані результати впровадження в процес консультативної методичної роботи авторських матеріалів К. С. Скрипки указують на позитивну динаміку готовності керівників закладів загальної середньої освіти до організації інклюзивного навчання.

У результаті апробації зроблено висновок, що матеріали дисертаційного дослідження варто використовувати в управлінні готовністю керівників ЗЗСО організацією інклюзивного навчання в системі консультативної методичної роботи.

Довідка видана для подання в спеціалізовану вчену за місцем захисту дисертації.

Начальник відділу освіти

Антоніна ТУРОВА

**ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ
ХАРКІВСЬКИЙ РАЙОН
МАЛОДАНИЛІВСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ВІДДІЛ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ**

вул. Ювілейна № 5, смт Мала Данилівка, Харківський р-н, Харківська обл., 62341
тел. (05763) 57213, тел./факс (05763) 57457, e-mail: mdanilovkasovet@ukr.net,
сайт: <http://mdanylivka-otg.gov.ua> Код ЄДРПОУ 04398790

11.12.2023 №01-24/590

**ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

**Скрипки Катерини Сергіївни за темою
«Управління готовністю керівників закладів загальної освіти
до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи»**

Відділ освіти, культури та спорту Малоданилівської селищної ради Харківської області підтверджує, що в освітній процес закладів загальної середньої освіти було впроваджено результати дисертаційної роботи Скрипки Катерини Сергіївни з теми «Управління готовністю керівників закладів загальної освіти до організації інклюзивного навчання в системі методичної роботи». Розробки (модель, технологія, тематичний спецкурс) та методичні рекомендації, запропоновані дисертанткою було запропоновано для впровадження в управлінську діяльність з керівними кадрами закладів загальної середньої освіти щодо готовності директорів шкіл до організації інклюзивного навчання.

У цілому наукове дослідження Скрипки К.С. отримало схвальні результати та високу оцінку працівників відділу освіти, культури та спорту Малоданилівської селищної ради та керівників закладів загальної середньої освіти цієї громади.

Зважаючи на актуальність та наукову значущість окресленої проблематики були зроблені висновки про доцільність подальшого впровадження результатів дослідження в систему методичної роботи з керівними кадрами закладів загальної середньої освіти.

В.о. начальника відділу освіти,
культури та спорту
Малоданилівської селищної ради

Тетяна СВІТЛИЧНА

0951664260